

**SİROJİDDİN SAYYİD'İN SEÇME ŞİİRLERİ ÜZERİNE DİL
VE ÜSLUP İNCELEMESİ**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Elif ŞAHİN

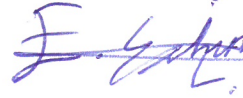
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehtap SOLAK SAĞLAM

Mayıs 2020

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Elif şAHİN

ÖN SÖZ

Türkçenin dil gelişimi tarihî yolculuğunda ortak bir kökten gelen, Doğu'da Karahanlı ve Harezmi edebî lehçelerinin devamı olan Çağatay Türkçesi ve ondan gelişen Özbek Türkçesi, Karluk grubunda bulunur. Özbek Türkçesi, 1930'lu yıllara kadar Arap, 1930-1940 arası Latin, 1940'tan sonra Kiril ve 1993-1995'te de Latin alfabesini kullanarak günümüze kadar gelmiştir.

Çalışmamız ise 21. yüzyıl Çağdaş Özbek Edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Sirojiddin Sayyid'in "Söz Yolu" adlı iki ciltlik şiir kitabından seçtiğimiz 86 şiirin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarımı, dil ve üslup incelemesi tezin içeriğini oluşturmaktadır.

Çalışmamız kaynakça ve sonuç bölümlerinin dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Özbekistan, Özbek Adı, Özbek Türkleri, Özbek Türkçesi ve 21. Yüzyıl Özbek Edebiyatı hakkında bilgi verilmiş olup, birinci bölümde yazarın hayatı, eserleri ve eserlerinin taşıdığı dönem özellikleri incelenmiştir. İkinci bölümde, muhteva başlığı altında ferdî ve sosyal tema konuları tetkik edilmiştir. Üçüncü bölümde yapı başlığında, nazım şekli, nazım birimi, ölçü, kafiye, redif gibi özelliklerin üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde dil ve üslup, beşinci bölümde ise şairin seçtiğimiz şiirlerini Kiril'den Latin alfabesine transkripsiyonuna ve Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarımına yer verilmiştir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana her zaman rehberlik eden ve bu çalışmanın her aşamasında beni yönlendiren, bana sabırla ve güler yüzle zaman ayıran, yardımını ve desteğini esirgemeyen, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehtap SOLAK SAĞLAM'a; çalışmamda her türlü yardımını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Soner SAĞLAM'a teşekkürü borç bilirim.

Aynı zamanda hem bu çalışmamda hem de lisans eğitimim boyunca hiçbir zaman yardımını ve tavsiyelerini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Erhan SOLMAZ'a teşekkür ederim.

Bugüne kadar aldığım kararlarda beni destekleyen, maddi-manevi daima yanımda olan canım babama, anneme ve kardeşlerime ve bu çalışma sürecinde gerek nazımla gerek

streslerimle her daim yanımda olan, beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan arkadaşım
Büşra AYDIN'a teşekkür ederim.

ÖZET

SİROJİDDİN SAYYİD'İN SEÇME ŞİİRLERİ ÜZERİNE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

Elif Şahin

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Solak Sağlam

Mayıs 2020, 444 Sayfa

“Sirojiddin Sayyid’in Seçme Şiirleri Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi” adlı çalışmamız, kaynakça ve sonuç bölümlerinin dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Özbekistan, Özbek Adı, Özbek Türkleri, Özbek Türkçesi ve 21. Yüzyıl Özbek Edebiyatı hakkında bilgi verilmiş olup, birinci bölümde, yazarın hayatı, eserleri ve eserlerinin taşıdığı dönem özellikleri incelenmiştir. İkinci bölümde, muhteva başlığı altında ferdî ve sosyal tema konuları tetkik edilmiştir. Üçüncü bölümde yapı başlığında, nazım şekli, nazım birimi, ölçü, kafiye, redif gibi özelliklerin üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde dil ve üslup, beşinci bölümde ise şiirlerin transkripsiyonu ve çevirisi yer almaktadır.

Çalışmamız, son dönem Özbek Edebiyatı şairlerinden Sirojiddin Sayyid’i anlama, şiirlerinde muhteva, dil ve üslup gibi spesifik konulara eğilerek anlam derinliklerinin çıkarılması noktasında önem taşıırken ayrıca Türk dünyasının çağdaş dönemdeki şairlerin daha iyi anlaşılması ve incelenmesi, bu yolda yapılacak çalışmalara ışık tutma ve bir ön kaynak oluşturma açısından da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sirojiddin Sayyid, Şiir, Özbek Edebiyatı, Dil ve Üslup

ABSTRACT

A LANGUAGE AND STYLE ANALYSIS ON SELECTED POEMS OF SIROJIDDİN SAYYİD

Elif Şahin

Master’s Thesis

Contemporary Turkish Dialects and Literatures

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Solak Sağlam

May 2020, 444 Pages

Our study titled “Language and Style Analysis of Sirojiddin Sayyid on Selected Poems” consists of five main sections apart from the bibliography and conclusion sections. In the introduction part, information about Uzbekistan, Uzbek Name, Uzbek Turks, Uzbek Turkish and 21st Century Uzbek Literature has been given. In the first part, the life of the writer and the period characteristics of his works have been examined. In the second chapter, individual and social themes have been examined under the content title. In the third chapter, characteristic such as poetry shape, poetry unit, measure, rhyme, redif are emphasized under the title of structure. The fourth chapter includes language and style, and the fifth chapter includes transcription and translation of poems.

While our study is important for understanding Sirojiddin Sayyid, one of the poet of Uzbek Literature, and focusing on specific topics such as content, language and style in his poems also A better understanding and analysis of poets of the contemporary era in the Turkish world, it is also important to shed light on the work to be carried out on this road and to create a pre-resource.

Keywords: Sirojiddin Sayyid, Poems, Uzbek Literature, Language and Style

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	xii
KULLANILAN KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
A. ÖZBEK ADI, ÖZBEK TÜRKLERİNİN TARİHİ, ÖZBEKİSTAN	1
B. ÖZBEK TÜRKÇESİ.....	5
C. BAĞIMSIZLIK SONRASI ÖZBEK EDEBİYATI.....	6
(1990'dan Günümüze)	6

BİRİNCİ BÖLÜM

SİROJİDDİN SAYYİD

1.1.Sirojiddin Sayyid'in Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri.....	11
1.2.Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

SİROJİDDİN SAYYİD'İN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA

2.1.1. Bireysel Konu ve Temalar	15
2.1.1.1. Sirojiddin Sayyid'in Mevsim-Tabiat Temalı Şiirleri.....	15
2.1.1.2. Sirojiddin Sayyid'in Çocukluk Temalı Şiirleri.....	17
2.1.1.3. Sirojiddin Sayyid'in Özlem Temalı Şiirleri.....	18
2.1.1.4. Sirojiddin Sayyid'in Ayrılık Temalı Şiirleri.....	20
2.1.2. Siyasî Tema ve Konular.....	20
2.1.2.1. Sirojiddin Sayyid'in Vatan Temalı Şiirleri.....	20
2.1.3. Sosyal Tema ve Konular.....	23
2.1.3.1. Sirojiddin Sayyid'in Misafirlik Temalı Şiirleri	23
2.1.3.2. Sirojiddin Sayyid'in Kadın Temalı Şiirleri	24
2.1.3.3. Sirojiddin Sayyid'in Kitap Temalı Şiirleri	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİROJİDDİN SAYYİD'İN ŞİİRLERİNDE YAPI

3.1.1. NAZIM ŞEKLİ	27
3.1.2. NAZIM BİRİMİ	27
3.1.2.1. Mısra Anlayışı	27
3.1.2.2. Bendleri Eşit Sayıda Mısralarla Yazılmış Şiirler.....	27
3.1.2.2.1. Dörtlük Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:	27
3.1.2.2.2. Beşli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:	28
3.1.2.2.3. Altılı Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:	28
3.1.2.2.4. Sekizli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:	29
3.1.2.2.5. Serbest Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:.....	29
3.1.2.2.6. Beyit Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:.....	29
3.1.2.2.7. Farklı Bentlerle Yazılmış Düzenli Şiirler:.....	29
3.1.2.2.8. Farklı Bentlerle Yazılmış Düzensiz Şiirler:	30
3.1.3. ÖLÇÜ, KAFİYE, REDİF	30
3.1.3.1. Ölçü.....	30
3.1.3.2. Kafiye	32
3.1.3.2.1. Kafiye Çeşitleri	32
3.1.3.2.1.1. Yarım Kafiye.....	32
3.1.3.2.1.2. Tam Kafiye.....	34
3.1.3.2.1.3. Zengin Kafiye.....	35
3.1.3.2.1.4. Tunç Kafiye.....	36
3.1.3.2.1.5. Mısra Başı Kafiye	38
3.1.3.2.2. Kafiye Düzeni.....	39
3.1.3.2.2.1. Düz Kafiye	39
3.1.3.2.2.2. Çapraz Kafiye.....	40
3.1.3.3. Redif	43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP

4.1.1. DİL	46
4.1.1.1. KELİME KADROSU	48
4.1.1.1.1. Kelime Sıklıkları	48
4.1.1.1.2. Kelime Seçimi ve Köken Bakımından Kelimeler	52
4.1.1.1.3. Kelime Çeşitleri.....	53
4.1.1.1.3.1. Adlar	53
4.1.1.1.3.2. Zamirler	54

4.1.1.1.3.2.1. Şahıs Zamirleri:.....	54
4.1.1.1.3.2.2. İşaret Zamirleri:.....	55
4.1.1.1.3.2.3. Belirsizlik Zamirleri:.....	56
4.1.1.1.3.2.4. Soru Zamirleri:.....	58
4.1.1.1.3.2.5. Dönüştürme Zamirleri.....	59
4.1.1.1.3.3. Sıfatlar.....	60
4.1.1.1.3.3.1. Niteleme Sıfatları:.....	61
4.1.1.1.3.3.2. İşaret Sıfatları:.....	62
4.1.1.1.3.3.3. Sayı Sıfatları:.....	63
4.1.1.1.3.3.4. Soru Sıfatları:.....	64
4.1.1.1.3.4. Zarflar.....	66
4.1.1.1.3.4.1. Zaman Zarfları:.....	66
4.1.1.1.3.4.2. Yer-Yön Zarfları:.....	68
4.1.1.1.3.4.3. Azlık – Çokluk (Miktar) Zarfları:.....	68
4.1.1.1.3.4.5. Soru Zarfları:.....	69
4.1.1.1.3.4.6. Tarz Zarfları:.....	70
4.1.1.1.3.5. Fiiller.....	72
4.1.1.1.3.5.1. Yapıları Bakımından Fiiller.....	72
4.1.1.1.3.5.1.1. Basit Fiiller.....	72
4.1.1.1.3.5.1.2. Türemiş Fiiller.....	73
4.1.1.1.3.5.1.3. Birleşik Fiiller.....	74
4.1.1.1.3.5.2. Fiil Çekimi.....	75
4.1.1.1.3.5.2.1. Şahıs Ekleri.....	76
4.1.1.1.3.5.3. Zaman ve Şekil Ekleri.....	80
4.1.1.1.3.5.3.1. Bildirme kipleri.....	80
4.1.1.1.3.5.3.1.1. Görülen(Bilinen) Geçmiş Zaman Kipi.....	80
4.1.1.1.3.5.3.1.1.1. Birinci Tip.....	80
4.1.1.1.3.5.3.1.1.2. İkinci Tip.....	81
4.1.1.1.3.5.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	81
4.1.1.1.3.5.3.1.2.1. Birinci Tip.....	81
4.1.1.1.3.5.3.1.2.2. İkinci Tip.....	82
4.1.1.1.3.5.3.1.2.3. Üçüncü Tip.....	83
4.1.1.1.3.5.3.1.3. Şimdiki Zaman Kipi.....	84
4.1.1.1.3.5.3.1.3.1. Birinci Tip.....	84
4.1.1.1.3.5.3.1.3.2. İkinci Tip.....	85

4.1.1.1.3.5.3.1.3.3. Üçüncü Tip.....	85
4.1.1.1.3.5.3.1.3.4. Dördüncü Tip	86
4.1.1.1.3.5.3.1.4. Gelecek Zaman	86
4.1.1.1.3.5.3.1.4.1. Birinci Tip	87
4.1.1.1.3.5.3.1.4.2. İkinci Tip.....	87
4.1.1.1.3.5.3.1.4.3. Üçüncü Tip.....	88
4.1.1.1.3.5.3.1.4.4. Dördüncü Tip	88
4.1.1.1.3.5.3.1.4.5. Beşinci Tip	89
4.1.1.1.3.5.3.1.5. Geniş Zaman	89
4.1.1.1.3.5.3.2. Tasarlama Kipleri	91
4.1.1.1.3.5.3.2.1. Şart Kipi	91
4.1.1.1.3.5.3.2.2. İstek Kipi.....	92
4.1.1.1.3.5.3.2.2.1. Birinci Tip	92
4.1.1.1.3.5.3.2.2.2. İkinci Tip.....	92
4.1.1.1.3.5.3.2.2.3. Üçüncü Tip.....	93
4.1.1.1.3.5.3.2.3. Gereklilik Kipi.....	94
4.1.1.1.3.5.3.2.4. Emir Kipi.....	95
4.1.1.1.3.5.4. Fiillerin Birleşik Çekimi	96
4.1.1.1.3.5.4.1. Hikaye Birleşik Kipi	96
4.1.1.1.3.5.4.2. Rivayet Birleşik Kipi.....	97
4.1.1.1.3.5.4.3. Tasvir Fiilleri.....	97
4.1.1.1.3.5.5. Çatıları Bakımından Fiiler	99
4.1.1.1.3.6. Edatlar	101
4.1.1.1.3.6.1. Son Çekim Edatları	101
4.1.1.1.3.6.2. Sona Gelen Edatlar	103
4.1.1.1.3.6.3. Ünlem Edatı (Ünlemler).....	104
4.1.1.1.3.6.3.1. Duygu Ünlemleri.....	104
4.1.1.1.3.6.3.2. Seslenme Ünlemleri	106
4.1.1.1.3.6.3.3. Gösterme Ünlemleri	106
4.1.1.1.3.6.3.4. Cevap Ünlemleri	107
4.1.1.2. CÜMLE YAPISI	108
4.1.1.2.1. Kelime Grupları.....	108
4.1.1.2.1.1. Ad Tamlamaları	109
4.1.1.2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	109
4.1.1.2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	110

4.1.1.2.1.2. Sıfat Tamlamaları	111
4.1.1.2.1.3. Ad – Fiil Grubu	113
4.1.1.2.1.4. Sıfat – Fiil Grubu.....	114
4.1.1.2.1.5. Zarf – Fiil Grubu	115
4.1.1.2.1.5.1. Asıl Zarf – Fiil Ekleri.....	115
4.1.1.2.1.5.2. Zarf – Fiil İşlevindeki Birleşik Şekiller	116
4.1.1.2.1.6. Edat Grubu	117
4.1.1.2.1.7. Tekrar Grubu.....	118
4.1.1.2.1.8. Birleşik İsim Grubu	119
4.1.1.2.1.9. Birleşik Fiil Grubu.....	120
4.1.1.2.1.10. Bağlama Grubu.....	121
4.1.1.2.1.11. Sayı Grubu.....	122
4.1.1.2.1.11. Unvan Grubu	123
4.1.1.2.1.13. Ünlem Grubu	124
4.1.1.2.1.14. Kısaltma Grupları	124
4.1.1.2.2. Cümle Yapısı	125
4.1.1.2.2.1. Ögeleri Açısından Cümleler	125
4.1.1.2.2.1.1. Özne.....	125
4.1.1.2.2.1.2. Yüklem	126
4.1.1.2.2.1.3. Nesne	127
4.1.1.2.2.1.3.1. Belirtili Nesne	127
4.1.1.2.2.1.3.2. Belirtisiz Nesne	128
4.1.1.2.2.1.4. Yer Tamlayıcısı	129
4.1.1.2.2.1.5. Zarf Tümleci.....	130
4.1.1.2.2.2. Anlam Bakımından Cümleler	130
4.1.1.2.2.2.1. Olumlu Cümlesi	131
4.1.1.2.2.2.2. Olumsuz Cümle	131
4.1.1.2.2.2.3. Soru Cümlesi	132
4.1.1.2.2.3. Yüklem Türüne Göre Cümleler	133
4.1.1.2.2.3.1. Fiil Cümleleri	133
4.1.1.2.2.3.2. İsim Cümleleri.....	134
4.1.1.2.2.4. Cümlenin Yerine Göre Cümleler.....	135
4.1.1.2.2.4.1. Kurallı Cümle	135
4.1.1.2.2.4.2. Devrik Cümle	136
4.1.2. ÜSLUP.....	137

4.1.2.1. Yalnlık, Açıklık, Sadelik, Tabiilik, Samimilik.....	137
4.1.2.2. Lirizm	139
4.1.2.3. Sembol/İmaj.....	139
4.1.2.4. Ritim, Ahenk ve Unsurları.....	140
4.1.2.4.1. Tekrarlar	141
4.1.2.4.1.1. Ses Tekrarları	141
4.1.2.4.1.2. Ek Tekrarları.....	144
4.1.2.4.1.3. Ölçü, Kafiye ve Redif.....	147
4.1.2.4.1.4. Kelime Tekrarları	149
4.1.2.4.1.5. Kelime Grubu Tekrarları	150
4.1.2.4.2. Edebî Sanatlar.....	155
4.1.2.4.2.1. Teşbih	155
4.1.2.4.2.2. Tezat	156
4.1.2.4.2.3. İstiare	157
4.1.2.4.2.4. Teşhis.....	158
4.1.2.4.2.5. Telmih	159
4.1.2.4.2.6. İstifham.....	160

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. Transkripsiyonlu Şiir.....	162
5.2. Şiirlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı.....	301

ALTINCI BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	440
KAYNAKÇA.....	442
ÖZGEÇMİŞ	445

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Şahıs Zamirleri	54
Tablo 2. İşaret Zamirleri	55
Tablo 3. Birinci Tip Şahıs Ekleri (Zamir Kökenli)	76
Tablo 4. İkinci Tip Şahıs Ekleri (İyelik Kökenli)	77
Tablo 5. Üçüncü Tip Şahıs Ekler	78

KULLANILAN KISALTMALAR

S.: Sayı

s.: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

Üni.: Üniversite

vb.: ve benzeri

vs.: Vesayire

yy.: Yüzyıl

ÖZBEK ALFABESİ¹			
Kiril	Transkripsiyon	Kiril	Transkripsiyon
Aa	Ä ä	С с	S s
Б б	B b	Т т	T t
В в	V v	У у	U u / Ü ü
Г г	G g	Ф ф	F f
Д д	D d	Х х	X x
Е е	Ye ye / E e	Ц ц	Ts ts
Ё ё	Yâ yâ	Ч ч	Ç ç
Ж ж	С с	Ш ш	Ş ş
З з	Z z	Ъ ъ	‘
И и	İ i	Ь ь	'
Й й	Y y	Э э	E e
К к	K k	Ю ю	Yu yu / Yü yü
Л л	L l	Я я	Yâ yâ
М м	M m	Ў ў	Oo Öö
Н н	N n	Қ қ	Q q
О о	O o	Ғ ғ	Ğ ğ
П п	P p	Ҳ ҳ	H h
Р р	R r		

¹ Türk Lehçeleri Grameri, Ed. Ahmet B. Ercilasun, Ankara, 2012, s.293-298.

GİRİŞ

A. ÖZBEK ADI, ÖZBEK TÜRKLERİNİN TARİHİ, ÖZBEKİSTAN

Özbek Türklerinin kökeni ve tarih sahnesine çıkmalarıyla ilgili değişik görüşler olduğu gibi, Özbek adının köken ve yapısı ile ilgili olarak da çeşitli görüşler vardır.

Özbek adının 1313 – 1340 yılları arasında hüküm süren Altın Ordu hükümdarı, Özbek Han'dan geldiği en fazla taraftar bulan görüştür. Ebu'l Gazi Bahadır Han, Özbek Han'dan önce tarihte Özbek adına rastlanmadığını belirtir. Bu görüşe M. A. Aristov'dan başka, A. Y. Yakubovskiy, İ. P. İvanov, M. A. Çaplıçka, Hilda Hukhem gibi birçok ilim adamı da katılmaktadır. (Buran, Alkaya, 2014: 24)

Omorov ise “Özbek adı, Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın da belirttiği üzere, Altın Orda beyi Özbek'in adından gelmektedir. Altın Orda tahtına Özbek Han (1313 -1340)'ın geçmesinden sonra, onun emrindeki kitlelere daha sonradan Özbekler denmeye başlanmıştır. Yani başlangıçta şahıs adı olan Özbek, bir zaman sonra belli bir Türk topluluğunun adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özbek Türkçesi, Modern Uygur Türkçesi ile birlikte Türk dilinin Güneydoğu Türkistan grubuna girer. Altın Orda Hanı Özbek (1312- 1340)'in ahfadından gelen idareciler, Fergana vadisindeki Türkleri bir araya toplayarak yeni bir devlet kurmuş ve bu devlete “Özbek Devleti” adını vermişlerdir. Tıpkı Osmanlı ve Timurlu dendiği gibi, bu devletin halkına da “Özbek” denilmiştir.” (Omorov, 1993: 13-14) şeklinde açıklamıştır.

H. Vambery'e göre Özbek kelimesinin tam anlamı “kendi kendinin beği, bağımsız, müstakil” demek olup kelime Öz + bek şeklindedir. Bu söz eski Macarlarda merteye, unvan sıfatında olan kelimeye karşılıktır ve bu anlamıyla 1150 yılına ait belgelerle kaydedilmiştir. (Buran, Alkaya, 2014: 24)

Özbek adını Özbek Han ile kesin şekilde bağlayan görüşler yaygın şekilde bulunmaktadır. Bu konuda en ciddi tenkidin sahibi olan Mirzo Uluğbek'in Dört Ulus Tarihi adlı eserinde şöyle denilmektedir: “Hazreti Sayid Ata, onlara (Allahın rahmeti ve rızalığı olsun) hem de Sultan Muhammed Özbek Han ile beraber hükümdarlık kılan insanlardan: *'Bu gelen kim?' diye sordu. Onların yöneticisi ve padişahı Özbek Han olduğu için onları Özbek diye isimlendiriyorlar. Bundan dolayı, bu zamandan başlayıp gelen adamlar Özbek diye isimlendirilmeye başladılar dediler*”. Zamanın geçmesiyle,

Türkistan’da yaşayan Türk toplulukları yanlarında yaşayan Özbek ulusuna katıldılar. Bunlar, Özbek Han ile beraber olan Seyid Ata’nın müritleri idiler.(Uluğbek, 1994; 226) Belirtilen bu fikirlere karşı bir diğer fikir savunan A.A.Semenov’a göre; Özbek adı Ak-Orda çevresinde doğmuş ve kullanılmıştır. Özbek Han ise Gök-Orda hanıdır. Adı geçen Farsça kaynaklardaki Özbek tabiriyle Özbek adının bir alakası yoktur. (Semenov, 1944, 14-15)

Yakubovsky ise; Altın-Orda askerî kuvvetlerinin esas kısmını teşkil eden askerlere başlangıçta Özbekiyan (Özbekliler) denildiğini, zamanla Özbek şekline dönüşen bu adla Doğu Deşt-i Kıpçak’taki Türk-Moğol kabilelerinin kastedildiğini, Özbek Ulusu tâbirinin de bütün Altın-Orda’yı ifade ettiğini belirtir. (Yakubovskiy, 1976;194) Denis Sinor’a göre ise Özbek sözü “Oğuz + bek” sözlerinin birleşmesinden çıkmıştır. Hasan Eren ise bu sözün “Özü + berk” sözünden geldiğini söylemektedir. Bu açıklamaya göre kelime “özü sağlam” anlamındadır. (Buran, Alkaya, 2014: 24)

Özbek Türkleri, Karluk, Kıpçak ve Oğuz Türklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Özbek Devleti, Altın Orda Han’ı Özbek’in (1312 – 1340) soyundan gelen idareciler tarafından kurulmuş ve Fergana vadisindeki Türkleri bir araya toplamıştır.

O sırada Türkistan bölgesi Moğol istilası altındadır. Ancak Türkistan Türkleri, o devrin taht mücadelelerine bulaşmamış ve Moğol tasallutundan kendilerini koruyarak XV. Asrın ortalarına doğru bir güç haline gelmeye başlamışlardır. Nihayet, Batu’nun kardeşi Şeybani neslinden gelen Ebu’l Hayr Han (1428 – 1468), büyük dedesi Özbek Han’ın adını verdiği 1428’de kurarak bağımsızlığını ilan etmiştir. (Saray, 1993: 15)

Fakat Moğol ve Kalmuklarla yapılan sert mücadelelerden dolayı Özbek Türkleri zayıflamışlardır. Bu arada Ebu’l Hayr’ın yönetimini beğenmeyenler, ayrılarak kuzeye çekilmiş ve daha sonra Kazaklar diye adlandırılmışlardır. Moğollar ile yapılan savaşlar neticesinde Ebu’l Hayr Han 1468’de ölmüştür. Yerine geçen oğlu Şah Budak Han da devleti idare edememiştir. Daha sonra tahta geçen Şah Budak Han’ın oğlu Şeybani Han (1500-1510) devleti yeniden toparlamış, Babür Şah’ı yenerek 1500 yılında hükümdarlığını ilan etmiştir. Böylece Özbek Türkleri 16. yüzyılın başında Timurluların hâkimiyetine son vererek, Türkistan’a yayılıp büyük bir güç haline gelmişlerdir.

1510 yılında Şeybani Han, Safevi hükümdarı Şah İsmail'e yenilmiştir. Bundan faydalanan Babür, Şah İsmail'in de yardımıyla Türkistan'ı yeniden istila etmiş, ancak 1512'de Özbek Türklerinde yeniden yenilerek Türkistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır.

Özbek Türklerinin toparlanmaya bu sıralarda, bu kez de kendi aralarında bölünmeler başlamıştır. Bir kısmı Yamud Türkmenleri(Harezmi) Hanlığını devam ettirmişlerdir. Bir süre devam eden taht kavgaları, Osmanlı Türklerinin arabuluculuğuyla kesilmiştir. (Buran, Alkaya, 2014: 25)

Zaman içerisinde kıtalar arası kervan ticaretinin önemini kaybetmesiyle bölgedeki ekonominin gerilemeye başlaması, Şeybani hanedanının sonunu getirmiştir. (ÖMEBVTD, 1992: 156) 14. yüzyıldan 15. yüzyılın sonuna kadar Timurlular, 16. yüzyılda Şeybaniler idaresinde kalan Türkistan'da siyasi birlik mevcuttu. 1510'da Şah İsmail'e yenilen ve arkasından da Türkistan'ı Babür'e kaptıran Özbekler, her ne kadar kendilerini toparlayabilmişler ise de daha sonra aralarındaki bölünmeyi önleyememişlerdir. Bunun neticesinde 1597 yılında Hokand (Hayit, 1995: 32), 1598 yılında ise Harezmi (Hive) (Hayit, 1995: 27) hanlıkları bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Uzun zaman kuzeydeki hanlıklar ile güneydeki Hive, Hokand ve Buhara hanlıkları arasındaki çatışmalar devam etmiş ve böylece zayıf düşen Türkistan, Rus istilasına maruz kalmıştır. 1865'te Taşkent şehri Ruslar tarafından zapt edilmiş ve 1868'de Buhara, 1873'te Hive, 1876'da ise Hokand Hanlığı Rus hâkimiyetine girmiştir (Devlet, 1989: 86). Batı Türkistan toprakları Sovyet rejimi tarafından 1925'te 5 ayrı cumhuriyete bölünmüştür. Bunlardan biri de Özbekistan'dır. Özbekistan, bağımsızlık ve direniş hareketlerine 1935'e kadar devam etmiştir (Coşkun, 2014: 25).

Tarihi, kültürü, etnik bileşimi, coğrafyası ve siyasi geleneği açısından Müslüman ve Türk kökenli eski Sovyet cumhuriyetleri arasında Özbekistan oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Özbek kimliği de, yörede siyasi etkinlik sağlamış ve hanlık kurmuş Türk boylarından birine ait iken, Orta Asya'da Türk cumhuriyetlerinin sınırlarının belirlenmesi sırasında daha önce siyasi coğrafyada hiç yer almamış bir ülkeye ad olarak verilerek yeniden yorumlanmış bir kimliktir. Bu açıdan, Özbekistan coğrafi olarak tamamen Sovyet döneminde meydana getirilmiş, "Özbek" ismi de Özbekistan sınırları içine dâhil edilen tüm nüfusa ortak bir kimlik olarak benimsetilmiştir (Özdoğan, 1994: 76).

Her milletin kendi kültürüne sahip çıkabileceği konusunda vaatlerde bulunan Bolşevik yönetimi sözünde durmamış, önce Türklerin eğitim-öğretim hayatını ve kültürünü söndürmüş, daha sonra da Sovyet tipi insan yetiştireceğiz diye Türkleri bir nevi kültürel çözülmeye sürüklemiştir. Yeni usulde eğitim-öğretim yapan mektep ve medreseler kapatılarak yerine Sovyet halk mektepleri kurulmuş, Özbek Türkleri ile diğer Türk boylarına ayrı ayrı devlet muamelesi yapılmaya başlanmıştır. Özbek Türkçesi, eğitim ve bilim dallarında oldukça yetersiz bir duruma getirilmiştir. Sovyetler, yasaklanan kelimeler ve terimler yerine Rusça kelime ve terimlerin kullanılmasını istemiş, eğitim-öğretim dili olarak birçok okulda Rusça kabul edilmiş ve Özbek Türkçesi, mahallî bir dil durumuna düşürülmek istenmiştir (Saray, 1993: 67-68).

Sovyet sistemi bununla da yetinmemiş, Özbek Türklerinin kendi milli kültürü ve tarihi ile ilgili ne varsa uzun süre yasaklanmıştır. İslami kültür ise, tamamen yasaklanan bir başka kültür unsuru olmuştur. Sovyetlerin, Özbeklerin milli kültürü ve dini hakkında takındıkları bu acımasız tavırları çok geçmeden halkın tepkisini çekmiş ve halk, dini ve milli duygularını dile getiren edip ve şairleri milli birer kahraman gibi görmeye başlamıştır. Ne var ki, halkın dini ve milli duygularını yansıtmak şair ve ediplere pahalıya mal olmuş, kendilerini sürgün ve toplama kamplarında bulmuşlardır (Saray, 1993: 67-68).

Günümüz Özbekistan'ı, 20 Haziran 1990'a egemenliğini, 1 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 29 Aralık 1991 tarihinde düzenlenen referandumla bağımsızlık ilanı onaylanmıştır (Coşkun, 2014: 26).

Batı Türkistan'da Amu Derya ve Sir Derya arasında Aral Gölü ovasıyla Tanrı Dağlarının eteklerinde kuruluş olan Özbekistan, Orta Asya diye tarif edilen bölgenin merkezi kısmında yer alır. Kuzey ve kuzeybatıda Kazakistan, doğu ve güneydoğuda Kırgızistan ve Tacikistan, güneybatıda Türkmenistan ve güneyde de Afganistan ile sınırı vardır. Yüz ölçümü 448.900 km², nüfusu 23 milyondur. Başlangıçta Semerkant olan başkent, 1930'dan sonra Taşkent'e taşınmıştır. 1932'de Karakalpak Cumhuriyeti kurulmuş, 5 Aralık 1936'da Muhtar Karakalpak Cumhuriyeti Özbekistan' a bağlanmıştır. Özbekistan'ın önemli şehirleri Semerkant, Buhara, Hive, Hokand, Andican, Namangan, Karşı, Çizzak, Nevai, Ürgenç, Nukus ve Kaşkaderya'dır.(Coşkun, 2014: 26)

B. ÖZBEK TÜRKÇESİ

Karahanlı (11.-12. asırlar) ve Harezm (13.-14. asırlar) edebî lehçelerinin devamı olarak, Asya'da Cengiz oğulları tarafından kurulan Çağatay ve Altınordu devletlerinde gelişerek, Timur ve çocukları zamanında klasik bir mahiyet alan Orta Asya Türkçesine Çağatay Türkçesi denilmektedir. Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başından 20. yüzyılın başına kadar kullanılan edebî bir lehçedir. Günümüz Türk lehçeleri arasında Özbek ve Yeni Uygur Türkçeleri ona en yakın olanlarıdır. Özbekistan'daki ağızlara dayanan Özbek edebî lehçesi, 1921'den itibaren Çağatay edebî lehçesinin yerini almaya başlamıştır. (Eckmann, 1988: 7)

Bugünkü Özbekistan sınırları içerisinde konuşulan Özbek Türkçesi üç lehçeden oluşmaktadır. Bu lehçeler Karluk, Kıpçak ve Oğuz isimleri ile zikredilmektedir. Karluk lehçesi Özbek Türkçesinin temelini oluşturmaktadır. Bu yönü ile Karluk lehçesi Köktürk, Uygur, Karahanlı Türkçelerinin devamı gibi algılanabilir. Özbek Türkçesinde ikincil lehçe Kıpçakçadır. Kıpçak lehçesinin bazı özellikleri elbette edebî dile de yansımıştır. Fakat bu sınırlı sayıda kelime veya fonetik farklılıklarda ortaya çıkar. Kıpçak lehçesinin ağırlıkta olduğu bölgeler Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti'nin yanı sıra Kaşkaderya, Surhanderya, Cizzah, Semerkant, Buhara ve Tirmiz vilayetleridir. Karluk lehçesi temelde Fergana vadisi ve Taşkent civarında geleneksel şeklini ağızlarda dahi devam ettirir. Fakat birincil baskın ve etkin bölge Fergana'dır. Özbek Türkçesinin üçüncü büyük kolunu teşkil eden Oğuz lehçesi daha çok Harezm vilayetinin Güney bölgesindeki ağızlarda yaşamaktadır. Harezm bu yönü ile Özbekistan içerisinde farklı bir konum ve öneme sahiptir. Modern Özbek Türkçesinde Karluk-Kıpçak-Oğuz lehçelerinin hepsinden izler bulmak mümkündür. Fakat bunu tasnife tabi tutacak olursak ağırlığın Karluk lehçesinde olduğunu görmekteyiz. Zaten Özbek edebî dili temelde Fergana ağzına yani Karluk lehçesi esasına dayanır. Fergana'nın da Karahanlıların merkezi olan Kaşgar'a yakın olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. Fakat son zamanlarda yapılan kasıtlı çalışmalarda Özbek Türkçesini Taşkent ağzına dayandırmayı başarmışlardır. Oysa Taşkent ağzı edebî olmaktan çok uzak ve Fergana ağzına göre son derece gayri fasihtir. Buna rağmen günümüzde edebî Özbek Türkçesi fonetik açıdan Taşkent ağzına, morfolojik açıdan da Fergana ağzına dayanmaktadır. (Üşenmez, 2012: 52)

Özbekler, Çarlık döneminde olduğu gibi Sovyet yönetimi zamanında da, milli bağımsızlıklarını elde edebilmek amacıyla birçok mücadelede bulundular. Özbeklerin bu

mücadelelerini durdurabilmenin tek yolunu, onların milli ve dinî duygularını yok etmekten geçtiğini çok iyi bilen Sovyet yönetimi, zaten var olan baskılarını, sistemli ve sürekli bir şekilde daha da arttırmaya başladı. (Allworth, 1990: 9) Amaçları, Türklerin dil birliğini bozmak ve dolayısıyla Türk boylarının birbirleriyle anlaşamamalarını sağlamak olan bu yönetim, önce bütün Türk boylarının ortak Arap alfabesini Latin alfabesiyle, daha sonra da Latin alfabesini Kiril alfabesiyle değiştirdi. (Kocaoğlu, 1992: 25)

Türk boylarının ortak Arap alfabesi, 1927 yılından itibaren Latin alfabesiyle değiştirilmeye başlandı; 1927-1930 yılları arasında hem Arap hem de Latin harfleriyle birçok dergi ve gazete basıldı; dolayısıyla bu dönem, bir geçiş dönemi oldu ve 1930 yılına kadar Latin alfabesine geçiş tamamlandı. (Allworth, 1989: 80-81) Türkistan’da yaşayan Özbek Türkleri, 1927-1940 yılları arasında Latin, 1927’den önceki yıllarda da Arap alfabesini kullanmışlardır. Afganistan’da bulunan Özbek Türkleri ise, hâlen Arap alfabesini kullanmaktadır. (Ercilasun, 1976: 25)

Özbek Türkleri için hazırlanan Latin alfabesinde başlangıçta dokuz ünlü kabul edilip ünlü uyumu sağlanmışken, daha sonra “Taşkent’in İrânlılaştırmış ağzı” seçilerek ünlü sayısı azaltılmış ve Türkçenin karakteristiği olan ünlü uyumu bozulmuştur. (Ercilasun, 1993: 15-16)

1940 yılından sonra ise, 1937-1938 yıllarından birçok Türk aydınını öldürten Stalin’in emriyle bütün Türk boylarına farklı birer Kiril alfabesi kullandırılmaya başlanmıştır. (Allworth, 1989: 80-81) Tabii ki böyle bir dayatmanın ana sebebi; Türk boylarının, birbirlerinin yazılarını okuyamamalarını, dolayısıyla uzun vadede birbirleriyle anlaşamamalarını sağlamaktı. (Kocaoğlu, 1996: 675-676)

C. BAĞIMSIZLIK SONRASI ÖZBEK EDEBİYATI

(1990’dan Günümüze)

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkistan coğrafyasında içtimai ve medeni hayatta önemli değişiklikler olmaya başlar. Bu değişmelerin temelinde Türkistan’ın Ruslar tarafından istila edilmesi yatmaktadır. Bu dönemde Ceditçilik hareketi başlamıştır. Bu edebî hareket daha çok Hokand, Hive, Semerkant, Taşkent ve Buhara’da yükselişe geçmiştir. Hokand’da Mukimi (1850-1903), Furkat (1859-1909), Zevkî (1853-1921), Muhayyir (1845-1918), Osman Hoca Zarî (1838-1916) gibi isimler bu edebî ekolü temsil

ederler. Nemengan'da Nadim (1844-1909), İbret (1862-1937), Sofu Zade (1880-1937), Andican'da Abdürrezzak Bimî (1847-1918), Hocend'de Taş Hoca Esirî (1864-1916), Sayram'dan Yusuf Sayramî (1840-1912), Taşkent'te Kerimbek Kâmi (1865-1922) gibi isimler Hokand'da gerçekleştirilen edebî sohbetlere sıkça katılanlardır. Hive hükümdarı Firuz, saray çevresinde edebî bir muhit meydana getirmiştir. Bu edebî muhit içerisinde Ahmet Tabibî (1869-1911), Kamil Harezmi (1825-1899), Muhammed Resul Mirza (1840-1922), Avaz Otar (1884-1919) gibi isimler sayılabilir. Yine bu dönem içerisinde Buhara emirlerinden Abdülehat Han (1822-1911), Hisar Hakimi Evliya Kulubek (Hüseynî) şiir yazan kişilerdir. Semerkant muhitinde öne çıkan isimler ise Abdulazim Sipendî (1829-1909), Sıddıkî- Azcî (1864-1927), Said Ahmed Vaslî (1870-1925)'lerdir. Bu dönem Özbekçesi ile yazılan edebî ürünlerden oluşan devir 1860'lardan başlayarak Müstakillik devrine kadar gelmiştir. (Üşenmez, 2011: 123)

Açık bu dönemi şu şekilde adlandırmıştır; Milli Uyanış Devri Özbek Edebiyatı (1860-1905), Cedit Edebiyatı Devri (1905-1930), Sovyet Devri Edebiyatı (1930-1980), Mustaqilik Devri Edebiyatı (Açık, 2018: 331).

Yeni Özbek Edebiyatının ilk dönemini teşkil eden Marifetçilik Edebiyatı devresine Mukimî, Furkat, Zevkî, Avaz Otar, Dilşad Berna, Anber Hatun gibi isimler dahil edilmektedir. Bu devir dil ve edebiyat ürünlerinde halka yöneliş, sade dil ve anlatım göze çarpmaktadır. Bu dönemde ilim ve marifet ön plana çıkmıştır. Halkın günlük yaşantısı edebî eserlere yansımakta, sıradan insanlar roman ve hikâyelerde başkahraman olmakta, yazı dili konuşma diline yaklaşmakta, sıradan insanların hisleri, heyecanları, hayalleri realist biçimde edebiyata yansıtılmaktaydı.

1900'lü yılların başlarında Özbek sosyal hayatında olduğu gibi edebî hayatta da pek çok yenilik meydana gelir. Bu devreye Cedit (yenilenme, yenilik) adı verilmesinde İsmail Gaspıralı'nın görüşleri ve faaliyetleri etkili olur. İsmail Gaspıralı'nın 1893 yılında Buhara'ya gelerek buranın emirini ziyaret etmesiyle başlayan yenilik hareketleri hız kesmeden devam eder. İsmail Gaspıralı kendine özgü kurmuş olduğu ve "usul-i cedit" adı verilen okulu Buhara'da açtıktan sonra bu yenilikçi akım bütün Türkistan'a hızla yayılmaya başlar. Bu hareket neticesinde Türkistan'ın çeşitli yerlerinde mezkûr adı taşıyan okullar açılır. Özellikle basın-yayın alanında hızlı ilerleme kaydedilir. 1900'lü yılların başlarında onlarca gazete, dergi Özbek dilinde basılmaya başlanır. Bu dönem gazetelerinin ilkinin adı "Terakki"dir. Bu tür gazete ve dergilerde halkı dil ve kültür

yönünden birlik ve beraberliğe çağrı yapılır. Milli meseleler ve özgürlük gibi kavramlar dile getirilerek halkın manevi duygularının şahlanması amaçlanır. Bu dönemde çıkan Hurşid adındaki gazeteye meşhur Özbek ediplerinden Münevverkârî Abduraşihanov'un muharrirlik yaptığını görürüz. Bu devir toplumunda Ceditçilere karşı çıkanlar olmuştur. Özellikle bazı dini gruplar gazete, dergi ve benzeri faaliyetlerin iyi olmadığından yakınmışlardır. Bu kişilere gazete köşelerinden verilen cevaplarda ağır ithamlar ve çekişmeler yaşanmıştır. (Üşenmez, 2011: 125)

Bu dönem Özbek Edebiyatında dikkat çeken isimler ise şunlardır; Mahmudhoca Behbudî, Abdurauf Fıtrat, Abdulla Avlanî, Hamza Hekimzade Niyazî, Abdulla Kâdirî, Çolpan.

Modern Özbek dilinin olgunlaşmasında önemli bir yere sahip olan 1917-1991 arası dönemde öne çıkan şair ve yazarlar ortaya koydukları eserlerle çeşitli sınıflara ayrılmışlardır. Gayretî, Gafur Gulam, O. İsmailov gibi yazarlar proleter; Hamit Alimcan, S. Abdullah, İnkılapçı; Abdulla Kâdirî, Fıtrat, Çolpan sağ kanat; Ş. Süleyman, Elbek, Aybek, N. Rahimî ise sol kanadı temsil eden şair ve yazarlardır.

1920'li yıllarda Özbek edebiyatında romantik, nazarî, hicvî, realisttik akımlar öne çıkmaya başlamıştır. Yine bu devirde destanlar dönemine ilgi duyulmaya başlanmış, Ergeş Cuman Bülbüloğlu, Fazıl Yoldaşoğlu gibi ozanlar hakkında Hislet, Kemî, Aybek, Mirtemir çeşitli eserler vücuda getirmişlerdir.

1930-40 arasında eski ve yeni düzeni anlatan Kokan, Cantemir, Türksip Yollarında gibi eserler okuyucuyla buluşur. Bu devir Özbek şiirinde de yenilikler ortaya konulmuştur. Özellikle Aybek şiirlerinde Çolpan tesirinde kalmıştır. Hamit Alimcan, Uygun, A. Ömerî gibi şairler şiire musikî inceliği, Osman Nasır/Usmon Nosir (1912-1944) felsefî düşüncüyü, Mirtemir Tursunov (1910-1978) ise Özbek millî ruhunu katmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında Zülfiye, Gafur Gulam, Uygun, şehzade gibi şairlerin vatan konulu ve hissî şiirleri öne çıkar. (Üşenmez, 2011: 133)

1950 ve 1980 arasını kapsayan otuz yıllık süreç Özbek Edebiyatında Durgunluk Yılları olarak adlandırılmaktadır. (Açık, 2018: 368) Siyasî ve iktisadî sıkıntılar bu devirde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle devrin yönetici kesimi tarafından çeşitli eserlere ve ediplere ambargo konulmuştur. Çolpan ve Fıtrat gibi şairlerin eserleri yasaklanmış, Hoca Ahmed-î Yesevi, Babür, Hüseyinî, Emirî gibi isimler inkâr edilmiş Tabuttan Tavuş,

Sokmaklar gibi hak ve doğrulunu anlatan eserler şiddetli biçimde tenkit edilmiştir. Dil ve edebiyat anlamında tam bir baskı ve zulüm devresi kabul edilen 1950-1980 arası dönemde Şöhret'in Altın Zenlemez, Aman Muhtar/Omon Muxtor (doğum: 1941)'ın Devir Benim Taktirimde, Yakubov'un İzleymen, S. Azimov'un Yıldızlar Cemali, Erkin Vahidov'un Aksakal eserleri dönemin önemli olaylarını ve idarî durumunu yansıtmaktadır. (Üşenmez, 2011: 133-134)

Bu dönemin yazar ve şairleri ise şunlardır; Hamid Olimcan, Usmon Nosir, G'afur G'ulam, Muso Toshmuhammad O'G'LI Oybek, Abdulla Qahhor, Mirkerim Osim, Zulfiya Isroilova, Asqad Muxtor, Odil Yoqubov, Pirimqul Qodirov.

Bağımsızlık Sonrası Özbek Edebiyatına baktığımızda seksenli yılların ortalarından itibaren Sovyetler Birliği'nde hayat şartlarında köklü değişimler meydana geldiği görülmektedir. Yeniden Yapılanma(Perestroika) Düzenleme, Temizlik, Açıklık, Demokratikleşme, akımları esnasında ülkedeki reel durum, sosyalist düzen ciddi bir şekilde eleştirilmeye başlandı. Ekim Devrimi'ne, Sovyet Devleti'ne, Bolşevik liderlerin kişiliklerine, atılan her adıma ve harekete ait yeni tarihi belgeler yayınlandı. Şurular tarihinin kanlı sayfaları sır olmaktan çıktı. Bu hareket dünya haritasının altında birine sahip geniş coğrafyayı yetmiş yıl boyunca idare eden Bolşevik düzenin yıkılmasına sebep oldu. Kızıl emperyalizmin boyunduruğu altındaki millet ve toplulukların kendi kaderini kendilerinin belirleme fırsatı ve imkânı doğdu. Bu bağlamda 1 Eylül 1991 tarihinde Özbekistan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti.(Açık, 2018: 389)

Müstakillik devrinde ortaya konulan edebî eserlerde insanların gönül dünyası ruhî duyuş ve düşünceleri tasvir edilmeye başlanmıştır. Bu dönem Özbek dili ve edebiyatı açısından oldukça verimli olmuştur.

Şiirde Abdullah Aripov/Abdulla Oripov (doğum: 1941), Rauf Parfi/Rauf Parfi O'zturk (1943-2005), Şevket Rahman/Shavkat Rahmon (1950-1996), Azim Süyün/Azim Suyun (Azimboy Alimovich Suyunov) (doğum: 1948), Osman Azim159/Usmon Azim (doğum: 1950), İkrâm Atamurad, A. Kutbuddin, Feride Efrac, Aziz Said, Muhammed Yusuf, Fahriyar, Rauf Subhan, İkbâl Mirza, Uluğbek Hemdem, Halime Ahmed, Hasiyet Rüstemova vb isimler edebiyata yeni soluk kazandırmışlardır. Bu devir şiirinde âlemi şiirsel olarak algılamada bir basamak oluşturulmuştur.

Tarihî konularda Tûrab Töle'nin Nadirebegim, Selahaddin Siraceddinov'un Tomaris, Şükür Halmirzayev/Shukur Xolmirzayev (1940-2005)'in Kara Kemer, Şöhret Rızayev'in İskender (Nevaî'nin Sedd-i İskenderi temelinde) adlı piyesleri başyapıtlar olarak sayılabilir.

Destan sahasında Abdullah Aripov/Abdulla Oripov (doğum: 1941)'un Renckâm, Aman Metcan'ın Kuş Yolu, Neden Ben?, Osman Azim'in Akpeder, M. Yusuf'un Kara Güneş, İ. Atamuradov'un Uzaklaşayotgan Ağrı, M. Muradova'nın Çakmak izinden, E. Şükür'ün İptida Hatası, tiyatro alanında Abdukahhar İbrahimov'un Puç, Şükruallah'ın Onsuz Feryad, Haydar Muhammed'in Kadınlar Sözüden Çıkan Hengâme eserleri devrin edebiyatında vücut bulmuştur.

Müstakillik devri Özbek dili şiir cihetinden ne kadar güçlenmişse nesirde de önemli gelişmelere tanıklık etmiştir. Roman, kıssa, hikâye türünde onlarca eser meydana getirilmiştir. Şükür Halmirzayev/Shukur Xolmirzayev (1940-2005), Ötkir Haşimov/O'tkir Hoshimov (doğum: 1941), Aman Muhtar/Omon Muxtor (doğum: 1941), Muhammed Ali, Tahir Melik/Tohir Malik (doğum: 1946), Togay Murat/Tog'ay Murod (1948-2003), Murad Muhammed Dost, A. Dilmurad, H. Sultanov, H. Dostmuhammed, Nazar İşankul/Nazar Eshonqul (doğum: 15 Temmuz 1962), A. Yoldaşev, Zülfiye Kuralbay gibi isimler Özbek millî nesrinin terakkisinde kalem oynatan ve oynatmaya devam eden isimlerden bazılarıdır. (Üşenmez, 2011: 145-146)

Bu dönemde Özbek tiyatrosu ise klasik örnekleri yeniden canlandırma işiyle meşguldür. Özellikle Abrar Hidayetov ismindeki tiyatro Hamza Hakimzode Niyazi'nin "Perenci Sirleri", "Maysari'nin İshi"; Satira tiyatrosu Abdulla Qahhar'ın "Tabuttan Tavush"; Mukimi tiyatrosu ise Tûrab Töle'nin "Nadirebeğim" oyunlarının günümüze uyarlayarak yeniden sahneye koydular.

Toplumdaki değişimler sahne eserlerinde de kendini gösterdi. Geçmiş dönemlerin yanlışlıklarını ifşa eden Abdu-l Qahhar İbrahimov'un "Puch", Shukrulla'nın "Unsuz Feryad", Hamid G'ulam'ın "bir milyon Faciası"; Haydar Muhammad'in "Hatun'lar Gapından Chikgan Hengame" gibi drama ve komediler yalnız konularının ortaklıkları ile değil, edebî ve estetik yönden de benzerlikler taşımaktadır(Açık, 2018: 396-397).

BİRİNCİ BÖLÜM

SIROJİDDİN SAYYİD

1.1. Sirojiddin Sayyid'in Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri

Çağdaş Özbek Edebiyatı şairi olan Sirojiddin Sayyid, 30 Ekim 1958'de Surhanderya bölgesinin Sarıasya ilçesine bağlı Kundajuvozk köyünde doğmuştur. Çocukluğundan beri masallar, destanlar ve efsaneler dünyasında büyümüştür. Büyükannesi Oybibi, amcası Saidumar, dayısı İslamiddin'den dinlediği türküler, Abduvahob baba, Vahob şairinin şiirleri, Nasrettin'in kızı olan annesi Holbibi'nin söylediği hikayeler onun şairlik hayatında önemli bir yere sahiptir. Sirojiddin Sayyid Taşkent Devlet Üniversitesi (Şu an Özbekistan Ulusal Üniversitesi)'nin gazetecilik fakültesinde (1974-1979) okumuştur. Araştırma ve kızgın mütalaa yıllarına denk gelen talebelik dönemi, sınavları, taklit ve tekrarları, ayrılıkları onun kendi yolu ve sesini bulmasında, kişilik ve şair sıfatının şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır.

“Xayrulla'nın Takımı” adlı ilk öyküsü 1972 yılında sekizinci sınıftayken Cumhuriyet çocuklar gazetesinde yayımlanmıştır. “Arzu” ve “İstek” adlı ilk şiirleri 1975 yılında “Taşkent Üniversitesi”, daha sonra “Sevgi” ve “Arzu” adlı şiirleri “Sarıasya Hakikati” gazetelerinde yayımlanmıştır. “Ruhum Haritası” adlı ilk kitabı 1985 yılında Gafur Gulam adındaki edebiyat ve sanat neşriyat basımevinde basılmıştır. Soğan kabuğu gibi ince ve zayıf, “ekonomik kağıt faturalar üzerine basılan” bu koleksiyon tez zamanda çok “meşhur” olmuştur. Zalim düzen ideolojisi kitapçındaki şiirlerini fikirsizce suçlamıştır. Bundan sonra çok geçmeden “Gençlik” gazetesinde basılan “Sekseninci Yıllar” destanı Sirojiddin Sayyid'i şair sıfatında genişçe tanıtmıştır.

Bundan sonra onun “Serin(ferah) Kayalar İçinde” (1986), “Sevgi Memleketi” (1987), “Korumak” (1990), “Sevgi Kalır, Muhabbet Kalır” (Sanat Eserleri, Makaleler, 1992), “Yandım” (1994), Evindeki Beşikler” (1996), “Vatanı Öğreniş” (1996), “Sahibi Olan Yurt” (2001), “Kırlangıçlara Ver Balkonlarını” (2005), “Gönül Mevsimi” (2007), “Yaşşın Yağmurlar” (Sanat Eserleri, Sohbetler, Edebî Makaleler, 2007), “Yüz Ah, Zahiriddin Muhammed Babür” (Destan, 2011), “Buğday Diyarı” (Şiirler, Sanat Eserleri, Makaleler, 2011), “Açıl, Ey Gül, Ki Bostan Zamanı Geldi” (2014) gibi kitapları yayımlanmıştır.

2008 yılında “Doğu” neşriyat – matbaa ortak şirket baş editörü şairin “Söz Yolu” adlı iki ciltlik seçilmiş eserlerini yayımlamıştır.

Yurtim, mengä zâr kerâkmäs
zârläringdän,

Kipriklärim öpsälär bäs
gärdläringdän.

Men bir näsım bolib keldim, men
bir näsım,

Äytib ötsäm deymän köhnä
därdläringdän.

Yurdum, bana altın gerekmez
altınlarından,

Kırpıklarımı öpseler kâfi
tozlarından.

Ben bir rüzgâr olup geldim, ben
bir rüzgâr,

Söyleyip geçsem böylece eski
dertlerinden.

Bu anlamda Sirojiddin Sayyid’in “Yandım”, “Vatanı Öğreniş” adlı koleksiyonlarına giren şiirleride kilit yaşa başlayan güzel ve hüznü duyularını yine de geniş ölçüde iş edinen, doğduğu yurt, ana vatan hakkındaki özlem ve heyecanları, sevgiyi muhabbeti “Vatan Ebedî” (2001), “Üstümüzden Geçen Aylar” (2003), “Göğsümdeki Maviliklerim” (2005) adlı şiir koleksiyonlarında olan endamı ile görünmüştür. Şairin sonraki yıllarda basılan “Gönül Sahili” (“Şehname”, dörtlükler, 1995), “Gönül Mevsimi” (2007), “Buğday Diyarı” (2011) gibi kitaplarındaki şiirler, şiir ve destanları ilmî – edebî toplumculuk iyilikseverlik ile karşılanmıştır. Sirojiddin Sayyid’in “Düşüş” (1989), “Topalonderya ile hayırlaşmak” (1992), “İyilik Eskimiyordu” (Kırk Hadis, 1992 – 2001), “Bahar Şiir ile Başlar” (2002), “Leylekler ve İnsanoğlu Rivayeti” (1998), “Yüz Ah, Zahiriddin Muhammed Babür” (2010) destanları bağımsızlık yılları epik tarzı görünüşünde önemli bir yere sahiptir.

Sirojiddin Sayyid tercüme alanında da faaliyet gösterip, Puşkin’in lirik şiirlerinden örnekleri, Andrey Voznesensky’in “Ebedî Rızk” (1991) adlı şiirlerini ve düz yazı kitabını, Bulgar şairi Lyubomir Levçev’in şiirlerini, Ressam Pablo Picasso’nun şiir denemelerini, Ebû Hâmid Gazâlî’nin “Münacat Lezzeti” adlı hikmetlerini, Rudaki, Aleksandr, Faynberg, Lâyık Şirali şiirlerini Özbek diline çevirmiştir.

Şairin şiir ve destanları Rus, Türkmen, Ukrayna, Belarus, Tacik, Kazak, ve Azerbaycan dillerine tercüme edilmiştir.

Çağdaş Özbek şairi Sirojiddin Sayyid şimdi Özbekistan Yazarlar Birliği başkanının birinci yardımcısı ve de “Özbekistan Edebiyatı ve Sanatı” gazetesini baş editörü görevlerinde hizmet etmektedir.

1999 yılında “Dostluk” madalyası ile ödüllendirilmiştir. “Yüz Ah, Zahiriddin Muhammed Babür” destanı için Babür vakfının Uluslararası ödülü ile ödüllendirilmiştir. (<https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/sirojiddin-sayyid-1958/?imlo=k>), (“Ўзбек адаблари” (С. Мирвалиев, Р. Шокирова. Тошкент, Фафур Фулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2016) китобидан.)

1.2. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem

Çalışma, Çağdaş Özbek Edebiyatında önemli bir yere sahip olan Sirojiddin Sayyid’in “Söz Yolu” adlı iki ciltlik eserinde yer alan şiirlerinden meydana gelmektedir. Çalışmamızda, adı geçen eserde yer alan şiirlerin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarımı ile dil ve üslup incelemesi yapılmıştır. Şiirler satır satır numaralandırılmıştır. Çalışmamızın inceleme kısmının tamamında gerek tema bakımından olsun gerek ses ve şekil özellikleri olsun bu şiirlerden örneklenmiş ve transkript yapılmış, metin içerisinde bulunduğu yer belirtilmiştir. Ayrıca tema ve söz sanatları incelemesi bölümünde örnek olarak verilen şiirlerin transkripsiyonun yanı sıra şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarımına da yer verilmiştir. Dil ve üslup kısmında sadece ek ve kelime gösterimi olmasından dolayı şiirlerin Türkiye Türkçesi aktarımına yer verilmemiştir.

Çalışmamızın ilk kısmı olan giriş bölümünde Özbek Adı, Özbek Türkçesi, Özbek Türklerinin Tarihi ve Özbekistan hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmada kullanılan Özbek alfabesine ait tablo giriş kısmından önce verilmiş olup dil ve üslup bölümünde alfabe tekrar verilmemiştir. Birinci bölümde ise Sirojiddin Sayyid’in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise Sirojiddin Sayyid’in şiirleri muhteva bakımından ele alınmış ve şairin hangi temaları yoğun olarak işlediğine bakarak şairin görüşleri, fikri konusunda bilgi sahibi olunmaya çalışılıp şairin kişiliği ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde şairin şiirlerini yapı başlığı altında inceleyerek hem şairin mısra anlayışı hem de şiirlerini yazarken hangi nazım şeklini ve hangi nazım birimini ağırlıklı olarak kullandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde de şairin şiirlerinin transkribe edilmiş şeklinden yararlanılmıştır.

Dil incelemesi bölümünü oluşturan dördüncü bölümde ise şiirlerin dil özellikleri üzerinde durulmuş, aynı zamanda şiirlerin dil özelliklerini açıklarken genel olarak Mustafa Volkan Coşkun'un "*Özbek Türkçesi Grameri*", Ahmet Buran ve Ercan Alkaya'nın "*Çağdaş Türk Lehçeleri*", A. B. Ercilasun'un "*Türk Lehçeleri Grameri*" ve Zeynep Korkmaz'ın "*Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*", Leyla Karahan'ın "*Söz Dizimi*" gibi eserler temel alınmıştır. Bu bölüme ait tablolar ise tablolar dizininde gösterilmiştir. Bu bölümde verilen örneklerle ilgili olan örnek kelimenin altı çizilerek gösterilmeye çalışılmıştır.

Dil ve üslup incelemesi yapılırken seçilen şiirlerin arasından verilecek olan referans cümlelerde "nokta" dan sonra parantez açılarak şiirin numarası ve satır numarası verilmiştir.

Seçilen şiirlerin Türkiye Türkçesi'ne aktarılması aşamasında şiirlerde geçen bütün kelimeler okunmuş ve anlamlandırılmıştır.

Sonuç kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapıp, dikkat çeken özellikler özetlenmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SİROJİDDİN SAYYİD'İN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA

2.1.1. Bireysel Konu ve Temalar

2.1.1.1. Sirojiddin Sayyid'in Mevsim-Tabiat Temalı Şiirleri

Mevsim temalı şiirler, Sirojiddin Sayyid için özel bir yere sahiptir. Özellikle mevsimleri kendine has bir üslupla tasvir etmesi ve onları anlamlandırması da dikkatimizi çeken bir söyleyiş özelliğidir. Şaire göre her bir mevsimin özel bir anlamı vardır. Örneğin, sonbaharı pişmanlıklarına, ilkbaharı umuda benzeten şairin çoğunlukla ilkbahar temasını tercih etmesinden yola çıkarak onun kışı ya da sonbaharı değil de ilkbaharı sevdiğini ve umutla hayata baktığını söyleyebiliriz.

Şairin “XAZÂNREZ” adlı şiirinde yukarıda dediğimiz gibi pişmanlıklarını yansıttığı mevsim olan sonbaharı kendine has betimlemelerle anlattığı görülmektedir. Sonbahardan söz edildiğinde akla ilk olarak gelen yere düşen yapraklardır. Ağaç yapraklarının dökülmesi ise birçok insana pişmanlık, ayrılık gibi duygularla hüzünlendirir. Bizce, şair de kendi pişmanlıklarından yola çıkarak sonbaharın duygusuna kapılması ve bu temayı kullanması onun için ayrı bir önem taşımaktadır. Şu dizelerinde bunu görmekteyiz:

Tökilâdi, tökilâdi,	Döküldü, döküldü,
Ökinçlâr tökilâdi,	Pişmanlıklar döküldü.
İztirâblâr, puşâymanlâr,	Istraplar, pişmanlıklar,
Ötinçlâr tökilâdi.(15/1)	Yakarışlar döküldü.(15/1)

Bunun yanı sıra şairin yine “XAZÂNREZ” adlı şiirinde “Bir tong qalin qâr yâgaru hâmmâsini kömädi.” cümlelerinden yola çıkarak şairin yaşadığı coğrafyaya ait tabiat unsurlarını eserlerinde bir imge/metafor olarak eserlerinde başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Şairin şiirlerindeki görüntüleme gücü imgelerini doğaya, doğadaki somut varlıklara dayandırmasından gelmektedir.

Buradan yola çıkarak şairin “XAZÂNREZ” adlı şiirinde “karın” toprağın üstünü beyaz bir örtü şeklinde örterek kapatması durumunu; kendi hayatında yaşadığı pişmanlıklar ve üzüntülerin üstünü örtmesiyle ilişkilendirip bir sabah vakti yağan karın hepsini aynı şekilde gizlemesiyle anlatır.

Tökilâdi puşây mânlar,

Bulâqlâr köz yumâdi.

Bir tong qalın qâr yağaru

Hämmäsini kömädi.(15/7)

Döküldü pişmanlıklar,

Çeşmeler göz yumdu.

Bir tan vakti iri kar yağıp

Hepsini gömdü.(15/7)

İlkbahar doğanın yeniden uyanmaya başladığı ve tüm insanlara huzur, mutluluk ve umut aşıl原因 bir mevsimdir. Şairimiz de bu mevsimi umuda benzetmiştir. Çünkü ilkbahar içimizdeki baharın da gelişidir aslında. Şairimiz şu dörtlülle bizlere ilkbaharı az da olsa anlatmaya çalışmıştır.

Hâyâtimdän eçding gam peçägin
sän,

Ädäşgäydir kim äytur
keçägimsän.

Bähâr, xarsängtâş âstidän, uni
surib,

Äzâdlikkä çıqıb âlgän
çeçägimsän.(25/2)

Hayatımdan çıkardın gam
sarmaşığını sen,

Adaş gibidir kim söyler
gecemsin.

İlkbahar, kaya altından, onu
sürüp,

Özgürlüğe çıkan
çiçeğimsin.(25/2)

Şairin mevsim temalı şiirlerinde dikkat çeken bir diğer husus ise “nevruz”dur. Tabiatla baş başa yaşayan ve toprağı “dört ana unsur”dan sayan Türklerin düşünce sisteminde Nevruz, doğuş, diriliş anlamına gelmektedir. Türk dünyasının tamamında yaygın olarak kutlanan Nevruz törenleri bahara duyulan özlemi anlatmasının yanı sıra bir takvim değişikliğini de ifade etmektedir. Bu takvime göre yılların ve ayların adları,

hayvan isimlerine bağlı olarak söylenmiş ve yeni yılın başlangıcı olarak 21 Mart esas alınmıştır. Burada dikkati çeken husus, “baharın başladığı zaman”dır. Türkler, bu takvim değişikliğini “toprağın uyandığı gün” ile özdeşleştirmişler; “varoluş ve diriliş günü” şeklinde algılamışlardır. Böylece Nevruzun yaratılış felsefesi diyebileceğimiz manevî bir kimlikle donatmışlardır. Şairin “NÄVROZ QOŞIĞI” adlı şiirinde dileklerde bulunan şairin şu dörtlüklerine bakacak olursak;

Åsmån boldi bir keçädä hârğın
bağrim,

Toy başlädi çaqınlârim,
yâmgırlârim,

Göyâ hâzir yâprâq yâzâr
tâmirlârim,

Göyâ eski qalâm tutgân qolım
yângi.(42/2)

Gökyüzü oldu bir gecede bitkin
yüreğim,

Toy başladı ateşlerim,
yağmurlarım,

Güya şimdi yaprak açar
damarlarım

Güya eski kalem tutan elim
yeni.(42/2)

Hâr köngilgä bir yângi küy, qâşıq
bersin,

İmân, insâf, diyânätüni qâşib
bersin.

Hâr bir üygä eng ävväl bir beşik
bersin,

Heç bir üygä körsätmäsin ölüm
yângi.(42/5)

Her gönle bir yeni melodi, şarkı
versin,

İmanı, insafı, vicdanı ekleyip
versin.

Her bir eve en önce bir beşik
versin,

Hiçbir eve göstermesin ölüm
yeni.(42/5)

2.1.1.2. Sirojiddin Sayyid’in Çocukluk Temalı Şiirleri

Çocuk, aile ilişkileri, çocuğun dünyası veya çocukluk dönemlerini anlatan şiirlere edebiyatımızda çok fazla yer verilmiştir. Çocukluk konu bakımından bütün edebiyatlara

kaynaklık ettiği gibi Özbek Edebiyatında da hayatı çeşitli yönlerle aksettirmiştir. Bu çalışmada bir başlık altında incelenen şiirin sadece bu konu ile sınırlı olduğu söylenemez. Sayyid'in seçtiğimiz şiirlerine bakacak olursak şair çocukluk anılarından bahsederken çocuğun ne kadar önemli olduğunu, çocukluk hatıralarını, özlemlerini ya da annesinin çocukluğunda kendisi için yaptığı fedakârlıkların hiçbir zaman unutulamayacağını vurgular.

Gärçi kiçikdirmän cismän,
ätäcän,

Häyätni tüşündim qismän,
ätäcän.

Mening däraxtimni kesmäng,
ätäcän.

Qoying, bäläligim kesmäng,
ätäcän.(2/4)

Gerçi küçüktür cismen, Atacan,

Hayatı düşündüm kısmen,
Atacan.

Benim ağacımı kesmeyin,
Atacan,

Bırakın, çocukluğumu kesmeyin,
Atacan!(2/4)

Yillär ötdi. Bälälük häm

Ärtä qıldı bir ümr.

Nävâiyning bağları lek

Yâddä qıldı bir ümr.(82/2)

Yıllar geçti. Çocukluk da

Geçmişte kaldı bir ömür.

Nevai'nin bağları lakin

Hafızalarda kaldı bir ömür.(82/2)

2.1.1.3. Sirojiddin Sayyid'in Özlem Temalı Şiirleri

Hayatımızın belli dönemlerinde özlem duyduğumuz şeyler olur. Bu özlem duyduğumuz şeyler bazen bir varlık bazen de bir insan olabilir. Bazen çocukluğumuza, memleketimize, bazen de sevgiye, sevgiliye özlem duyarız. Sirojiddin Sayyid'inde şiirlerinden hareketle gerek çocukluğuna olsun gerek vatanına olsun duyduğu özlemi görebiliriz. Fakat şair bu özlemlerin yanı sıra sevgiye ve değere de olan özlemini dile getirmiştir. "SÂĞİNÇ" adlı şiirindeki şu dörtlüğü örnek verebiliriz;

Sâginâmân dâraxtlâr bilân
Birgâ bâ'zân mehru qadrni.
Sâginâmân xayâlingdây sâf,
Hatlâringdâ kelgân şâhârni.(4/9)

Özlüyorum ağaçlar ile
Birlikte bazen sevgiyi, değeri.
Özlüyorum hayalin gibi saf,
Mektuplarında gelen şehri.(4/9)

Yine şairimizin özlem temalı şiirlerinden bir diğeri ise “QIRQ BĀHĀR RĪVĀYĀTĪ” adlı şiiridir. Bu şiirde dikkat çeken nokta ise kırk rakamıdır. Kırk rakamı, olgunluğa erme ve tamamlanmayı temsil etmektedir. Kırklara karışmak, yaşın kırka erdiğinde insanın ermesi, kadının doğum yaptığında ilk kırk günün önemli olması, bir evden cenaze çıktığında da kırkının çıkmasının beklenmesi vb. olaylar kırk rakamının bir süreç belirttiğini, bu sürecin tamamlanmasıyla birlikte bir aşamanın bittiğini ve böylece ritüelin tamamlandığının göstergesidir. Yani buradan hareketle şairin artık belli bir olgunluğa geldiğini ve geçmişe duyduğu özlemi dile getirmiştir diyebiliriz. Şiirimizdeki dörtlüklere bakacak olursak;

Köhnâ dostlâringdây kökdâ ây,
quyâş,
Qırq yâş, sâginçmiding vâ yâkim
bârdâş?
Yârmi ıssıq, yârmi sâvub qâlgân
âş,
Sâymi, sâhilmi yâ sâyhânmi, qırq
yâş?
Bâri bir – birigâ häyrânmi, qırq
yâş?(49/1)

Eski dostların gibi gökte ay,
güneş,
Kırk yaş, özlem midir yoksa sabır
mı?
Yarısı sıcak, yarısı soğuyup kalan
aş,
Dere mi, sahil mi ya da ova mı,
kırk yaş?
Hepsi birbirine hayran mı kırk
yaş?(49/1)

2.1.1.4. Sirojiddin Sayyid'in Ayrılık Temalı Şiirleri

Şair ayrılık temasını “AYRILIQ” şiirinde oldukça başarılı bir şekilde işlemiştir. Şair şiir de aslında insanoğlunun ilk ayrılığın anne karnından ayrılması ile başladığını aslında ömrün bir sadaka olduğunu dile getirirken bizlere bu şiirinde tasavvuf noktasındaki ayrılığı anlatmıştır. Allah'tan gelip tekrar ona kavuşma aşkı. Şair tamamen ilahi aşktan ayrılışı ve ona kavuşmayı beklerken geçen günlerde onu nasıl yâd ettiğini anlatmıştır.

Bärhâyâtman, demägil,
Dünyâgä kelgän küning
İlk bâr çinqırıp tökkän
Yâşingdädir ayrılıq.(16/1)

Canlıyım, söyle,
Dünyaya geldiğin gün
İlk defa çıglık atıp döktüğün
Yaşındadır ayrılık.(16/1)

Şuning üçün bärdam bol,
Ümring – ehsandır. Çünki
Äzaldän äsmän käbi
Başingdädir ayrılıq.(16/5)

Bunun için güçlü ol,
Ömrün sadakadır(ihsandır).
Çünkü
Ezelden gök gibi
Başındadır ayrılık.(16/5)

2.1.2. Siyasî Tema ve Konular

2.1.2.1. Sirojiddin Sayyid'in Vatan Temalı Şiirleri

Bir milletin üzerinde yaşayıp onun için pek çok yönden öneme sahip olduğu şey vatanıdır. Şiirlerinden yola çıkarak “vatan” kavramı şairin en hassas taraflarından biridir. Şiirlerinde vatan temasını oldukça sık kullanan şair, doğulan yurt, ana vatan hakkındaki

özlem ve heyecanlarını, sevgiyi muhabbeti vatanın değerini ve öğrenilmesini de dile getirmiştir.

Şairin “Böri Çopanning Oğligä Näsihäti” adlı şiirinde çoban oğluna vatanını korumasını her zaman sahip çıkması gerektiğini söyler. Şu dörtlüklerde görebiliriz:

Älgin, ämmâ unutmägin sen

Bu ädirlär, bu tåglär – Vätän!

Bu sürüv häm Vätändir sengä,

Uni äsgärin!(6/1)

Al, ama unutma sen

Bu tepeler, bu dağlar – Vatan!

Bu sürü de vatandır sana,

Onu koru!(6)

Yine şairin incelediğimiz şiirlerinde hareketle şairin “İlinc” adlı şiirinde de şairin vatan sevgisi dikkat çekmektedir. Şairin yukarıda belirttiğimiz şiirinde de hiçbir maddi beklentisi olmadan yurt sevgisi vardır. Diğer bir taraftan da vatanı para uğruna satanlardan bahseden şair bize şu dörtlüklerle anlatmaktadır:

Yurtim, mengä zär keräkmäs
ärläringdän,

Kipriklärim öpsälär bäs
gärdläringdän.

Men bir näsim bolib keldim, men
bir näsim,

Äytib ötsäm deymän köhnä
därdläringdän.(24/1)

Yurdum, bana altın gerekmez
altınlarından,

Kirpiklerim öpseler kâfi
tozlarından.

Ben bir rüzgâr olup geldim, ben
bir rüzgâr,

Söyleyip geçsem böylece eski
dertlerinden.(24/1)

Älmäşdilär seni nâmu rütbälärgä,

Değiştiler seni rütbelere,

Munluğ bolib qâlding bătib
şubhălărgä.

Hilälläring qaytär yänä
qubbälărgä,

Mâziylărgä söyläb – söyläb
zârlăringdän.(24/2)

Hüzünlü olup kaldın batıp
şüphelere.

Hilallerin döner yine kubbelere,

Mazilere söyleyip
sitemlerinden.(24/2)

Şair kimi zamanda vatanına olan özlemine kaleme almıştır. Şairin bunu “VĀTĀN
DESĀM...”adlı şiirinin şu dörtlüklerinde dile getirdiği görülmektedir.

Bu diyârning äyvânläri nurgä
tälâş,

Bu diyârning käyvânisi äyu
quyâş.

Vätän desäm közimdä yâş,
yüzümdä yâş,

Közgä sürtäy nânlărini,
nânlărini.(57/1)

Bu diyarın eyvanları nura dalış,

Bu diyarın Satürn’ü, ayı güneş.

Vatan desem gözümde yaş,
yüzümde yaş,

Gözüme sürtsem ekmeklerini,
ekmeklerini.(57/1)

Son olarak da şunu söyleyebiliriz: Şairin günümüz gençlerine bir de öğüdü
bulunmaktadır. Vatana sahip çıkmaları gerektiği. Bunu ise şair “EGĀSĪ BĀR YURT”
adlı şiirinde şu dörtlüklerle dile getirmiştir.

Åçsäng dävranlărning kitâblărini

Qançä kărvânlărning ertägi
bârdır.

Tinglä dânlărning xıtâblărini:

Açsan devranların kitaplarını

Ne kadar kervanların yarını
vardır.

Dinle bilgelerin hitaplarını:

Egəsi bår yurtning – ertäsi
bårdır.(52/1)

Sahibi olan yurdun, yarını
vardır.(52/1)

2.1.3. Sosyal Tema ve Konular

2.1.3.1. Sirojiddin Sayyid'in Misafirlik Temalı Şiirleri

Misafirperverlik Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu kültür yıllarca nesilden nesile aktarılmıştır. Toplumun kültürel mirasının bir parçası olan, gelenek-göreneklerde önemli bir yer kaplayan misafirperverlik, Türk kimliği ile özdeşleşmiştir. Davetli ya da davetsiz olarak eve gelen kişinin en iyi şekilde ağırlanması ve uğurlanması durumuna dayanmaktadır. Türk kültüründe misafirperverliğin yanı sıra ikram da öne çıkar. Gelen konuğu eldeki imkânları da kullanarak yedirip içirmek Türk misafirperverliğinin önemli bir parçasıdır.

Misafir ağırlama geleneği diğer Türk boylarında da görülmektedir. Misafirperverlik Özbek Türkçesinde de çok önemli bir yere sahiptir. Sirojiddin Sayyid'de bu geleneğin üzerinde durarak bizlere şu dörtlüklerle misafirperverliği anlatmaya çalışmıştır.

Üç künmi, tört kündän keyin
ketämän,

Men bir mehmän, deysiz, dildä
xavâtir.

Ängläymän: berilgän tiriklik
mengä

Sizning qadringizgä yetgän
bolsäm – rävädir.(10/4)

Üç gün, dört günden sonra
gideceğim,

Ben bir misafirim diyorsunuz
gönülde merak.

Anlıyorum: bana verilen canlılık

Sizin kadrinize ulaşmış olsam
revadır.(10/4)

Äläm musâfirlär bilän bedârdır,

Âlem misafirler ile uyanıktır,

Säyyâhlâr içrâ hâmi siz mullâ âkâ.
Dünyâning eng gözâl qismi
diydârdir,
Diydâr qutluğ bolsin, Âbdullâ
âkâ!(67/2)

Seyyahlar içinde de siz molla,
ağabey.
Dünyanın en güzel kısmı
didardır,
Didar kutlu olsun, Abdullah
ağabey!(67/2)

2.1.3.2. Sirojiddin Sayyid'in Kadın Temalı Şiirleri

Türk sosyal hayatının temelini oluşturan ve kültürel yapı içinde büyük öneme sahip en kutsal birimi olan ailenin vazgeçilmez unsuru kadındır. Kadın, anne, eş, abla vs. unvanlarla aile içinde olduğu kadar, “kadın” kimliği ile de Türk toplumunda önemli bir yere sahip olmuştur.(Yılmaz, 2014: 111) Kadın teması Sirojiddin Sayyid'in şiirlerinde de önemli bir yere sahiptir. Şair “ÂNÂMNING KÂLİŞLÂRİ” adlı şiirinde anne değerini, özlemine ve sevgisini etkili bir şekilde dile getirirken aynı zamanda “TOY (DÜĞÜN)” adlı şiirinde de düğün esnasında evden çıkan bir kızın hüznünü ilmek ilmek işlemiştir.

Bunçâ hâmi qattiq ekân
Qismâtning bâlişlâri.
Köz âldimdân ketmäs heç
Ânämning kâlişlâri.(48/1)

Bu kadar da katı imiş
Kısmetin yastıkları.
Gözümün önünden gitmez hiç
Anamın ayakkabıları.(48/1)

Ârâvâdâ – yığläydi gül, bilmäydi
gül,
Bir dünyâ dünyâ işlâri
ketmâqdâdir:
Ânâsining on säkkiz yil kuyişlâri

Arabada ağlıyordu gül,
bilmiyordu gül,
Bir dünya, dünya işleri
gitmektedir
Anasının on sekiz yıl yanışları,

Âtâsining yânişlâri
ketmâqdâdir.(20/1)

Babasının yânişlâri
gitmektedir.(20/1)

2.1.3.3. Sirojiddin Sayyid'in Kitap Temalı Şiirleri

Kitaplar insanın hem bilgi sahibi olmasını hem de hayal dünyasının genişlemesini sağlayıp pek çok işlevi bulunan önemli bir araçtır. Kitapların bir diğer önemi ise insanın en yakın dostu olmasıdır. Şairin “MÛTÂLÂÄ” adlı şiirinde de şairin kitaba verdiği önemi görebiliriz. Şair için en iyi arkadaş kitaptır. Şair bu şiirinde kitabın insanlar gibi yarı yolda bırakıp gitmeyeceğini, onu hiçbir zaman satmayacağını, gece gündüz hatta bütün ömür onun yanında olacağını şu dörtlükler ile dile getirmiştir;

Kitâb sengâ bir ümrlük yâr,
Ârâ yoldâ tâşlâb ketmâgây.
Ketâr qançâ bâbâlâring, lek
Bâbârâhim Mâşrâb
ketmâgây.(7/6)

Yarı yolda atıp gitmeyecek.
Kitap sana bir ömürlük yar,
Gider ne kadar dedelerin, ama
Dede Rahim Maşrab
gitmeyecek.(7/6)

Bu dost seni sâtmâs heç qaçân,
Yâningdâdir şâm vâ yâ nâhâr.
Bütün ümr bâşingdâ turâr,
Âq äütdây Âbdullâ
Qahhâr.(7/12)

Bu dost seni satmaz hiçbir zaman
Yanıdadır gece gündüz.
Bir ömür başında durur,
Ak bulut gibi Abdul'la
Kahhar.(7/12)

Yine aynı şiir üzerinden yola çıkacak olursak şairin aslında hayatın da bir kitap olduğunu bir şeyleri yaşayarak ya da tecrübe edinerek bir ders verebileceğini dile getirmiştir.

Häyât özi müşkül kitâbdır,
Häyât özi bergäydir tä'lim.
Huşyâr bol deb, bilimdân bol
deb,
Bâqıb turâr Äybek
muâllim.(7/11)

Hayatın kendi önemli kitaptır,
Hayat kendi verecektir öğretim.
Zeki ol diye, bilimden ol diye,
Bakıp durur Aybek
öğretmen.(7/11)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİROJİDDİN SAYYİD'İN ŞİİRLERİNDE YAPI

3.1.1. NAZİM ŞEKLİ

Şiirlerini genellikle dörtlükler halinde yazan Sirojiddin Sayyid'in, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on bir, on üç ve on dört dizeden oluşan şiirleri de bulunmaktadır. Yine aynı zamanda serbest nazım şeklini de birçok şiirinde kullandığı görülmektedir. Genellikle uzun şiirler kaleme alan şair şiirlerinde oldukça yer yer sade yer yer sanatlı bir dil kullanarak bunu bizlere yansıtabilmiştir.

3.1.2. NAZİM BİRİMİ

3.1.2.1. Mısra Anlayışı

Sirojiddin Sayyid'in şiirlerine baktığımızda genellikle kısa mısraları tercih ettiği görülmektedir. Fakat bazı şiirlerinde uzun mısralarda kullanmıştır. Şairin bu tür mısralara başvurması temalara göre farklılık göstermektedir. Genellikle sevgi, aşk, özlem temalı şiirlerinde serbest nazım şeklini tercih eden şair şiirlerinde yeri geldiğinde basit bir anlatım tercih ederken bazen de duygularını kapalı bir şekilde ifade etmeyi başarmıştır.

Şair, şiirlerinde hece ölçüsünün yanı sıra serbest ölçüyü de kullanmıştır. Şairin serbest ölçü ile yazmış olduğu şiirlerine baktığımızda bazı şiirler her ne kadar serbest nazım şekli ile yazılmış görünse de aslında cümlelerin ikiye bölünmesi ve farklı mısralara yerleştirilmesi söz konusu olan bu şiirlerde şairin uzun cümleler kurmayı tercih ettiği dikkat çekmektedir.

3.1.2.2. Bendleri Eşit Sayıda Mısralarla Yazılmış Şiirler

3.1.2.2.1. Dörtlük Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerinde genellikle dörtlük nazım birimini kullandığı görülmektedir. İncelediğimiz şiirlerin 51 tanesinde dörder mısralık bentler, 7 tanesinde serbest nazım birimi, 5 tanesinde beşli, 2 tanesi altılı, 1 tanesinde sekizli, 7 tanesinde beyit nazım birimini kullanmıştır. Şairin farklı bentlerle yazılmış düzenli/ düzensiz şiirleri de bulunmaktadır. Bu şiirler bent sayısına göre şu şekilde sıralanabilir:

3x4 uzunluğunda olanlar: “Dünyâ Mäsäli”.

4x4 uzunluğunda olanlar: “Bu Âdäm”, “Täriqat Tupraqı”, “Xätirälär Köli”.

5x4 uzunluğunda olanlar: “Bälälik”, “Quyâş Qızı”, “Äyrihq”, “İlinc”, “Âq Römällär”, “Ärmän”, “Mehr”, “Ümr”.

6x4 uzunluğunda olanlar: “Eşânqul Nimä Deydi?”, “Suvçi Bâbânäzär”, “Peşânä Xususidä”, “Pâlvänlär Yurtı”, “Nä Keräk?”, “Büyük Şairlär”, “Äcäb Dünyâ”, “Egäsi Bär Yurt”, “Örgäning”, “Vätän Desäm...”, “Tört Söz”, “Yämğirlär vä Közyaşlar”, “Mäktäbgä Bärämän”, “Âq Yâqalär”.

7x4 uzunluğunda olanlar: “Xazânrez”, “Bähâr”, “Sevgi”, “Köz Tegişi”, “Duâ Soräb”, “Nävroz Qoşığı”, “Häyât Qoşığı”, “Kelişmädik”, “Äy İzidän”.

8x4 uzunluğunda olanlar: “Xudägä Tâpşirdim”, “Buğdäyzärlärim”, “Temir Yollär”.

9x4 uzunluğunda olanlar: “Sâginç”, “Nän İsi”, “Yâşlik. Bähâr. Muhäbbät”, “Yängi – Yängi Yillär Kelädi”, “450 000 Lälä”, “Üstâz”, “İlk Äğriq”.

11x4 uzunluğunda olanlar: “Mehmän”, “Änämning Kälisläri”, “Büyük İpäk Yoli”.

13x4 uzunluğunda olanlar: “Mütälää”, “Tâşkent Äqşâmi”gä”.

14x4 uzunluğunda olanlar: “Vätänni Örgäniş”.

3.1.2.2.2. Beşli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:

5x5 uzunluğunda olanlar: “Sizgä”, “Cânu Dilim”, “Xäräzmçä”, “Qırq Bähâr Rivâyäti”.

6x5 uzunluğunda olanlar: “Älämli Dünyädä”.

3.1.2.2.3. Altılı Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:

7x6 uzunluğunda olanlar: “Häyât Közgüsi”.

5x6 uzunluğunda olanlar: “Köksimdägi Zängärlärim”.

3.1.2.2.4. Sekizli Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:

7x8 uzunluğunda olanlar: “Nävâiyning Bağları”.

3.1.2.2.5. Serbest Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:

“Eski Üy”, “Böri Çopanning Oğligä Näsihäti”, “Pählävân Mähmud”, “Seni Älib Ketsäm...”, “Ämädsiz Dehqânbây”, “Toy”, “Hikmät”.

3.1.2.2.6. Beyit Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler:

“Şühuk”, “Zulmät vä Ziyâ”, “Mir Älişer”, “Söz Yoli”, “Äsäl Qızim Niginä”, “Bağ”, “Beväfâlik”.

3.1.2.2.7. Farklı Bentlerle Yazılmış Düzenli Şiirler:

Şairin farklı bentlerle yazmış olduğu on tane düzenli şiiri vardır. Bunlar:

Bälâlik Däraxti: Bu şiir 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

6x1, 7x1, 8x1, 9x1.

Tüş: bu şiir 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

5x1, 4x1, 10x1.

Ketmânçi Qızlârgä: Bu şiir 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

16x1, 12x1, 14x1.

Äyirbaş: Bu şiir 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

18x1, 4x1.

Färzänd: Bu şiir 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

4x4, 5x2, 8x1, 7x1.

İnsân: Bu şiir 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

5x1, 7x1, 9x1.

Sāvğa: Bu şiir 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

4x4, 5x1.

Hilâl: Bu şiir 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

6x1, 4x1.

Üstâzlâr Yâdi: Bu şiir 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

4x1, 8x1.

Ukadost: Bu şiir 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirdeki düzen şu şekildedir:

6x2, 5x2.

3.1.2.2.8. Farklı Bentlerle Yazılmış Düzensiz Şiirler:

Şairin farklı bentlerle yazdığı 2 tane düzensiz şiiri vardır. Bunlar:

İnsâniylik: Bu şiir hem 7'li hem 8'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirin düzeni şu şekildedir:

5x1, 4x4.

Nāvâiyi Oqış: Bu şiir hem 7'li hem 9'lu hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirin düzeni şu şekildedir:

6x4, 4x1, 5x1, 7x1.

3.1.3. ÖLÇÜ, KAFİYE, REDİF

3.1.3.1. Ölçü

Şiirlerinde sadece hece ölçüsünü kullanan şairin aynı zamanda bazı şiirlerinde aynı dördlük içerisinde farklı hece ölçüleri kullandığı da görülmektedir.

Sayyid'in şiirlerini incelediğimizde bazı şiirlerin farklı hece ölçüleri ile yazılması ve bu durumun dörtlüklerin ilk mısrasında veya son mısrasında yer alması dikkat çeken noktalardan biri olmuştur. Normalde 9'lu hece ölçüsü ile yazılan bir şiirin ilk dörtlüğündeki ilk dizenin 11'li hece ölçüsü ile yazıldığı görülmektedir. İncelediğimiz şiirlerden örneklere bakacak olursak;

Özimni körämän men közläringdä,

Müştläringdä – öz müştlärimni.

Biläkläring – mening yaşligim,

Ğazäbingdä cählim bär mening.(6/1)

Yine şairin incelediğimiz şiirlerine baktığımız zaman bazı şiirlerinin de 3 farklı ölçü ile yazılmış olduğu görülmektedir.

Men – kiçik mämläkät,

Päytaxtim – ümrim.

Bu päytaxtning yälgiz hâmiysi,

Yälgiz ähâlisi – men bolämän.

Qälgäni säyyâhlär.(8/2)

7'li hece ölçüsü ile yazılmış şiirler şunlardır: Bu Âdäm, Eşânqul Nimä Deydi?, Duâ Soräb, Äyriliq, Ânämning Kälişläri, Nän İsi, Hâyât Qoşığı, Yaşlik. Bähâr. Muhäbbät 450 000 Lälä, Büyük İpäk Yoli, İlk Äğriq, Äy İzidän.

8'li hece ölçüsü ile yazılmış şiirler şunlardır: Vätänni Örgäniş, Təriqat Tuprâğı, Äcäb Dünyâ, Yämğirlär vâ Közyaşlär.

9'lu hece ölçüsü ile yazılmış şiirler şunlardır: Eski Üy, Sâğınç, Mütälää, Mir Älişer, Tört Söz, Temir Yollär, Yängi – Yängi Yillär Kelädi.

11'li hece ölçüsü ile yazılmış şiirler şunlardır: Bälälik Därxäti, Bälälik, Quyâş Qızı, Mehmän, Şükuh, Tüş, Seni Älib Ketsäm..., Xätirälär Köli, Suvçi Bâbânäzär, Ketmänçi Qızlärgä, Bähâr, Köz Tegişi, Älämli Dünyädä, Äq Römällär, Hikmät, Sizgä,

Dünyâ Mäsâli, Äyirbaş, Nâ Keräk, Xudâgâ Tâpşirdim, Zulmât vâ Ziyâ, Büyük Şâirlär, Xârâzmçâ, Qırq Bâhâr Rivâyâti, Egâsi Bâr Yurt, Örgäning, İnsân, Söz Yoli, Sâvğa, Hilâl, Äsâl Qızim Niginä, Üstâzlär Yâdi, Buğdâyârlärim, Üstâz, “Tâşkent Äqşâmi”gä, Ukädost.

12’li hece ölçüsü ile yazılmış şiirler şunlardır: Toy, Köksimdägi Zängärlärim, İlinc, Sevgi, Pâlvänlär Yurti, Nävroz Qoşığı, Ärmân, Vätän Desäm..., Mehr, Ümr, Bağ, Bevâfâlik, Äq Yâqalär

13’lü hece ölçüsü ile yazılmış şiirler şunlardır: Peşânä Xususidä.

15’li hece ölçüsü ile yazılmış şiirler şunlardır: Cänu Dilim.

Sirojiddin Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerini genellikle 11’li hece ölçüsü ile yazdığını bu sırayı 7’li, 8’li, 9’lu ve 10’lu hece ölçüsü ile yazdığı şiirlerinin takip ettiğini söyleyebiliriz.

3.1.3.2. Kafiye

“En az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki kelime arasındaki ses benzerliğidir.”

İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı döneminde yukarıda belirtilen tanımın aksine dize başında da uyak yapıldığı görülmektedir. Dize başındaki kelimelerin ilk harflerinden itibaren ses benzerliklerinin yer alması şeklinde gerçekleşen bu uyak düzeni İslâmî dönemle birlikte yerini klâsik uyak düzenine bırakmıştır.(Altun, Mustafa)

Sirojiddin Sayyid’in şiirlerine baktığımızda şairin şiirlerin de bütün kafiye çeşitlerini kullandığı görülmektedir.

3.1.3.2.1. Kafiye Çeşitleri

3.1.3.2.1.1. Yarım Kafiye

Bir tek sesin benzeşmesiyle oluşan kafiye çeşididir. Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde çok sık karşılaştığımız bir türdür.

Dostim, sening yüzläringgä yüz tegdi –

Tüşinggä häm kirmägän bir qız tegdi.

Sengä qançä şirin-şäkär söz tegdi,

Mengä esä, mängä faqat köz tegdi.(28/1)

Dostlär kelib ul kün bağrim tışsälär,

Boğzim yulib, ändin bir näy qışsälär,

Hämmäläri qatârlaşib çâşsälär,

Âvâzälär bolsä oğıl toyingiz,

Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(34/5)

Lälälärdän gâr äytmädim, qır äytädi,

Qâlgänlärin sāmâ äytär, yer äytädi.

Könglim açsäm, här hiyâh bir şe'r äytädi,

Râstin äytsäm, köksimdägi dilim yängi.(42/7)

Nängüzärning qızläri-

Âyläri, yulduzläri.

Yulduzläridäy nänläri,

Nänläridäy yüzläri.(55/6)

Büyük ipäk yoldir bu,

Ming millät, bir tildir bu.

Äcdädlärdäy qoldir bu

Ävlädlärgä tãmânlar.(69/9)

3.1.3.2.1.2. Tam Kafiye

Tam kafiye ise iki sesin benzeşmesi ile oluşan kafiye çeşididir. Sayyid'in bu kafiye çeşidine de şiirlerinde çok geniş yer verildiği görülmektedir. İncelediğimiz şiirlerdeki örneklere bakacak olursak;

Uning diydârigä köpdän zâr edim,

Keldi, äyân etdi yoğu barimni.

Üç kün. Men özimgä oqıdim hükm,

Üç kün cim küzättdi rözgarimni.(10/1)

Sevgi mening keçmişimdir bugünimdir,

Âlâvimdir, külimdir hãm kükünimdir.

Bu yollärdä âxır bir kün tökilgumdir,

Sevgi mening könglimdägi tügünimdir.(26/1)

Bu bälälär gurur bar deb âlişädi,

Pul üçünmäs – nâmus, ar deb âlişädi,

Âmir Temur qâni bar deb âlişädi,

Âri yoqlär uşbu elgä oğlân emäs.(33/4)

Xurriyät epkinläri bāgingdādir, tāmingdādir,

Yulduzing, qutluğ hilāling subhu aqşāmingdādir,

Fāyz ilā fāzlu fārāgat tinçü ārāmingdādir,

Ey vātän, cānu dilim, cānu dilim nāmingdādir.

Yetti āsmān cilvāsi bir nurlı äyyāmingdādir.(44/1)

Ümr ävväl şox, oynāqı tāygā oxşār,

Cilgā bolār, songrā tāşqın sāygā oxşār.

Quyāş yāngliğ çāraqlāgāy tāng çāğidā,

Köklāmdāgi yāmğır yuvgān āygā oxşār.(70/1)

3.1.3.2.1.3. Zengin Kafiye

Yine Sayyid'in şiirlerinde geniş bir yere sahip olan zengin kafiye ise en az üç sesin benzeşmesiyle oluşmaktadır.

Yurtim, mengä zār kerākmās ärläringdän,

Kipriklärim öpsälär bäs gärdläringdän.

Men bir nāsım bolib keldim, men bir nāsım,

Äytib ötsäm deymän köhnä därdläringdän.(24/1)

Kinälärmäs, bul Vätänni

Minärlärdän örgändim men.

Äq lättälär hilpirägän

Çinärlärdän örgändim men.(30/3)

Siy mü zâr hâvâsi **rângl**âringdâdir,

Ne hâsrât tâmâğing, **tângl**âyindâdir?

Ey insân, hisâbing **mângl**âyindâdir,

Bunçâlâr hisâbu kitâb nâ kerâk?(37/3)

Kim vâtânî zâr tonigâ **yeng** etmişdir,

Kim bağrini âsmânlârdây **keng** etmişdir.

Yârâtgânning özi bugün **teng** etmişdir

Âsrlârgâ ânlarini, ânlarini.(57/3)

Âddiy temirçingning âtalik tâfti

Yetgâydir dünyâning bâlâ**lârigü**.

Bundâ çizıqlâri ânâlâr kâftin,

Ulângân quyâşning tâlâ**lârigü**.(81/6)

3.1.3.2.1.4. Tunç Kafiye

Tunç kafiye, zengin kafiyei oluşturan unsurlardan biri, kelime olarak başka bir kelimenin içinde yer almasıyla oluşmaktadır. Tunç kafiye diğer kafiye çeşitlerine nazaran Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde az rastlanılmaktadır.

Bulâr bu dünyâning âdâmlâridir,

Mehrdân gâpîrsâ – köngli **büzilgân**.

Mening qollârim köp ulâqıb ketdi,

Ulär ällaqaçån sizdän **üzilgän**.(10/3)

İldizlərdä şivirlägän sen eding,

Tupraq köpçib, gımirlägän sen eding,

Bir keçädä özgärdi ruh **ängäri**,

Därdim yaşıl, häsrätlärim **zängäri**.(25/1)

Qañä därdgä maqräb dilim,

Tün keçälär qaqrär dilim.

Yalgın bolur cân ilä **tän**,

Vätän. Vätän. Vätän. **Vätän**.(30/11)

Hävlingizdän şärqırägän **säv ötsä**,

Yelkängizdän quyâş ötsä, **ây ötsä**.

Qâşlaringiz mängü kämân yây ötsä,

Sävr yänlgı ädil qâlsä boyingiz,

Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(34/1)

Sevinç birlän açılsälär **esiklär**,

Üyingizni tär äyläsä **besiklär**,

Yängräsälär ärmân bolgän qoşıqlär,

Qıqırläsä körgän qızu oğlingiz,
Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(34/3)

İlgagil dünyädän munğluğ küvingni,

Eng ävväl süpürgil köngil üvingni,

Sävälü cävâb et hâr bir küyingni,

Sävâling bolmäsä cävâb nä keräk?(37/6)

3.1.3.2.1.5. Mısra Başı Kafiye

Şiirde ses zenginliğı genellikle ya bünyesinde aynı sesi bulunduran hecelerle, kelimelerle, aynı kelimenin tekrarı ya da kafiye ve rediflerle sağlanmaktadır. Kafiye, genellikle, nazımda mısra sonlarındaki ses benzerliğı olarak bilinir. Fakat bazen de kafiye mısra başında karşımıza çıkmaktadır. Sirojiddin Sayyid'de mısra başı kafiyeyi şiirlerinde kullanmıştır.

Qumgä singib ketgän tinıq cilgam mening,

Qumdä lälä ünsä ägär ilgang meni.

Sevgi mening näysân yuvğän köylärimdir,

Olgunimçä öylägumdir, öylägumdir.(26/4)

Bäländ bağing älmäyu âranji bâr,

Bâğ ârtindä Xevâyü urgänçi bâr.

Bir söz desäm ändäkinä rancı bâr

Bul sänämning ikki nihân gänci bâr,

Bärglär ârâ ikki ânâr şäklindä.(47/2)

Örär dävru dävranlär,

Ötgäy äläm, ğam, nälä.

Yât ellärdä saçılğän

Tört yüz ellik ming lälä.(77/1)

3.1.3.2.2. Kafiye Düzeni

Sirojiddin Sayyid'in şiirleri kafiye düzeni bakımından farklılıklar göstermektedir.

3.1.3.2.2.1. Düz Kafiye

Her beytin kendi arasında uyaklı olması ile oluşur. Sirojiddin Sayyid'in şiirlerinde düz kafiye sıklıkla başvurulan bir kafiye düzeni olmuştur. Sayyid'in "Nä Keräk?" adlı şiiri bu kafiye örgüsü ile yazılmıştır.

— a	— a	— a
— a	— a	— a
— a	— a	— a
— b	— b	— b
— a	— a	— a
— a	— a	— a
— a	— a	— a
— b	— b	— b

"Buğdäyzärlärim"

—a	—c	—e
—a	—c	—e
—b	—d	—f
—b	—d	—f
—g	—ı	—j
—g	—ı	—j
—h	—i	—k
—h	—i	—k
—l	—n	
—l	—n	
—m	—o	
—m	—o	

3.1.3.2.2.2. Çapraz Kafiye

Dört dizeli bentlerle kurulan bir biçimdir. Her dörtlüğün tek ve çift sayılı dizeleri kendi aralarında uyaklıdır. Sayyid bu kafiye örgüsünü de şiirlerinde kullanmıştır. Bunlardan biri “Egâsi Bâr Yurt” adlı şiiridir.

—a	—c	—e
—b	—d	—f
—a	—c	—e
—b	—d	—f

—g	—ı	—j
—h	—i	—k
—g	—ı	—j
—h	—i	—k

Şairin “Sâvğa” adlı şiiri de bu kafiye örgüsü ile yazılmıştır.

—a	—c	—e
—b	—d	—f
—a	—c	—e
—b	—d	—f
—g	—ı	
—h	—i	
—g	—ı	
—h	—i	

“Yāngi – Yāngi Yillār Kelādi”

—a	—c	—e
—b	—d	—f
—a	—c	—e
—b	—d	—f

—g	—ı	—j
—h	—i	—k
—g	—ı	—j
—h	—i	—k
—l	—n	—ö
—m	—o	—p
—l	—n	—ö
—m	—o	—p

Kafiye düzensizliklerinin yaşandığı şiirler: Şairin kimi şiirlerinin ilk dörtlüğünde farklı kafiye düzenini kullandığı görülmektedir. Bu şiirlerinden birisi de “Yaşlık. Bâhâr. Muhâbbât.” adlı şiiridir. Şiire çapraz kafiyeyle başlanılmış fakat daha sonraki dörtlüklere düz kafiye ile devam edilmiştir.

—a	—a	—a
—b	—a	—a
—a	—a	—a
—b	—b	—b
—a	—a	—a
—a	—a	—a
—a	—a	—a
—b	—b	—b

—a —a —a
—a —a —a
—a —a —a
—b —b —b

Bu kafiye örgüsünün kullanıldığı şiirlerden birisi de “Târiqat Tuprâğı” adlı şiiridir.

—a —c —d
—a —c —d
—b —c —d
—a —a —a

—e
—e
—e
—a

3.1.3.3. Redif

Mısra sonlarında görevleri ve anlamları aynı olan kelime ve seslerin oluşturduğu bütünlüğe redif denilir.

Sirojiddin Sayyid şiirlerinde redifi çok fazla kullanmıştır. İncelediğimiz şiirlerden şu dörtlükleri örnek olarak gösterebiliriz.

Kimlär älvân kiydilär,

Kimlär ärmân kiydilär.

Kimdä bāru kimlār zār,

Buni häyāt deydilār.(56/1)

Güllār tökib bähār ketār söringizdän,

Ertä – indin äy hām ketār qıringizdän,

Nimä fāydä köngildägi kirringizdän,

Mehringizni qızğanmäng bir – birringizdän.(62/1)

Kimlār yāşār edi xalifälärdäy,

Äräl qurir edi – çäräsiz, äbgār.

Bağri gıcimlängän sähifälärdäy,

Qân yutgän muhārrir, muxbirläring bār.

Sendä yäprāq yāzdi elning murādi,

“Özbekistān ädäbiyāti...”(76/3)

Häsrät mäyi tölä bir piyälädir,

Bağri qızgıış, yüzi särgıış lälädir.

Yetmiş yāşgä bāräyātgän bälädir,

Meni üstāzimdän äyirmä, Xudā.(79/6)

Bälälikdän yārānlār,

Här işgä mâhir **boldim**.

Bulutlârgä çöpânu

Şâmâlgâ şâfir **boldim**.(84/1)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP

4.1.1. DİL

“Edebî eserlerin dili, sanat değeri, taşıyan dil.”(TDK)

Gündelik konuşulan dili, edebî eserlerin dili seviyesine çıkararak sanatlı kültür dilidir. Edebî dil ifade olanaklarını sıradan dile göre çok arttırmış, kelimeleri gündelik kullanılan dile göre kullanım yönleri ile sanatlı hale getirmiş, , benzetme, mecaz, ifade ediş yönleri ile günlük dili çok aşan üst bir söylem oluşturmuş kültür dilidir.

“Bir dili sıradan bir iletişim ve anlaşma “vasıta”sı olmaktan çıkarıp estetik ifadeyi ‘amaç’ seviyesine yükselten ve ifadeyi sanat nesnesine dönüştüren dil.”

Edebî dil salt iletişim, ifade ve tarif amacı taşımayan, anlamın aktarımına estetik değerler katan, dile ritim, melodi, benzetme, mecaz, imge ve estetik boyut kazandıran, anlatma amacının üstüne sanatsal ve kültürel boyut da yükleyen dildir.

“Şair veya yazarlar, sahip oldukları olağanüstü sabır, gayret, hassasiyet, zevk-i selim ve kabiliyetleriyle böyle bir dil terkinin sanatkarlarıdır. Hepimizin çok iyi bildiğini zannettiğimiz dil, onların kaleminde dinleyen ve okuyanda heyecan ve hayranlık uyandıran bir güzellik nesnesine; yani edebiyat sanatına dönüşür. Tıpkı alelade bir mermer kütesinin heykeltıraşın elinde nadide bir heykele dönüşmesi gibi. Buradan hareketle diyoruz ki edebî dil, dil içinde bir ‘üst dil’dir.”

Edebî dil, ortak yazı dilini esas alan işlenmiş, kültürel boyut kazanmış, şahsi ve özel bir dildir. Edebî dil gündelik konuşulan dilden sapmış olan, dili sıradan ifade ve iletişim aracı olmaktan çıkararak, bilgi düşünce, imge, duygu, benzetme, mecaz, birikim hatta melodik kaygıların hepsini birden kullanarak meydana getirilen o sanatçıya özgü bir ifade dilidir. Edebî dil, kullandığı bu unsurlarla gündelik konuşulan dile göre mutlak ve kapalı hale gelen gündelik dili bu yönleri ile aşan üst düzey bir söyleme biçimidir.

Edebî dil izahı da gaye edinmekle beraber, izaha kişisel yetenek ve şahsi estetik çabaları ile gündelik izahı aşan bir söylem şeklidir(Çetişli, 2001: 116-124).

Edebî dilin farklı ifade tercihleri ile meydana gelmesi; örneğin, aynı millete ait edebî dili bir yazarın bir başka yazardan daha farklı kullanması ve yukarıda sayılan bir çok özelliğinin bir edebî eserde yansımaları, üslup adı verilen şahsî tasarrufu meydana getirir. Bir bakıma tanımsız kelimelerden sayabileceğimiz üslup; sanat ve şiir kelimelerinin belirsizliğini de taşır.

Üslup; “tarz”, “tavır”, “edâ”, “söyleyiş”, “dil ve ifade”, “kişinin veya bir grubun ifade özelliği”, “bir edebî türün söyleniş hususiyeti”, “kelimeleri kullanış”, “bir edebî eserin dil ve ifade yönüyle incelenmesi”... gibi karşılıklarla tanıtılmış ama her terim gibi, tanımlanması için bazı sınırlara ve o sınırlar içinde bir kısım yorumlara tâbi tutulmuş bir kavramdır. Üslup kelimesinin tanımında, şiir ve sanat kavramlarının tanımlarında yaşanan zorlukların aynısı yaşanır.

Üslup; kişiye has özel bir ifadedir (Yahya Kemâl’in üslubu); bir grubun orijinal anlatım özelliğidir (Servet-i Fünûn üslubu); bir ifade yolunun hususiyetidir (konuşma üslubu); bir mevki veya makamın bir yönüdür (müdür üslubu, öğrenci üslubu). Bu örnekler çoğaltılabilir; ancak, bunların hiçbiri tek başına, üslup teriminin tanımını taşıyamaz.

Üslup, “insanın aynıdır ve bir kimsenin bütün hususiyetlerinin damgasıdır”; Atalarımız, üslup kelimesine tanım ararken, “üslub-ı beyan, aynıyla insan” sözünü kullanmışlardır. Aynı bakış açısı, başka milletlerin literatüründe de görülmektedir. Bizim kültürümüzde de buna benzer yorumlar varken üslup ve insan ilişkisinin dokusunu 18. asrın sonunda Batıdan almamız, Türk edebiyatının etkilenme kaynakları hakkında bir fikir verir. Üslup ile insan kavramları aynileştirilirken, her insanın hâl ve tavırlarında mutlaka özel ve orijinal bir yönün bulunabileceği kast edilmiştir. Yüz hatları gibi, parmak izi gibi... üslubun da özel ve orijinal yönün vurgulanmasıyla ortaya çıktığı kabul edilmiştir. Üslup ve ifade (anlatım) kavramlarının bir arada kullanılması ise, orijinal yönün, ancak bir “kendini ifade ediş” ile mümkün olduğu hükmünü düşündürmektedir.(Önal, 2008)

Özbek edebiyatında ise 20 ve 21. yüzyıla baktığımızda Sirojiddin Sayyid’in edebî dili ve kendine has olan üslubu oldukça başarılı kullandığı görülmektedir.

Sayyid kullandığı edebî dille Özbek edebiyatına yenilikler katan şahsiyetlerden biridir. Özbek Türkçesini oldukça başarılı bir şekilde kullanan Sayyid, geniş kelime

dağarcığı ile farklı içeriklerde temalarda eserler ortaya koymayı başarmıştır. Şiirlerinde vatan, vatan sevgisini oldukça fazla hissettiren şair bu konuların yanı sıra geçmişe olan özlemini, çocukluğunu ve Özbekistan gelenek-göreneklerini de gerek edebî dili, gerek başvurduğu söz sanatları, kelimelere yeni anlamlar katarak, mecaz anlamlar yükleyerek ve onları sembolleştirerek bize başarıları bir şekilde yansıtmıştır. Yine şairin şiirlerine baktığımızda şairin “bahar” temasını da çok sık kullanması dikkat çekmektedir.

4.1.1.1. KELİME KADROSU

Kelime dağarcığı bir şairin ve yazarın edebî sanatını edebî dili kullanımdaki başarısını ortaya koyan en önemli unsurdur. Kelimelerin hangi sıklıkta ve hangi anlamda kullanılacağı, hangi söz sanatlarının nerede, ne zaman ve hangi anlamıyla yer alacağı dilini iyi kullanan şair ve yazarların kaleminde güçlü bir üslup haline gelmektedir.

4.1.1.1.1. Kelime Sıklıkları

MEN: Sirojiddin Sayyid şiirlerinde en çok “men” kelimesini kullanmıştır. Şairin şiirlerinde men kelimesini çok kullanmasının sebebi şiirlerinde kendi çocukluğunu, pişmanlıklarını, özlemlerini, sevinçlerini kısaca bize kendi hayatından, yaşamışlıklarından kesitler sunmasından kaynaklanmaktadır.

SEN: Siroddin Sayyidin çok sık kullandığı kelimelerden bir diğeri ise “sen” dir. Konuya kendini dahil etmenin yanı sıra okuru da dahil etmek istemiştir. Şair “sen” kelimesi ile zaman zaman sevgilisine, zaman zaman ise Allah’a, halkına, doğaya ve kardeşlerine işaret eder. Bazen de bunu benzetmeler yolu ile yapmıştır. Şair bu benzetmelerde kimi zaman sevgilisini ürkek bir ceylana, kimi zaman ise çiçeğe benzetmiştir. Yine şairin incelediğimiz şiirlerine baktığımızda işaret ettiği kişilere sitemlerde, önerilerde bulunup yeri geldiğinde de yine özlemini, sevgisini dile getirmiştir.

Üstâz Ğafur Ğulâm duâsi bilân

Pârvâzin bâşlâğân üygâq gâzetâm.

Sen bârsân – qalbimning tuğrâsi bäländ,

Äslâ yâkun tâpmäs *men*ing qasidäm.(81/1)

U dillärdä yaşär, özi – dilpärä,
Tägdek ulug, birâq xasdän beçärä.
Bu zârim **sengä** häm yetsätidi zârä,
Meni üstâzimdän äyirmä, Xudâ.(79/3)

Bize xas – sâmanıng häm câningä päyvänd,
Sen mengä ânäsän, **men** sengä – fârzänd.
Meni kättä qılgän çäng – ğubârlärim,
Ey âtä mäkânim, buğdâyârlärim.(73/8)

BOL-: bol- fiili Eski Türkçe döneminden beri kullanılan işlek bir fiildir. Özbek Türkçesinde de şahıs ekleri, şekil ve zaman ekleri olarak çekimlenen bu fiil geniş bir kullanım alanına sahiptir. Sirojiddin Sayyid'in şiirlerinde oldukça fazla kullanılan bu fiilin çekimlenmiş haline çok sık rastlanır.

Bâlâlikdän yârânlär,
Här işgä mâhir **boldim**.
Bulutlârgä çöpânu
Şâmâlgä şâfir **boldim**.(84/1)

Dünyâning menzilü mäkânläridä
Bir rözgâr büt **bolsä**, törttäsi xârdir.
Bâqqıl öz yurtıngning qorgânlärigä:
Eğäsi bâr yurtning – ertäsi bârdir.(52/2)

ANNE: Şairin şiirlerine baktığımızda şair için “anne” onda çok farklı bir yere sahiptir ki bunu bize de oldukça başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Annesine duyduğu özlemi, geçmişe duyduğu özlemi, akıp giden zamanı dile getiren şair aslında hayatımızda ne yaşarsak yaşayalım en çok halimize yanan kişinin de ya da sevinen kişinin de annemiz olduğunu bizlere şiirlerinde anlatmaya çalışmıştır.

İzlärin öp yaxşılärning yolidägi,

Yâşliging bir oqquş dâhr qolidägi.

Ümr äsli keksä ânäng qolidägi

Sâgınç tölä bir piyälä çâygä oxşär(70/5)

Ähvâlimä yâlgız ânäm yıglâydi,

Ğarib ümrim, bom-boş xânäm yıglâydi,

Körkäm, zängâr köklämimgä küz tekkän,

Gürkirägän dâraxtingä köz tekkän.(28/6)

Kelâlmägây endi härgiz tupraq yârib,

Âtängizning mâzârläri bunça ğarib,

Ânängizning izläri ni öping bârib,

Mehringizni qızğanmäng bir – biringizdän.(62/4)

ÇOCUKLUK: Şairin yine şiirlerinde farklı bir yere diğer bir kelime de “çocukluk” tur. Zaman gibi çocukluğunda hızlı bir şekilde geçtiğini şiirlerinde dile getiren şair kendini geçmişe götürerek özlemlerini dile getirmiştir.

VATAN: Şairin şiirlerinde yine çok sık kullandığı kelimelerden biri ve en önemlisi de “Vatan”dır. Hemen hemen bütün şiirlerinde vatan kelimesini kullanan şair

tam bir Vatan aşığıdır. Vatan sevgisini, vatana bağlılığını ve daima onu korumamız gerektiğini şiirlerinde bize aşlamaya çalışmıştır.

Men Vütänni nä kitâb, nä

Cäridädän örgängänmän.

Mâmälärning yüzidägi

Xaritädän örgängänmän.(30/1)

Bulärning bärçäsi vütändir, vätän!

Tävänning öpäck här bir tâş – vätän!

Sen häli bilmäysän – yängi äyvänning

Şiftini tänlägän qaldirgâç – vätän!(40/4)

Bu diyärning äyvänläri nurgä tälâş,

Bu diyärning käyvänisi äyu quyâş.

Vütän desäm közimdäyâş, yüzümdä yâş,

Közgä sürtäy nänläri, nänläri.(57/1)

ÖZLEM: “özlem” kelimesi içten içe yaşadığı ve çok sık kullandığı kelimelerden biridir. Aslında şairin şiirlerine baktığımızda gerek sevgiliye, annesine çocukluğuna, çocuklarına olsun gerek Vatanına olsun özlemine dile getiren şair bunu bize şiirlerinde oldukça başarılı bir şekilde vermiştir.

Men bir päytlär tebrängän beşik,

Sükunätdä älmâqdâ ârâm.

Endi bundä yängrämäs ällä,

Tānglāyimni kōtārgān qoşıq.

U dāmlārni qomsädim yānä.

Devāringgä hārgın boş qoyib.

Bālālik hām ketmiş rāhm qılmäy,

Yillār seni xarāb etibdi.

Seni, bālāng tāşlāb ketgändäy,

Bālāliging tāşlāb ketibdi.(1/1)

Mening dāraxtimni kesmāng, ātācān,

Qoying, güller āçsin mäsüm sāğınçim.

Qoying, bārglār yāzsın,

Tugsın mevālār,

Bu dāraxt – sevinçim,

Mening āvunçim.(2/1)

Sāğınçlārim güllār āçār bāglārdä,

Yāmğırlārim bıqır-bıqır, Nigincān.(71/3)

4.1.1.1.2. Kelime Seçimi ve Köken Bakımından Kelimeler

Sirojiddin Sayyid kelimeleri dikkatli ve titiz bir şekilde şiirlerinde kullanmaya özen göstermiştir. Şair bazı şiirleri sade, anlaşılır bir şekilde yazarken, bazı şiirlerini oldukça ağır bir dille, kapalı bir şekilde yazmıştır.

Sayyid'nin incelemiş olduğumuz 86 şiiri 9.664 kelimededen oluşmaktadır. Şairin bu şiirlerinde kullandığı Arapça ve Farsça yabancı kelimelerin dışında Türkçede kullanılan kelime kadrosu da oldukça fazla olduğu görülmektedir.

4.1.1.1.3. Kelime Çeşitleri

4.1.1.1.3.1. Adlar

Coşkun isimleri “İsimler, canlı veya cansız, somut veya soyut varlıkları tanımak ve tanıtmak için kullanılan kelimelerdir.” (Coşkun, 2014: 81) şeklinde tanımlarken Aksan ise “Adlar, evrendeki bütün canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları, bütün bunların birbirleriyle olan ilgilerini karşılayan sözcüklerdir.” (Aksan, 1983: 26) şeklinde tanımlamıştır.

Şahıs Adları: Sirojiddin Sayyid'in şiirlerinde Özbek şairlerine çok fazla yer verdiği görülmektedir. Bunlar; Usmân Nâsir, Çolpân, Qâdiriy, Bâbüşşâh, Ğafur Ğulâm, Âdullâ Qahhâr, Bâbârâhim Mâşrâb, Pâhlâvân Mâhmud, Âybek, Eşânqul, Suvçi Bâbânâzâr, Lütfiy Bâbâ, Ğulxaniy Bâbâ, Muqimiy, Âybek, Mir Âlişer Nâvâiy, Bâbür Mirzâ, Furqat, Muhâmmâd Yusuf, Âbdurâuf Fitrât. Sayyid Özbek şairlerinin yanı sıra Türk tarihinin kahramanlarına ve şairlerine de yer vermiştir. Bunlar: Âmir Temur, Âlpâmiş, Mâvlânâ, Beruni, ibn Sinâ, Ulugbek.

Türk Boyları: Özbekistân.

Yer Adları: Taşkent, Xârâzm, Sâmarqand, Buxârâ, Termiz, Qoqân, Surxân, Çin – Mâçin.

Hayvan Adları: Kiyik, Bôri, İt, Eşâk, Qargâ, Uv, Tülki, Bülbul, Qaldırğâç, Turnâ, Lâylâk

Dağ Adları: Ağrı Dağları.

Bitki Adları: Ğül, Lâlâ, Çeçâk, Bâyçeçâk, Bârg, Paxtâ

Kitap Adları: Ötkân künlârim, Bâbürnâmâ, Qur'ân, İncil.

Sayılar: Bir, ikki, Üç, Tört, Yetti, On dört, On sâkkiz, Qırq, Âltmiş, Yetmiş, Yüz, Ming, Yüz ming.

4.1.1.1.3.2. Zamirler

İsimlerin yerini temsil eden ve işaret yoluyla tutan kelimelerdir. Şahıs, işaret, dönüşlülük, soru ve belirsizlik zamirleri diye gruplara ayrılırlar.(Ercilasun, 2007:317)

Yine Volkan Coşkun zamirleri “İsimlerin yerini tutan isim soylu kelime türü.” (Coşkun, 2014: 97)Olarak tanımlarken Zeynep Korkmaz ise “Zamirler adların yerlerini tutan kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.” (Korkmaz, 2009: 399) şeklinde tanımlamıştır.

4.1.1.1.3.2.1. Şahıs Zamirleri:

Şahıs zamirleri Türkiye Türkçesindeki gibi olup, sadece küçük ses farklılıkları gösterir.(Buran, Alkaya, 2011: 173)

Sirojiddin Sayyid şiirlerinde şahıs zamirlerini sıklıkla kullanmaktadır. Sayyid “men, sen, u(o), biz, siz ve ulär(onlar)” şahıs zamirlerini kullanarak birliğe dikkat çekmek istemiştir. Sayyid’in şiirlerinde kullandığı şahıs zamirlerinin sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Şahıs Zamirleri

ŞAHIS ZAMİRLERİ										
			Yalın	İlgi	Yükle me	Yönelme	Bulunma	Ayrılma	Eşitlik	Vasıta
TEKLİK	1	Men (200)	Men (73)	Mening (58)	Meni (21)	Mengä (21)	Mendä (2)	Mendän (2)	Mençä -	Men bilän (1)
	2	Sen Siz (114)	Sen Siz (55)	Sening Sizing (23)	Seni Sizni (14)	Sengä Sizgä (18)	Sendä Sizdä (3)	Sendän Sizdän (5)	Sençä Sizçä -	Sen bilän Siz bilän -
	3	U(o) (68)	U(o) (25)	Uning (8)	Uni (18)	Ungä (10)	Undä (7)	Undän -	Unçä -	U bilän -

Tablodan da anlaşılacağı üzere Sayyid'in çok sık kullandığı kişi zamiri “men” dir. Sayyid'in “men” zamirini fazla kullanmasının nedeni yukarıda da bahsettiğimiz gibi kendi çocukluğunu, pişmanlıklarını, özlemlerini, sevinçlerini kısaca bize kendi hayatından, yaşanmışlıklarından kesitler sunmasından kaynaklanmaktadır.

4.1.1.1.3.2.2. İşaret Zamirleri:

İşaret zamirleri, varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir.(Korkmaz, 2009, 420). Özbek Türkçesinde işaret zamirleri: bu, şu, u (o), öşä (o), bulär (bunlar), şulär (şunlar), ulär (onlar), öşälär (onlar)'dır.(Buran, Alkaya) Sayyid'in şiirlerinde kullandığı işaret zamirlerinin sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. İşaret Zamirleri

İŞARET ZAMİRLERİ						
TEKLİK	Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
	Bu (108)	Buning/muning -	Buni (9)	Bungä -	Bundä (17)	Bundän (1)
	Şu (7)	Şuning (1)	Şuni -	Şungä -	Şundä (3)	Şundän -
	U (o) Öşä (o) 26)	Uning (8)	Uni (18)	Ungä (8)	Undä (7)	Undän (1)

ÇOKLUK	Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
	Bulär -	Bulärning (1)	Bulärni -	Bulärgä -	Bulärdä -	Bulärdän -
	Şulär (3)	Şulärning -	Şulärni -	Şulärgä -	Şulärdä -	Şulärdän -

	Ulär (onlar) Öşälär (onlar) (10)	Ulärning (1)	Ulärni -	Ulärgä (1)	Ulärdä -	Ulärdän -
--	--	-----------------	-------------	---------------	-------------	--------------

Örneklerde görüldüğü gibi, zamirler çokluk ekini aldığı zaman araya zamir n'si girmez. Ancak, hal eklerini alınca araya zamir n'si girer: bungä (buna), ungä (ona), bundä (bunda), undän (ondan). Ayrıca “uşbu” zamiri de Özbek Türkçesinde kullanılır. İncelediğimiz şiirlerde de karşımıza çıkmaktadır.

Bu bälälär gurur bär deb alışädi,

Pul üçünmäs – nâmus, är deb alışädi,

Âmir Temur qâni bär deb alışädi,

Âri yoqlär uşbu elgä oğlân emäs.(33/4)

Dämäriq boyidä mudräydi eşäk,

Qaräydi. Öyläydi:

“täbiät nâmärd!

Bittä cänivârni şunçalär xorläb,

Faqt mehnät üçün yärätmäq. Keyin,

Âdämlärgä qıyın uşbu dünyädä,

Eşäklärgä häm qıyın”.

Öyläydi.(19/1)

4.1.1.1.3.2.3. Belirsizlik Zamirleri:

Ahmet B. Ercilasun belirsizlik zamirlerini “Nesneleri veya kimseleri belirsiz bir şekilde temsil eder”(Ercilasun, 2007: 319) şeklinde tanımlarken Doğan Aksan ise

“Kesinlikle bir kişi, bir nesne göstermeksizin adların yerine kullanılan, adlan belgisiz biçimde karşılayan sözcüklerdir.” (Aksan, 1983: 129) şeklinde tanımlamıştır.

Özbek Türkçesindeki belirsizlik zamirleri şunlardır:

Älläqaysi (herhangi bir, biri), ällänärsä (bir şey), ällänimä (bir şey), älläqançä (birkaç), ayrim (bazı, kimi), ba’zi (bazı), ba’zi birlär (bazıları, kimileri), biräv (biri, birisi), bir qançä (bir kaç), Bir neçä (birkaç), bir närsä (bir şey), xämmä (hepsi), heç kim (hiç kimse), kimdir (biri, birisi), kimsä (kimse), qay bir(hangi bir), qayi bir (herhangi bir), nimädir (bir şey, herhangi bir şey), här kim (herkes, her biri), bäri (hepsi), biri, barçä (hepsi, herkes).(Buran, Alkaya, 2011: 174)

Sirojiddin Sayyid şiirlerinde belirsizlik zamirlerine bir kaç hariç fazla yer vermemiştir.

Birävdän taxt qâldi,

Birävdän – dâraxt.

Sendän merâs qâlmış bâytlär – tuğyâning.

Gär çâpân tiksälär ärmänlâringdän,

Egni büt bolârdi yûpun dünyâning.(9/1)

Mühimi **heç kim**ni öksitmädim men,

Köksimdä beärmân ülgaydi ärmân.

Zäminning serne’mät dâsturxânidä

Änä, siz mehmânsiz,

Ben häm bir mehmân.(10/5)

Äsmändägi äymidir yâ tümârmi?

Kindir meni közlärigä kömärmü?

Sengä zärbâf tönü mengä böz tegdi,

Meni qoygil, dostim, mengä köz tegdi.(28/4)

Qay bir sähfälärdä qâldi üçqunim,

Qay bir lähzälärdä qâldi kükünim,

Yaxşımı, yâmânmi ötdi bir künim,

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(39/1)

Uluğ bolär **bärçä** insânlär,

Ümr ötar, ümr elädi.

Yer yüzidä qâlmäs yâmânlär,

Yängi – yängi yillär kelädi.(72/8)

4.1.1.1.3.2.4. Soru Zamirleri:

Zeynep Korkmaz soru zamirlerini “Soru zamirleri, canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir.” (Korkmaz, 2009: 441) şeklinde açıklamıştır.

Ahmet B. Ercilasun ise “ Soru bildiren kelimelerle ismin yerini tutan kelimelerdir. Bu zamirler yalın veya diğer halli şekillerde olabilirler.” (Ercilasun, 2007: 319) şeklinde açıklamıştır.

Özbek Türkçesinde ise başlıca soru zamirleri şunlardır: Qaysi (hangisi), qaysiläri (hangileri), kim/kiplär (kim, kimler), nimä (ne), nimälär (neler), nimäni (neyi), qañçäsi (ne kadarı), neçtäsi (ne kadarı), närsä (ne). (Buran, Alkaya) Sayyid’in şiirlerinde kullanılan soru zamirlerinin kullanım sıklıklarına bakacak olursak “kim”(10), “nimä”(3), “qañçä”(19).

Qançä xârlıg körgüm bârdır, qançä zârlıglâr,

Qançä gurbät, âyrılıqlâr, qançä yârlıglâr,

Bâri şundä bitilgäydir yaxlit sârbäsâr,

Şuldır äsli dünyädä eng muxtäsâr äsâr.(27/2)

Çökib ketâyâtgân menmäsmidim u,

Kim âlib çıqardı meni dâryädân?

Bir dâryâm bâr edi, dostlâr, qanı u?

Dostlâr, men tâpmâdim uni dünyädân. (3/4)

Güllâr tökib bähâr ketâr söringizdân,

Ertä – indin ây hâm ketâr qıringizdân,

Nimü fâydä köngildägi kiringizdân,

Mehringizni qızgânmäng bir – biringizdân.(62/1)

4.1.1.1.3.2.5. Dönüşlülük Zamirleri

Ahmet B. Ercilasun dönüşlülük zamirlerini “Dönüşlülük zamiri olarak “öz” kelimesinin iyelik eki almış halleri kullanılır. Şahıs zamirleri ile aynı işlevdedir” (Ercilasun, 2007: 318) şeklinde tanılamıştır.

Özbek Türkçesindeki dönüşlülük zamirleri şunlardır: özüm (kendim), özing, özi, özimiz, özingiz, özlâri.

Sirojiddin Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde çok fazla karşımıza çıkmayan dönüşlülük zamirlerine şu dörtlükleri örnek gösterebiliriz.

Özbek qızıq, dâim şundäy cäydâri,

İmârât deb ötär ümr dâftâri.

Bu sâfâr hâim âqlâdi öz nâmini,

Tonsiz qâlib, yâpib âldi tâmini.(36/2)

Sevgim çâlâ qâldi-dâ.

Özim ösgân hâvli-dâ,

Öz könglimning âldidâ

Dostlâr, musâfir boldim.(84/7)

Kim vâtânni zâr tonigâ yeng etmişdir,

Kim bağrini âsmânlârdây keng etmişdir.

Yârâtgânni özi bugün teng etmişdir

Âsrlârgâ ânâlrini, ânâlrini.(57/3)

4.1.1.1.3.3. Sıfatlar

Sıfatları “Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir” (Korkmaz, 2009: 332) şeklinde tanımlayan Zeynep Korkmaz’ın tanımına benzer bir tanım da Volkan Coşkun’un yaptığı görülmektedir.

“Sıfat; isimleri niteleme, belirtme, gösterme, gibi çeşitli yönlerden bildiren, sınırlayan kelime türüdür.”(Coşkun, 2014: 91)

Muharrem Ergin ise sıfatları “Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelere çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir. Demek ki sıfatlar nesnelere vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir.” (Ergin, 2009: 244) şeklinde tanımlar.

Sirojiddin Sayyid şiirlerinde geniş yer tutan sıfatları başarılı bir şekilde kullanmıştır.

4.1.1.1.3.3.1. Niteleme Sıfatları:

Ahmet. B. Ercilasun niteleme sıfatlarını “Varlıkların, nesnelerin niteliklerini bildiren kelimelerdir.”(Ercilasun, 2007: 315) şeklinde tanımlarken Zeynep korkmaz ise Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.” (Korkmaz, 2009: 481) şeklinde tanımlar.

İncelediğimiz şiirlerdeki örneklere bakacak olursak;

Seni kütär eng yârüg yillär,

Tizzängdägi yaxşı kitâbdir.

Seni körüb negä töhtädim?

Mening ümrim endi şitâbdır.(7/2)

Bilmädim bu sävdädä

Âldim yâ âxır boldim.

Dostim hâtili boldi,

Men – kättü şâir boldim.(84/9)

Oârü ätläs kâbi ästä,

Däraxtlärdän sirğälär-

Gälä-gälä bolib yergä

Tökilmâqdä qarğälär.(15/2)

4.1.1.1.3.3.2. İşaret Sıfatları:

Ergin işaret sıfatlarını “işaret sıfatları nesnelere yerlerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir.” (Ergin, 2009: 247) şeklinde tanımlamıştır.

Volkan Coşkun ise işaret sıfatlarını “Somut ve soyut varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve tasavvurda uzaklığa göre belirten, işaretleyen sıfatlardır.” (Coşkun, 2014: 93) şeklinde tanımlar.

Özbek Türkçesinde işaret sıfatları şunlardır; “bu, şu, u ve öşä”dir. “bu” yakını, “şu” biraz uzağı; “u” ve “öşä” ise en uzağı işaret eder.(Buran, Alkaya, 2011: 174)

Şairin incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerinde işaret sıfatlarını oldukça fazla (“bu”(96), “şu”(7), “u” ve “öşä” (1)) ve başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Sevgi mening keçmişimdir bugünimdir,

Âlâvimdir, külimdir hâmi kükünimdir.

Bu yollärdä âxır bir kün tökilgumdir,

Sevgi mening könglimdägi tögünimdir.(26/1)

Ketmäni yelkägä âlib ketgän sen.

Käzzâb zämânlärdä yupun el bilän,

Solgın dälälärdä zähär yutgän sen.

Sendä **su tupraq**ning undi färyâdi,

“Özbekistân ädäbiyâti...”(76/2)

Mening bir dâraxtim bâr edi, dostlär,

Xazânlär qâplâbdi tegrälärini.

Közyaşgä qarışib yetilgän sözlär,

Dostlär, u düraxtning mevälärimi?(3/5)

4.1.1.1.3.3.3. Sayı Sıfatları:

Korkmaz sayı sıfatlarını “Sayı sıfatları, adları sayı gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar aslında birer sayı adı iseler de, adlar önünde artık tam bir sıfat görevi yüklenmişler, kalıcı birer sıfata dönüşmüşlerdir. Sayı sıfatları, önlerine geldikleri adları ya yalnız sayıları ile ya dereceli olarak ya bölüştürmeli olarak yahut da orantıya dayanan bir parça, bir kesir olarak belirtirler.” (Korkmaz, 2009: 249) şeklinde tanımlamıştır.

Yine Coşkun’un da tanımına baktığımızda “ Varlıkları, miktar, sayı, sıra üleştirme, birliktelik vb. bakımlardan belirten sıfatlardır.” (Coşkun, 2014: 93) şeklinde bir tanım yaptığı görülmektedir.

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinden sayı sıfatları için şu örnekleri gösterebiliriz.

Åyu quyâş endi bizdän

Yirâqlärdädir.

Ålis tüşgän ikki yâlgız

Bâlišmidik, sänäm?(85/4)

Dildâlikmi, dârdâşlikmi,

Dâd sâlsä häm fâniylik,

İnsânlärni eng birinci

Qutqargän insâniylik.(43/3)

Çıqdingmi hilâlim,

Munluğ yärim åy,

Endi gam qarışdı fursätlärimgä.

Sen ziyâ saçmässän,

Qoşmässän çirây

Mening häsrätlärim, gurbätlärimgä.(68/1)

4.1.1.1.3.3.4. Soru Sıfatları:

Ergin sıfatlarını “soru sıfatları nesneləri soru halinde belirten sıfatlardır.”(Ergin, 2009: 252) şeklinde tanımlar.

Özbek Türkçesinde ise soru sıfatları şunlardır: “qay” (hangi), “qaysi” (hangi), “qançä” (kaç), “neçä” (kaç, ne kadar), “nimä” (ne, nasıl), “qandäy” (nasıl), “qançälik” (ne kadar).(Buran, Alkaya, 2011: 175)

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerine bakacak olursak Sayyid’in şiirlerinde hemen hemen bütün soru sıfatlarını kullandığı görülmektedir.

Qay bir sähfälärdä qâldi üçqunim,

Qay bir lähzälärdä qâldi kükünim,

Yaxşimi, yâmânmi ötdi bir künim,

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(39/1)

Bu hâlim körgänlär taqdir, deydilär,

Taqdir äzäl – äzäl haqdir, deydilär.

Çin qalblär hämişä tâqdir, deydilär,

Qandäy sän’ätidir bu, **qandäy**in ilm?

Älämli dünyädä älämli gülüm.(29/5)

Güllär tökib bähâr ketâr söringizdän,

Ertä – indin ây häm ketâr qiringizdän,

Nimä fäydä köngildägi kiringizdän,

Mehringizni qızğanmäng bir – biringizdän.(62/1)

4.1.1.1.3.3.5. Belirsizlik Sıfatları:

Zeynep Korkmaz belirsizlik sıfatlarını “Belirsizlik sıfatları, varlık ve nesnelere sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlardır.” (Korkmaz, 2009: 395) şeklinde tanımlarken Volkan Coşkun ise “ Şahısları, nesnelere ve diğer kavramları karşılayan, isimleri sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak belirten sıfatlardır.” (Coşkun, 2014: 95) şeklinde tanımlamıştır.

Özbek Türkçesindeki başlıca belirsizlik sıfatları şunlardır: birân (bir), bir neçä (bir nice, birkaç): ba’zi (bazı), birâv (bir), birâz (biraz), hämmä (bütün), köp (çok), härqançä (her türlü), härqaläy (her türlü), härqandäy (her türlü), başqa (başka), talay (bir çok), heçqandäy (hiç bir), barçä (bütün, hep), älläqandäy (her hangi), fälân (falan), här (her), heçbir (hiç bir), ançä (birçok). (Buran, Alkaya, 2011: 175)

Sayyid’in seçtiğimiz şiirlerine baktığımızda belirsizlik zamirlerine birkaçı dışında fazla yer vermediğini görmekteyiz.

Vätän, deb özini yaqläb, äldäsä,

Nâpâklär äldäsä,

Çäpâklär äldäsä,

Hämmä här yösindä uni täläsä,

Sen öz yürägingni yulmäging keräk!(40/7)

Paxsä devârlärni **köp** qârlär bâsdi,

Qârlärdän song esä bähârlär bâsdi.

Bu nihâl kökardı,

Boy çözdü, ösdü.(2/2)

Uluğ bolär **bürçü** insânlär,

Ümr ötär, ümr elädi.

Yer yüzidä qâlmäs yâmânlär,

Yängi – yängi yillär kelädi.(72/8)

4.1.1.1.3.4. Zarflar

Ergin zarfları “Zarflar zaman, yer, hal ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Sıfatlar gibi zarflar da tek başlarına isimden başka bir şey değildirler.” (Ergin, 2009: 258) şeklinde tanımlarken Zeynep Korkmaz ise zarfları “Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.” (Korkmaz, 2009: 450) şeklinde tanımlar.

4.1.1.1.3.4.1. Zaman Zarfları:

Zaman zarfları bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir.(Korkmaz, 2009: 495)

Özbek Türkçesindeki bazı zaman zarfları şunlardır: bugün (bugün), endi (şimdi), song (sonra), ertä (yarın), ertäläb (sabahleyin), keyin (sonra), keçä (akşam, gece), hâzir (şimdi), ävväl, qadim (eskiden), âldin (önceden), bultur (geçen yıl), songrä (sonra), häli (hala, henüz), dârhâl (derhal), tün (gece), hämişä (hep, daima), bâyä (az önce, henüz), keyin (sonra), burun (önce), hämmävaqt (her zaman), keçqurun (gece). (Buran, Alkaya, 2011: 175)

Sirojiddin Sayyid'in seçtiğimiz şiirlerine baktığımızda şairin hemen hemen bütün zaman zarflarını şiirlerinde kullandığını görmekteyiz. İncelediğimiz şiirlerinden birkaç örneğe bakacak olursak;

Kim vätänni zär tonigä yeng etmişdir,

Kim bağrini åsmânlärdäy keng etmişdir.

Yärätgänning özi **bugün** teng etmişdir

Åsrlärgä ånlärini, ånlärini.(57/3)

Endi bizä bir gäp bolsä gül säbäb,

Xäräzm, äy, hâlimizä qoy qaräb.

Endi bildik, işq elinä öt qaläb,

Hâfızläring kuyläsälär, şul säbäb

Şämâyili selü sebâr şäklindä.(47/5)

Bähâr päyti ästä silkinib,

Tuygulärning kötärgändä baş,

Qutlär seni birinci bolib

Ertü kirib kelgän qaldirgoç.(4/7)

Üç künmi, tört kündän **keyin** ketämän,

Men bir mehmân, deysiz, dildä xavâtir.

Ängläymän: berilgän tiriklik mengä

Sizning qadringizgä yetgän bolsäm – rävädir.(10/4)

4.1.1.1.3.4.2. Yer-Yön Zarfları:

Ergin yer yön zarflarını “Bunlar boşlukta bir yer ifade eden yer isimleridir. Sayıları çok değildir. Aşağı yukarı hepsinde bir yön ifadesi olduğu için zarf olarak fiilin yönünü gösterirler.” (Ergin, 2009: 259) şeklinde tanımlar.

Coşkun ise “ Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın mekân içinde, yerini ve yönünü belirten zarf türüne yer zarfı denir.” (Volkan, 2014: 116) şeklinde tanımlarken Coşkun’un tanımına benzer diğer bir tanım ise Doğan Aksan’ın tanımıdır.

“Bu tür belirteçler, eylemi yer bakımından belirleyen sözcüklerdir; bunlar çoğunlukla eylemin yönünü de belli ederler.” (Aksan, 1983: 101)

Özbek Türkçesinde bazı yer zarfları şunlardır: âst (alt), päst (alt, aşağı), ârt (art, geri), âld (ön), tâşqari (dışarı), üst (üst), yuqâri (yukarı), ârqa (arka), içkâri (içeri), beri, nâri (öte, ora, ileri), toğri (doğru), qarşi (karşı), ilgâri (ileri, öne doğru). (Buran, Alkaya, 2011: 175)

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde yer – yön zarflarına rastlanılmamıştır. Fakat Doğan Aksan’ın “Sözcükler ad durumu eklerini aldıkları zaman da belirteç olarak kullanılırlar” (Aksan, 1983: 101) tanımından hareketle Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinden şu örneği gösterebiliriz.

Mülking zähär, däryäläring qurigän,

Süt berguvçi tärgiling häm qarigän.

Ümr şâmi çökmâqdädir näridän,

Bu dünyâni mävhüm bir çistân körding.(21/5)

4.1.1.1.3.4.3. Azlık – Çokluk (Miktar) Zarfları:

Azlık – çokluk zarfları, bir sıfatın bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır. Kullanımda ne kadar?, ne derece? Sorularına karşılık oluştururlar. (Korkmaz, 2009: 517)

Özbek Türkçesinde miktar zarfları şunlardır: piçä (azıcık, biraz), birâz (biraz), sâl (biraz, birazcık), äzmunçä (az, azıcık), birmunçä (biraz), ançä (bir hayli), köp (çok), hıylä (hayli, epey), ârtıq (çok, fazla), çäksiz (sınırsız), cüdä (çok), eng (en), mol (bol), kâm (az,eksik), bütünläy (büsbütün), äksäri (ekseri, çoğunlukla), tāmāmān (tamamen). (Buran, Alkaya, 2011: 176)

Sayyid şiirlerinde pek fazla miktar zarflarına yer vermemiştir. Seçtiğimiz şiirlerine baktığımızda bunu görmekteyiz.

Sen tång deb kütgäning şām çıqqandäyin,

Örgän ärpäläring hām çıqqandäyin,

Hām tingän yâmğıru hām çaqındäyin,

Rängi säl unıqqan köylägim, qırq yâş

Ertä nelär deyä öylägum, qırq yâş?(49/2)

4.1.1.1.3.4.5. Soru Zarfları:

Aksan soru zarflarını “Soru belirteçleri, eylemleri ve eylemsileri soru yoluyla belirler.” (Aksan, 1983: 114) şeklinde tanımlar.”

Volkan Coşkun ise “Fiillerin yer, yön, zaman, sebep, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan zarflara soru zarfları denir.” (Coşkun, 2014: 116) şeklinde tanımlamıştır.

Özbek Türkçesinde bazı soru zarfları şunlardır: qandäy (nasıl), neçük (nasıl, niçin), negä (niye), nimä üçün (ne için), qaçān (ne zaman), nimädän (neden, niçin), nimägä (niye niçin), qandāq (nasıl), qançägäçä (na zamana kadar).

Sayyid’in şiirlerinden hareketle Sayyid’in yine şiirlerinde soru zarflarına çok fazla yer vermediğini görülmektedir.

Nâşukurlär qandäy bilsin bağ qadrini,

Nānkörlärning öz eligä minnāti bār.(74/7)

Seni kütär eng yârug yillär,

Tizzängdägi yaxşı kitâbdır.

Seni körüb **negü** töhtädım?

Mening ümrim endi şıtâbdır.(7/2)

Sizni häsäd **neçün** mähv etär,

Kömir dillär, eh kömir dillär?

Niyätlärni mänzilgä eltär

Temir yollär, temir yollär.(75/5)

4.1.1.1.3.4.6. Tarz Zarfları:

Zeynep Korkmaz tarz zarflarını “Zarfların büyük bir bölümünü tarz zarfları oluşturur. Tarz zarfları bir oluş ve kılış niteliğini nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflardır.” (Korkmaz, 2009: 499) şeklinde tanımlar.

Özbek Türkçesindeki tarz zarfları ise şunlardır: äniq (açık, belli), yâxşı (iyi), gözäl (güzel), yâmân (kötü), çirâyli (güzel, hoş), sekin (sakin), bundäy (böyle), şundäy (şöyle), undäy (öyle), munaqa (böyle), cim (sessiz), mäcburän (mecburen), âmânsız (amansız), birdän (birden), yägiçä (yenice), ästä (yavaş), yäyäv (yaya), tâşdäy (taş gibi), birgä (birlikte), zorga (zoraki), mänâsızdek (manasız gibi), sirä (asla, hiç), bärävär (beraber), açiq – tökin (açık seçik), heç (hiç), qaytä (tekrar), qatâräsigä (ardarda), äslâ (asla), birmäbir (bir bir). (Ercilasun, 2007: 321)

Sayyid'in de şiirlerinde kullandığı zarfların büyük bir bölümünü kapsayan tarz zarflarını şair oldukça başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Şairin incelediğimiz şiirlerinden şu dörtlükleri örnek olarak gösterebiliriz.

Yäşäs äsân, birävlärni

Qutqarmâq qıyınrâqdır.

Özgä taqdir, özgä därtni

Yürägingdän **birma-bir**

Ötkärmâq kıyinrâqdir.(43/1)

Här kün körib, bilib sengä

Qaytä – qaytä yetävergüm,

Vätän, mängü dâstân vätän,

Äytä – äytä ketävergüm.(30/14)

Mening tâzä, âq, muättâr yäprâqlärim,

Âq xayâldäy keçdi dârsu säbâqlärim.

Tâqaläring qandäy **gözül** fûnun boldi,

Dârilfûnun mengä dârilcünun boldi.(64/4)

Bütün ümr **sundäy** ötâr köngillärim,

Ey siz mening gülgün ukä-singillärim,

Sevgi tinıq külgüngizdir, saqläng uni,

Sizning gözäl mülkingizdir, äsräng uni.(26/7)

Uning diydârigä köpdän zâr edim,

Keldi, äyân etdi yoğu bârimni.

Üç kün. Men özimgä oqıdim hükm,

Üç kün **cim** küzätدی rözgârimni.(10/1)

Özgärmädi **sirü** yırtıq çâpâning,

Zırqıräydi gâh öng, gâhi çâp yâning.

Päykällärgä suv täräding keçälär,

Äyni nânu kökni дәsturxân körding.(21/2)

4.1.1.1.3.5. Fiiller

Muharrem Ergin fiilleri “Fiiller hareketleri karşılayan kelimelerdir.” (Ergin, 2009: 280) şeklinde tanımlarken Zeynep Korkmaz “Şekil bilgisinin addan sonra en önemli ögesi olan fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözlerdir. Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler.” (Korkmaz, 2009: 527) şeklinde tanımlar.

Volkan Coşkun ise fiilleri “Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan olumlu veya olumsuz şekillere girebilen kelimelere fiil denir. Fiiller, nitelikleri bakımından kılış fiilleri ve oluş fiilleri diye sınıflandırılabilirler. (Coşkun, 2014: 119) şeklinde tanımlamıştır.

Fiillerin çeşitli özellikleri vardır. Bu özellikleri dolayısıyla onları yapıları, içerikleri, anlamları, kılınışları ve çatıları bakımından ayrı birer sınıflandırmadan geçirmek gerekir. (Korkmaz, 2009: 528).

4.1.1.1.3.5.1. Yapıları Bakımından Fiiller

Fiiller yapıları bakımında basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller olmak üzere üçe ayrılır.

4.1.1.1.3.5.1.1. Basit Fiiller

Basit fiiller, kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere ayrılamayan kök fiillerdir.(Korkmaz, 2009: 528)

Sirojiddin Sayyid'in seçtiğimiz şiirlerinden örneklere bakacak olursak;

Tüşüniş bu – qıynäliş demäk,

Qıynâq gâh baxt, gâhi puşâymon.

Tüşünmäsdän sâf qâlmâq keräk,

Sen sâf qâlgın, pâk gâl, singilcân!(4/8)

Men ungä yâlbârdim:

Mâyli, ötgä sâl,

Mängü rävan äylä közdän yaşimni.

Ne yâmânlik bolsä rävä körginu

Âlib ketmä faqat mening taşimni.(12/1)

4.1.1.1.3.5.1.2. Türemiş Fiiller

Türemiş fiiller, adlara ya da fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiillerdir. (Korkmaz, 2009: 529)

Sirojiddin Sayyid'in seçtiğimiz şiirlerinde türemiş fiillere oldukça fazla rastlamamız mümkündür.

Men häm âdäm bäläsi,

Rözgârim, taşvişim bâr.

Etigim yirtilgändü,

Kiyişgä kâlişim bâr.(14/1)

Bârhâyâtmän, demägil,

Dünyâgä kelgän küning

İlk bär çinqırıp tökkän

Yâşingdädir ävrilq.(16/1)

Xayällärim mening gamdän qärärdi,

Köksimdägi dâglär ildiz yârärdi,

Bir müsülimä häyätimgä qarärdi,

Hicâb içrâ ävtälmäy bir sözlärni.(31/4)

4.1.1.1.3.5.1.3. Birleşik Fiiller

Zeynep Korkmaz birleşik fiilleri “Birleşik fiiller, bir ad veya ad soylu Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime ile etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek, kılmak, kılınmak, yapmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden ya da belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiil türleridir.” (Korkmaz, 2009: 530) şeklinde tanımlarken Leyla Karahan birleşik fiilleri “Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur.” (Karahan, 2001: 73) şeklinde tanımlar.

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şiirlerinde birleşik fiillere çok fazla olmasa da yer verdiğini görmekteyiz.

Ärmân qılär keyin bir millät,

Sen – bir ibrät, gözel bir minnät.

Ming yil şundâq qâlursän tänhâ,

Negä yergä qaräysän, Râ’nâ?(61/5)

Sizni häsäd neçün mähv etär,

Kömir dillär, eh kömir dillär?

Niyätlärni mänzilgä eltär

Temir yollär, temir yollär.(75/5)

Mengä bâliş – tâğ, sährâ,

Xayâlimdä – gül üzrâ.

U – yerdägi bir zührâ,

Men esä **tâhir** boldim.(84/5)

Yulduz pârlämäydi,

Åsmân **âks** etmäs,

Nurlär bâlıqlärdäy.

Suvdä raqs etmäs.(18/2)

4.1.1.1.3.5.2. Fiil Çekimi

Fiillerin çekimli şekilleri en az dört şey ifade eder. Bu dört şeyi çekimli fiili teşkil eden üç unsur meydana getirir. Bu unsurlardan birincisi fiil kök veya gövdesidir. Fiil kök veya gövdesi mücerret hareket ifade eder. İkinci unsur şekil ve zaman ekidir. B unsur fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketin bazen yalnız şeklini, yani ne şekilde kullanım sahasına çıktığını, bazen de şekli ile birlikte zamanını gösterir. Demek ki ikinci unsur bir yandan şekil öte yandan zamana olmak üzere iki şey ifade eder. Çekimli fiildeki üçüncü unsur ise şahıs ekidir. Bu unsur hareketin başladığı şahsı, yapan veya olan şahsı ifade eder. Şu halde bir çekimli fiilde fiil kök veya gövdesi, şekil ve zaman eki, şahıs eki olmak üzere en az üç unsur vardır. Bu üç unsur kaydettiğimiz sıraya göre, yani önce fiil kök veya gövdesi, sonra şekil ve zaman eki, en sonra da şahıs eki olmak üzere arka arka gelirler. Çekimli fiil bu üç unsuru ile hareket, şekil, zaman, şahıs olmak üzere dört şey

ifade eder. Kısacası, çekimli fiil şekle, zamana, şahsa bağlanmış bir hareketi karşılayan kelimedir.(Ergin, 2009: 281)

4.1.1.1.3.5.2.1. Şahıs Ekleri

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Özbek Türkçesinde de üç grup şahıs eki vardır. (Buran, Alkaya, 2011: 155)

Sirojiddin Sayyid'in seçtiğimiz şiirlerini incelediğimizde Sayyid'in şiirlerinde şahıs eklerine oldukça fazla kullandığını görmekteyiz. Şairin incelediğimiz şiirlerindeki şu dörkükleri örnek olarak gösterebiliriz.

Tablo 3. Birinci Tip Şahıs Ekleri (Zamir Kökenli)

TEKLİK	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
	-mān	-sān	-ø; -di; -ti

ÇOKLUK	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
	-miz	-siz, -sizlār	ø; -lār; -(i)ş

(Ercilasun, 2007: 322), (Buran, Alkaya: 2011, 155)

Men hām ādām bolārmān bir kün,

Şu dāraxt singāri yāprāqlār yāzib,

Güllāb, zāvqqa tolārmān bir kün.

Ketgāy dilingizning āğrıq dāğlāri,

Yāšnāb şāvullāgāy ümr bāğlāri.(2/4)

Hatlär yâzdim: “Äkä, bärmisän,

Tüşünärsän bälki meni häm:

Şähär bärrib oqımâqçimän,

Netäy, ruxsät bermäslär ânäm”.(4/3)

Üç künmi, tört kündän keyin ketämän,

Men bir mehmân, deysiz, dildä xavâtir.

Ängläymän: berilgän tiriklik mengä

Sizning qadringizgä yetgän bolsäm – rävädir.(10/4)

Tablo 4. İkinci Tip Şahıs Ekleri (İyelik Kökenli)

TEKLİK	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
		-(i)m	-(i)ng

ÇOKLUK	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
		-(i)k	-(i)ng(iz), -(i)nglär, -läring

(Buran, Alkaya, 2011: 155)

Bir şährim bär edi mening, dostlärim,

Şährimning bär edi tinıq äsmâni,

Tinıq äsmânidä qâldi közlärim,

Közlärimdä qâldi mä'yus ärmänim.(5/1)

Üç künmi, tört kündän keyin ketämän,

Men bir mehmân, deysiz, dildä xavâtir.

Ängläymän: berilgän tiriklik mengä

Sizning qadringizgä yetgän bolsäm – rävädir.(10/4)

Yillär ötdi. Bälälük häm

Ärtä qâldi bir ümr.

Nävâiyning bağlâri lek

Yaddâ qâldi bir ümr.

Biz änglädik – nâdir Vâtän,

Tâmirlâri, şâxlâri.(82/2)

Tablo 5. Üçüncü Tip Şahıs Ekler

Bu ekler emir çekiminde kullanılır.

TEKLİK	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
		-(ä)y(in)	-ø, -(gin)

ÇOKLUK	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
		-(ä)ylik	-(i)ng(iz), -(i)nglär, -läring

(Buran, Alkaya, 2011: 155)

Bu – bir keng sährädä qalgän päytdäyin,

Ärmän, quşlaringgä ne deb äytüyin?

Äldgä yüräymi yä ärtgä qaytüyin?

Mening visälim häm firägim, qırq yaş,

Şäbnämägä garq bolgän qarägim, qırq yaş.(49/5)

Mening däraxtimni kesmäng, ätäcän,

Qoying, güller açsin mä'sum sägünçim.

Qoying, bärglär yäzsin,

Tugsin mevälär,

Bu däraxt – sevinçim,

Mening ävunçim.(2/1)

Kelgusidir, ketgusidir şämällär,

Päk bolsinlär bundäy keyin ä'mällär,

Qandäy gözäl köringäy äq römällär,

Berkitgändä äyniqsä äq yüzlärni.(31/5)

4.1.1.1.3.5.3. Zaman ve Şekil Ekleri

4.1.1.1.3.5.3.1. Bildirme kipleri

4.1.1.1.3.5.3.1.1. Görülen(Bilinen) Geçmiş Zaman Kipi

Sözün konuşulduğu andan önceki bir zamanda veya hemen o anda bitmiş olan zamanda ortaya çıkan, tanık olunan veya bilinen kılış ve oluşları anlatmak için kullanılır.(Ercilasun, 2007: 322)

Özbek Türkçesinde görülen geçmiş zaman çekimi biri yalnızca olumsuz çekim olmak üzere iki şekilde yapılır.

Sirojiddin Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin görülen geçmiş zaman kipini oldukça fazla kullandığını görmekteyiz. Özellikle şairin bize yaşadığı olayları yansıtmaya en büyük kaynağı olmuştur.

4.1.1.1.3.5.3.1.1.1. Birinci Tip

Bu kip ünlü ve ünsüz uyumlarına uyulmaksızın hep –di eki ile çekimlenir. Kip çekiminde iyelik menşeli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuzu –mä eki ile yapılır. Soru eki şahıs eklerinden sonra getirilir. (Ercilasun, 2007: 322)

İncelediğimiz şiirlerdeki örneklere bakacak olursak;

Bir şährim bâr **edi** mening, dostlârim,

Şährimning bâr **edi** tiniq âsmâni,

Tiniq âsmânidâ qâ**ldi** közlârim,

Közlârimdâ qâ**ldi** mä'yus ärmânim.(5/1)

Sening häsrâtlâring uzun,

Şe'rlâring qısqa.

Ne – ne gädâ kö**rding**,

Ne sultân kördding.(9/1)

Men bu çämân sâhnâsigâ

Âşîq bolib kelgân edim,

Gül rângigâ tüşündim

Dil zângigâ tüşünmüdim.(50/3)

4.1.1.1.3.5.3.1.1.2. İkinci Tip

Görülen geçmiş zaman kipinin bu çekiminin olumsuz şekilleri vardır. “-gân + iyelik eki+ yoq” şeklinde kurulur. Soru şekli “yoq” kelimesinden sonra getirilir. (Ercilasun, 2007: 323)

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde ikinci tip görülen geçmiş zaman ekine rastlanılmamıştır.

4.1.1.1.3.5.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Sözün konuşulduğu andan önceki bir zamanda ortaya çıkan, tanık olunmayan veya sonradan öğrenilen fark edilen kılış ve oluşları anlatmak için kullanılır. (Ercilasun, 2007: 323) Öğrenilen geçmiş zaman üç şekilde yapılır:

4.1.1.1.3.5.3.1.2.1. Birinci Tip

Bu kip için –(i)b eki kullanılır. Ek ünlü ile biten fiillere doğrudan getirilir. Zamir menşeli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli –mä ile yapılır. Soru eki şahıs eklerinden sonra getirilir. Üçüncü şahıslarda “turur” yapısını eklemiş şekli olan “di” eki korunur. Türkiye Türkçesindeki –miş eki karşılığıdır. (Ercilasun, 2007: 324)

Ârzu şirin edi misli händäläk,

Qasr vâ’dâ aylâb bolibmân häläk.

Unimni kuydirib ketdi bir mäläk,

Men uni Xudâgâ tâpşirdim âxır.(39/4)

Hâr köklâm kökkâ yetâr

Tört yüz ellik ming nâlâm.

Yât ellärdä yât**ibdi**

Tört yüz ellik ming bälâm.(77/4)

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde birinci tip öğrenilen geçmiş zaman kipinde olumlu ekler ile karşılaşırken şairin olumsuz eklere yer vermediği dikkat çekmektedir.

4.1.1.1.3.5.3.1.2.2. İkinci Tip

Bu tip için – gän eki kullanılır. –q ve –k ile biten fiillerde ekin –qan , kân şekilleri görülür. Birinci tipe göre daha yakın bir geçmiş zaman anlatımı vardır. Bu özelliğinden dolayı Türkiye Türkçesine “-di” eki ile aktarılabilir. Tipin olumsuz şekli hem –mä- eki ile hem emäs “değil” kelimesi ile yapılır. Zamir menşeli eklerle çekimlenir. Soru eki genellikle şahıs eklerinden sonra getirilir; bazen şahıs eklerinden önce de getirilebilir. (Ercilasun, 2007: 324)

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinden hareketle ikinci tip öğrenilen geçmiş zaman kipini çok fazla olmasa da kullandığını görmekteyiz.

İncelediğimiz şiirlerden örneklere bakacak olursak;

Men Vätänni nä kitâb, nä

Cäridädän örgän**gänmän**.

Mâmälärning yüzidägi

Xaritätän örgän**gänmän**.(30/1)

Tiriklikning zähmätläri, taqdirläri,

Häyätining bär hikmät häm tädbirläri,

Äy, änämning tupraqqınä tändirläri,

İsitgünsiz cänlärini, cänlärini.(57/2)

Dostim, sening yüzläringgä yüz tegdi –

Tüşinggä häm kirmägän bir qız tegdi.

Sengä qançä şirin-şäkär söz tegdi,

Mengä esä, mängä faqat köz tegdi.(28/1)

4.1.1.1.3.5.3.1.2.3. Üçüncü Tip

Öğrenilen geçmiş zamanı karşılamak için bu kip az kullanılır. –miş eki ile karşılanır. Zamir menşeli şahıs ekleri getirilir. Çekimin en çok üçüncü şahıs örneklerine rastlanır. Teklik birinci ve ikinci şahıs örnekleri nadiren görülür. Olumsuz şekli –mä eki ile yapılı. (Ercilasun, 2007: 325)

Mendä häm bit yil bär edi äytärlik,

Köz tegdiyu päydä boldi bir cärlik.

Yâşılıkdägi közlärim häm tüş endi,

İn qurmişdir bir cüft miskin quş endi.(28/3)

Moltiräydi beçärä Usmân Nâsir,

Çolpân körmäs kökdägi çolpänlärimi.

Bärçäläri zindândän çıqıb âxır,

Bänd etmişlär şu tığız cävänlärimi.(46/4)

Yine şairin incelediğimiz şiirlerine baktığımızda üçüncü tip öğrenilen geçmişî pek kullanmadığını görmekteyiz. Ayrıca şairin incelediğimiz şiirlerinde hareketle şiirlerinde olumsuz örneklere de rastlanılmamıştır.

4.1.1.1.3.5.3.1.3. Şimdiki Zaman Kipi

Sözün konuşulduğu anda ortaya çıkan, devam etmekte olan ve yakın geleceğe uzanacağı beklenen kılış ve oluşları anlatır. Şimdiki zaman dört ayrı tip ile karşılanır. (Ercilasun, 2007: 325)

4.1.1.1.3.5.3.1.3.1. Birinci Tip

-ä/-y ekiyle yapılan şimdiki – gelecek zamandır. Ünsüzle biten fiile –ä; ünlüyle biten fiile ise –y şeklinde gelir. Bu ekle yapılan şekiller, yakın gelecek zamanı da ifade etmektedir. Kullanımına göre hem şimdiki zamanı hem de yakın gelecek zamanı ifade edebilmektedir. Olumsuz şekli ise –mä eki ile yapılır. (Buran, Alkaya 2011: 157)

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde birinci tip şimdiki zaman kipinin çok fazla olmasa da şiirlerinde rastlanılmaktadır.

Men mäktäbgä bärämän,

Qâlär endi ertäklär.

Ätäm yetäklär meni,

Quyâş meni yetäklär.(83/1)

Sen oqıysän ciddiy, berilib,

Nurlänädi, pãrläydi zehning.

Sen älbättä ädäm boläsän,

Keläcäging pãrläqdir sening.(7/1)

Üç künmi, tört kündän keyin ketämän,

Men bir mehmân, deysiz, dildä xavâtir.

Ängläymän: berilgän tiriklik mengä

Sizning qadringizgä yetgän bolsäm – rävädir.(10/4)

Üygänib ne qılardı?

Bu yâgini äytmäymän.

Yaxşisi men âzginä

Velâsiped häydäymän.(13/4)

4.1.1.1.3.5.3.1.3.2. İkinci Tip

Bu tipin çekiminde –yâp eki kullanılır. Ekin az da olsa –âyâp- şekline de rastlanır. Olumsuz şekli –mä- eki ile yapılır. Zamir menşeli şahıs ekleri ile çekimlenir. Üçüncü şahıslarda “turur” yapısının ekleşmiş kalıntısı olarak –ti eki kullanılır. Soru eki, şahıs eklerinden sonra gelir. (Ercilasun, 2007: 325)

Şairin incelediğimiz şiirlerinde ikinci tip şimdiki zaman kipi eklerinden sadece olumlu ekine yer verip yine olumsuz şekline yer vermediği görülmektedir.

Xatlär yâzdim: “Bârmisän, äkä,

Kelgüningçä etädimi pul?

Xayällärim mening häm kättä,

Tugätyäpmän onni men bu yil”.(4/2)

4.1.1.1.3.5.3.1.3.3. Üçüncü Tip

-mâqdä eki ile yapılır. Zamir menşeli şahıs ekleri ile çekimlenir. Olumsuz “emäs” ile yapılır. Soru eki, şahıs eklerinden sonra gelir. Şimdiki zaman kipinin bu tipi kitabı üslupta edebilik için tercih edilir. (Ercilasun, 2011: 326)

Xatlär yâzdim: “Bârmisän, singil,

Däraxtlärim mening âmânmi?

Men âmânmän, tänimâqdämän

Gâhi bäländ, gâh pâst insânni”.(4/1)

Bârmâqdüsiz gârçi hindu hitâyülgä,

Ümid äyläng öz yeringiz, hudâyülgä,

Üyläringiz tolsin bu yil buğdâyülgä,

Ğımirlägän elim, dâştu çölim yängi.(42/6)

Qârä ätläs kâbi ästä,

Däraxtlärdan sirğalär-

Gälä-gälä bolib yergä

Tökilmâqdä qarğalär.(15/2)

4.1.1.1.3.5.3.1.3.4. Dördüncü Tip

Hareketin yakın geleceğe de uzayacağını anlatır. –(ä)yâtir eki ile yapılır. Zamir menşeli eklerle çekimlenir. Olumsuzu –mä- eki ile yapılır. Bu tip daha çok gazete ve şiir dilinde kullanılır. (Ercilasun, 2007: 326)

Şairin incelediğimiz şiirlerinde dördüncü tip şimdiki zaman eklerine rastlanılmamıştır.

4.1.1.1.3.5.3.1.4. Gelecek Zaman

Söylenilen hareketin içinde bulunulan zamandan sonra gerçekleşeceğini anlatır. Bazen başlamış, devam eden bir kılış veya oluşu da anlatır. (Ercilasun, 2007: 327)

4.1.1.1.3.5.3.1.4.1. Birinci Tip

-ä/-y ekiyle yapılır. Ek ünsüzlerden sonra –ä; ünlülerden sonra- -y şeklinde gelir. Şimdiki – Gelecek zamanla yapı olarak aynıdır. Duruma göre şimdiki zaman, gelecek ve geniş zaman anlamları da verebilmektedir. (Buran, Alkaya, 2011: 158)

Zamir menşeli eklerle çekimlenir. Üçüncü şahıslarda –di (turur) eki eklenir. Olumsuzu –mä eki ile yapılır. Soru eki şahıs ekinden sonra gelir. (Ercilasun, 2007: 328)

Mäcnundäy ketâl mäysän,

Birâr cänzât tâpilmäs.

Åhuläri yoq tâğu

Tâşingdädir äyriliq.(16/3)

Sâgin ämän däraxtlär bilän

Birgä bä'zän mehru qadrni.

Sâgin ämän xayâlingdäy sâf,

Hatläringdä kelgän şähärni.(4/9)

Bulärning bärçäsi vätändir, vätän!

Täväning öpäck hær bir tâş – vätän!

Sen häli bil mäysän – yängi äyvänning

Şiftini tänlägän qaldirgâç – vätän!(40/4)

4.1.1.1.3.5.3.1.4.2. İkinci Tip

Kesin gelecek zaman ifade eder. Bu tip, edebî metinlerde görülür, -äck eki ile çekimlenir. Zamir menşeli şahıs ekleri alır. Soru ekinin şahıs ekinden sonra getirildiği

görülür. Az kullanılan bu tipin olumsuz örnekleri –mä- eki ile yapılırsa da örneklerine pek rastlanmaz. (Ercilasun, 2007: 328)

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerinde ikinci tip gelecek zaman ekine diğer eklere nazaran pek fazla rastlanılmamaktadır.

Ertän hämmäyâqni qâplär gül, çeçäk,

Niş urgän här mäysä u – bir keläcäk.

Fermer bolib çıqsä gülbähârlärim,

Siz yaşnâb ketgäysiz, buğdâyzârlärim.(73/5)

4.1.1.1.3.5.3.1.4.3. Üçüncü Tip

Bu tip aslında öğrenilen geçmiş zaman kipinin ikinci tipinin süreklilik bildiren tur-yardımcı fiili ile kaynaşıp kalıplaşmış şeklidir. Ünsüzle biten fiillere –ädigän eki, ünlü ile biten fiillere ise –ydidgän eki getirilir. Olumsuz şekli genellikle şahıs ekinden önce “emäs” getirilerek yapılır. Bu çekim gelecek zamanda olacak hareketin gerekliliğini, ona duyulan isteği anlatır, yaygın bir kullanışı yoktur. (Ercilasun, 2007: 328)

Sirojiddin Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde şairin şiirlerinde üçüncü tip gelecek zaman ekine rastlanılmamıştır.

4.1.1.1.3.5.3.1.4.4. Dördüncü Tip

Arkaik bir çekimdir. Edebî metinlerde çok az ölçüde görülür. –gü + iyelik eki (+dir) şeklinde çekimlenir. Kesin, gerekli bir gelecek zaman anlatımı vardır. (Ercilasun, 2007: 329)

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin dördüncü tip gelecek zaman ekinin fazla olmasa da kullandığı görülmektedir.

Gärçi bir kün täşvişlârdän

Qâlib ketgüm piyâdä.

Eşägimdän yahşirâq dost

Tâpâlmâdim dünyâdâ.(14/6)

Vâtân. Vâtân. Vâtân. Vâtân.

Nâdir mângâ dürri Âdân?

Seling meni sel etgüsi,

Eling meni el etgüsi.(30/5)

4.1.1.1.3.5.3.1.4.5. Beşinci Tip

Beşinci tipi “niyet ifadeli gelecek zaman”dır; -mâqçi ekiyle yapılır. Bu kip “niyet, arzu, istek” ifade eder. (Buran, Alkaya, 2011: 158)

Şairin incelediğimiz şiirlerden hareketle şiirlerinde şu dörtlükleri örnek olarak gösterebiliriz.

Hatlâr yâzdim: “Âkâ, bârmisân,

Tüşünârsân bâlki meni hâm:

Şâhâr bârib oqımâqçimân,

Netây, ruxsât bermâslâr ânâm”.(4/3)

Bârg yâzmâqçi bolgân yângliğ tâmirlâr

Cimirlâr, tân âğâçidâ cimirlâr.

Sen gülyârim, gülnârim, gülândâmim,

Keçâlâri şitirlâr qalâmdânim.(25/4)

4.1.1.1.3.5.3.1.5. Geniş Zaman

Genellikle bir zamanı değil, “her zaman” diyebileceğimiz geniş bir zamanı karşılar. Genel geçer fikirlerin anlatılmasında, şarta bağlı zaman anlatımlarında ceya

alışkanlıkların ifade edilmesinde daha çok kullanılır. Olumlu çekiminde –(ä)r, olumsuz çekiminde –mäs ekleri kullanılır. Zamir menşeli şahıs ekleri ile çekimlenir. Nadiren birinci şahısta –äm şekline de rastlanır. Soru eki şahıs eklerinden önce gelir. (Ercilasun, 2007: 327)

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde şairin geniş zamanın hem olumlu hem olumsuz eklerini kullandığı görülmektedir.

Yäşärmän här dämni köngil âni deb,

Bir kün... yığılgäylär dostlär meni deb,

“ey sirâc tănängdä câning qanı?” deb,

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(39/8)

Âylärgä häm alışmäsmän yüzlärini,

Qaräng qoqân, qaräng surxân qızlärini.

Zülfläriyu râyhänlärning islärini

Âlib kelgän epkinlärim, elim yängi.(42/3)

Hatlär yâzdım: “Äkâ, bârmisän,

Tüşünärsän bälki meni häm:

Şähär bârib oqımâqçimän,

Netäy, ruxsät bermäslär ânäm”.(4/3)

4.1.1.1.3.5.3.2. Tasarlama Kipleri

4.1.1.1.3.5.3.2.1. Şart Kipi

-sâ eki ile yapılır. İyelik menşeli şahıs ekleriyle çekimlenir. Birinci şahıs eki hep ince –k ile yapılır. Olumsuz şekli –mä eki ile yapılır. Sor eki şahıs ekinden sonra gelir. Şahıs eklerinden sonra –çi gelirse emre yakın bir isteği, “keräk” gelirse gerekliliği anlatır.

Kipin asıl işlevi, asıl cümlelerin yüklemine belirtilen kılış veya oluşun olup olmamasına bağlıdır. (Ercilasun, 2007: 329)

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerinde şart kipinin hem olumlu hem olumsuz eklerinden hemen hemen hepsini kullandığı görülmektedir.

Yetti gâz tumândän çâdir tiksäm song,

Sümândän bir äcib sori yıgsäm song,

Äyni qulâginggä sirgä äyläsäm,

Här neki äyläsäm birgä äyläsäm.(17/1)

Här tâng näfis kâpäläkdäy päydä ulär,

Bir körmäsäm, örtänämän: qaydä ulär?

Yâqaläring äxır şäydä qıldı meni,

Täläbälär içrä gädä qıldı meni.(64/3)

Yurtim, mengä zâr keräkmäs ärläringdän,

Kipriklärim öpsülär bäs gärdläringdän.

Men bir näsim bolib keldim, men bir näsim,

Äytib ötsäm deymän köhnä därdläringdän.(24/1)

4.1.1.1.3.5.3.2.2. İstek Kipi

Özbek Türkçesinde istek çekimi, emir çekiminin dışında başlıca iki şekilde ifade edilmektedir.

4.1.1.1.3.5.3.2.2.1. Birinci Tip

-mâqçi eki ile yapılır. Zamir menşeli şahıs ekleri ile çekimlenir. Olumsuz şekli genellikle şahıs eklerinden önce “emäs” getirilmek suretiyle yapılır. Soru eki, şahıs ekinden önce getirilir. Maksada, niyete bağlı bir gelecek zaman anlatımını da karşılar. Bu özelliğinden dolayı kipi gelecek zaman kipi gibi de ele almak mümkündür. (Ercilasun, 2007: 330)

Şairin incelediğimiz şiirleri kadarıyla birinci tip istek kipini pek kullanmadığını görmekteyiz.

Hatlär yâzdim: “Äkä, bärmisän,

Tüşünärsän bälki meni häm:

Şähär bärüb oqı mâqçimän,

Netäy, ruxsät bermäslär ânäm”.(4/3)

4.1.1.1.3.5.3.2.2.2. İkinci Tip

-gäy (-käy, -qay) eki ile çekimlenir. Daha çok edebî metinlerde görülen arkaik yapıdır. Zamir menşeli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuzu –mä eki ile yapılır. Soru eki şahıs ekinden sonra gelir. (Ercilasun, 2007: 330)

Konuşma dilinde “dua ve temenni” ifadelerinde kullanılır. Türkiye Türkçesinin –A istek çekiminin karşılığıdır. (Buran, Alkaya, 2011:160)

Sirojiddin Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde istek kipinin ikinci tipinin hem olumlu hem olumsuz eklerine rastlanılmaktadır.

İslärini intıqıb

Taşkentlärdän el gäymän.

Ming çağırım yolbâsib,

Nân âlgâni kelgäymän.(55/4)

Kitâb sengä bir ümrlik yâr,

Ärä yoldä täşläb ketmägäy.

Ketär qançä bâbäläring, lek

Bâbârahim Mâşrâb ketmägäy.(7/6)

Biz ârzu hâm ärmânläring

Yâqalärin kötärgäymiz.

Täle bir kün yâr bolsä gâr,

Yâmğırlärdä kökärgäymiz.(65/6)

4.1.1.1.3.5.3.2.2.3. Üçüncü Tip

İstek kipini karışlamak için –gü + iyelik eki + bâr/yoq kalıbı ile –g- + iyelik eki + kel- kalıbı da kullanılır. Bu yapı, Türkiye Türkçesindeki –ası- + iyelik eki + var/yoq kalıbına ve –ası- + iyelik eki + gel- kalıbına uygundur. Arkaik bir şekildir. (Ercilasun, 2007: 331)

Şairin incelediğimiz şiirlerinde çok olmasa da yine de şiirlerinde istek kipinin üçüncü tipine yer verdiğini görmekteyiz.

Qançä xârlıg körgüm bârdir, qançä zârlıglâr,

Qançä gurbât, âyrılıqlâr, qançä yârlıglâr,

Bâri şundä bitilgäydir yaxlit sârbäsâr,

Şuldur âsli dünyädä eng muxtäsâr âsâr.(27/2)

Bir kün dāryā sāçlārgä

Dāryā bolib yetgüng bār.

Dāryā ötär, on säkkiz

Yāşingdādir āyrılıq.(16/2)

4.1.1.1.3.5.3.2.3. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi için müstakil bir ek yoktur. Bu kip çekiminde keräk (lâzim, zârur, şart) kelimesi ile oluşturulan birleşik yapılar kullanılır. “keräk” kelimesinden önce, fiil tabanına şart eki veya fiil isimleri yapan –iş, -mâq (-mäslik, -uv) ekleri gelir. Şart eki ile kurulan yapıda, fiil isimleri ile kurulan yapılara göre, fiildeki hareketin muhtemelliği de, tahmin edildiği bildirilir. (Ergin, 2009: 331)

Şâirlik nimädür?

Därd bilän hicrân.

Qalām hām bir neni ilğasü keräk.

Biz uxlāb qālgändä, tünlāri pinhân

Bildirmäy yāpânça yıgläsü keräk.(67/5)

Här bir källä,

Här bir baş

Cähälätdän qorqısi keräk.

Här bir bälä,

Här bir yāş

Nävâiyi oqısi keräk.(63/1)

4.1.1.1.3.5.3.2.4. Emir Kipi

Her şahıs için ayrı bir ek vardır.

Teklik birinci şahısta –(ä)y ekinin yanı sıra, arkaik olarak –(ä)yin eki de kullanılır.

Teklik ikinci şahısta eksiz veya –gin ekli çekim yapılır. Nadiren –gil ekli örneklere de rastlanır. Nezaket için çokluk ikinci şahıs ekleri de kullanılabilir.

Teklik üçüncü şahıs hep –sin şeklindedir.

Çokluk birinci şahıs –(ä)ylik şeklindedir.

Çokluk ikinci şahıs çekiminde –ng, -ngiz, -nglär, - ngizlär ekleri kullanılır.

Çokluk üçüncü şahısta –sinlär eki daha çok kullanılır. Bazen –iş-sin şekline de rastlanır.

Olumsuzu –mä eki ile yapılır. Soru eki sonda olur.

Emir anlatımından başka, özellikle birinci şahıs çekimlerinde veya saygı duyulan varlığa, şahsa hitap ederken istek anlatımını öne çıkarır. (Ercilasun, 2007: 332)

Şirojiddin Sayyi'in incelediğimiz şiiirlerinden hareketle şairin emir kipini çok aktif kullandığını görmekteyiz. Şairin şiiirlerinde emir kipinin hem olumlu hem olumsuz eklerine rastlanılmaktadır.

Äläm qılgändüyin göyâ şu küni

Yergä qadägändim men uni.

Paxsä devârlärni köp qârlär bâsdi,

Qârlärdän song esä bähârlär bâsdi.(2/3)

Qandu nâvvât deydilär,

Lek içlärin eydilär,

Körälmäyin kim – kimni,

Buni häyât deydilär.(56/5)

Dâim âçiq eşigü

Qâzân tölä âşingiz.

Sizni âlqar bütün el:

Dârd körmâsin bâşingiz.(38/2)

4.1.1.1.3.5.4. Fiillerin Birleşik Çekimi

Birleşik kiplerin ek fiili ile yapılan hikaye ve rivayet şekli vardır. Hikaye çekimi içi “edi”, rivayet çekimi için “ekân” (bazen “emiş”) şekilleri kullanılır. Şart çekiminde ek fiil yerini “bol-” yardımcı fiiline bırakmıştır. (Ercilasun, 2007: 333)

Sirojiddin Sayyid’in şiirlerinde fiillerin birleşik çekimini kullanmadığı görülmektedir.

4.1.1.1.3.5.4.1. Hikaye Birleşik Kipi

Basit kip eklerinin sonuna ek fiilin görülen geçmiş zaman çekimi getirilmek suretiyle oluşturulur. Ek fiilin düşürüldüğü örneklerde vardır. Bu durumlarda da geçmiş zaman eki ünsüz uyumuna uymaz. Emir kipinin ikinci ve üçüncü şekillerinden sonra “edi” çekimine rastlanır: -gin + edi (-sin + edi, ng + edi). Bu yapılarda emir anlatımının yerini, gereklilik anlamı alır. (Ercilasun, 2007: 333)

Bir şährim bâr edi mening, dostlärim,

Şährimning bâr edi tinıq âsmâni,

Tinıq âsmânidâ qâldi közlärim,

Közlärimdâ qâldi mä’yus ärmânim.(5/1)

4.1.1.1.3.5.4.2. Rivayet Birleşik Kipi

Basit kip eklerinden sonra ek fiilin geçmiş zamanı ekän (az ölçüde –miş) getirilmesiyle yapılır. Şart ve gereklilik kiplerinde şahıs ekleri, basit çekimlerdeki yerlerinde kullanılır.

Bazen teklik birinci, ikinci ve üçüncü şahıs emir eklerinden sonra “ekän” getirilir. –äy + ekän, Ø + ekän, -sin + ekän. Bu durumda hareketi yapma isteği, gerekliliği ve bunu sonradan öğrenme, fark etme anlatılır. (Ercilasun, 2007: 334)

Yurt degäni bağ ekändir,

Bäg degäni – änä yurt.

Tolib taşür ekän tâki

Ezgülik qırğâqläri,

Yäşär äbäd, yäşnär äbäd

Nävâiyning bağläri.(82/7)

4.1.1.1.3.5.4.3.Tasvir Fiilleri

Özbekçe tam tasvir fiil ve yarı tasvir fiil özelliği gösteren yardımcı fiiller bakımından zengindir. Tasvir fiilleri ası fiile –b veya –ä, -y zarf fiil ekleriyle bağlanır. Bu fiillerin çoğu yarı tasvir fiil görevinde olup, belli ölçüde kendi anlamlarını korurlar. Tasvir görevlerine göre şu ana gruplara ayırabiliriz:

Yeterlilik: -ä/-y âl- ; ä/-y bil-

Faile doğruluk: -b âl-

İmkan verme: -b bol-

Başlama: -ä/-y başlä-

Süreklilik: -b otir-, -b tur-, -b yât-, -b qâl-, -ä/-y qâl-, -b kel-

Yaklaşma: -ä yâz-

Failden ayrılma: -b ber-

Deneme: -b kör-, -b qarä-

Tam yapılma-bitme: -b çıq-, -b ket-, -b täşlä-, -b öt-, -ä/-y öt, -b qoy-, -ä/-y qoy-,

-b yet-

Tezlik – Engelsizlik: -ä ber-, ä ver-, -ä/-y ber-, -b yubâr-

Tasvir fiillerinin Türkiye Türkçesine aktarılmasında her zaman birebir tasvir fiili kullanmak mümkün olmamaktadır. Bu durumda görev başlıklarına uygun zarflar cümleye dahil edilerek anlam karşılanır. Olumsuzluk yeterlilik yapısında (-ä âl-mä > âl-mä-) zarf fiil ekinin kaynaştırılarak düşürülmesi de görülür.(Ercilasun, 2007: 334-335)

Tanımda da görüldüğü gibi tasvir fiilleri Özbek Türkçesinde oldukça fazla bulunmaktadır. Buradan hareketle Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde oldukça fazla tasvir fiilleri görülmektedir. Incelediğimiz şiirlerdeki tasvir fiiller için şu dörtlükleri örnek olarak gösterebiliriz.

Özbek qızıq, dâim şundäy cäydäri,

İmârät deb ötar ümr däftäri.

Bu sâfâr hâm âqlädi öz nâmini,

Tonsiz qâlib, yâ***ib*** ***âldi*** tâmini.(36/2)

Yâşil hâvuç ***bolib*** ***çıqdi*** ismälâq,

Qaldirgâç hâm keldi sâl-sâl ezmârâq.

Hâr bir kölkä yâqin qiru etäkdä,

Qöziçâqqa äylänädi ertägä.(25/5)

Quyâş körpä qav***ib*** ***qoygân*** bâğımdir u,

Köksimdägi dâğimdir u, dâğimdir u.

Sevgi mening munisginä çirâğimdir,

Dilgä yaqın, lekin közdän yirâğimdir.(26/5)

Ârzu şirin edi misli händäläk,

Qasr vä'dä äylä**bol**ibmän häläk.

Unimni kuydirib **ket**di bir mäläk,

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(39/4)

Häyqirib **tur**ardı u pâyıt qâyälär,

Âsmânlärdä – çaqmaq, güldüräk.

Sen tâşqın qoynidä dünyâgä kelding.

Demäk: köngling tâşqın,

Özing tâşqın bolâğing keräk!(40/2)

4.1.1.1.3.5.5. Çatıları Bakımından Fiiler

Çatı, fiil kök veya gövdesinin, sözlük anlamında herhangi bir değışikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değışikliğidir. (Korkmaz, 2009: 538)

Sayyid'in şiirlerinde çok fazla karşılaşılan bir kullanımdır.

Fiiller, gösterdikleri kılışın ve oluşun söz içinde bir şahsı veya nesneyi etkileyip etkilememsi bakımından geçişli veya geçişsiz diye sınıflandırılır. (Coşkun, 2014: 119)

Ungä keräk emäs şânu märtäbäm,

Ungä yupänç bermäs men tâpgän nânim.

Bu – mehmän, bu – häyât, käsbu kârim bu,

Negä indämäysiz, mehmânim?(10/2)

Gilâslärning gülläridäy âq muhâbbät,

Yâşligimning tângläridäy pâk muhâbbät,

Köldän gâzim, kollârimdän quşim uçdi,

Yänâ âppâq yâqançänggä işim tüşdi.(64/6)

Fiiller dönüşlülük, edilgenlik, ettirgenlik, işteşlik gibi çatı ekleri alarak aynı fiil kökünün farklı görünüşlerini sergileyen fiil tabanlarını oluştururlar. (Coşkun, 2014: 119)

Ulâr âstânäsidadä

Turâr bir cüft äbgârdäy.

Közimgä bütün dünyâ

Körinädi äybdârdäy.(48/2)

Biz – çi, biz qalâmni çöntäkkä urdik,

Göyâ boy qâş~~ildi~~ qad, boyumuzgä.

Âlis ellâr haqdä suhbâtlâr qurdik,

Songrä târqaq ketdik üy – üyimizgä.(67/4)

Çökib ketâyâtgän menmäsmidim u,

Kim âlib çıqardi meni dâryâdän?

Bir dâryâm bâr edi, dostlâr, qani u?

Dostlär, men tâpmädim uni dünyâdän.(3/4)

Biz häm bâşqa âşıqlärdän

Qâlišmädik, sänäm.

Dildän suyib, dildän kuyib,

Külišmädik, sänäm.(85/1)

4.1.1.1.3.6. Edatlar

Coşkun edatları “İsim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında zaman, yer, yön, tarz, benzerlik başkalık vb. gibi bakımlardan anlam ilişkisi kuran gramer görevli müstakil kelimelerdir.” (Coşkun, 2014: 184)şeklinde tanımlamıştır.

Ergin ise “Edatlar manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne ve hareketi karşılamazlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler.” (Ergin, 2009: 348) şeklinde tanımlar.

Sirojiddin Sayydi’in incelediğimiz şiirlerinden hareketle Sayyid’in şiirlerinde edatlara çok sık yer verdiğini görmekteyiz. Şiirlerden örneklere bakacak olursak;

4.1.1.1.3.6.1. Son Çekim Edatları

İsimlerin yalın, ilgi, yönelme ve çıkma halli şekillerinden sonra gelerek onları zarflaştırılan edatlardır. Çok sayıda örneği vardır. Bunlarınların bazıları asıl edat konumundadır, bazıları edat gibi kullanılan başka kelimelerdir. (Ercilasun, 2007: 343)

Sayyidin şiirlerinde çok sık kullandığı son çekim edatları, anlamı daha da kuvvetlendirerek bizlere anlatılmak isteneni daha başarılı bir şekilde yansıtmalarını sağlamıştır. Sayyid şiirlerinde birçok örneği olmakla beraber hemen hemen bütün son çekim edatlarına yer vermiştir.

Sâğınämän dâraxtlär **bilän**

Birgä bä'zän mehru qadrni.

Sâgïnämän xayâlingdây sâf,

Hatlâringdâ kelgân şâhârni.(4/9)

Men hâmb âdâm bolârmân bir kün,

Şu dâraxt **singüri** yâprâqlâr yâzib,

Güllâb, zâvqqa tolârmân bir kün.

Ketgây dilingizning âgriq dâglâri.(2/4)

Dostlârim, bâr edi mening bir şâhrim,

Bir pârçâ otlâğı bâr edi – yâşil.

Bir pârçâ otlâğı **icrâ** bir dâvrim,

Yâşil dâvrim qâldi, dostlârim, axır!(3/3)

Bir dost **üçün** qânlâr yutâr bir ümr dost,

Dostni dostning vâfâsigâ vâfâsi yoq.(80/6)

Şuning **üçün** bârdâm bol,

Ümring – ehsândir. Çünki

Äzâldân âsmân **kübi**

Başingdâdir âyriliq. (16/5)

Üç künmi, tört kündän keyin ketämän,

Men bir mehmân, deysiz, dildä xavâtir.

Ängläymän: berilgän tiriklik mengä

Sizning qadringizgä yetgän bolsäm – rävädir.(10/4)

4.1.1.1.3.6.2. Sona Gelen Edatlar

Coşkun sona gelen edatları “Bunlar kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları öneki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır. Sona gelen edatların kuvvetlendirme fonksiyonu, genellikle bağlama fonksiyonlarından daha baskındır. Bu edatlardan bazıları kelimelere bitişik yazılmak suretiyle ekleşmişlerdir.” (Coşkun, 2014: 190) şeklinde tanımlarken Ercilasun ise “Kelimelerin, kelime gruplarının veya cümlelerin sonuna gelerek onları soru, şüphe, tereddüt, sınırlama, ayırma, tasdik ve pekiştirme gibi yönlerden etkileyen edatlardır. (Ercilasun, 2007: 344) şeklinde tanımlar.

Bu edatlara bakacak olursak;

-çi “soru, istek, rica, pekiştirme”

-(y)ä “tasdik, soru, üzüntü hayret”

-kü “soru, pekiştirme”

-(y)ü “aşağılama, alay, pekiştirme”

(e)-kän, -kin “pekiştirme tereddüt, tahmin”

-ginä “ayırma, sınırlama”

-dä “pekiştirme, tasdik”

-häm (-(y)äm) “pekiştirme, tasdik”

-(y)âq “pekiştirme”

-esä “pekiştirme”

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde çok sık olmasa da sona gelen edatlar ile karşılaşmaktayız. Şair birkaç edat dışında diğer edatları şiirlerinde kullanmıştır.

- Yelkämni qay yosin körib qâldi – yä,

Qârlär bädänimni körmägäнди – kü?(5)

Bundäy päytä ärzimni

Men kimgä häm äytämän?

Eşägimni cimginä

Minämän – dü ketämän.(14/4)

Biz – çi, biz qalämni çöntäkkä urdik,

Göyâ boy qâşildi qad, boyumuzgä.

Älis ellär haqdä suhbätlär qurdik,

Songrä tärqab ketdik üy – üyimizgä.(67/4)

4.1.1.1.3.6.3. Ünlem Edatı (Ünlemler)

Konuşanın korku, sevinç acına, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya veya seslenme ve çağırmaya yarayan edat türüdür. (Coşkun, 2014: 1939)

4.1.1.1.3.6.3.1. Duygu Ünlemleri

Özbek Türkçesindeki duygu ünlemleri şunlardır:

Äh “ah”

Ä “ah, eh”

Uh “uh”

Uf “uf”

Åv “of”

Tuf “tüh”

Oho “oho”

Åbbå “abov, vay”

Ättäng “vah, yazık”

Dåd “medet”

Vây “vay”

Üf “üf, öf” (Ercilasun, 2007: 345)

Sayyid’in şiirlerinde kullandığı duygu ünlemlerine örnek olarak şu dörtlükleri gösterebiliriz:

Åh, bu qandäy åy, dilim?

Köksimdägi sây dilim.

Vây dilim, vâý – vây dilim,

Tâşkânu Surhândädir.(59/7)

Dildâlikmi, dârddâşlikmi,

Dåd sâlsä hãm fâniylik,

İnsânlârni eng birinçi

Qutqargân insâniylik.(43/3)

4.1.1.1.3.6.3.2. Seslenme Ünlemleri

Ergin seslenme ünlemlerini “Bunlar hitap edatlarıdır. Ünleler gibi his, heyecan, tabiat sesi, şeklinde bir şey, bir hal bildirmezler. Hiçbir ifadeleri yoktur. Sadece hitap ve seslenme vasıtalarıdır.” (Ergin, 2009: 350) şeklinde tanımlamıştır.

Coşkun ise “ bu ünlemler genellikle isimler veya unvanlardan önce gelirler. Bunların hitap, seslenme ve çağırma görevleri vardır.” (Coşkun, 2014: 196) şeklinde tanımlar.

Özbek Türkçesindeki seslenme ünlemlerine bakacak olursak;

E “e”, Ey “ey”, Häy “hey”, Hây “hay”, häyf “yazık”, hâv “hov”, huv “hu”, Hârmäng “nasılsın”, bäräkällä “haydi”, sâlâm “selam”, xayr “eyvallah”, qani “haydi”, märhämät “buyurun”, bälli “güzel, aferin”, afärin “güzel, aferin”, äyä “ey”. (Ercilasun, 2007: 346)

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde şairin en fazla “ey” seslenme ünlemi ile karşılaşmaktayız. Şairin diğer seslenme ünlemlerine pek yermediğide dikkat çekmektedir.

Bütün ümr şundäy ötär köngillärim,

Ey siz mening gülgün ukä-singillärim,

Sevgi tınıq külgüngizdir, saqläng uni,

Sizning gözäl mülkingizdir, äsräng uni.(26/7)

4.1.1.1.3.6.3.3. Gösterme Ünlemleri

Gösterme ünlemleri sıfat ve zamirlerden farklı olarak, isimleri, şahısları veya eşyayı değil, hareketleri işaret suretiyle gösteren sözlere dir. (Coşkun, 2014: 197)

Özbek Türkçesindeki Gösterme Ünlemleri;

Änä “işte, işte o”

Mänä “işye, işte bu”

Änävi “işte bu”

Mänä bu “işte bu” (Ercilasun, 2007: 346)

Sayyid gösterme ünlemlerini şiirlerinde fazla kullanmamıştır. İncelediğimiz şiirlerinde ise sadece bir tane örnek bulunmaktadır.

Demäk, işänämän sengä sürüvni,

Demäk, qariş mümkün bemäläl.

Yaxşi täyindilär bõrilär uni,

Mänä, oğlim, täyägimni äl.(6/1)

4.1.1.1.3.6.3.4. Cevap Ünlemleri

Coşkun cevap ünlemlerini “Bunlar cümle içinde başka kelimelere bağlı olmadan, tek başlarına bir anlam ifade eden sözlere.” (Coşkun, 2014: 198) şeklinde tanımlamıştır.

Özbek Türkçesindeki cevap ünlemelerine bakacak olursak;

Hä “evet”

Xoş “hoş, peki”

Xop “peki, tamam”

Hävvä “olur, evet”

Läbbäy “peki, buyur”

Yoq “yok, hayır”

Mäyli “olur, uygun”

Bäs “tamam”

Äri “evet” (Ercilasun, 2007: 346)

Yine şairin incelediğimiz şiirlerinde cevap verme ünlemlerinde pek fazla yer vermediğini görmekteyiz.

Mäyli h r bir faqırning

B şini sil ng, siyl ng.

Bir q meng  qol  qing,

B ybuva, dua  yl ng.(38/3)

Bu b l l r gurur b r deb  liş di,

Pul  c nm s – n mus,  r deb  liş di,

 mir Temur q ni b r deb  liş di,

 ri yoql r uşbu elg  oql n em s.(33/4)

4.1.1.2. CÜMLE YAPISI

4.1.1.2.1. Kelime Grupları

Leyla Karahan kelime gruplarını “ Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitелеmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.” (Karahan, 2010: 39) şeklinde tanımlarken Muharrem Ergin ise “Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu içinde birden fazla bir takım kaidelerde belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böylece belirli bir düzenle kurulduğu için kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur.” (Ergin, 2009: 374) şeklinde tanımlamıştır.

Sirojiddin Sayyid’in de kelime dağarcığının ne kadar g cl , olduğunu şiirlerinden anlamak mümkündür. Dilde, üslupta, kelime dağarcığında bu kadar başarılı olan şair bunu bize benzetmeler yolu ile yer yer metoforlar kullanarak kelime gruplarını başarılı bir şeklide bize yansıtımıştır.

4.1.1.2.1.1. Ad Tamlamaları

Leyla Karahan Leyla Karahan isim tamlamasını “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır.”(Karahan, 2010: 42) şeklinde tanımlamıştır.

Muharrem Ergin ise isim tamlamasını “ Bu gurup iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Bir ismin mânâsının iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlanması esasına dayanır. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait bulunduğunu veya bir nesnenin başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için bu kelime gurubuna başvurulur. Gurubu meydana getiren iki isim unsurdan biri tamlayan, biri tamlanan unsurdur. Tamlayan önce, tamlanan sonra gelir. İki unsur iyelik sistemiyle birbirine bağlanır ve gurubun temelini iyelik ifadesi teşkil eder. Bu gurup ekli bir birleşmedir. Tamlanan unsur dâima iyelik eki taşır. Tamlayan unsur ise dâima genitif hâlinde bulunur, fakat bu genitif bazen ekli, bazen eksiz olur. Demek ki iyelik gurubu iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif hâlinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. (Ergin, 2009: 381).

İsim tamlaması belirliti isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki gruba değerlendirilir.

4.1.1.2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Mustafa Altun belirtili isim tamlamasını “Tamlayan ve tamlanan öğelerinden ilkinin ilgi eki, ikincisinin iyelik üçüncü kişi eki aldığı kelime grubudur.” (Altun, 2011: 17) şeklinde tanımlamıştır.

Leyka Karahan ise “ İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır. (Karahan, 2010: 42)

“Belirtili isim tamlaması isim unsuru (+ ilgi hal eki) + isim unsuru + iyelik eki = isim tamlaması.”(Karahan, 2010: 42).

Sirojiddin Sayyidin incelediğimiz şiirlerindeki belirtili isim tamlaması örneklerine bakacak olursak;

Men – kiçik mamlakat,

Yillär – şahärlärim,

Äylär – **ähälisi şahärlärimning**,

Künlär – **äylärimning bäläligi**dir(8/1)

Dostlärim, bir şahrim bär edi mening,

Sährimning çäng edi köçe – **köyläri**.

Köçe – **köyläridä** öşäl **sährimning**,

Qaytmäs bir **fäslning** qaldı **boyläri** (3/2)

Şu cânbaxş näsimgä qarışib bärär,

Mamlakatning yüzü yarişib bärär.(41/13)

4.1.1.2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Leyla Karahan belirtisiz isim tamlamasını “Birinci unsurda ilgi hali eki bulunmayan isim tamlaması, belirtisiz isim tamlamasıdır. Bu tamlama, belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar.” (Karahan, 2010: 44) şeklinde tanımlarken, Mustafa Altun ise Tamlayan ve tamlanan öğelerinden ilkinin yalın durumda olduğu, ikincisinin iyelik üçüncü kişi eki aldığı kelime grubudur. Genellikle varlıkların, nesnelere ve yerlerin adları bu yapıda kurulur.” (Altun, 2011: 17) şeklinde tanımlar.

Qış boyi bu qızning bädänlärimni

Qärlärdän yaşirdi ıssıq pältälär.

Bäribir, bəcərdi äytgänlärimni,

Qızni âqatirdi bāribir qārlār!(5/3)

Dünyâ ürcäsi yālgān,

Qançä – qançäsi yālgān,

Şudir yādimdä qālgān:

Yāşlik. Bāhār. Muhābbät.(66/9)

Bālāliging cännätidir **âtü üying**,

Undä sening beşikläring, beşik töying.

Qaddi egik âtäng boyi, sening boying,

Üstāz äytgändäyin kāmān, yāygä oxşār (70/2)

Ümr boyi mening ketmäs bāhārim,

Qaldirgāçim vicir-vicir, Nigincān.(71/7)

4.1.1.2.1.2. Sıfat Tamlamaları

Muharrem Ergin sıfat tamlamalarını “Sıfat tamlaması bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubudur. Sıfat unsuru isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirilir. Sıfat tamlayan, yardımcı, isim tamlanan, asıl unsurdur. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşmedir. Her iki unsurda ek almadan doğrudan doğruya yan yana getirilebilirler.”(Ergin, 2009: 380) şeklinde tanımlarken Leyla Karahan ise “Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.” (Karahan, 2011: 48) şeklinde tanımlar.

Sirojiddin Sayyid şiiirlerinde sıfat tamlamalarına oldukça fazla yer vermiştir. Şair şiiirlerinde bu tamlamalarla anlamı daha da kuvvetlendirerek okuyucuyu şiiirin içine almayı başarmıştır.

Sayyid'in incelediğimiz şiiirlerinden örneklere bakacak olursak;

Mening dāraxtimni kesmāng, ātācān.

Bārçā āyb mendādir,

Bu dāraxt neçün?

Ādābsizlik qılğanim-çun,(2/2)

İşim tüşdi sening **āppāq yāqa**çānggā,

Yil qançägā çözildiyyü āy qançägā?

Fāslārni ālmāştirib rānglār sindi,

Men yıglāgān māysālārgā çānglār indi.(64/1)

Āq boyinli **tānnāz dūnyā**,

Oynār tillā zāncirlāri.

Kimni kütār yāmğırlārdā

Ānā uning tāndirlāri? (65/5)

İkki muhāmmādim –

İkki **tāzā ruh**,

Burçin bācārgāysān öz işing qālib.

Sengä qıyınmäsmi, ey Äbduräuf?

Sengä ägirmäsmi, ey Eşimquläv?(86/4)

Häyät kättä yolgä oxşäydi,

Äylänädi bir ümr yollär.

Ufqlärgä ümid töşäydi,

Temir yollär, bu temir yollär.(75/1)

4.1.1.2.1.3. Ad – Fiil Grubu

Coşkun isim – fiil grubunu “İsim – fiil grubu, grubun ana unsuru olan bir isim – fiille ona bağlı diğər unsur veya unsurlardan oluşur. Bu grubun diğər unsurları; Özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı olabilir. İsim – fiil grubu cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem görevlerini üstlenebilirler. (Coskun: 2014: 205) şeklinde tanımlamıştır.

Korkmaz ise “Ad-fiiller, yerlerinde açıklandığı üzere fiildeki oluş, kılış ve durumun yani hareketin geçici adlandır. Bu adlardaki hareket özelliğinin yitirilmesi onları kolayca kalıplaşmış kalıcı adlara dönüştürmüştür. (Korkmaz, 2009: 171) şeklinde tanımlarken Leyla Karahan isim – fiil grubunu “Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.” (Karahan, 2011: 55) şeklinde tanımlamıştır.

Sayyid şiirlerinde isim – fiil grubunun eklerine oldukça fazla rastlamak mümkündür.

Şairin incelediğimiz şiirlerindeki isim – fiil örneklerinden birkaçı şunlardır;

Tüşüniş bu – qıynäl*iş* de*mäk*,

Qıynâq gâh baxt, gâhi puşâymon.

Tüşünmäsdän sâf qâl*mâq* keräk,

Sen sâf qâlgın, pâk qâl, singilcân!(4/8)

Âlâmdâ eng âgır – sözning yolidir,

Bu – tökilis yoli, küzning yolidir.(60/8)

4.1.1.2.1.4. Sıfat – Fiil Grubu

Bir sıfat – fiil ile bu sıfat – fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur. (Karahana, 2010: 53)

Sıfat – fiil grubu, grubun ana unsuru olan bir sıfat – fiille ona bağlı diğer unsur veya unsurlardan oluşur. Bu grubun diğer unsurları özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı olabilir. Sıfat – fiil grubu cümlede sıfat ve isim görevlerini üstlenir. (Coskun: 2014: 205)

Sayıd'in incelediğimiz şiirlerinden hareketle yine şairin sıfat – fiil grubunu da çok fazla kullandığı görülmektedir.

Yergä tegib turgän kipriklär,

İffät ekib turgän kipriklär,

Qâdiriyning ärmânimi yâ,

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(61/2)

Ärmân qılär keyin bir millät,

Sen – bir ibrät, gözel bir minnät.

Ming yil şundâq qâlursän tänhâ,

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(61/5)

Men – kiçik mämläkät,

Xâtirâm – müzey,

Tümân âynäläri âstidä undä

Säklänädi mening ötmîsim –

Mening tärîxîmning âlifbäläri.(8/3)

Çökib ket~~üvâtgân~~ menmäsîmidim u,

Kim âlib çıqardı meni dâryädân?

Bir deryam var idi dostlar nerede o?

Ben onu dünyadan bulmadım dostlar.(3/4)

4.1.1.2.1.5. Zarf – Fiil Grubu

Coşkun zarf – fiil grubunu “ zarf – fiiller, cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden bazı eklerle yapılmış, şahıs ve zaman belirtmeyen zarf görevinde kelimelerdir.” (Coşkun, 2014: 169) şeklinde tanımlamıştır.

Leyla Karahan “Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.” (Karahan, 2011: 57) şeklinde tanımlar.

Zarf fiil eklerini, asıl zarf – fiil ekleri ve zarf – fiil işlevindeki birleşik şekiller olmak üzere iki çatı altında toplamak mümkündür. (Ercilasun, 2007: 338)

Sayyid zarf – fiil eklerini, sıfat – fiil ve isim – fiil eklerine daha az kullanmıştır.

Sayyid’in incelediğimiz şiirlerindeki zarf – fiil eklerine bakacak olursak;

4.1.1.2.1.5.1. Asıl Zarf – Fiil Ekleri

Yâşil hâvuç **bolib** çıqdi ismâlâq,

Qaldirgâç hâm keldi sâl-sâl ezm~~ürâq~~.

Hâr bir kölkä yâqîn qîru etâkdä,

Qöziçâqqa äylänädi ertägä.(25/5)

Pålvånlår heç yulduzlårgå qaråmäydi,

Yulduzlårgå qaråså går pålvån emås.

Yigitlikmi toy körmåså, küråsmåså?

Küråş tüşmåy ötgån dåvring dåvrån emås.(33/1)

Bu tügünni eçålmådim, eçålmådim,

Siz öylågån dåryålårdån keçålmådim.

Sevgi mening *erib* ketgån qårım ekån,

Song båyçeçåk *bolib* ungån zårım ekån.(26/2)

4.1.1.2.1.5.2. Zarf – Fiil İşlevindeki Birleşik Şekiller

Båhår påyti åstå silkinib,

Tuygålårning kötårgåndå bås,

Qutlår seni birinci bolib

Ertå kirib kelgån qaldirgoç.(4/7)

Mål yıgmådim men, åmmå

Suv sorgångå sây berdim.

Bir kõnglim bår edi, lek

Men uni hån bây berdim.(48/9)

Tüşüniş bu – qıynâliş demäk,

Qıynâq gâh baxt, gâhi puşâymon.

Tüşünmüsdün sâf qâlmâq keräk,

Sen sâf qâlgın, pâk qâl, singilcân!(4/8)

4.1.1.2.1.6. Edat Grubu

Coşkun edat grubunu “ bir isim ile onu takip eden bir çekim edatının birlikte oluşturduğu gruba edat grubu denir. Edat grupları, cümle içinde sıfat veya zarf görevini üstlenirler.” (Coşkun, 2004: 204) şeklinde tanımlarken yine Muharrem ergin ve Leyla Karahan’ında benzer tanımlar yaptığını görmekteyiz.

“Edat grubu bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur. İsim unusu önce, son çekim edatı sonra getirilir. İsim unsuru zamir veya isim olmasına ve edatın cinsine göre, son çekim edatları bahsinde belirttiğimiz çeşitli hallere girer ve çeşitli çekim ekleri alır. Edat ise, tabii, grubun eksiz, değişmez unsuru olarak kalır. Edat unsuru daima tek kelime halindedir.” (Ergin, 2009: 392)

“Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.” (Karahan, 2010: 62)

Sirojiidin Sayyid şiirlerinde edat grubuna çok fazla yer vermiştir. Şairin edat grubuna çok fazla yer vermesi benzerlik, aitlik, beraberlik, neden- sonuç, vasıta vb. konulara şiirlerinde çok kullandığının göstergesidir. İncelediğimiz şiirlerdeki edat gruplarından birkaç örneğe bakacak olursak;

Böridây âlişdim, böri boldim men.

İtlärgä işänmä sen häm men käbi,

İtlär uxlâb qâlsä, özing it bolgin,

Qoziçâq bolmägin heç qaçân, oğlim!(6/1)

Bittä cänivârnı şunçalâr xorlâb,

Faqtat mehnät üçün yârätmäq. Keyin,

Âdämlärgä qıyın uşbu dünyâdä,

Eşäklärgä häm qıyın.(19/1)

Suykänsäng gâr yüz yil közü qâşing bilän,

Ürinsäng, yâr, yüz yil qoldä tâşing bilän,

Songrä silâb micgânläring, sâşing bilän,

Yänä yüz yil yuvib ötsäng yâşing bilän,

Tädbirläring därdingä kâr etärmukin,

Köksimdägi zängärlärim ketärmukin? (23/3)

4.1.1.2.1.7. Tekrar Grubu

Ergin tekrar grubunu “Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarları meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşittir. Fonksiyonları da, şekilleri de, vurguları da birbirinden farksızdır. Eksiz yan yana gelirler ve her iki kelime de kendi vurgusunu taşır. Bu kelime grubunun yapısının temelini kelimelerin arka arkaya tekrarlanmasını teşkil eder. Bu vasıfları ile tekrarlar en basit, en sade kelime gruplarıdır diyebiliriz.” (Ergin 2009: 377) şeklinde açıklamıştır.

Çoşkun ise tekrar grubunu “birbirinin aynı, birbirine yakın veya zıt anlamlara sahip kelimeleri yan yana kullanmak suretiyle meydana getirilen ikilemelere tekrar grubu adı verilir. Tekrar grubu, cümle içinde eğer bir ismi niteliyorsa çoğunlukla pekiştirme sıfatı; bir zarfı, sıfatı veya fiili niteliyorsa zarf olarak, bazı durumlarda isim olarak kullanılmaktadır. Özbek Türkçesi imlasında tekrar grubunu oluşturan kelimeler arasında kısa çizgi bulunmaktadır.” (Coşkun, 2014: 201) şeklinde açıklar.

Sayyid şiirlerinde tekrar grubunu oldukça başarılı bir şekilde kullanmıştır. Tekrar grubu ile şiirlerindeki kelimelerin anlamlarını daha da güçlü kılan şair bunu bizlere yansıtabilmeyi başarmıştır.

Qârä ätläs käbi ästä,

Däraxtlärdän sirğälär-

Gälü – gälü bolib yergä

Tökilmâqdä qarğälär.(15/2)

Ähvâlimä yâlgız ânäm **yıgläydi**,

Ğarib ümrim, bom-boş xânäm **yıgläydi**,

Körkäm, zängâr köklämimgä küz **tekkän**,

Gürkirägän däraxtingä köz **tekkän**.(28/6)

İşim tüşdi sening äppâq yâqaçänggä,

Yil **qançägä** çözildi yü **qançägä**?

Fäslärni älmäştirib ränglär sindi,

Men yıglägän mäysälärgä çänglär indi. (64/1)

4.1.1.2.1.8. Birleşik İsim Grubu

Ergin birleşik İsim grubunu “ Birleşik isim bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur.” (Ergin, 2009: 385) şeklinde tanımlarken Coşkun ise “En az iki kelimenin yeni bir anlam ifade etmek üzere birleşip kalıplaşması sonucunda ortaya çıkan yapıya birleşik isim denir. Birleşik isimler meydana getiren unsurlar eksizdir.” (Coşkun, 2014: 207) şeklinde tanımlar.

Sayyid’in şiirlerinde birkaç örnek dışında pek birleşik isim grubuna rastlanılmaz.

Faqat köngillärdän tärälsin yälqın,

Bağring bütün bolsın, yärä bolmäsin.

Âqsürüv misâli münâvvâr qâlgın,

Âqşâming heç qaçân qarâ balmäsin.(81/13)

4.1.1.2.1.9. Birleşik Fiil Grubu

Zeynep Korkmaz birleşik fiilleri “Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” (Korkmaz, 2009: 150).

Coşkun ise birleşik fiilleri “Birleşik fiil, hem isim soylu veya isimleşmiş fiil soylu Özbek Türkçesi kelimelerle, hem de yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerle qıl-, et-, bol-, -ber-, âl-, sâl- gibi yardımcı fiilerin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türüdür.” (Coşkun, 2014: 207)

Leyla Karahan da “Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerinden dolayı birleşik fiiller “bir hareketi karşılayan birleşik fiiller” ve “bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” olmak üzere iki grupta incelenebilir.” (Karahan, 2010: 73).

Muharrem Ergin birleşik fiilleri “Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır. Bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiilleri de ayrı ayrıdır.” (Ergin, 2009: 386).

Sayyid birleşik fiil grubunu şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Şiirin incelediğimiz şiirlerindeki örneklerine bakacak olursak;

Häsäd üdâ qıldi güldäy dostimni,

Men uni içimdä bir bär sökdimmi?

Ungä eltib bering mening postimni,

Men uni Xudâgâ tâpşirdim âxır.(39/5)

Âsmân boldi bir keçädâ hârgın bağrim,

Toy başlädi çaqınlârim, yâmgırlârim,

Göyâ hâzir yâprâq yâzâr tâmirlârim,

Göyâ eski qalâm tutgân qolim yângi.(42/2)

Uning diydârigâ köpdân zâr edim,

Keldi, âyân etdi yoğu bârimni.

Üç kün. Men özimgâ oqıdim hükm,

Üç kün cim küzättdi rözgârimni.(10/1)

4.1.1.2.1.10. Bağlama Grubu

Birbirine bağlaçlarla bağlanan iki veya daha çok ismin meydana getirdiği guruba bağlama gurubu denir. (Coşkun, 2014: 203)

Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinden bağlama grubu örneklerine bakacak olursak;

Suvlârdâ sâdâsiz sindilâr âylâr,

Âfsundây cim, sâkin âqdilâr sâylâr.

Tügünlârin âçib yillâr vâ âylâr

Ötdilâr, sen hâmân tili tügünim,

Âlämli dünyâdâ âlämli gülüm.(29/2)

Bir süvâriy kelmâqdâdir – bâbüirmi yâ?

Xirâtmî yâ, Hindistânmi **yûki** Könyâ,

Körib keldi, bundän song häm körsin dünyâ

Sultânlâri, xânlâri, xânlâri.(57/4)

Tuğilmâsdän men şundäyin xatlârgä tüşdim,

İlâh özi âmr etgän otlârgä tüşdim.

Ey yâr, nedir bu dünyâdâ nâmu nişânlâr?

Men **bilân** sen âyirilgänmiz älläqaçânlâr.(27/5)

4.1.1.2.1.11. Sayı Grubu

Leyla Karahan sayı grubunu “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur.” (Karahan, 2011: 72) şeklinde tanımlamıştır

Coskun ise “En az iki sayının bir araya getirilmesiyle teşkil edilen gruba sayı grubu denir. Sayı gruplarının birinci kısmı büyük sayı, ikinci kısmı ise küçük sayıdır. Sayı grupları cümlede sıfat ve isim görevini üstlenirler.” (Coşkun, 2014: 204) şeklinde tanımlarken Muharrem Ergin “Sayı grubu büyük sayı, küçük sayı olmak üzere iki unsurdan yapılır. Büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilir. Doğrudan doğruya yan yana getirilirler, herhangi bir ek almazlar.” (Ergin, 2009: 391) şeklinde tanımlar.

Sirojiddin Sayyid’in şiirlerinde pek az rastlanılan kelime grubudur.

Bir kün dâryâ saçlârgä

Dâryâ bolib yetgüng bâr.

Dâryâ ötar, **on sükkiz**

Yâşingdâdir âyrılıq.(16/2)

Tört yüz ellik ming lâlâ –

Özbekning bäläläri.

Bostânidän âyirilgän

Ġunçäsi, läläläri.(77/2)

Yigirmä bir äsrdir,

Bärdäşu häm säbrdir.

Xalqlär qurgän qasrdir –

Gäh säzu gäh väyränlär.(69/2)

4.1.1.2.1.11. Unvan Grubu

Bir şahıs adı ile bir unvan veya akrabalık gösteren ismin yan yana getirilmesiyle oluşturulan gruba unvan grubu denir. Unvan gösteren isim, şahıs adından önce veya sonra gelebilir. (Coşkun, 2014: 204)

Muharrem Ergin ve Leyla Karahan ‘ın da benzer tanımlar yaptığını görmekteyiz.

Muharrem Ergin “Bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Şahıs ismi önce, unvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsur da hiç bir ek almaz. Doğrudan doğruya yan yana getirilirler.” (Ergin, 2009: 389).

Leyla Karahan “Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur.” (Karahan, 2010: 68).

Äläm musâfirlär bilän bedârdir,

Säyyahlär içrä häm siz **Mullâ äkä.**

Dünyâning eng gözäl qısmi diydârdir,

Diydâr qutluğ bolsin, Äbdullâ äkä!(67/2)

Bu b l l r g rur b r deb  liş di,

Pul uŐ nm s – n mus,  r deb  liş di,

 mir Temur q ni b r deb  liş di,

 ri yoql r uŐ bu elg  oğl n em s.(33/4)

4.1.1.2.1.13.  nlem Grubu

Bir  nlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.

 nlem + İsim Unsuru =  nlem Grubu (Karahan, 2010: 70)

Sayyid'in Şiirlerinde  nlem grubu yok denecek kadar azdır. Şair kullandığı bazı  nlem edatlarında bazen sevgiliye bazen kardeşlerine, vatanına, en çok da arkadaŐlarına seslenir.

Şairin incelediğimiz Şiirlerinden  rnek gösterecek olursak;

Tuğilm sd n men Őund yin xatl rg  tüşdim,

İl h  zi  mr etg n otl rg  tüşdim.

Ey y r, nedir bu d ny d  n mu niŐ nl r?

Men bil n sen  yrilg nmiz  ll qaŐ nl r.(27/5)

 h, bu qand y  y, dilim?

K ksimd ği s y dilim.

V y dilim, v y – v y dilim,

T Ők nu Surh nd dir.(59/7)

4.1.1.2.1.14. Kısaltma Grupları

Coşkun kısaltma gruplarını “Kısaltma grupları, cümle ve kelime gruplarının kısılması veya kalıplaşması neticesinde ortaya çıkmış gruplardır. Bu gruplar, birinci

unsuru ek almış iki isim unsurundan meydana gelir. Bu gruplar; genellikle isi – fiil, sıfat – fiil, zarf – fiil gruplarının kısaltılmış şeklidir.” (Coşkun, 2014: 206) şeklinde açıklarken yine Leyla Karahan’ da da benzer bir açıklama bulunmaktadır;

“Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır.” (Karahana, 2010: 79)

4.1.1.2.2. Cümle Yapısı

4.1.1.2.2.1. Öğeleri Açısından Cümleler

4.1.1.2.2.1.1. Özne

Karahana özneyi, “Cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge, öznedir. Özne, yüklemün gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır.” (Karahana, 2010: 18) şeklinde açıklarken, Banguoğlu ise öznenin bir kişi veya şey olabileceğini, cümlede kılanı ve olanı temsil ettiğini ifade eder. (Banguoğlu, 2007: 525) şeklinde açıklamıştır.

Ergin’in tanımı ise şöyledir; öznenin fiilden sonra ikinci unsur olduğunu fiili yapan veya olan unsurudur. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur şeklinde açıklamıştır. Öznenin özelliklerini; isim cinsinden bir kelime veya bir kelime grubu olan, daima yalın halde bulunan, cümlenin çekimsiz bir unsuru olan, fiile yakın halde eksiz bağlanan şekilde tanımlamıştır. (Ergin, 2009: 399)

Tanımlardan hareketle Sayyid’in şiirlerinde bolca bulunan özne örnekleri aşağıdaki gibidir:

Men hām ādām bolārmān bir kün,

Şu dāraxt singāri yāprāqlār yāzib,

Güllāb, zāvqqa tolārmān bir kün.

Ketgāy dilingizning āğrıq dāğlāri,(2/4)

Sening bolsā taqdirning – hāyāl –

Kānvertlārdā uçib kelgān quş.

Sen d araxts n – qıyn g n c v l,

Sen xay ls n-k rinm s t vuş.(4/6)

M yli b r versin Ő bh  g m ng ,

Y m nlik qıl lm m h tt  y m ng 

Ul meni  lg ydir h r t n niŐ ng ,

Men uni Xud g  t pŐirdim  xır.(39/6)

4.1.1.2.2.1.2. Yüklem

Cümlenin sonunda bulunup, temel ögesini oluşturan yüklemi Ergin, ‘‘Cümlenin en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlenin direğidir. Cümlenin bütün yapısı onun üzerine kurulur. Diğer bütün unsurlar fiilin etrafında toplanan, onu destekleyen, onu tamamlayan unsurlardır. Türkçede asıl unsurun taili unsurdan sonra gelmesi prensibine uygun olarak, cümlenin esas unsuru olan fiil daima sonda bulunur.’’ (Ergin, 2009: 398, 399) Şeklinde açıklamıştır.

Karahan ise cümlede yargıyı üzerinde taşıyan  ge; kılış, oluş ve durumum yüklem tarafından karŐılandıđını ifade eder. (Karahan, 2010: 14)

Sirojiddin Sayyid’in de Şiirlerinde yüklem unsurlarını bulundurduğu görülmektedir.

Bir g l kördim naqşi nig r Ő klind ,

K mz ll ri b ğu b h r Ő klind ,

Bir g l kördim naqşi nig r Ő klind ,

K mz ll ri b ğu b h r Ő klind ,

Qar  közi l yli n h r Ő klind ,

 kki zülfi m r,  cd h r Ő klind ,

Bul ikkisi tün – kün bedâr şâklindä.(47/1)

Färzändlär bâr, mehrin töşâb gilâm **qılür**,

Färzändlär bâr, âtä könglin âläm **qılür**.

Âtä, öşä, çâpâningiz qatidägi

Çigitçâliq bolmägänim âläm **qılür**.(53/1)

4.1.1.2.2.1.3. Nesne

Tahsin Banguoğlu, nesneyi “Cümlede öznenin, dolayısıyla yüklemnin etkilediği kişiyi ve şeyi temsil eden kelime” (Banguoğlu, 2007: 527) şeklinde açıklamıştır.

Karahan ise, nesneyi “Cümlede yüklemnin bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller nesneye yönelerek onu etkiler. Nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir. Yani geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne istemez.”(Karahan, 2011: 25) şeklinde tanımlamıştır. Nesnelere ek alıp almamasına göre belirtili ve belirtisiz nesnelere olarak ikiye ayrılır.

Sayyid’in şiirlerinde iki nesne çeşidinden de bulunur:

4.1.1.2.2.1.3.1. Belirtili Nesne

Belirtili nesneyi Banguoğlu, “Yüklemnin belli bir kişiyi belli bir şeyi etkilediği gösteren öge” (Banguoğlu, 2007: 527), Karahan, “Yükleme hali eki taşıyan nesnelere” şeklinde açıklar.

Yerdägi **dânni** hâm egilib terding,

Sen **buni** rızq bilân nâsibâ deding.

Dehqânım – zâhmâtkâş burgut, sârlârim,

Keng yâygân qanâting – buğdâyızârlârim (73/4)

Bir zümginä çäyqalib qâldi,

Âtâ makân – qırlârim, çöllâr.

Âsmânlârni yâniğâ âldi

Temir yollâr, temir yollâr.(75/4)

Köz tegdiyu xazân boldi gülzârim,

Cârdin uçdi çaqındäy zor yülpârim

Bir köz ävväl cigârimni kuydirdi,

Songrä âltin egârimni kuydirdi.(28/2)

4.1.1.2.2.1.3.2. Belirtisiz Nesne

Belirtisiz nesneyi Karahan, “Yükleme hali eki taşımayan nesnelere” (Karahan, 2011: 25) şeklinde tanımlarken, Ergin ise “eksiz nesne” (Ergin, 2005: 375) şeklinde tanımlar.

Banguoğlu'nun da tanımına bakacak olursak; “Yüklem belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilediğini anlatan öge.” (Banguoğlu, 2007: 527) şeklinde ifade eder.

Yurtim, mengä zâr kerâkmäs ärläringdän,

Kipriklârim öpsälâr bäs gârdläringdän.

Men bir nâsim bolib keldim, men bir nâsim,

Äytip ötsäm deymän köhnä dârdläringdän.(24/1)

Bu dünyâdâ köngillärgä cirâğ yâqsäm,

Mâzârläring sukutidän sübâğ âlsäm,

Tinıqqınä bulâq bolib âqıb qâlsäm

Ällâyârlär nâzâr qılgän cärläringdän.(24/5)

Sirojiddin Sayyid şiirlerinde nesneyi, sıklıkla kullanmayı tercih etmiştir. Şairin genellikle belirtili nesneye yer verdiği görülmektedir. Belirtisiz nesne ise diğerine nazaran daha az kullanılmıştır.

4.1.1.2.2.1.4. Yer Tamlayıcısı

Yer tamamlayıcısını Leyla Karahan, “Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, bu öge, bazı cümlelerin zorunlu bazılarının da yardımcı ögeleridir” şeklinde açıklamıştır.

Ergin ise “Fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur.” şeklinde açıklamıştır.

İncelediğimiz şiirlerde de cümlenin ögesi olan yer tamamlayıcısı bolca bulunur:

Seni âlib ketsäm tümänzârlärgä,

Tümänzârlär içrä sümänzârlärgä.

Yetti gâz tumändän çâdir tiksäm song,

Sümändän bir äcib sori yıgsäm song,(17/1)

Song dilni tümârdäy boyninggä ilsäm.

Yürär soqmâgınggä yulduzlär qoysäm,

Tünlär suysäm seni,

Kündüzlär suysäm.(17/1)

Qay bir sähfäldä qâldi üçqunim,

Qay bir lähzälärdä qâldi kükünim,

Yaxşimi, yâmânmi ötdi bir künim,

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır (39/1)

4.1.1.2.2.1.5. Zarf Tümləci

Karahan'ın zarf tümləcini, "zarf görevi yapan kelime ve kelime grupları yüklemi zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek tamamlar" (Karahan, 2010: 32) şeklinde ifade ederken, Ergin ise "fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur, zarfın ana fonksiyonu fiilin şartlarını ve zamanını göstermektir." şeklinde ifade eder.

İncelediğimiz şiirlerde bulunan zarf tümləci örnekleri şu şekildedir:

Ähvâlimä yâlgız ânäm yıglâydi,

Ğarib ümrüm, bom-boş xânäm yıglâydi,

Körkäm, zängâr köklämimgä küz tekkän,

Gürkirägän dâraxtingä köz tekkän. (28/6)

Qollârimşâxlârdäy zâr qâlgän künlär,

Dil ketib, vâlelin âr qâlgän künlär,

Uzun micgânlârdä qâr qâkgän künlär

Sen ketding, muzlâdi öng ilä solim,

Älämli dünyâda älämli gülüm.(29/1)

Ärmân qılâr keyin bir millät,

Sen – bir ibrät, gözəl bir minnät.

Ming yil sundâq qâlursän tәнhâ,

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(61/5)

4.1.1.2.2.2. Anlam Bakımından Cümleler

Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. O halde cümlelerin temel anlam özelliği olumluluk veya olumsuzluktur. Olumlu ve olumsuz

cümleler, ayrıca soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlamlar taşıyabilir. Burada, temel anlam özelliklerinden olmaları ve kullanım sıklığı dikkate alınarak sadece olumlu ve olumsuz cümlelerle soru cümleleri üzerinde durulmuştur. (Karahan, 2010: 103)

4.1.1.2.2.2.1. Olumlu Cümlesi

Coşkun olumlu cümleyi “Olumlu cümle, yüklemi olumlu yargı bildiren cümledir.” (Coşkun, 2014: 214) şeklinde tanımlarken Karahan ise “ yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler, olumlu cümlelerdir. Böyle cümlelerin yüklemi yapma, yapılma veya olma bildirir.” (Karahan, 2010:103)

Şair şiirlerinde olumlu cümleleri çok fazla olmasa da yer vermiştir. Kimi zaman benzetmeler yaparak, kimi zaman da ders verir nitelikte bizlere yansıtmıştır.

Gül bâzârgâ oxşâydi häyât,

Yângi-yângi güllâr kelâdi.

Boyinggâ gül ölçâydi häyât,

Yângi – yângi yillâr kelâdi.(72/3)

Bu dünyâdâ gözâl, câzib yaşaşni

Xuşahlâqu xuşsvrâtdân örgäning.

Hâr nârsägâ birdek nâzâr tâşlaşni

Quyâş sâçgân mürüvvâtdân örgäning.(54/1)

4.1.1.2.2.2.2. Olumsuz Cümle

Karahan olumsuz cümleyi “yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, olumsuz cümlelerdir. Böyle cümleler, yapmama, yapılmama, olmama bildirir.” (Karahan, 2010: 104) şeklinde tanımlamıştır.

Coşkun ise “ Olumsuz cümle, yüklemi olumsuz yargı bildiren cümledir. Cümleleri olumsuz yapmak için –*mü*, -*müs* ekleriyle *emäs* ve *yoq* kelimeleri kullanılır.” (Coşkun, 2014: 214) şeklinde tanımlar.

Şairin incelediğimiz şiirlerinden hareketle olumlu cümleler kadar olumsuz cümlelerle de pek çok karşılaşmaktayız. Bunun nedeni şairin yakınmalarını, şikâyetlerini, öfkelerini, kızgınlığını dile getirmesinden kaynaklanmaktadır. Şairin incelediğimiz şiirlerinden olumsuz cümle örneklerine şu dörtlükleri gösterebiliriz;

Lekin cähälätning *milläti bolmäs*,

Räzälätning dinu *eläti bolmäs*.

Buni tän älgäydir hilâl, Xâçing häm,

Sorä, yıgläb äytär toqu açing häm.(58/3)

Bu bağlär häm şundâq päydä *bolgän emäs*,

Bu bağlärni bağbanining hısläti bär.(74/3)

Közni közning ziyäsigä *väfäsi yoq*,

Ziyäsining qaräsigä *väfäsi yoq*.(80/1)

4.1.1.2.2.2.3. Soru Cümlesi

Soru cümlesi, soru kavramı kazandıran soru kelimelerinden biriyle ya da *evet* veya *hayır* karşılığı isteyen soru eki –*mi* ile kurulan cümle türüdür. (Coşkun, 2014: 214)

Karahan ise “Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümleleridir. Soru eki –*mi* ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır.” (Karahan, 2010: 107) şeklinde açıklamıştır.

Bir süväriy kelmâqdädir – bábür*mi* yâ?

Xirâtmî yâ, Hindistânmi yâki Könyâ,

Körib keldi, bundän song hâmi körsin dünyâ

Sultânlâri, xânlârini, xânlârini.(57/4)

Âgyârlâr âgzidâ ertâk ekânim,

Kelârmi yolidâ közlâr tikkânim?

Qandây xâsil berâr ekkân ekinim?

Men uni Xudâgâ tâpşirdim âxır.(39/7)

4.1.1.2.2.3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Şairin incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin fiil cümlelerini isim cümlelerine nazaran daha fazla kullandığını görmekteyiz.

4.1.1.2.2.3.1. Fiil Cümleleri

Coşkun fiil cümlelerini “ Fiil cümlesi, yüklemi çekimli bir fiil olan cümle çeşididir.” (Coşkun, 2014: 213) şeklinde açıklarken Muharrem Ergin “Predikatı, fiil unsuru müstakil olan cümledir.” (Ergin, 2009: 401) şeklinde açıklar.

Yine Leyla Karahan’ın da Mustafa Volkan Coşkun ile benzer bir tanım yaptığını görülmektedir.

“Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin 2. Şahsı dışında daima ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır.” (Karahan, 2010: 96)

Men mâktâbgâ bârâmân,

Qâlâr endi ertâklâr.

Âtâm yetâklâr meni,

Quyâş meni yetâklâr.(83/1)

Nuh ming yil yäşädi –

Kördi bir tofän.

Sen Nuh bolmäsäng häm

Ming tofän körding.(9/1)

Üç künmi, tört kündän keyin ketämän,

Men bir mehman, deysiz, dildä xavâtir.

Ängläymän: berilgän tiriklik mengä

Sizning qadringizgä yetgän bolsäm – rävädir (10/4)

4.1.1.2.2.3.2. İsim Cümleleri

Ergin isim cümlesini “Predikatı, fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep olan cümledir. İsim fiili, predikatın fiil kısmını, isim unsuru ise predikatın isim kısmını teşkil eder.” (Ergin, 2009: 403) şekline tanımlamıştır.

Coşkun ise “İsim cümlesi, yüklemi isim veya isim soylu bir kelime olan ve ek – fiil ekleri ile hükme bağlanan cümle çeşididir.” (Coşkun, 2014: 213) şeklinde tanımlar.

Sen xayälsän dünyâda, singilim,

Men xayälgä baxş etgäymän til.

Yillär ötar-yetärmä yolim,

Yollar öter- yetärmikin yil (4/4)

Uluğlikkä çärlägäy dâim

Uluğläring äbädiy yâdi.

Yüksältirgäy seni häm bir kün

Uluğ Vätän Ädäbiyät. (7/13)

Bir kün däryä saçlärgä

Däryä bolib yetgüng bär.

Däryä ötä, on säkkiz

Yäşingdädir äyriliq.(16/2)

4.1.1.2.2.4. Cümlelerin Yerine Göre Cümleler

Yüklem, genellikle cümlelerin sonunda yer alır. Bu, Türkçe söz diziminin karakteristik özelliğidir. Ancak diğer cümle öğeleri gibi yüklem de söz dizimi içindeki yeri çeşitli sebeplerle değişebilmektedir. Cümlelerin kurallı (düz) veya devrik oluşlarında ölçü, diğer öğelerin değil yüklem yeridir. (Karahana, 2010: 100)

4.1.1.2.2.4.1. Kurallı Cümle

Kurallı cümle, yüklemi sonda olan cümledir. (Coşkun, 2014: 213)

Leyla Karahana da “Yüklemi sonda bulunan cümleler, kurallı(düz) cümlelerdir. Cümlelerin ana ögesi olan yüklem, genellikle cümlelerin sonunda yer alır. Yardımcı ögeden ana ögeye doğru diziliş, Türk cümle yapısının temel özelliğidir. Yüklemi tamamlayan öğeler, yüklemden önce gelir. Yükleme en yakın öge, genellikle belirtilmek istenen ögedir.” (Karahana, 2010: 100) şeklinde tanımlar.

Sirojiiddin Sayyid’in incelediğimiz şiirlerinde kurallı cümle çok azdır. Şirin şiirlerinde genellikle devrik cümleye yer vermesi şairin incelediğimiz metinlerinin şiir olmasından kaynaklanmaktadır.

Bukün gülning bâlişläri ketmâqdädir,

Surnäylärning nâlişläri ketmâqdädir.

Ärävädä yıgläydi gül, ätrâfidä

Yängälärning kâyişlâri ketmâqdâdir.(20/1)

Bundâ birâr giyâh

Qimirlâmâydi.

Tâş âtsâng kôl suvi

Cimirlâmâydi.(18/1)

4.1.1.2.2.4.2. Devrik Cümle

Karahan devrik cümleyi “Yüklemi sonda bulunmayan cümleler, devrik cümlelerdir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer öğelerin olduğu gibi yüklemde de yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümleler, sözlü dilde yazılı dile oranla daha fazla kullanılmıştır. Şiir dilinde de devrik cümle çok görülür.” (Karahan, 2010: 100) şeklinde tanımlayan hocamızın cümlelerinden hareketle yukarıda da bahsettiğimiz gibi bizim de incelediğimiz metinlerin şiir olması sebebiyle devrik cümle çok fazladır. İncelediğimiz şiirlerden hareketle örneklere bakacak olursak;

Yâşil hâvuç bolib çıqdi ismâlâq,

Qaldirgâç hâm keldi sâl-sâl ezmârâq.

Hâr bir kôlkâ yâqin qiru etâkdâ,

Qöziçâqqa âylânâdi ertâgâ.(25/5)

Men çıqdim qârângu öylâr qa’ridân,

Bir yârug şâmâl hâm çıqdim nâridân.(41/1)

Moltirâydi beçârâ Usmân Nâsir,

Çolpân körmäs kökdägi çolpânlârni.

Bärçäläri zindândän çıqıb âxır,

Bänd etmişlär şu tıgız cävânlârni.(46/4)

4.1.2. ÜSLUP

4.1.2.1. Yalnlık, Açıklık, Sadelik, Tabilik, Samimilik

Sirojiddin Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerindeki en temel özellik dilinin çok fazla ağır olmaması ve samimi olmasıdır. Aslında bu şairin karakterini bizlere yansıtmaktadır. Hemen hemen yaşadığı bütün olayları (sevincini, üzüntüsünü, özlemlerini, hayal kırıklıklarını) şiirlerinde başarılı bir şekilde yansıtan şair yeri geldiğinde sitem etmiştir, yeri geldiğinde de nasihatlerde bulunup yaşanan sorunlara karşı da çözüm önerilerinde bulunmuştur. Şair kısacası bütün duygu ve düşüncelerini şiirlerinde konu edinmeyi başarmıştır.

Mungayib qâldilär ümid bağlâri,

Mängü zirqırâydi bağır dâğlâri,

Bâğlârning dudlâri hämdä zâğlâri

Mening figânimdir häm mening kulim,

Älämli dünyâdä älämli gülim.(29/4)

Sirojiddin Sayyid'in incelediğimiz şiirlerindeki samimiliğini başarılı bir şekilde yansıttığı diğer bir konu ise "Vatan"dır. Şair vatan temasını şiirlerinde oldukça fazla yer vermiştir. Gençlere hitap ederek vatani öğrenmelerini, vatanın değerini ve bu vatan için canlarını feda eden şairlere şiirlerinde oldukça fazla yer veren şairin yine üzerinde durduğu şiirlerinde başarılı bir şekilde yansıttığı diğer konu ise "bahar"dır. Bahar konusunu oldukça titiz bir şekilde ele alan şair benzetmeler yolu ile bu konuyu daha da güçlü kılmıştır. Şairin incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin ilkbaharı umuda, aydınlığa, sonbaharı ise pişmanlıklarına, yakarışlarına, ayrılıklara benzetmiştir.

Men Vätänni nä kitâb, nä

Cäridädän örgängänmän.

Mâmälärning yüzidägi

Xaritätän örgängänmän.(30/1)

Tökilädi, tökilädi,

Ökinçlär tökilädi,

İztirâblär, puşäymänlär,

Ötinçlär tökilädi.(15/1)

Tört äy mendän qarâlik üstün boldi,

Men tökildim, däftärlärim tün boldi.

Nä xuşdirki, qaytädän näsibimsän,

Rävâç hidin keltirgän näsimimsän.(25/3)

“Anne” kelimesinin de şairdeki yeri oldukça büyüktür. Annesine olan özlemine, annesinin şefkatini ve annenin değeri üzerinde duran şair bunu bize içtenlikle yansıtabilmiştir.

Ähvâlimä yâlgız ânäm yıglâydi,

Ğarib ümrim, bom-boş xânäm yıglâydi,

Körkäm, zängâr köklämimgä küz tekkän,

Gürkirägän dâraxtingä köz tekkän.(28/6)

Kelâlmägäy endi härgiz tupraq yârib,

Åtångizning mązârlâri bunça garib,

Ånångizning izlâri ni öping bârib,

Mehringizni qızgân mâng bir – biringizdân.(62/4)

4.1.2.2. Lirizm

Lirik bir şair olan Sayyid, şiirlerinin hemen hemen hepsinde duygularını dile getirmiştir. Aşk, ayrılık, özlem, gurbet, ölüm vb. konulara ağırlık veren şair bunları bize yansıtabilmiştir.

Bir gül kördim naqşi nigâr şâklindâ,

Kâmzüllâri bâğu bâhâr şâklindâ,

Qarâ közi lâyli nâhâr şâklindâ,

İkki zülfi mâr, äcdâhâr şâklindâ,

Bul ikkisi tün – kün bedâr şâklindâ.(47/1)

Mâcnundây ketâlmâysân,

Birâr cânzât tâpilmäs.

Åhulâri yoq tâğu

Tâşingdâdir âyriliq.(16/3)

Qançâ sâğınçlârni dillârim içdi,

Bir şe`r hicrânidâ dillârim keçdi...(60/11)

4.1.2.3. Sembol/İmaj

Sembol, duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne, işaret, remiz, timsal, simge. (TDK Türkçe Sözlük, 1986:1278)

Şener Demirel ise “Sembolik dil veya sembolik anlatım, hemen bütün dinlerde ve edebiyatlarda var olan ve başvurulan bir anlatım yöntemidir. Bu tür bir yöntem her ne kadar yer yer yanlış/eksik anlamalara yol açsa da yine de duygu ve düşüncelerin doğrudan değil de örtük bir biçimde, daha doğrusu birtakım sembolik değerler üzerinden dile getirilmesi, anlatılanların daha ilgi çekici olmasına ve okuyucunun yaratıcı düşünmesine vesile olmaktadır. (Demirel, 2012: 916) şeklinde ifade etmiştir.

Sirojiddin Sayyid’in de şiirlerinde sembollere çok sık yer verdiğini görülmektedir. Bu şairin hayata bakış açısını ortaya koyar.

Men h m  d m bol rm n bir k n,

 u ***d raxt*** sing ri y pr ql r y zib,

G ll b, z vqqa tol rm n bir k n.

Ketg y dilingizning  griq d gl ri,

Y şn b   vull g y  mr b gl ri.(2/4)

Mehm ndir ort d   rt ng n g ml r,

 mr sevin l rg  y n  tolgusi.

F rz nd k t y tg n ***g ld y*** kelin  k

H y t k lg si.(10/8)

4.1.2.4. Ritim, Ahenk ve Unsurları

Şiirin insanların kulağına hoş gelen bir tınısı vardır. Bu tını yani ses kelimeler arasındaki uyuma bağlıdır. Dilde bazı harf ve heceler arasındaki uyum çok zayıf iken bazılarında bu uyum çok yoğundur. Şair s yleyeceğı sözde anlam derinliğı aradığı gibi hoş seda, söyleyiş g zelliğı de arar. Bu g zelliğı sağılayabilmek için işte harf ve heceleri doğıal olarak kelimeleri özenle seçer. (<http://milliedebiyat.com/index.php/turk-edebiyati/9-sinif/ahenk-unsurlari>)

Sayyid’in ise şiirlerini ritim, ahenk ve unsurları sıklıkla kullandığı görülmektedir.

Qay bir sähfäldä qâldi üçqunim,
Qay bir lähzälärdä qâldi kükünim,
Yaxşimi, yâmânmi ötdi bir künim,
Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(39/1)

Mengä qadim minârlärdän bir säs yetär,
Şul säs mening könglim âxır serfäyz yetär.
Mengä dünyâ keräk ermäs, bir xas yetär.
Yässäviylär yâtgän äziz yerläringdän.(24/3)

4.1.2.4.1. Tekrarlar

4.1.2.4.1.1. Ses Tekrarları

“Şiir dilinde önemli bir yer alan müzik öğelerinden birinin ses yinelemeleri olduğunu, uyak bölümünde değinildiği gibi uyağın da bir tür ses yinelemesi sayılabileceğini burada da belirten Aksan, ses yinelemelerinin ve öteki yinelemelerin deyimlerde, atasözlerinde, kalıp sözlerde de görülmesi kuşkusuz, bunların, sözleri ve metinleri hatırd tutabilme, kalıcılık olanağı sağlama ve oluşturduğu melodi nedeniyle insana zevk verme gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır.” (Aksan, 1995: 205) şeklinde bir açıklama da bulunmuştur. Sirojiddin Sayyid’de şiirlerinde ahengi sağlamak ve anlamı kuvvetlendirmek için ses tekrarlarına oldukça sık başvurmuştur.

Aliterasyon

İsa Kocakaplan aliterasyonu “Şiirde art arda gelen mısralarda ünsüz seslerin tekrarlanmasına denir.” (Kocakaplan, 1998): 25) şeklinde tanımlarken Necmettin Şahiner ve Selahattin Yaşar ise “ Belli bir ahenk meydana getirmek maksadıyla, bir sesin veya hecenin söz içinde sık sık tekrarlanması ile yapılan sanata aliterasyon sanatı denir. Bu sanatın ifadeyi bozması ve güzel bir şekilde yapılabilmesi için manaya söyleyiş

kolaylığı ve ahenk katması gerekir.” (Şahiner, Yaşar, 1988: 176) şeklinde tanımlamışlardır.

Hasan Aktaş'ın “Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar” adlı kitabında ise “Aynı harfin ya da hecelerinin bir ahenk oluşturacak şekilde tekrar edilmesidir. Bu sanattan amaç kelimeler arasında bir musiki oluşturmaktır. Aliterasyon sanatı, şiire fiziksel bir boyut ve bakış açısı katarak sessel ve görsel yorumlamalara kapı aralar.” (Aktaş, 2002: 231) şeklinde bir tanımla karşılaşmaktayız.

Sirojiddin Sayyid’inde incelediğimiz şiirlerinden hareketle şiirlerinde birçok aliterasyon yaptığı görülmektedir. Örneklere bakacak olursak;

Men ungä yâlbârdi**M**:

Mâyli, ötgä sâl,

Mängü räväñ äylä közdän yâşi**M**ni.

Ne yâ**M**ânlik bolsä rävä körginu

Âlib ket**M**â faqat **M**ening tâşi**M**ni.(12/1)

- Bu dünyâda ehtiyâc mol pa**X**tägä,

Men pa**X**tâni älmâştirgum ta**X**tägä.

Mening sening diyoringgä pättäm yoq,

Pa**X**täm köp, lek tām yâpişgä ta**X**täm yoq.(36/1)

Lâlâlärdän gâr ä**Y**tmâdim, qır ä**Y**tâdi,

Qâlgänlärin sāmâ ä**Y**târ, **Y**er ä**Y**tâdi.

Könglim açsâm, hâr hi**Y**âh bir şe’r ä**Y**tâdi,

Râstin ä**Y**tsâm, köksimdägi dilim **Y**ängi.(42/7)

Bir gülgä bir **Dildän Dünyâ keräkDir**,

Bir **Dilgä** bittä gül tñnhâ keräk**Dir**.

Bir elgä mehr**Dän** däryâ keräk**Dir**,

Mehr gâr bolmäsä, itâb nä keräk?(37/1)

Asonans

Yine ses tekrarlarının diğər bir tamamlayıcısı olan asonansı ise Kocakaplan “Şiirde aynı ünlü seslerin tekrarına denilir. Aliterasyonla genellikle birlikte yapılır. Kelimelerde vurguyu taşıyan aynı ünlünün tekrarından doğacak ahengi yakalamak için şair ve yazarlar bu sanata başvururlar. Kelimelerdeki söz özelliklerine dayalı olduğundan bu sanat söz sanatları arasında sayılır.” (Kocakaplan, 1998: 28) şeklinde açıklamıştır.

Bukün gülning bâlişlÄri ketmâqdÄdir,

SurnÄylÄrning nâlişlÄri ketmâqdÄdir.

ÄrÄvÄdÄ yıglÄydi gül, ÄtrâfidÄ

YÄngÄlÄrning kâyişlÄri ketmâqdÄdir.(20/1)

MEngä qadim minârlärdän bir säs **yE**tär,

Şul säs **mE**ning könglim äxır **sE**r-fäyz **yE**tär.

MEngä dünyâ **kE**räk **E**rmäs, bir xas **yE**tär.

Yässäviylär yätgän äziz **yE**rläringdän.(24/3)

GÄhi nursiz, **g**Ähi pÄrlÄq, paxşÄnäm mening,

Qıyın kitÄb, Äğır kitÄb peşÄnäm mening.

Dostim, sengä peşÄnämäs, kÄşÄnä berdi,
Mengä esä, şundäy müşkül peşÄnä berdi.(27/4)

İldİzlärdä şİvİrlägän sen edİng,
Tupraq köpçİb, gımİrlägän sen edİng,
BİR keçädä özgärdİ ruh ängârİ,
DärdİM yaşİl, häsrätlärİM zängârİ.(25/1)

4.1.2.4.1.2. Ek Tekrarları

Sayyid şiirlerinde tekrarlara geniş bir şekilde yer vererek şiirde hem ritmi hem de tempoyu sağlayarak okuyucuya zevk vermeyi başarabilmiştir.

Mısra Sonlarında Yapılan Tekrarlar: Sayyid'n şiirlerinde kullanılan bir tekrar türüdür. Şairin mısra sonlarında kullandığı bu tekrarların aynı zamanda kafiye ve redifi de kapsadığı görülmektedir.

Sevgi mening keçmişimdir bugünimdir,
Älävimdir, külimdir häm kükünimdir.
Bu yollärdä äxır bir kün tökilgumdir,
Sevgi mening könglimdägi tügünimdir.(26/1)

Enine ve Dikine Dağınık Ek Tekrarlar: Yine şairin incelediğimiz şiirlerine baktığımızda şairin sık kullandığı bir tekrar unsurudur.

Dostim, sening yüzläringgä yüz tegdi –
Tüşinggä häm kirmägän bir qız tegdi.
Sengä qançä şirin-şäkär söz tegdi,

Mengü esä, mängä faqat köz tegdi.(28/1)

Sädâqat dârsidän xabâr bolmäsä,

Fârâsät ählidän nâzâr bolmäsä,

Köngildä häyâdän äsâr bolmäsä,

Ul hüsnü cämâlgä hicâb nä keräk?(37/4)

Zarf – Fiil Eklerinin Tekrarı: Şiirlerinde zarf – fiil eklerine oldukça fazla yer veren şair zarf – fiil eklerinin tekrarına pek yer vermemiştir.

Zävâl bälqub ummânimdä, nâhrimdä,

Şârmu häyâ tânqıs bolgân dâvrimdä,

Âq römâllâr päydâ boldi şâhrimdä,

Häyrân etib konikmâgân közlârni.(31/1)

Emir Eklerinin Tekrarı: Şairin incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerinde emir eklerine ve bu eklerin tekrarına yer verdiğini görmekteyiz. İncelediğimiz şiirlerdeki örneklere bakacak olursak;

Maxkâm qıl ezgülik çegâralârin,

Ğamgä çulgamägin tevâraklärin.

Äsrägin güldäyin nevâralârin,

Meni üstâzimdän äyirmä, Xudâ.(79/2)

Faqat köngillârdän târälsin yâlgın,

Bağring bütün bolsin, yârâ bälmâsin.

Âqsârây misâli münâvvâr qâlgın,

Åqşaming heç qaçân qarâ bâlmäsin.(81/13)

Qoying, güller açsin mä'sum sâgînçim.

Qoying, bärğlär yâzsin,

Tugsin mevälär,

Bu dâraxt – sevinçim,

Mening âvunçim.(2/1)

Soru Eklerinin Tekrarı: Şairin şiirlerinde anlamı kuvvetlendirmek için çok sık kullandığı tekrarlardan biridir.

Söz qadrin, tüz qadrin bilib yurdimmi?

Bir züm imtihânsiz ümr kördimmi?

Pânâhinggä âkgin elim, yurtimni,

Meni üstâzimdän âyirmä, Xudâ.(79/8)

Sävâbim bârmi yâ günâhim bârmi?

Bu dârdi dilimgä âgâhim bârmi?

Ertän kün bir râtsгой güvâhim bârmi?

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(39/2)

Zaman Ekleri ve Şahıs Eklerinin Tekrarı: Sayyid şiirlerinde hemen hemen bütün zaman ekleri ve şahıs eklerine yer vermiştir.

Men hâm âdâm bolärmän bir kün,

Şu dâraxt singäri yäprâqlär yâzib,

Gülläb, zävqqa tolärmän bir kün.

Ketgäy dilingizning ägrıq dâgläri,(2/4)

Bükün gülning bâlişläri ketmâqdüdir,

Surnäylärning nâlişläri ketmâqdüdir.

Ärävädä yıgläydi gül, ätrâfidä

Yängälärning kâyişläri ketmâqdüdir.(20/1)

Sıfat – Fiil Eklerinin Tekrarı: Sirojiddin Sayyid şiirlerinde sıfat – fiil eklerine çok fazla yer verirken ancak bu eklerin tekrarına pek fazla yer vermemiştir.

Äylär titrâğıdän tüşgän yäprâqlär,

Yulduzlär bâğıdän köçgän yäprâqlär,

Nursiz päykällärdä şu'lä yâzmäyin,

Tuprâqqa qârişib öçgän yäprâqlär.(22/1)

4.1.2.4.1.3. Ölçü, Kafiye ve Redif

Sirojiddin Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde ölçü, kafiye ve redife rastlanılmaktadır. Şair şiirlerinde en fazla 7'li ve 11'li hece ölçüsünü kullanmıştır. Kafiye olarak ise bütün kafiye çeşitlerine yer veren şairin şiirlerinde redife de çok sık yer verdiği görülmektedir.

Yarım Kafiye

Bir gülgä bir dildän dünyâ keräkdir,

Bir dilgä bittä gül tãnhâ keräkdir.

Bir elgä mehrdän däryâ keräkdir,

Mehr gâr bolmäsä, itâb nâ keräk?(37/1)

Tam Kafiye

Sävábim bârmi yâ günâhim bârmi?

Bu dârdi dilimgâ âgâhim bârmi?

Ertân kün bir râtsгой güvâhim bârmi?

Men uni Xudâgâ tâpşirdim âxır.(39/2)

Zengin Kafiye

Ây bu keç säyhândâdir,

Nur tolâ xırmândâdir.

Âyni bu keç körmâgân

Bir ümr ârmândâdir.(59/1)

Tunç Kafiye

Biz – çi, biz qalâmni çöntâkkâ urdik,

Göyâ boy qâşildi qad, boyumuzgâ.

Âlis ellâr haqdâ suhbâtlâr qurdik,

Songrä târqaq ketdik üy – üyimizgâ.(67/4)

Redif

İnsâniyât, mâkâning –

Öt hâm suv tört tâmâning.

Mâ'rifât hâm iymâning

Sengâ bolsin qalqânlâr.(69/6)

4.1.2.4.1.4. Kelime Tekrarları

Şiirdeki Yerine Göre Kelime Tekrarları

Mısraların başlarında yapılan kelime tekrarları: Sirojiddin Sayyid' in incelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerinde mısra başında yapılan kelime tekrarlarına fazla olmamakla birlikte rastlanılmaktadır. İncelediğimiz şiirlerden şu dörtlükleri örnek olarak gösterebiliriz.

Dostlärim, bär edi mening bir şährim,

Bir pärçü otlâğı bär edi – yäşil.

Bir pärçü otlâğı içrä bir dävrim,

Yäşil dävrim qâldi, dostlärim, axır!(3/3)

İssıq nânlärdäyin tânglär bär häli,

Täledän suyunçi tutgäydir taqdir.

Sükrkim, âlâv bär tändiringizdä,

Sükrkim, maqbärä emäs u tändir.(10/11)

Qumgä singib ketgän tinıq cilgam mening,

Qumdä lälä ünsä ägär ilgang meni.

Sevgi mening näysân yuvgän köylärimdir,

Olgunimçä öylägumdir, öylägumdir.(26/4)

Mısrada birbirini tekrar eden kelime tekrarları: Sayyid'in incelediğimiz şiirlerinde çok fazla mısrada birbirini tekrar eden kelime tekrarları ile karşılaşılmamıştı.

Sizni häsäd neçün mähv etär,

Kömir dillär, eh kömir dillär?

Niyätlärni mänzilgä eltär

Temir yollär, temir yollär.(75/5)

Bir dost üçün qânlär yutär bir ümr dost,

Dostni dostning väfâsigü väfâsi yoq.(80/6)

Sendä yörgäkländi qañçälär ädib,

Ne – ne şâirlärning tilägi bolding.

Mä'rifät tärqatib, ziyâ tärqatib,

Özing häm yurtning bir bölägi bolding.(76/5)

4.1.2.4.1.5. Kelime Grubu Tekrarları

İsim Tekrarları

Şiirlerde görülen ad tekrarları mısralar arasında genellikle dağınık olarak verilmiştir. Ayrıca şiirlere baktığımızda görülen isim tekrarları bazen ekli bazen eksiz olarak ele alınmıştır.

Dâim yängräb tursin şe'r ilä gâzäl,

Dävrü zämânimdän qayirmä, Xudâ.

Hämmä häm yâşâsin, faqat eng ävväl,

Meni üstâzimdän äyirmä, Xudâ.(79/1)

Färzändlär bär, mehrin töşäb giläm qılär,

Fürzändlär bâr, ätü könglin âläm qılâr.

Ätü, öşä, çâpâningiz qatidägi

Çigitçâliq bolmägânim âläm qılâr.(53/1)

Sıfat Tekrarları

İncelediğimiz şiirlerinde sıfatlara oldukça fazla yer veren şairin tekrarlarına da sıkça yer verdiği görülmektedir. Ayrıca şairin diğer sıfatlara nazaran en çok işaret sıfatlarına yer verdiği de dikkat çekmektedir.

Bu dünyâdâ yâr izlädim dilgä lâyıq,

Bu dil endi yelgä lâyıq, selgä lâyıq.

Nur tärätgân saçlärini yâyib – yâyib,

Bâşim üzrâ yıglâb tursä ming mälâyık,(23/5)

Qançä xârlıg körgüm bârdir, qançä zârlıglâr,

Qançä gurbät, âyrılıqlâr, qançä yârlıglâr,

Bâri şundâ bitilgäydir yaxlit särbäsär,

Şuldır äsli dünyâdâ eng muxtäsär äsär.(27/2)

Bäländ bâğing âlmäyu âränji bâr,

Bâğ ârtindâ Xevâyı u rgânçi bâr.

Bir söz desäm ändäkinä rancı bâr

Bul sänämning ikki nihân gânci bâr,

Bârglâr ärä ikki ânâr şäklindâ.(47/2)

Hür köngilgä bir yängi küy, qâşiq bersin,

İmân, insâf, diyânâtni qâşib bersin.

Hür bir üygä eng ävväl bir beşik bersin,

Heç bir üygä körsätmäsin ölim yängi.(42/5)

Zarf Tekrarları

Yine incelediğimiz şiirlerden hareketle şairin şiirlerinde zarflara özellikle soru ve zaman zarflarına çok fazla yer verdiğini görülmektedir. Ancak bu zarfların tekrarına birkaç örnek dışında rastlanılmamıştır.

Endi bundä kötärmäs sürân.

Men bir päytlär tebrängän beşik,

Sükunätdä âlmâqdâ ârâm.

Endi bundä yängrämäs ällä,(1/1)

Beş âqşâmlık şämâl erur yaşlık häm,

Ätirgulning yäprâqläri neçün häm?

Neçük дәvlät erür ümr, **neçük** ğam?

Ümr körgän pürhikmätdän örgäning.(54/4)

Fiil Tekrarları

Şairin şiirlerinde sıklıkla kullandığı kelime gruplarından biridir. Ancak bu kelime grubunun tekrarları incelediğimiz şiirlerde pek çok görülmemekle birlikte karşımıza çıkan tekrarların da zaman çekimli halleriyle karşılaşmaktayız.

Yil **keçürü** äy **keçür**,

Suvingdän kim äy keçür,

Sengä etgän köngilning

Sävläti qurgändädir.(59/5)

Sen, ey singlim, sen ägam,

Ötgüy äläm, ötgüy gam,

Älämdä eng äliy däm

Yaşlik. Bähâr. Muhäbbät.(66/5)

Zamir Tekrarları

Şiirlerinde zamirlere oldukça geniş yer veren şairin gerek aynı mısra da gerek dağınık olarak bu zamirlerin tekrarlarına da yer verdiği de görülmektedir. Şiirlerinde en fazla “men” ve “sen” şahıs zamirlerini kullanması da dikkat çekmektedir. “men” şahıs zamirini genellikle kendini konu edindiği şiirlerinde kullanırken “sen” şahıs zamirini ile “kardeşlerini”, “sevgili”yi, “vatan”ı konu edindiği şiirlerinde kullanmıştır.

Yurtim, mengä zâr keräkmäs ärläringdän,

Kipriklärim öpsälär bäs gärdläringdän.

Men bir näsım bolib keldim, men bir näsım,

Äytib ötsäm deymän köhnä därdläringdän.(24/1)

Bâgım içrâ güllägän zärdâli, ciydäm sen özing,

Sünbülü räyhân ifârli gül qasiydäm sen özing,

Riştäyi cänim özingsän, nuri diydäm sen özing,

Ey vätän, cânu dilim, cânu dilim nâmingdädir,(44/2)

Färzändlär bär, öz bağrini dâğlär etgän,

Ätäsigä tirigidä bağlär etgän.

Öz nâmin häm, ätä nâmin tâğlär etgän,

Yigitçälik bolmägänim äläm qılär.(53/2)

Edat Tekrarları

Sirojiddin Sayyid şiirlerinde gerek son çekim edatlarını gerek sona gelen edatları çok sık kullanarak anlamı kuvvetlendirmiştir. Ancak şairin şiirlerinde bu edatların tekrarına çok fazla yer vermediği hatta bu edatların tekrarına genellikle dörtlüklerde dağınık olarak yer verdiği görülmektedir.

Suykänsäng gär yüz yil közü qâşing bilän,

Ürinsäng, yâr, yüz yil qoldä tâşing bilän,

Songrä siläb micgânläring, sâçing bilän,

Yänä yüz yil yuvib ötsäng yâşing bilän.(23/3)

Vätän käbi pâyâni yoqdir,

Vätän käbi mängü Nävâiy.(51/6)

Kiprigimdä gärdläring, xâru xasim birlän ketây,

Tâğläringdän esgän ul tânggi näsim birlän ketây,

Bir ism birlän kelibmän, şul ism birlän ketây,

Ey Vätän, cânu dilim, cânu dilim nâmingdädir,

Yetti äsmän cilväsi bir nurli äyyâmindädir.(44/5)

Ünlem Tekrarları

Şairin incelediğimiz şiirlerinde tekrarına en az rastladığımız tür olan ünlem tekrarları şairin duygularını dile getirmesinde önemli bir araç olmuştur.

Bu dünyâ nimâdir –

Bir âmri mâ'ruf.

Ukämning üyläri –

Kelsäm eşik qulf.

Nurmuhämmäd qani, ey Abdurräuf?

Nurmuhämmäd qani, ey Abdurräuf?(86/1)

4.1.2.4.2. Edebî Sanatlar

Edebî sanatlar, dilin gerçek ve sembolik her türlü anlamını karşılamak, az sözle çok şey ifade etmek, anlam ve çağrışım ilgileri kurmak, harf ve sözcüklerin şekil olarak görüntülerinden ve ses değerlerinden yararlanmak amacıyla üretilmiş söz söyleme sanatlarıdır. Edebî sanatlar, ince duyguların, keskin zekâların ve estetik duyarlılığın ürünü olarak doğmuştur.(<http://www.bayramarici.com/dilbilgisi/edebisanatlar.pdf>) şeklinde tanımlanırken, Bilal Erbil ise “Edebî sanatlar, söze güzellik katan en önemli unsurlardan biridir ve edebiyatımızın her döneminde şairler ve yazarlar tarafından tercih edilen bir kullanım türü olmuştur. Edebî sanatların sık kullanımı, yazı dışında günlük konuşmalarda da göze çarpan bir durumdur. Bunun sebebi ise konuşmalara biraz renk katmak ya da anlamı kuvvetlendirmektir.” (Elbir, 2006: 144) şeklinde tanımlamıştır.

Sirojiddin Sayyid’in incelemiş olduğumuz şiirlerinden hareketle şairin şiirlerinde edebî sanatlara da yer verdiğini ve bunları ustaca kullandığını görmek mümkündür.

4.1.2.4.2.1. Teşbih

İsa Kocakaplan teşbihi “Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki varlıktan zayıfını kuvvetlisine benzetmek sanatına TEŞBİH denir. Teşbih heyecana bağlı bir sanattır. Sanatkâr kendisini etkileyen bir olay veya varlık karşısında heyecanlanır, bu heyecanını daha kuvvetli ve tesirli anlatabilmek için, o ruh halini okuyucuda daha iyi

canlandırabilecek benzetmeler yapma yoluna gider. İşte bu ruhi faaliyet sonucu teşbih sanatı meydana gelir.” (Kocakaplan, 1998: 214) şeklinde tanımlar.

Sayyid’in şiirlerine baktığımızda ise şiirlerinde sıklıkla kullandığı edebî sanatlardan biri teşbih sanatıdır. Şairin şiirlerinde teşbih sanatını çok kullanmasının sebebi yaşadıkları dönemde duygu ve düşüncelerini daha açık ifade edememesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple yaşanan olayları benzetme yoluyla şiirlerinde ifade etmiş, toplumu bu şekilde uyarmaya ve bilgilendirmeye çalışmıştır.

Bu dost seni sâtmäs heç qaçân,
Yâningdâdir şâm vâ yâ nâhâr.
Bütün ümr bâşingdâ turâr
Âq äütdäy Äbdüllä Qahhâr.
(7/12)

Bu dost seni satmaz hiçbir zaman
Yanındadır akşam veya gündüz.
Bütün ömür başında durur
Ak bulut gibi Abdul’la Kahhar.
(7/12)

Yulduz pârlämäydi,
Åsmân äks etmäs,
Nurlär bälüldäy.
Suvdä raqs etmäs.(18/2)

Yıldız parlamıyordu,
Gökyüzü akis etmez,
Işıklar balıklar gibi
Su da raks etmez.(18/2)

4.1.2.4.2.2. Tezat

Necmettin Şahiner, Selahattin Yaşar tezat sanatını “Mana bakımından birbirine zıt olan kelimelerin bir arada ifade edilmesi sanatına tezat sanatı denir. Bu sanat, bir ifadesi birbirine zıt unsurları ortaya çıkarmak maksadıyla yapılabileceği gibi, birbirine zıt iki unsur arasında bir benzerlik kurmak maksadıyla da yapılır.” (Şahiner, Yaşar, 1988: 128) şeklindeki tanımlamalarından hareketle Sayyid’in incelediğimiz şiirlerindeki tezatlıklara göz atacak olursak;

Bäländ – bäländ tãgläringdä
qãring bãrdır,

Mãling **yoq**dır, lekin dildä áring
bãrdır.

Yigitliging, gãr qalãmqãş yãring
bãrdır,

Yüz ming dinãr, tillãsi bãr bãygã
oxşãr.(70/3)

Yüksek yüksek dağlarında
karların vardır,

Malın **yok**tur, lakin gönülde
hayân **var**dır.

Yiğitliğin, kalem gibi kaşlı yârin
vardır,

Yüz bin dinar, altını var zengine
benzer.(70/3)

Men – kiçik mãmlekät,

Tuğılış, **öl**üm –

Cuğrãfiy mãydãnim şul erur
mening.(8/3)

Ben, küçük memleket,

Doğumum, **öl**üm,

Coğrafi meydanım benim.(8/3)

4.1.2.4.2.3. İstiare

Teşbihle yakınlık gösteren bir sanattır. Bilindiği gibi teşbih en az iki öge ile yapılır: Benzeyen ve (kendisine) Benzetilen. İşte benzetme bu iki ögeden sadece biri ile yapılırsa istiare meydana gelir.(Kocakaplan, 1998: 88)

İncelediğimiz şiirlere baktığımızda şairin “Xazãnrez” adlı şiirinde yaprakların pişmanlıklara benzetildiği görülmektedir. Yani burada sonbaharın hüzün bir mevsimi olarak bilinmesini pişmanlık kelimesi ile kullanan şair, bu kelimeyi gerçek manasında kullanmayıp, benzetme amacı ile kullanmıştır. Kısaca şairin burada açık istiare yaptığını söyleyebiliriz.

Tökilãdi, tökilãdi,

Ökinçlãr tökilãdi,

İztirãblãr, puşãymãnlãr,

Ötinçlãr tökilãdi.(15/1)

Döküldü, döküldü

Pişmanlıklar döküldü.

Yakarışlar döküldü.(15/1)

Istıraplar, pişmanlıklar,

4.1.2.4.2.4. Teşhis

İsa Kocakaplan teşhisi “Teşhis, kişileştirmek demektir.”(Kocakaplan, 1998: 233) şeklinde tanımlarken, Necmettin Şahiner, Selahaddin Yaşar ise insan dışındaki varlıklara insan özelliği verip, onlarla insanmış gibi muhatap olma sanatına teşhis sanatı denir.” (Şahiner, Yaşar: 1988:86) şeklinde tanımlamıştır.

Yine şairin incelediğimiz şiirlerin birkaçına baktığımızda şairin “Xazänrâz”, “Ketmânçi Qızlârgä” adlı şiirlerinde çeşmeye ve yapraklara insanlara ait özellikleri yükleyerek teşhis yaptığı görülmektedir.

Tökilâdi puşâymanlâr,

Döküldü pişmanlıklar,

Bulâqlâr köz yumâdi.

Çeşmeler göz yumdu.

Bir tong qalın qâr yağaru

Bir şafak vakti iri kar yağıp

Hämmäsini komâdi.(15/7)

Hepsini gömüyordu.(15/7)

Åylâr titrâğıdân tüşgân
yâprâqlâr,

Nursiz pâykällärdä şu'lä
yâzmäyin,

Yulduzlâr bâğıdân köçgân
yâprâqlâr

**Tuprâqqa qârışib öçgân
yâprâqlâr.**(22/1)

Åylar titrediğinde düşen
yapraklar,

Nursuz alanlarda ışık sermeyin,

Yıldızlar bağından göçen
yapraklar,

**Toprağa karışıp hırslanan
yapraklar.**(22/1)

4.1.2.4.2.5. Telmih

Yine İsa Kocakaplan'ın Açıklamalı Edebî Sanatlar kitabına baktığımızda Kocakaplan'ın telmihi “Sanatkârı heyecanlandıran olayın bir yönü, bazen başka bir olayın veya kişinin yahut bir fikranın hatırlanmasına sebep olur. Sanatkâr da hatırladığı olayı ön plana çıkarır. Okuyucu da kendi hatırladığı olayı bildirmek ister. İşte bunun sonucunda telmih sanatı meydana gelir.” (Kocakaplan, 198: 196) şeklinde tanımladığı görülmektedir.

İncelediğimiz şiirlerinden hareketle şairin birçok şiirinde Özbek edebiyatındaki birçok şaire atıf yaptığı dikkat çekmektedir. Örneklere bakacak olursak;

Dāvānlāring nurdān yārqrār,
Åsmānlāring bunçālār māviy.
Yürāginggā ummān bolib hām
Åsmān bolib kirār Nāvāiy.(7/4)

Geçitlerin nurdan parlar,
Gökleri böyle mavi.
Yüreğine deniz olup da
Gök olup girer Nevayi.(7/4)

“Bâbürnâmü” üzrā keçālār
Yürāklāring şerdāy tolgānār.
Bâbür bālib, şāh şāir bolib
Ösmir qalbing qaytā
üygānār.(7/5)

“Babürname” üzerine geceler
Yüreklerin aslan gibi sallanır.
Babür olup, şah şair olup
Genç kalbin tekrar uyanır.(7/5)

Usmān Nāsir qismātin oqıb,
Årmānlārin çārlāşlāring bār.
Osman Nasır kısmetini okuyup,
Pişmanlıkların davetlerin var.

Çolpān bilān tānglār köksidā
Çolpān bolib pārlāşlāring
bār.(7/7)
Çolpan ile şafaklar göğsünde

Çolpan olup parlayışların
var.(7/7)

4.1.2.4.2.6. İstifham

Necmettin Şahiner, Selahaddin Yaşar istifhamı “İstifham, soru yolu ile dikkat çekerek sözün tesirini arttırıp manayı kuvvetlendirme sanatıdır.” (Şahiner, Yaşar, 1988: 95) şeklinde tanımlarken, İsa Kocakaplan ise “ Şairin bildiği bir konuyu soru şekline sokarak söylemesine istifham (soru sorma) sanatı denir.”(Kocakaplan, 1998: 105) şeklinde tanımlamıştır.

Şairin de incelediğimiz şiirlerinde sözü daha etkili kılmak ve okuyucunun dikkatini işlediği konuya daha iyi çekebilmek için bu yola başvurduğu görülmektedir.

Mängü ötäverär bulutlär, mängü,
Bulutlär oxşaydi hayru yädlärgä.
Mening üyim qani?
Çäräk ümrim keçdi
äerâpârtlärdä!(10/9)

Ebedî geçiverir bulutlar, ebedî,
Bulutlar benziyordu hayrı
hafızalara.
Benim evim hani?
Çorak ömrüm geçti
havaalanlarında.(10/9)

Åsmändägi äymidir yâ tümârmi?
Kimdir meni közlärigä kömârmi?
Sengä zärbâf tönü mengä böz
tegdi,
Meni qoygil, dostim, mengä köz
tegdi.(28/4)

Gökyüzündeki ay mıdır ya da
muska mi?
Kimdir beni gözlerine gömer mi?
Sana yaldızlı gece bana boz
değdi,
Benim gönül, dostum, bana göz
değdi.(28/4)

Bundäy päytda ârzimni

Men kimgä häm äytämän?

Eşägimni cimginä

Minämän – dä ketämän.(14/4)

Böyle zamanda şikâyetimi

Ben kime söyleyeyim?

Eşëğime sessizce

Binerim de giderim.(14/4)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. Transkripsiyonlu Şiir

1) ESKİ ÜY(1)

Ötgän yıllär hidin sâğınib,(2)

Mänzillärdä bolib ötkinçi.(3)

Âğuşinggä keldim talıqıb,(4)

Men yollärdä adäşgän yolçı.(5)

Çaqlärdäy ötgen bälilik,(6)

Endi bundä kötärmäs sürân.(7)

Men bir päytlär tebrängän beşik,(8)

Sükunätdä älmäqdä arâm.(9)

Endi bundä yanğramäs ällä,(10)

Tängläyimni kötärgän qoşıq.(11)

U dämlärni qomsädim yänä.(12)

Devaringgä hârğın boş qoyıb.(13)

Bälilik häm ketmiş rähm qılmäy,(14)

Yillär seni xarâb etibdi.(15)

Seni, bäläng täşläb ketgändäy,(16)

Bäliliging täşläb ketibdi.(17)

1975

2) BÄLÄLİK DÄRÄXTİ(1)

Mening dāraxtimni kesmäng, âtäcân,(2)

Qoying, güller açsin mä'sum sâğınçim.(3)

Qoying, bārglār yāzsin,(4)

Tugsin mevälär,(5)

Bu dāraxt – sevinçim,(6)

Mening âvunçim.(7)

Mening dāraxtimni kesmäng, âtäcân.(8)

Bārçä äyb mendädir,(9)

Bu dāraxt neçün?(10)

Âdâbsizlik qılğanim-çun,(11)

Yâdingizdämi – (12)

Âdâbimni bergädingiz bir xıpçin bilän,(13)

Bu dāraxt öşä xıpçin.(14)

Äläm qılğändäyin göyâ şu küni(15)

Yergä qadägändim men uni.(16)

Paxsâ devârlärni köp qârlär bâsdi,(17)

Qârlärdän song esä bähârlär bâsdi.(18)

Bu nihâl kökârdi,(19)

Boy çözdı, ösdı.(20)

Kurtäkdäy könhlimni buzmäng, ätäcän,(21)

Mening däraxtimni kesmäng, ätäcän.(22)

Men häm ädäm bolärmän bir kün,(23)

Şu däraxt singäri yäpräqlär yızıb,(24)

Gülläb, zävqqa tolärmän bir kün.(25)

Ketgäy dilingizning äğrıq dāğläri,(26)

Yäşnäb şävullägäy ümr bäğläri.(27)

Gärçi kiçikdirmän cismän, ätäcän,(28)

Häyätni tüşündim qısmän, ätäcän.(29)

Mening däraxtimni kesmäng, ätäcän.(30)

Qoying, bäläligim kesmäng, ätäcän.(31)

1976

3) BÄLÄLİK(1)

Bir şährim bär edi mening, dostlärim,(2)

Şährimning bär edi tinıq äsmäni,(3)

Tinıq äsmänidä qıldı közlärim,(4)

Közlärimdä qıldı mä'yus ärmänim.(5)

Dostlärim, bir şährim bär edi mening,(6)

Şährimning çäng edi köçe – köyläri.(7)

Köçe – köyläridä öşäl şährimning,(8)

Qaytmäs bir fäslning qâldi boyläri.(9)

Dostlärim, bâr edi mening bir şährim,(10)

Bir pärçä otlâğı bâr edi – yâşil.(11)

Bir pärçä otlâğı içrâ bir дәvrim,(12)

Yâşil дәvrim qâldi, dostlärim, axır!(13)

Çökib ketâyâtgân menmäsmidim u,(14)

Kim âlib çıqardi meni дәryädän?(15)

Bir дәryâm bâr edi, dostlâr, qani u?(16)

Dostlâr, men tâpmädim uni dünyädän.(17)

Mening bir dâraxtim bâr edi, dostlâr,(18)

Xazânlâr qâplâbdi tegrälärini.(19)

Közyâşgä qârişib yetilgân sözlâr,(20)

Dostlâr, u dâraxtning mevälärimi?(21)

1976

4) SÂĠİNÇ(1)

Xatlâr yâzdim: “Bârmisân, singil,(2)

Därxatlärim mening ämânmi?(3)

Men ämânmän, tänimâqdämân(4)

Gâhi bäländ, gâh pâst insânni”.(5)

Xatlär yâzdim: “Bârmisân, äkâ,(6)

Kelgüningçä etädimi pul?(7)

Xayâllärim mening häm kättä,(8)

Tugätyäpmân onni men bu yil”.(9)

Hatlär yâzdim: “Äkâ, bârmisân,(10)

Tüşünärsân bälki meni häm:(11)

Şähär bârib oqimâqçimân,(12)

Netäy, ruxsät bermäslär ânäm”.(13)

Sen xayâlsân dünyâda, singilim,(14)

Men xayâlgä baxş etgäymân til.(15)

Yillär ötär-yetärmî yolim,(16)

Yollar öter- yetärmikin yil?(17)

Yürägimdä tuğılgän şäfqat(18)

Kämâl tâpsä ägär bexatâ,(19)

Yolimdägi här qandäy häyrät(20)

Meni bir kün qılgäydir ädä.(21)

Sening bolsä taqdirning – häyäl –(22)

Känvertlärdä uçib kelgän quş.(23)

Sen däraxtsän – qıynägän cäväl,(24)

Sen xayâlsän-körinmäs tãvuş.(25)

Bähâr päyti ästã silkinib, (26)

Tuygularning kötãrgändã bãs,(27)

Qutlãr seni birinci bolib(28)

Ertã kirib kelgän qaldirgoç.(29)

Tüşüniş bu – qıynãliş demãk,(30)

Qıynãq gãh baxt, gãhi puşãymon.(31)

Tüşünmãsdãn sãf qãlmãq kerãk,(32)

Sen sãf qãlgin, pãk qãl, singilcãn!(33)

Sãginãmãn dãraxtlãr bilãn(34)

Birgã bã'zãn mehru qadrni.(35)

Sãginãmãn xayãlingdãy sãf,(36)

Hatläringdä kelgän şähärni.(37)

1978

5) QUYAŞ QIZI(1)

Bu qızning äftäbdä qäräygän yüzi(2)

Räng älib yaşädi qış boyi qärdän.(3)

Bu qızning äftäbdä qäräygän yüzi(4)

Qärdäy äppäq bolib keldi bahärgä.(5)

Äftäbdä qäräygän yelkälärini(6)

Qış boyi qorlärdän yaşirdi bu qız.(7)

Äftäb nuri emgän biläklärini(8)

Qış boyi qärlärdän yaşirdi bu qız.(9)

Qış boyi bu qızning bädänlärini(10)

Qärlärdän yaşirdi ıssıq pältälär.(11)

Bäribir, bəcərdi äytgänlärini,(12)

Qızni äqatirdi bəribir qärlär!(13)

Bu qız yeçinärkän közgü äldidä(14)

Läl qätib termüldi özigä u kün:(15)

Yelkämni qay yosin körib qaldı – yä,(16)

Qarlär bädänimni körmägäнди – ku?(17)

Quyâş öt pürkäydi. Yâz. Körib qâldim(18)

Qırğâqdä bu qızning köyläklärini.(19)

U quyâşgä tâbläb, qâräytirärdi(20)

Qärdäy bädänini, yelkälärini.(21)

1978

6) BÖRİ ÇOPÄNNİNG OĞLİGÄ NÄSİHÄTİ(1)

Özimni körämän men közläringdä,(2)

Müştläringdä – öz müştlärimni.(3)

Biläkläring – mening yâşligim,(4)

Ğazäbingdä cählim bär mening.(5)

Demäk, işänämän sengä sürüvni,(6)

Demäk, qariş mümkin bemäläl.(7)

Yaxşi täyindilär bõrilär uni,(8)

Mänä, oğlim, täyägimni äl.(9)

Älgin, ämmâ unutmägin sen(10)

Bu ädirlär, bu tâğlär – Vätän!(11)

Bu sürüv häm Vätändir sengä,(12)

Uni äsgärin!(13)

Yaxşi täyindilär bõriler meni,(14)

Ulär bilän toqnäşüvlärdä(15)
Böridäy alışdim, böri boldim men.(16)
İtlärgä işänmä sen häm men käbi,(17)
İtlär uxläb qälsä, özing it bolgin,(18)
Qoziçâq bolmägin heç qaçân, oğlim!(19)

1980

7) MÜTÄLÄÄ(1)
Sen oqıysän ciddi, berilib,(2)
Nurlänädi, pãrläydi zehning.(3)
Sen älbättä ädäm boläsän,(4)
Keläcäging pãrlâqdir sening.(5)

Seni kütär eng yãruğ yillär,(6)
Tizzängdägi yaxşı kitâbdir.(7)
Seni körib negä töhtädim?(8)
Mening ümrim endi şitâbdir.(9)

Häyätimdä ismlär, därdlär,(10)
Hicrânlärgä şerik tünlärim.(11)
Oqılmägän, sãrä, eng yahşi(12)
Kitâblärdir sening künläring.(13)

Dāvānlāring nurdān yārqrār,(14)

Åsmānlāring bunçālār māvīy.(15)

Yürāginggā ummān bolib hām(16)

Åsmān bolib kirār Nāvāiy.(17)

“Bābürnāmā” üzrā keçālār(18)

Yürāklāring şerdāy tolgānār.(19)

Bābür bālib, şāh şāir bolib(20)

Ösmir qalbing qaytā üygānār.(21)

Kitāb sengā bir ümrlik yār,(22)

Årā yoldā täşlāb ketmāgāy.(23)

Ketār qançā bābālāring, lek(24)

Bābārāhim Māşrāb ketmāgāy.(25)

Usmān Nāsir qısmātin oqıb,(26)

Årmānlārin çārlāşlāring bār.(27)

Çolpān bilān tānglār köksidā(28)

Çolpān bolib pārlāşlāring bār.(29)

Mening “ötkän künlärim” ötgän,(30)

Cümlälärdäy cimdır xâtirim.(31)

İdrâkingning dârsxânäsığä(32)

Quyâş bolib kirâr Qâdiriy.(33)

“Ävväl oqı!” Bu – Ğafur Ğulâm,(34)

Bilim bälqır bâqışlärیدän.(35)

Şe’rlär kirâr qalbinggä endi(36)

Topäländäryâ tâşqınläridäy.(37)

Ezgülikning yolläri âğır,(38)

Bâğlärigä näysân bolğäysän.(39)

Kitâb oqıb – haqıqıy färzänd,(40)

Kitâb oqıb insân bolğäysän.(41)

Häyât özi müşkül kitâbdir,(42)

Häyât özi bergäydir tä’lim.(43)

Huşyâr bol deb, bilimdân bol deb,(44)

Bâqıb turâr Äybek muällim.(45)

Bu dost seni sâtmäs heç qaçân,(46)

Yâningdadir şâm vâ yâ nâhâr.(47)

Bütün ümr başingdâ turâr(48)

Âq âutdây Âbdullâ Qahhâr.(49)

Uluġlikkâ çârlägây dâim(50)

Uluġlârning âbâdiy yâdi.(51)

Yüksâltirgây seni hâm bir kün(52)

Uluġ Vâtân Âdâbiyâti.(53)

1983, 2007

8) RUHİM XARİTÄSİ(1)

Men – kiçik mämläkät,(2)

Yillâr – şâhârlârim,(3)

Âylâr – âhâlisi şâhârlârimning,(4)

Künlâr – âylârimning bâlâligidir.(5)

Men – kiçik mämläkät,(6)

Pâytaxtim – ümrim.(7)

Bu pâytaxtning yâlgiz hâmiysi,(8)

Yâlgiz âhâlisi – men bolâmân.(9)

Qâlgâni säyyâhlâr.(10)

Men – kiçik mämläkät,(11)

Xâtiräm – müzey,(12)

Tümän äynäläri ästidä undä(13)

Säklänädi mening ötmüsim –(14)

Mening tärıxımning älifbäläri.(15)

Men – kiçik mämläkät,(16)

Tuğılış, ölim – (17)

Cuğrafiy mäydänim şul erur mening.(18)

Vaqtning çigäl xaritäsüdän(19)

Öçirilär pâytahtim – ümrim.(20)

Sizlärğä qälädi pâytaxtsiz,(21)

Ruhim xaritäsi – şe’rlärim.(22)

1983

9) PÄHLÄVÂN MÄHMUD(1)

Senin häsrätläring uzun,(2)

Şe’rläring qısqa.(3)

Ne – ne gädä körding,(4)

Ne sultân körding.(5)

Nuh ming yil yaşädi –(6)

Kördi bir tofän.(7)

Sen Nuh bolmäsäng häm(8)

Ming tofän körding.(9)

Birâvdän taxt qâldi,(10)

Birâvdän – dâraxt.(11)

Sendän merâs qâlmış bâytlâr – tuğyâning.(12)

Gâr çâpân tiksâlâr ârmânlâringdän,(13)

Egni büt bolârdi yûpun dünyâning.(14)

1983

10) MEHMÂN(1)

Uning diydârigâ köpdän zâr edim,(2)

Keldi, âyân etdi yoğu bârimni.(3)

Üç kün. Men özingâ oqıdim hükm,(4)

Üç kün cim küzâtdi rözgârimni.(5)

Ungâ kerâk emäs şânu märtâbâm,(6)

Ungâ yupânç bermäs men tâpgân nânim.(7)

Bu – mehmân, bu – häyât, kâsbu kârim bu,(8)

Negâ indâmâysiz, mehmânim?(9)

Bulâr bu dünyâning âdâmlâridir,(10)

Mehrdän gäpirsä – köngli büzilgän.(11)

Mening qollarim köp ulâqıb ketdi,(12)

Ulär ällaqaçân sizdän üzilgän.(13)

Üç künmi, tört kündän keyin ketämän,(14)

Men bir mehmân, deysiz, dildä xavâtir.(15)

Ängläymän: berilgän tiriklik mengä(16)

Sizning qadringizgä yetgän bolsäm – rävädir.(17)

Mühimi heç kimni öksitmädim men,(18)

Köksimdä beärmân ülgaydi ärmân.(19)

Zäminning serne' mät dästurxânidä(20)

Änä, siz mehmânsiz,(21)

Ben häm bir mehmân.(22)

Bâşimdä çäyqalär mezbân dâraxtlär,(23)

Mezbân däryälärim küymänär şâdmân.(24)

Sâhillär äbädiy qâlâverädi.(25)

Änä, biz mehmân.(26)

Tâglär çällärdäyin çârdânä qurgän,(27)

Cäyrän cilğalärdäy quvânçlär rävnän.(28)

Bâğlär köz – köz qılär hâsillärini,(29)

Onâ, biz mehmân.(30)

Mehmândir ortädä örtängän ğamlär,(31)

Ümr sevinçlärgä yänä tolgusi.(32)

Färzänd kütâyâtğän güldäy kelinçäk(33)

Häyât külgüsi.(34)

Mängü ötäverär bulutlär, mängü,(35)

Bulutlär oxşaydi hayru yâdlärgä.(36)

Mening üyim qani?(37)

Çârak ümrim keçdi äerâpârtlärdä!(38)

Yâlgân häşäm körsä öngaysizläni,(39)

Üç pullik sâvgamğä dildän suyungän,(40)

Änä, bilindimi mehmânligingiz?(41)

Änä, kuyinmäng!(42)

İssıq nânlärdäyin tânglär bâr häli,(43)

Tâledän suyunçi tutğäydir taqdir.(44)

Şükrkim, âlâv bâr tândiringizdâ,(45)

Şükrkim, maqbärâ emäs u tändir.(46)

1985

11) ŞÜKUH(1)

Qay bir âşiq dildän ekin yeldimi:(2)

“änâcân, bilmâdim, Nâvroz keldimi?”(3)

Yârug niyâtlärning ämälimi bu?(4)

Yâki tiriklikning sâmarimi bu?(5)

Közimgä köz sürtär mälâhât tengsiz,(6)

Änâcân, bu âlâm bunçalâr çeksiz!(7)

Tilâgim gül bolâr qaerlärdädir,(8)

Yürâgim bu künlär säyrlärdädir.(9)

Neki ärmân bârdir, neki ârzu bâr,(10)

Ümidlär dünyâsin neki ärzi bâr –(11)

Bâri yâkdil bolib tuyulâr mengä,(12)

Äcib taqdir bolib tuyulâr mengä.(13)

1985

12) TÛŞ(1)

Men ungä yâlbârdim:(2)

Mâyli, ötgä sâl,(3)

Mängü rävnä äylä közdän yaşimni.(4)

Ne yâmânlik bolsä rävvä körginu(5)

Âlib ketmä faqat mening tâşimni.(6)

Mâyli, näsib etsin bârim, bisâtim,(7)

İstäsäng qılıçdän ötköz bâşimni.(8)

U tâş mengä tutâş, u tâş – yurtdâşdir,(9)

Âlib ketmä mening tâşimni.(10)

Hissiz bâşarädä qattâl mäsxarä.(11)

Kuldi.(12)

Fälâklärdä qarâydi quyâş.(13)

Tâşning tim yüzidä yaşmi yilt etdi –(14)

Äsir yänğlîğ ketdi âziz tâş.(15)

Ufqlär çâyqaldi.(16)

Xırqırâb çâpdim.(17)

Kälimalär kelmäy tâşdäy tilimgä.(18)

Men zärraçä açinmäs edim(19)

Başim âmân qâlgänligigä.(20)

1985

13) BU ÂDÂM(1)

Bu âdämğä bir qaräng:(2)

Uxlägänidä här bâr,(3)

Burun kätäkläridä(4)

Tirillär qoş traktâr.(5)

Beçärä traktârlär,(6)

Bir câydan heç cilmäydi.(7)

Bu âdäm üygongändä,(8)

Traktârlär cimiydi.(9)

Bu âdäm üygângändä(10)

Yaqın kelib inilär,(11)

Bâşigä qulâq sâling:(12)

Ĝuvillâydi çivinlär.(13)

Üygâñib ne qılardı?(14)

Bu yâgini äytmäymän.(15)

Yaxşisi men äzginä(16)

Velâsiped häydäymän.(17)

1986

14) EŞÂNQUL NİMÄ DEYDİ?(1)

Men häm âdäm bälâsi,(2)

Rözgârim, tâşvişim bâr.(3)

Etigim yirtilgändä,(4)

Kiyişgä kâlişim bâr.(5)

İşim köpü vaqtim yoq,(6)

Nä pâstmän, nä bäländmän.(7)

Dünyâning nâmi gamdir,(8)

Bu gam mening källämdä.(9)

Men häm âdäm bälâsi,(10)

Ming âfsuski bulâr häm.(11)

Täng hâldä qâlgâningdä(12)

Kulârlâri kulârlâr.(13)

Bundây pâytda ârzimni(14)

Men kimgä häm äytämän?(15)

Eşägimni cimginä(16)

Minämän – dä ketämän.(17)

U mengä hızmät qılär,(18)

Men häm uni bāqamän.(19)

Bähâr çağı nohtäsığä(20)

Bâyçeçäklär taqamän.(21)

Gärçi bir kün täşvişlärđän(22)

Qalıb ketgüm piyädä.(23)

Eşägimdän yahşırâq dost(24)

Tâpâlmädim dünyädä.(25)

1986

15) XAZÂNREZ(1)

Tökilädi, tökilädi,(2)

Ökinçlär tökilädi,(3)

İztirâblär, puşäymänlär,(4)

Ötinçlär tökilädi.(5)

Qârä ätläs kâbi ästä,(6)

Däraxtlärdan sirğalär-(7)

Gälä-gälä bolib yergä(8)

Tökilmâqdä qarğalär.(9)

Âltin bärğlär misäl tünlär(10)

Çirâqlär tökilädi.(11)

Xazân bolğän ğussäläru(12)

Firâqlär tökilädi.(13)

Taqdirläri üzrâ ülkän,(14)

Quşlär yänğlig pätirläb,(15)

Däftärlärgä äsrlärdäy(16)

Tökilädi şairlär.(17)

Sening esä közingdä yâş,(18)

Vidâ äytib bärigä,(19)

Âlav bärğdäy keçäläri(20)

Tökiläsän bağrimgä.(21)

Tâğu taşlär havâtirdä,(22)

Uvlär hättâ tülkilär.(23)

Åy hām sārıq yäprâq yānglıg(24)

Qaylärgädır tökilär.(25)

Tökilädi puşäymänlär,(26)

Bulâqlär köz yumädi.(27)

Bir tong qalin qâr yâgaru(28)

Hämmäsini komädi.(29)

1988

16) ÄYRİLİQ(1)

Bärhäyätmän, demägil,(2)

Dünyâgä kelgän küning(3)

İlk bâr çinqırıp tökkän(4)

Yâşingdädır äyrilq.(5)

Bir kün däryâ saçlärgä(6)

Däryâ bolib yetgüng bâr.(7)

Däryâ ötar, on säkkiz(8)

Yâşingdädır äyrilq.(9)

Mäcnundäy ketälmäysän,(10)

Birâr cänzät tãpilmäs.(11)

Åhuläri yoq tågu(12)

Tåşingdädir äyriliq.(13)

Yigitlikning şamidä(14)

Någäh ängläb qålursän:(15)

İçgän här qultum suving,(16)

Åşingdädir äyriliq.(17)

Şuning üçün bäräm bol,(18)

Ümring – ehsändir. Çünki(19)

Äzäldän äsmän käbi(20)

Başingdädir äyriliq.(21)

1988

17) SENİ ÄLİB KETSÄM...(1)

Seni älib ketsäm tümänzärlärgä,(2)

Tümänzärlär içrä sümänzärlärgä.(3)

Yetti gäz tumändän çadır tiksäm song,(4)

Sümändän bir äcib sori yıgsäm song,(5)

Äyni qulåginggä sirgä äyläsäm,(6)

Här neki äyläsäm birgä äyläsäm.(7)

Köyläk tuhfä qılsäm härir yellärdän,(8)

Közümlär örnätsäm tãzã kollãrdãn.(9)

Bülãqlãr suvuni qazib tãş, dãvãn,(10)

Sening qadãminggã äylãsãm rãvãn.(11)

Baxmãl şãmãllãrdãn pãrdãlãr qılsãm,(12)

Song dilni tümãrdãy boyninggã ilsãm.(13)

Yürãr soqmãğinggã yulduzlãr qoysãm,(14)

Tünlãr suysãm seni,(15)

Kündüzlãr suysãm.(16)

Bir häyãt yãrãtsãm tünü tümãndãn,(17)

Åbqatimiz bolsin işqu sumãndãn.(18)

1988

18) XÃTIRÃLÃR KÖLİ(1)

Bundã birãr giyãh(2)

Qimirlãmãydi.(3)

Tãş åtsãng køl suvi(4)

Cimirlãmãydi.(5)

Yulduz pãrlãmãydi,(6)

Åsmãn äks etmãs,(7)

Nurlãr bãlıqlãrdãy.(8)

Suvdã raqs etmãs.(9)

Vähimäli erür(10)

Kolning uyquasi(11)

Bundä çökib yâtär(12)

Yillär quyqasi.(13)

Faqqat tünlär çökkän(14)

Åy yänglig yuzib,(15)

Gäh-nägäh kötünür(16)

Bir åltin üzük.(17)

1989

19) ÅMÄDSİZ DEHQÄNBÄY(1)

Åslidä ismidä åmäd yoq uning:(2)

“bây”gä bälâ bârmi “dehkân”dän keyin?(3)

Åltmiş yil quyâşning åstidä yâşâb,(4)

Etik kuydi – eski,(5)

Eski – tûski kiyim.(6)

Eşâgi hâmi åsli eskilik erür.(7)

Eski ketmân – eski mehnät yelkädä,(8)

Eski tâşviş – eski rözgâr eski källädä,(9)

Eski hâvli, eski dârvâzädän çıqıb,(10)

Dälägä bärädi – eski dälägä.(11)

Kün boyu işläydi,(12)

Âmäd yoq, deydi.(13)

Beli zirqıräydi,(14)

“yoq, - deydi, - âmäd”.(15)

Dämäriq boyidä mudräydi eşäk,(16)

Qaräydi. Öyläydi:(17)

“täbiät nâmärd!(18)

Bittä cänivärni şunçalär xorläb,(19)

Faqat mehnät üçün yärätmäq. Keyin,(20)

Âdämlärgä qıyin uşbu dünyädä,(21)

Eşäklärgä häm qıyin”.(22)

Öyläydi.(23)

Äylänär bu köhnä fäläk,(24)

Äylänär köhnä yer.(25)

U – çi, öyläydi.(26)

Bir kün eski därdlär iskäncäsidadä(27)

Eski şiftgä bāqıb ölädi.(28)

Bu eski âdämdän ne qāldi bizgä?(29)

Sädā yoq. Qış. Üylär. Qārā mörilär.(30)

Uning eski üyi büzilib ketdi,(31)

Eşāgin yeb ketdi bōrilār.(32)

1989

20) TOY(1)

Bukün gülning bâlişlāri ketmāqdādir,(2)

Surnāylārnīng nālişlāri ketmāqdādir.(3)

Ārāvādā yıglāydi gül, ātrāfidā(4)

Yāngālārnīng kāyişlāri ketmāqdādir.(5)

Bundā qālār bābāsīnīng çarıqlāri,(6)

Māmāsīnīng kālişlāri ketmāqdādir.(7)

Xāvli qālār, suv qālādi, suvgā bāqıb(8)

Hayāllārgā tālişlāri ketmāqdādir.(9)

Moltirāydi ātā üynīng üzümlāri,(10)

Bükçāyişib vāyişlāri ketmāqdādir.(11)

Ārāvādā – yıglāydi gül, bilmāydi güş, -(12)

Bir dūnyā dūnyā işlāri ketmāqdādir:(13)

Ānāsīnīng on sākkiz yil kuyişlāri(14)

Ātāsīnīng yānişlāri ketmāqdādir.(15)

1990

21) SUVÇI BĀBĀNĀZĀR(1)

Qay bir sāhfālārdā qāldi üçqunim,(2)

Qay bir lāhzālārdā qāldi kükünim,(3)

Yaxşımı, yamânmi ötdi bir künim,(4)

Men uni Xudâgâ tâpşirdim âxır.(5)

Özgärmädi sirä yirtıq çâpâning,(6)

Zırqıräydi gâh öng, gâhi çâp yâning.(7)

Päykällärgä suv täräding keçälär,(8)

Âyni nânu kökni dâsturxân körding.(9)

Uxlâb qâlding oqarıqlâr bâşidä,(10)

Bâşing qoyıb mälâmâtlâr tâşigä.(11)

Süpräng qâqsä çängi çıqmäs. “bulâr bây”,(12)

“ögri” degân qançälâr böhtân körding.(13)

Särätândir sening bâr – yoq köyläging,(14)

Keç küzäkdä molcällägän toyläring(15)

Ötkäzâlmây qâlding. Neni öyläding?(16)

Ġuzäpâyä vä bom – boş hämyân körding.(17)

Mülking zâhâr, dâryäläring qurigän,(18)

Süt berguvçi tärğiling hâm qarigän.(19)

Ümr şâmi çökmâqdädir nâridän,(20)

Bu dunyâni mâvhüm bir çistân körding.(21)

Esmâqdâdir yânâ köklâm yellâri,(22)

Körinmâqdâ mäysälärning tillâri.(23)

Tüşlâringgâ ketmân kirdi qış boyi,(24)

Öngingdâ hâm uygânib ketmân körding.(25)

1990

22) KETMÂNÇI QIZLÄRGÄ(1)

Öyläsâm öylârim köksimdâ kuygân,(2)

Söyläsâm sözlârim boğzimdâ kuygân.(3)

Bârglârdây solğinu şâmlârdây âzgîn,(4)

Qâvcirâb dälâyü tüzimdâ kuygân.(5)

Âylâr titrâğidân tüşgân yâprâqlâr,(6)

Yulduzlâr bâğidân köçgân yâprâqlâr,(7)

Nursiz pâykällârdâ şu'lä yâzmâyin,(8)

Tuprâqqa qârişib öçgân yâprâqlâr.(9)

Hüsniñ çeçâklârin çânâqlâr yulgân,(10)

Sâçlârin gârdidâ nâsimlâr ölgân,(11)

Sizning târâvâtu gül yüzingizni(12)

Quyâşlâr tüşlikkâ tânâvul qılğân.(13)

Öyläsâm öylârim köksimdâ kuygân,(14)

Söyläsäm sözlärim boğzimdä kuygän.(15)

Bärglärdäy solğinu şämlärdäy äzğın,(16)

Qâvcirâb däläyu tüzimdä kuygän.(17)

Bälâgat çâğıdâ bälâgat körmäy,(18)

On beşdän u yâğı hălâvât körmäy,(19)

Zä'fârân räyhändäy zâbun ötdingiz,(20)

Dävrü dävränlärdän sädâqat körmäy.(21)

Säbâhdän sährâgä äylängänlärim,(22)

Särgâygän sävrlärim, gül, sävsänlärim,(23)

Sertäşviş turmuşning quçâqläridän(24)

Dälälär bağrigä täylängänlärim.(25)

Öyläsäm öylärim köksimdä kuygän,(26)

Söyläsäm sözlärim boğzimdä kuygän.(27)

Bärglärdäy solğinu şämlärdäy äzğın,(28)

Qâvcirâb däläyu tüzimdä kuygän.(29)

Tün – kün köksim içrâ yâlgınu yâlgın,(30)

Yillärdän soräydir yillär soräğın.(31)

Şämlärgä şimilgän toprâq yollärdän(32)

Tällärim kelgäylär tâlgın vä tâlgın.(33)

Diydäm diydirätgän diydärläringiz.(34)

Söndi mälähätu dildärligingiz.(35)

Tünlär päykällärdä hârgın yüzgän ây (36)

Sizning zâru mähzun yâdgârligingiz.(37)

Öyläsäm öylärim köksimdä kuygän,(38)

Söyläsäm sözlärim bogzimdä kuygän.(39)

Bârglärdäy solgınu şâmlärdäy âzgın,(40)

Qâvcirâb däläyu tüzimdä kuygän.(41)

Sâysiz egätlärgä tizilgänlärim,(42)

Qısmâti ketmân – lä yâzilgänlärim.(43)

1990

23) KÖKSİMDÄGİ ZÄNGÄRLÄRİM(1)

Tângläär ketdi künlärimdän tângläär ketdi,(2)

Ketgän tângläär yillärimni ânlar etdi.(3)

Bir cänimni sevgim yüz ming cänläär etdi,(4)

Könglim, sening дәvlätindän şânlär ketdi.(5)

Bu müttäsil mehnätlärim bitärmikun,(6)

“köksimdagi zängärlärim ketärmukin? (7)

Közyaşimdän mäysä bolgän boyrälärim,(8)

Şâmlärimdä cimirlägän Zuhrälärim,(9)

Kezgän yerlär, ädirlärim, sährälärim,(10)

Eşigimgä çäyqalibän däyrälärim(11)

Kelsä, bul häm fiğonimgä yetärmukin?(12)

Köksimdägi zängärlärim ketärmukin?(13)

Suykänsäng gär yüz yil közü qaşing bilän,(14)

Ürinsäng, yâr, yüz yil qoldä tâşing bilän,(15)

Songrä siläb micgänläring, saçing bilän,(16)

Yänä yüz yil yuvib ötsäng yâşing biän,(17)

Tädbirläring därdimgä kâr etärmukin,(18)

Köksimdägi zängärlärim ketärmukin?(19)

Üç ming yillıq çinâr yänä kurtäklädi,(20)

Ertä – indin yâşil kuygä burkälädi,(21)

Åhulärim – tâğlärimning hürkäkläri,(22)

Keçäläri tänim hidläb surkälädi,(23)

Ulärning häm dünyäläri ketärmukin,(24)

Köksimdägi zängärlärim ketärmukin?(25)

Bu dünyädä yâr izlädim dilgä lâyıq,(26)

Bu dil endi yelgä lâyıq, selgä lâyıq.(27)

Nur tärätgän saçlärini yâyib – yâyib,(28)

Başım üzrâ yıglâb tursâ ming mälâyik,(29)

Älämlärim bulutlärday ötärmukin,(30)

Köksimdägi zängärlärim ketärmukin?(31)

1990

24) İLİNC(1)

Yurtim, mengä zâr keräkmäs ärläringdän,(2)

Kipriklärim öpsälär bäs gärdläringdän.(3)

Men bir näsım bolib keldim, men bir näsım,(4)

Äytib ötsäm deymän köhnä därdläringdän.(5)

Älmäşdilär seni nâmu rütbälärgä,(6)

Munluğ bolib qâlding bätib şübhälärgä.(7)

Hilâlläring qaytâr yänä qubbälärgä,(8)

Mâziylärgä söyläb – söyläb zârläringdän.(9)

Mengä qadim minârlärdän bir säs yetär,(10)

Şul säs mening könglim âxır serfäyz yetär.(11)

Mengä dünyâ keräk ermäs, bir xas yetär.(12)

Yässäviylär yätgän äziz yerläringdän.(13)

Åqsärâygä qay künki yüz bürgändim men,(14)

Sönmäs şänu şävkäting deb turgändim men.(15)

Şe'r äytişni säl-pälginä örgändim men,(16)

Çinärlärdä yıgläb yätgän bärgläringdän.(17)

Bu dünyädä köngillärgä çiräg yäqsäm,(18)

Mâzârläring sukutidän säbâq âlsäm,(19)

Timıqqınä bulâq bolib âqıb qâlsäm(20)

Ällâyârlär nâzâr qılgän cärläringdän.(21)

1991

25) BÄHÂR(1)

İldizlärdä şivirlägän sen eding,(2)

Tupraq köpçib, gımirlägän sen eding,(3)

Bir keçädä özgärdi ruh ängäri,(4)

Därdim yäşil, häsrätlärim zängäri.(5)

Häyätimdän eçding gam peçägin sän,(6)

Ädäşgäydir kim äytur keçägimsän.(7)

Bähâr, xarsängtâş âstidän, uni surib,(8)

Äzädlikkä çıqıb älgän çeçägimsän.(9)

Tört ay mendän qarâlik üstün boldi,(10)

Men tökildim, dəftärlärim tün boldi.(11)

Nä xuşdirki, qaytädän näsibimsän,(12)

Rävâç hidin keltirgän näsimimsän.(13)

Bärg yâzmâqçı bolgän yängliğ tāmirlär (14)

Cimirlär, tән âğaçidä cimirlär.(15)

Sen gülyârim, gülnârim, güländâmim,(16)

Keçäläri şitirlär qalâmdânim.(17)

Yâşil hâvuç bolib çıqdi ismälâq,(18)

Qaldırğaç hām keldi sâl-sâl ezmârâq.(19)

Här bir kölkä yâqin qiru etäkdä,(20)

Qöziçâqqa äylänädi ertägä.(21)

Sen tâğlärim qayrâgän çaqnimsän,(22)

Dombiräsi güldüräk âqnimsän.(23)

Äytişläring bu âlämgä yâqadi,(24)

Yeru âsmân sel bulädi, âqadi.(25)

Küngä tolib ketdi tâşu devârlär,(26)

Solgın – solgın sâğayâdi bemârlâr.(27)

Faqtat bir bârg, çirigân bir bârg faqtat(28)

Äylâr mengä munğluğginä nâsihât.(29)

1991

26) SEVGİ(1)

Sevgi mening keçmişimdir bugünimdir,(2)

Âlavimdir, külimdir hâm kükünimdir.(3)

Bu yollârdâ âxır bir kün tökilgumdir,(4)

Sevgi mening könglimdägi tügünimdir.(5)

Bu tügünni eçâlmâdim, eçâlmâdim,(6)

Siz öylâgân dâryâlârdân keçâlmâdim.(7)

Sevgi mening erib ketgân qârim ekân,(8)

Song bâyçeçäk bolib ungân zârim ekân.(9)

Yâkkâ yâlgız qâlib ketdi mâcnuntâlim,(10)

Mâcnuntâlim, xabâr âlgil, qıyın hâlim.(11)

Sevgi mening şâvullâgân terâgimdir,(12)

Yulduz kuygân, ây yığlâgân kürâgimdir.(13)

Qumgâ singib ketgân tınıq cilgam mening,(14)

Qumdä lälä ünsä ägär ilġang meni.(15)

Sevġi mening näysân yuvġän köylärimdir,(16)

Olgunimçä öylägumdir, öylägumdir.(17)

Quyâş körpä qavib qoyġän bāġımdır u,(18)

Köksimdäġi dāġımdır u, dāġımdır u.(19)

Sevġi mening munisġinä çirāġımdır,(20)

Dilġä yaqın, lekin közdän yirāġımdır.(21)

Qaniydi öz qadämimni puxtä qoysäm,(22)

Bir xâl birlän bu sävdāġä nuqtä qoysäm.(23)

Sevġi mening heç tüġänmäs äzâbımdır,(24)

Güvâhimdir, günâhimdir, sävâbımdır.(25)

Bütün ümr şundäy ötär köngillärim,(26)

Ey siz mening gülgün ukä-singillärim,(27)

Sevġi tınıq külgüngizdir, saqläng uni,(28)

Sizning gözäl mülkingizdir, äsräng uni.(29)

1991

27) PEŞÂNÄ XUSUSİDÄ(1)

Bu dünyädä bir kitâb bâr, okiy âlmäymän,(2)

Ungä dilgä yaqın yäkün toqıy älmäymän.(3)

Mening ümriy yâzmişlârim undä cämlängän,(4)

Fäslârim bir vâraqdâ mücässämlägän.(5)

Qançâ xârlıg körgüm bârdır, qançâ zârlıglâr,(6)

Qançâ gurbät, äyrılıqlâr, qançâ yârlıglâr,(7)

Bâri şundâ bitilgäydir yaxlit sârbäsâr,(8)

Şuldır äsli dünyâdâ eng muxtäsâr äsâr.(9)

Ungä säbru bârdâş bermâq xob ämäl erür,(10)

Çünki u här cihâtdän hâim mükämmäl erür.(11)

Xatâ bolmäs undä äslâ, bolmäs kâmçilik,(12)

Özgärmäydi özgärtirmâq bolsäng qançâlık.(13)

Gâhi nursız, gâhi pârlâq, paxşânäm mening,(14)

Qıyın kitâb, âgır kitâb peşânäm mening.(15)

Dostım, sengä peşânämäs, kâşânâ berdi,(16)

Mengä esâ, şundây müşkül peşânâ berdi.(17)

Tuğılmäsdän men şundâyın xatlârgä tüşdim,(18)

İlâh özi ämr etgän otlârgä tüşdim.(19)

Ey yâr, nedir bu dünyâdâ nâmu nişânlâr?(20)

Men bilân sen ayrilgânemiz allâqaçânlâr.(21)

Bu kitâbni men heç kimgä berä âlmäymän,(22)

Peşânämni tâşgä urib yârä âlmäymän.(23)

Undä neki yazılmışdır – bari muqarrâr,(24)

Tâhriir qılâ âlmäs uni birâr muhârrir.(25)

1991

28) KÖZ TEGİŞİ(1)

Dostim, sening yüzläringgä yüz tegdi –(2)

Tüşinggä hâmi kirmägän bir qız tegdi.(3)

Sengä qançâ şirin-şâkâr söz tegdi,(4)

Mengä esä, mengä faqat köz tegdi.(5)

Köz tegdiyu xazân boldi gülzârim,(6)

Cârdin uçdi çaqındây zor yülpârim.(7)

Bir köz ävväl cigârimni kuydirdi,(8)

Songrä âltin egârimni kuydirdi.(9)

Mendä hâmi bit yil bâr edi äytârlük,(10)

Köz tegdiyu päydâ boldi bir cârlük.(11)

Yâşilikdägi közlärim häm tüş endi,(12)

İn qurmuşdır bir cüft miskin quş endi.(13)

Åsmändägi åymidir yâ tümârmi?(14)

Kimdir meni közläriğä kömârmi?(15)

Sengä zärbâf tönü mengä böz tegdi,(16)

Meni qoygil, dostim, mengä köz tegdi.(17)

Bâğım bâru vale yoqdir sämârim,(18)

Solğınlaşib bârâdur gül, qamârim.(19)

Könglim sâvub qâldi, ungä muz tekkän,(20)

Köksimdägi âlâvimğä köz tekkän.(21)

Åhvâlimä yâlgız ânâm yığläydi,(22)

Ĝarib ümrim, bom-boş xânâm yığläydi,(23)

Körkâm, zângâr köklämimğä küz tekkän,(24)

Gürkirägän dâraxtimğä köz tekkän.(25)

Bunçâ munlugğ bolib qâldi câhânim,(26)

Oqum ketgän, qoldâ qâlmış kâmânim.(27)

Tikânlärdäy maddä bâylâb, yiringläb,(28)

Vücludimgä zirqıräydi kipriklär.(29)

1991

29) ÄLÄMLİ DÜNYÄDÄ(1)

Qollärimşaxlärday zâr qâlgän künlär,(2)

Dil ketib, välelin âr qâlgän künlär,(3)

Uzun micgânlärdä qâr qâkgän künlär(4)

Sen ketding, muzlädi öng ilä solim,(5)

Älämli dünyâda älämli gülüm.(6)

Suvlärday sädäsiz sindilär âylär,(7)

Äfsunday cim, sâkin âqdilär saylär.(8)

Tügünlärin açib yillär vä âylär(9)

Ötdilär, sen hämân tili tügünim,(10)

Älämli dünyâda älämli gülüm.(11)

Sendin song könglimni beâmân yänçib,(12)

Ne suluvlär ötdi öziçä räncib,(13)

Bäländ paşnalärin köksimgä sänçib,(14)

Bevaqt soldirdilär sehru cununim,(15)

Älämli dünyâda älämli gülüm.(16)

Mungayib qâldilâr ümid bâglâri,(17)

Mângü zirqırâydi bağır dâglâri,(18)

Bâglârning dudlâri hâmdâ zâglâri(19)

Mening figânimdir hâm mening kulim,(20)

Älämli dünyâdâ älämli gülüm.(21)

Bu hâlim körgänlâr taqdir, deydilâr,(22)

Taqdir äzâl – äzâl haqdir, deydilâr.(23)

Çin qalblâr hâmişâ tâqdir, deydilâr,(24)

Qandây sän'âtdir bu, qandâyin ilm?(25)

Älämli dünyâdâ älämli gülüm.(26)

Sengä xâtirälâr munğlâr keltirib,(27)

Mengä tiriklikdân äytib, bildirib,(28)

Kuygän köklämlârim örnin toldirib,(29)

Köksimdâ yaşâydi eng gözâl ölim,(30)

Älämli dünyâdâ älämli gülüm.(31)

1991

30) VÄTÄNNİ ÖRGÄNİŞ(1)

Men Vätänni nä kitâb, nä(2)

Cäridädân örgängänmân.(3)

Mãmålärning yüzidägi(4)

Xaritätän örgängänmän.(5)

Båbälärning täyâğıyu(6)

Çarığını körgändäymän,(7)

Men Vätänni sorilärdän,(8)

Soqmâqlärdän örgängänmän.(9)

Kinälärmäs, bul Vätänni(10)

Minârlärdän örgändim men.(11)

Âq lättälär hilpirägän(12)

Çinârlärdän örgändim men.(13)

Xânaqohlär. Âftåbälär.(14)

Ketäverdim. Ketäverdim.(15)

Här tâğıdâ bir ävliyâ,(16)

Şul hikmättâ yetäverdim.(17)

Vätän. Vätän. Vätän. Vätän.(18)

Nâdir mângä dürri Âdän?(19)

Seling meni sel etgüsi,(20)

Eling meni el etgüsi.(21)

Bu tepälär, qumtepälär(22)

Åstidägi tärıx qadär,(23)

Sükunäting körgändä men,(24)

Sükunätni örgändim men.(25)

Åqşâm yärimäying körib,(26)

Käftlärim yüzgä sürtämän.(27)

Bir cismü cän yüz ming ruhdämän,(28)

Vätän. Vätän. Vätän. Vätän.(29)

Bäging körib men bäg boldim,(30)

Däging körib örtändim men.(31)

Seni äfgän eldän kelgän(32)

Täbutlärden örgändim men.(33)

Puštälärgä qalıb ketgän,(34)

Könglim ekändirsän, Vätän.(35)

Yälgız änäm, pärişanhäl(36)

Singlim ekändirsän, Vätän.(37)

Men köksimdä qumdäy yängän(38)

Yädlärgä vidä äytämän.(39)

Yåmgırläringdä ketämän,(40)

Vätän. Vätän. Vätän. Vätän.(41)

Qançä därdgä maqräb dilim,(42)

Tün keçälär qaqrär dilim.(43)

Yålgın bolur cân ilä tän,(44)

Vätän. Vätän. Vätän. Vätän.(45)

Tåmirlärim tåmir yåyib,(46)

Tåmirläringgä qaytämän.(47)

Tåkrår vä tåkrår äytämän:(48)

Vätän. Vätän. Vätän. Vätän.(49)

Yürägimningdir dårsläri(50)

Göri åmir gümbäzläri.(51)

Köksim tölä år – äytämän:(52)

Vätän. Vätän. Vätän. Vätän.(53)

Här kün körib, bilib sengä(54)

Qaytä – qaytä yetävergüm,(55)

Vätän, mängü dâstân vätän,(56)

Äytä – äytä ketävergüm.(57)

1991, 2007

31) ÅQ RÖMÄLLÄR(1)

Zäväl bälqıb ummânimdä, nährimdä,(2)

Şärmu häyâ tənqıs bolgän dävrimdä,(3)

Åq römällär päydä boldi şährimdä,(4)

Häyrân etib konikmägän közlärni.(5)

Bunçä açıq, bunçä behäyâ dünya,(6)

Älär üç... tört...älär hâzirçä tәнhâ,(7)

Färiştälär täşläb ketdimikän yâ,(8)

Tün çâğıdä tänläb tązä qızlärni.(9)

Şunçä yillär faqat âfät keldimi?(10)

Åq römällär birlän iffät keldimi?(11)

Yurtdän ketgän ül lätâfät keldimi?(12)

Ne qaltırâq bâsdi nâgâh tizlärni?(13)

Xayällärim mening ğamdän qârârdi,(14)

Köksimdägi dâğlär ildiz yârârdi,(15)

Bir müslimä häyâtimğä qarârdi,(16)

Hicâb içrâ äytâlmäy bir sözlärni.(17)

Kelgusidir, ketgusidir şämällär,(18)

Pâk bolsinlär bundäy keyin ä'mällär,(19)

Qandäy gözäl köringäy âq römällär,(20)

Berkitgändä äynıqsä âq yüzlärni.(21)

1992

32) HİKMÄT(1)

Hikmät nä dâştu qır, nä bâğu bostân(2)

Vä nä mälikäning çârbâğıdädır.(3)

Nä qasru äyvânlär, nä râhu mänzil(4)

Vä nä yigitlikning qırğâğıdädır,(5)

Nä şânu märtäbä, nä mâlu dünyâ(6)

Vä nä çinârlärning yâprâğıdädır,(7)

Hikmät – bu dünyädän öksinib ötgän(8)

Âtäng mâzârining tuprâğıdädır.(9)

1993

33) PÄLVÄNLÄR YURTI(1)

Pålvånlår heç yulduzlårgå qaråmåydi,(2)

Yulduzlårgå qaråså går pålvan emås.(3)

Yigitlikmi toy kormåså, küråşmåså?(4)

Küråş tüşmåy ötgån dåvring dåvrån emås.(5)

Qaşqadåryå – tågu dåştlår, çöllår tengsiz,(6)

Ey qalbimning dårålåri neçün berksiz?(7)

Båşim üzrå yåstångån, keng, måviy, çeksiz,(8)

Pålvånlårning yürågidir, åsmån emås.(9)

Fårzåndlåri yerni muştlåb tuğılgån yer,(10)

Mård yıqılså kökdån yulduz yåğılgån yer,(11)

Yigitlårning kürågini såğıngån yer –(12)

Tånti mülkdir, şunçåki bir måydån emås.(13)

Bu bålålår gurur bår deb ålišådi,(14)

Pul üçünmås – nåmus, år deb ålišådi,(15)

Åmir Temur qåni bår deb ålišådi,(16)

Åri yoqlår uşbu elgå oğlån emås.(17)

Ålpåmişdån merås qålgån hussålårin(18)

Körib dildän ketgäy bär – yoq gussäläring.(19)

Söyläb yürär Sâhibqırân qıssälärin,(20)

Üyläri häm el qatâri, qorgân emäs.(21)

Pâlvânlär heç yulduzlärgä qarämäydi,(22)

Qarägändä köngilläri âsmân emäs,(23)

Meing yânglıg üç – tört şe'rgä qul bolârdi,(24)

Qul bolgânlär, biling dostlär, pâlvân emäs.(25)

1993

34) SİZGÄ(1)

Hâvlingizdän şärqırägân sây ötsä,(2)

Yelkängizdän quyâş ötsä, ây ötsä.(3)

Qâşlâringiz mängü kâmân yây ötsä,(4)

Sâvr yânglıg ädil qâlsä boyingiz,(5)

Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(6)

Bär yulduzlär sizgä xızmat qılsälär,(7)

Ummânlär häm siz deb qurib, tolsälär,(8)

Güllär sizdän rängü ifâr âlsälär,(9)

Çämân bolsä yürgän köçä – köyingiz,(10)

Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(11)

Sevinç birlän açılsälär eşiklär,(12)

Üyingizni tär äyläsä beşiklär,(13)

Yängräsälär ärmän bolgän qoşıqlär,(14)

Qıqırläsä körgän qızu oğlingiz,(15)

Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(16)

Yellär qarâ zülfigizni qulf etib,(17)

Yelib tursä husningizni mülk etib, (18)

Säädätü mälâhätni körk etib,(19)

Särgaymäsä xargiz rängü royngiz,(20)

Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(21)

Dostlär kelib ul kün bağrim tilsälär,(22)

Boğzim yulib, ändin bir näy qılsälär,(23)

Hämmäläri qatârlaşib çälsälär,(24)

Ävâzälär bolsä oğıl toyngiz,(25)

Tolärmidi heç tolmägän könglingiz?(26)

1993

35) DÜNYÅ MÄSÄLİ(1)

Räncü gam äzäldän bäräbär kelür,(2)

Älär bir – birigä birädär kelür.(3)

Neçün sevinçläring bir xıl, äy dünyâ,(4)

Neçün ärmänläring bunçalär rängin?(5)

Xâru zäbunlıgdä qälsä insänlär(6)

Süt emizgän axır kelib cäyränlär.(7)

Neçün häyvänläring säfdil, äy dünyâ,(8)

Neçün insänläring bunçalär bädbin?(9)

Bir äkäm bär edi begänälärdän,(10)

Uni häm ötkärding ötxänälärdän.(11)

Neçün giryänläring külär, äy dünyâ,(12)

Neçün şadmänläring bunçalär gamgin?(13)

1994

36) ÄYİRBÂŞ(1)

- Bu dünyädä ehtiyâc mol paxtägä,(2)

Men paxtâni älmäştirgum taxtägä.(3)

Mening sening diyoringgä pättäm yoq.(4)

Paxtäm köp, lek tām yâpişgä taxtäm yoq.(5)

Ümrim mehnät vä zähmätdän ibârät.(6)

Mungayädür çälä bitgän imârät.(7)

Men demäsmän qahvâ yâki lättäber,(8)

Paxtämni âl, bersäng mengä taxtä ber.(9)

Yânilgı, mây bir gâp bolâr, sâl qulâq:(10)

Şâvullâmäs bekâr tün – kün mingbulâq.(11)

- Qâgâz âlgil, u tillâgä bärâbâr.(12)

- Mengä faqat paxtä kerâq, birâdâr!(13)

Şâirlâr hâim qızıq, yâzâr betinim,(14)

Tâmsiz üydä kitâb oqır axır kim?(15)

Yetmäsä, âl körpä – yâstıq, töşâgim,(16)

Postâgim bâr, bir âmälläb yâşâgum.(17)

Ertä – indin qış körsâtâr künimni,(18)

Yetmäsä gâr, yaçib berây tönimni.(19)

Özbek qızıq, dâim şundây cäydäri,(20)

İmârät deb ötâr ümr dâftäri.(21)

Bu sâfâr hâim âqlâdi öz nâmini,(22)

Tonsiz qâlib, yâpib âldi tâmini.(23)

1993

37) NÄ KERÄK?(1)

Bir gülgä bir dildän dünyâ keräkdir,(2)

Bir dilgä bittä gül tånhä keräkdir.(3)

Bir elgä mehdän dâryâ keräkdir,(4)

Mehr gâr bolmäsä, itâb nâ keräk?(5)

Tiriklik bir aziz ne'matdir azal,(6)

Otkarmaq cayizdir pakiza, gozal,(7)

Nasimlar navadir, yapraqlar – gazal,(8)

Balagat bazmidä şarab nä keräk?(9)

Siy mü zär hävâsi rängläringdädir,(10)

Ne häsrät tãmâging, tängläyindädir?(11)

Ey insân, hisâbing mängläyindädir,(12)

Bunçalär hisäbu kitâb nä keräk?(13)

Sadâqat dârsidän xabär bolmäsä,(14)

Fârâsät ählidän nâzär bolmäsä,(15)

Köngildä häyädän äsar bolmäsä,(16)

Ul hüsnü cämâlgä hicâb nä keräk?(17)

Suv özä yârq etgän şu'lâdir ümring,(18)

Âsilgän âmânät tugmädir ümring,(19)

Mâgâr Haq yolidä ötmädi ümring,(20)

Seni bu çülgagän sarâb nä keräk?(21)

İlgagil dünyådän mungluğ küyingni,(22)

Eng ävväl süpürgil köngil üyingni,(23)

Sävälü cävâb et här bir küyingni,(24)

Sävâling bolmäsä cävâb nä keräk?(25)

1994

38) DUÂ SORÄB(1)

Bâybuvä, duâ äyläng,(2)

Siz gârçi Xızr emäs,(3)

Lek Xudâ här kimgä häm(4)

Mâl bermäs, dävlät bermäs.(5)

Dâim âçıq eşigü(6)

Qâzân tölä âşingiz.(7)

Sizni âlqar bütün el:(8)

Dârd körmâsin bâşingiz.(9)

Mâyli här bir faqrning(10)

Bâşini siläng, siyläng.(11)

Birâq mengä qol âçing,(12)

Bâybuvä, duâ äyläng.(13)

Råsti gäp, xop zerikdim(14)

Åmädni quvä – quvä.(15)

Tonim yelkäm dä dâim,(16)

Duâ äyläng, báybuvä.(17)

Şâiri zämânlärning(18)

Duâsin âldim räsä.(19)

Mâşhur şâir bolib men,(20)

Elgä boldim âvâzä.(21)

Yâlgız emâsmän gârçi,(22)

Ägârçi dost – yârim bâr.(23)

Könglim mening şe'rdän bây,(24)

Välekin rözgârim bâr.(25)

Dilimdä bu dünyâning(26)

Dârdlâri kuyib ketsin.(27)

Bâybuvä, duâ äyläng,(28)

Bir şâir boyib ketsin!(29)

1995

39) XUDÂGÄ TÂPŞIRDİM(1)

Qay bir səhfälärdä qâldi üçqunim,(2)

Qay bir lähzälärdä qâldi kükünim,(3)

Yaxşımı, yâmânmi ötdi bir künim,(4)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(5)

Sävâbim bârmi yâ günâhim bârmi?(6)

Bu dârdi dilimgä âgâhim bârmi?(7)

Ertän kün bir râtsgoy güvâhim bârmi?(8)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(9)

Bâlâlik ul tili çüçügim boldi,(10)

Tinq âsmânläri qoşığım boldi.(11)

Eng vâfâdâr dostim küçügim boldi,(12)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(13)

Ârzu şirin edi misli händäläk,(14)

Qasr vâ'dä äyläb bolibmân häläk.(15)

Unimni kuydirib ketdi bir mäläk,(16)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(17)

Häsäd adâ qıldı güldäy dostimni,(18)

Men uni içimdä bir bär sökdimmî?(19)

Ungä eltib bering mening postimni,(20)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(21)

Mäyli bäräversin şübhä gümângä,(22)

Yâmânlik qılâlmäm hättâ yâmângä.(23)

Ul meni âlgäydir här tün nişângä,(24)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(25)

Âgyârlär âgzidä ertäk ekänim,(26)

Kelärmî yolidä közlär tikkänim?(27)

Qandäy xâsil berär ekkän ekinim?(28)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(29)

Yâşärmän här dâmni köngil âni deb,(30)

Bir kün... yığılgäylär dostlär meni deb,(31)

“ey sirâc tănängdä câning qanı?” deb,(32)

Men uni Xudâgä tâpşirdim âxır.(33)

1995

40) FÄRZÄND(1)

Sen däryâ boyidä dünyâgä kelding,(2)

Däryâyü zämâanning tofânläridä.(3)

İsmingni yâzişdi âstânlärning(4)

Hâli qurimägän betânlärigä.(5)

Häyqirib turärdi u päyt qâyälär,(6)

Äsmânlärdä – çaqmaq, güdüräk.(7)

Sen tâşqın qoynidä dünyâgä kelding.(8)

Demäk: köngling tâşqın,(9)

Özing tâşqın bolâğing keräk!(10)

Sening beşigingni tebrättdi ellär,(11)

Giyâhlär bezättdi uyquläringni.(12)

Änâv çokkılärdän âhülärm tângdä(13)

Kördi läbingdä ilk külgüläringni.(14)

Bulärning bärçäsi vätändir, vätän!(15)

Tävâning öpâcäk här bir tâş – vätän!(16)

Sen häli bilmäysän – yângi äyvâanning(17)

Şiftini tänlägän qaldirgâç – vätän!(18)

Tillaring suvlärdäy rävan bolgändä,(19)

Bürgütlär uçgändä tağdäy dilingdän,(20)

Yüräkning eng yüksäk çoqqıläridä(21)

Bir kün uçraşäsän sen vätän bilän.(22)

Uning bir küniğä yäramâq üçün,(23)

Åğır dämläridä bolmâq – çün tiräk,(24)

Åzlik qılär faqat cim sevib yürmâq,(25)

Özing åğâh,(26)

Köngling åğâh bolmâğı keräk!(27)

Özing imân,(28)

Köksing imân bolmâğı keräk!(29)

Vätän, deb özini yaqlâb, äldäsä,(30)

Nâpâklär äldäsä,(31)

Çâpâklär äldäsä,(32)

Hämmä här yösindä uni täläsä,(33)

Sen öz yürägingni yulmâğıng keräk!(34)

Sen öz yürägingni yulmâğıng keräk!(35)

Vicdân teşäsini urib befäryâd,(36)

Vätänni mänzilgä eltmåging keräk.(37)

Cüdä qıyın yoldır bu yollär, färhåd!(38)

Şundänmi bu yerdä ülkän qâyädä,(39)

Äppâq härfk-lär bilän bezäb cismini,(40)

Qurüvçilär örnätişibdi(41)

Sening Nävâyidän qâlgän ismingni.(42)

41) ZULMÄT VÄ ZİYÄ(1)

Men çıqdim qârangu öylär qa'ridän,(2)

Bir yârug şâmäl häm çıqdim näridän.(3)

Bulutlär yüzärdi köklärdä yirâq,(4)

Bir tãmâni qarâ, bi tãmâni âq,(5)

Däryâ ketär edi tün ärâ tånhä,(6)

Bir sähili yârug, bir sähili qarâ.(7)

Uzänib yätärdi uzun yol härüb,(8)

Bir tãmâni qarâ, bir tãmâni yârug.(9)

Dälälär çıqdılar âldinmä – ketin,(10)

Yärmisi zim – ziyâ, yärmisi âydin.(11)

Güvlâb çârîh ürârdi tegrâmdâ dünyâ,(12)

Bir tãmâni zulmât, bir tãmâni ziyâ.(13)

Tinmäy cäng qılârdi ikki zor qudrât,(14)

Birâvi qabâhât, biri âdâlât.(15)

Ğıçirlâb äylândi cäfâkâş zâmin,(16)

Bir tãmâni şâdmân, bir tãmâni hâzin.(17)

Vâ bu zâmin üzrâ turârdi mângü,(18)

Üylâr – yârmi yârûğ, yârmi qârângu.(19)

Qançâ hân, beklârni ötkizgân elim,(20)

Qançâ âybeklârni yütqızgân elim.(21)

Nimâ bolgändâ hâmi hâr ân, hâr zâmân,(22)

Könglim derâzâsi âçıq sen tãmân.(23)

Bugün bir şâmâllâr esmâqdâlâr, bâq,(24)

Termizdän tå Tåşkentu Xevâq.(25)

Şu cânbaxş nâsimgä qârişib bârâr,(26)

Mämläkätning yüzü yârişib bârâr.(27)

Men häm nur eltsin deb zulmät dillärgä,(28)

Yâruğ sözlärimni sâçdim ellärgä.(29)

42) NÄVROZ QOŞIGI(1)

Fäläk bizni bälälärdän äsrädimi?(2)

Yulduzlärdän bâyçeçäklär säçrädimi?(3)

Bir kürtäkkä älmäşdim bår häsrätimni,(4)

Äläm eski, lekin öngü sölim yängi.(5)

Äsmån boldi bir keçädä hârgın bağrim,(6)

Toy başlädi çaqınlärim, yâmgırlärim,(7)

Göyâ hâzir yäprâq yâzâr tãmirlärim,(8)

Göyâ eski qalâm tutgån qolim yängi.(9)

Äylärgä häm älişmäsmän yüzlärimni,(10)

Qaräng qoqån, qaräng surxån qızlärimni.(11)

Zülfläriyu räyhänlärimni(12)

Ålib kelgän epkinlärim, elim yängi.(13)

Ey köhnä bâğ, köpdür çekkän äziyätin,(14)

Qurigän şax, dildä sening väsiyätin,(15)

Ay sâriq bârg, qulâğımdâ nâsihätin,(16)

Bu yil endi mening gülzâr, gülüm yängi.(17)

Hâr köngilgä bir yängi küy, qâşıq bersin,(18)

İmân, insâf, diyânätini qâşib bersin.(19)

Hâr bir üygä eng ävväl bir beşik bersin,(20)

Heç bir üygä körsätmäsin ölim yängi.(21)

Bârmâqdäsiz gârçi hindu hitâyülgä,(22)

Ümid äyläng öz yeringiz, hudâyülgä,(23)

Üyläringiz tolsin bu yil buğdâyülgä,(24)

Ĝımirlägän elim, dâştı çölim yängi.(25)

Lâlälärdän gâr äytmädim, qır äytädi,(26)

Qâlgänlärin sâmä äytâr, yer äytädi.(27)

Könglim açsäm, hâr hiyâh bir şe'r äytädi,(28)

Râstin äytsäm, köksimdägi dilim yängi.(29)

1995

43) İNSÂNİYLİK(1)

Yâşâş âsân, birâvlârni(2)

Qutqarmâq qıyınrâqdir.(3)

Özgâ taqdir, özgâ dârtni(4)

Yürägingdän birma-bir(5)

Ötkärmâq kiyinrâqdir.(6)

Öz gâmingdâ keçä – kündüz(7)

Qân yutmâq âsânrâqdir.(8)

Özgälär – çün cim qâvrilgân(9)

İnsânlär insânraqdir.(10)

Dildâlikmi, dârdâşlikmi,(11)

Dâd sâlsä hâm fâniylik,(12)

İnsânlârni eng birinçi(13)

Qutqargân insâniylik.(14)

Tâki âlâm, tâki çeksiz(15)

Câhâniylik yârlgân.(16)

İnsândän hâm ävväl, âldin(17)

İnsâniylik yârâlgân.(18)

Şul sâbâbdân âbâd güldây (19)

Solmâgân insâniylik.(20)

Dünyâ tugâr, insân ölar,(21)

Ölmâgây insâniylik.(22)

1996

44) CÂNU DİLİM(1)

Xurriyât epkinlâri bâgingdâdir, tâmingdâdir,(2)

Yulduzing, qutluğ hilâling subhu âqşâmingdâdir,(3)

Fâyz ilâ fâzlu fârâgat tinçü ârâmingdâdir,(4)

Ey vâtân, cânu dilim, cânu dilim nâminndâdir.(5)

Yetti âsmân cilvâsi bir nurli äyyâmingdâdir.(6)

Bâgım içrâ güllâgân zârdâli, ciydâm sen özing,(7)

Sünbülü râyhân ifârli gül qasiydâm sen özing,(8)

Riştâyî cânim özingsân, nuri diydâm sen özing,(9)

Ey vâtân, cânu dilim, cânu dilim nâmingdâdir,(10)

Yetti âsmân cilvâsi bir nurli äyyâmingdâdir.(11)

Haq tââlâ qollâgân yurt, sen vâilâr mâskâni,(12)

Här kälâming bir kârâmât, här gulâming bir ğani,(13)

Sen Buxâriylär bähâri, Termiziylär gülşâni,(14)

Ey Vâtân, cânu dilim, cânu dilim nâmingdâdir,(15)

Yetti âsmân cilvâsi bir nurli äyyâmingdâdir.(16)

Bittä ğışting, söyläsä, âlämgä dâstân bolġusi,(17)

Här köngil bundä fâzâ, här dil bir âsmân bolġusi,(18)

Til çıqargân här oġıl, qız Özbekistân bolġusi,(19)

Ey Vâtân, cânu dilim, cânu dilim nâmingdâdir,(20)

Yetti âsmân cilvâsi bir nurli äyyâmindâdir.(21)

Kiprigimdä ġärdläring, xâru xasim birlân ketây,(22)

Tâġläringdän esġân ul tânggi nâsim birlân ketây,(23)

Bir ism birlân kelibmân, şul ism birlân ketây,(24)

Ey Vâtân, cânu dilim, cânu dilim nâmingdâdir,(25)

Yetti âsmân cilvâsi bir nurli äyyâmindâdir.(26)

1997

45) TÄRİQAT TUPRÂĞI(1)

Âlâv desâng kül çıqadir,(2)

Xazânlâri gül çıqadir.(3)

Qatlâm – qatlâm tuprâq emâs,(4)

Qatlām – qatlām dil çıqadır.(5)

Âlām əslī yūzingdādir,(6)

Yä'ni qāşu közingdādir.(7)

Hikmät sening özingdādir,(8)

Ne izlāsāng – şul çıqadır.(9)

Zärrä – zärrä bu yer qa'ri(10)

Bir şäyx erur yā bir vāli.(11)

Ġāfil insān öylär vāle:(12)

Tāngä tillā, pul çıqadır.(13)

Yerdän āsmān çıqar bundä,(14)

Demä: zindān çıqar bundä.(15)

Qullär sultān çıqar bundä,(16)

Sultānləri qul çıqadır.(17)

1997

46) BÜYÜK ŞAİRLÄR(1)

Büyük şâir bolmaq bu ne cāzādır?(2)

Äfzälmsmi tirik yürgän çumāli?(3)

Lütfiy bâbâ, Mir Älişer vâ bâbür(4)

Cävânlärdä turişibdi qamälib.(5)

Bâqaversäng tiriklik nâhâridän,(6)

Ġunçälärning açilmâğı bir zebâ.(7)

Mâymunlâru bâyquşlâr diydâridän(8)

Bâbâhrâdir bundä Gülxaniy bâbâ.(9)

Furqat çekâr âyrılıqdây âh-figân,(10)

Hänüz âyrâ qısmâtlâri umumiy:(11)

Mâvlânâ deb siylâsâlâr – dâ, hâmân,(12)

Muqımgınâ bolib yâşâr Muqımiy.(13)

Moltirâydi beçârâ Usmân Nâsir,(14)

Çolpân körmäs kökdâgi çolpânlârni.(15)

Bârçälâri zindândän çıqıb âxır,(16)

Bând etmişlâr şü tıgız cävânlârni.(17)

Nelâr kördi Âybek yâruğ cähândän?(18)

Bundä hâm u öz suküti, öyidä.(19)

Ġafur ġulâm çıqıb ketib cävândän,(20)

Sâyr etâlmäs ânhârlärning boyidä.(21)

Nimä keräk sengä bundâq büyüklik,(22)

Qalâm täftin sezmäsä gâr barmâging?(23)

Qandây yaxşı şân – şührâtsiz tiriklik,(24)

Yällâ qilib şe'rlär yâzib yurmâging!(25)

1998

47) XÂRÄZMÇÄ(1)

Bir gül kördim naqşi nigâr şäklindä,(2)

Kämzülläri bâgu bähâr şäklindä,(3)

Qarâ közi lâyli nâhâr şäklindä,(4)

İkki zülfi mâr, äcdâhâr şäklindä,(5)

Bul ikkisi tün – kün bedâr şäklindä.(6)

Bäländ bâging älmäyu âranji bâr,(7)

Bâg ârtindä Xevâyü urgânçi bâr.(8)

Bir söz desäm ändäkinä rancı bâr(9)

Bul sänämning ikki nihân gänci bâr,(10)

Bärglär ärä ikki änâr şäklindä.(11)

Ğunçä kâbi ğunçälärni soldurur,(12)

Äsli ğunçä degänläri şuldurur.(13)

Külgiçlari kuydurur hām küldürür,(14)

“gäldingizmi” deyişlari öldürür,(15)

Qurbānlari qatâr – qatâr şaklindä.(16)

Quyâş çıqsä şul sänämning yüzündän,(17)

Âläm keçär âyindän, yulduzindän,(18)

Dä’vâ qılmäy dilning yâzu küzindän,(19)

Gürlängäçä ketäy äning izindän(20)

Gâhi xazân, gâhi gubâr şaklindä.(21)

Endi bizä bir gâp bolsä gül sâbâb,(22)

Xârâzm, ây, hâlimizä qoy qarâb.(23)

Endi bildik, işq elinä öt qalâb,(24)

Hâfizlâring kuylâsâlär, şul sâbâb(25)

Şâmâyili selü sebâr şaklindä.(26)

1998

48) ÂNÄMNİNG KÄLIŞLÄRİ(1)

Bunçä hām qattıq ekän(2)

Qısmätning bâlışlari.(3)

Köz âldimdän ketmäs heç(4)

Ânämning kâlışlari.(5)

Ulär âstânâsidä(6)

Turär bir cüft äbgârdäy.(7)

Közimgä bütün dünyâ(8)

Körinädi äybdârdäy.(9)

Yäşäydirmän gârçi qol,(10)

Yüzlärini sâgînib.(11)

Kâişläri dâhlizdä(12)

Turäverär âgrinib.(13)

Dârdimni yâşirgäymän(14)

Ânäm hâlim sorgändä.(15)

Kâişläri välekin (16)

Bârin bilib turgändäy.(17)

Gârçi tilsiz, zävânsiz,(18)

Hâmuş, beâzârdäylär.(19)

Bâr dârdu hicrânimdän(20)

Ulär habârdârdäylär.(21)

Änämning közyaşidän(22)

Bolsä bälisläri näm(23)

Näzarimdä keçälär(24)

Yıglär kälisläri häm.(25)

Ulär häm göyâ meni(26)

Örtänib öylägäylär.(27)

Baxtu baxtsizligimdän(28)

Qıssälär söylägäylär.(29)

Sâğınçning devârläri(30)

Yâmğırlärdä emrilgän.(31)

Ulär häm änäm käbi(32)

Yollärimgä termulgän.(33)

Mâl yıgmädım men, ämmâ(34)

Suv sorgängä sây berdim.(35)

Bir könglim bâr edi, lek(36)

Men uni häm bây berdim.(37)

Bu dübyädä nihâyät(38)

Bir hikmətni ilğadim.(39)

Kəlişlərnı yüzimgä(40)

Bäsib, kelär yıglägim.(41)

Änämning kəlişləri...(42)

Bir ümrlik qarzimdäy.(43)

Pätäklärin közimgä(44)

Sürtib ölsäm ärzigäy.(45)

1999

49) QIRQ BÄHÄR RİVÄYÄTİ(1)

Köhnä dostläringdäy kökdä äy, quyâş,(2)

Qırq yâş, sâğınçmiding vâ yâkim bärdeş?(3)

Yärmi issıq, yärmi sāvub qālgän âş,(4)

Sâymi, sâhilmi yâ säyhänmi, qırq yâş?(5)

Bäri bir – birigä häyränmi, qırq yâş?(6)

Sen tång deb kütgäning şâm çıqqandäyin,(7)

Örgän ärpäläring hām çıqqandäyin,(8)

Häm tingän yâmğıru hām çaqındäyin,(9)

Rängi säl unıqqan köylägim, qırq yâş(10)

Ertä nelär deyä öylägum, qırq yâş?(11)

Yarmi aq, yarmisi zangar tepalik,(12)

Unda gulxan yanar, yani kapalik.(13)

Bir yolchi atlanar – qunduz telpaklik,(14)

Bir tunda zar-mahzun bolganim, qirq yash,(15)

Qirlarda qalganim – gulxanim, qirq yash.(16)

Izhâr deyinmikin va ya iztirab,(17)

Sevinçmi, saadat, sevgimi, sarab?(18)

Yarmi konglim abad, yarmisi xarab,(19)

Yashil ham za'faran koklamim, qirq yash,(20)

Ichî talâ hicran toplamim, qirq yash.(21)

Bu – bir keng sahrada qalgan paytdayin,(22)

Arman, qushlaringga ne deb aytayin?(23)

Aldga yuraymi ya artga qaytayin?(24)

Mening visalim ham firagim, qirq yash,(25)

Shabnamga garq bolgan qaragim, qirq yash.(26)

1999

50) ACÄB DÜNYÄ(1)

Men bu alam ahvalining(2)

Här rāngigä tüşünmädim(3)

Men bu ālām avlādining(4)

Näyrāngigä tüşünmädim.(5)

Men bu içi tolā riyā,(6)

Köngli qarā yārānlārlarning(7)

Kiyib yürgän çāpāning(8)

Zār rāngigä tüşünmädim.(9)

Men bu çāmān sāhnāsīgä(10)

Åşıq bolib kelgän edim,(11)

Gül rāngigä tüşündimu(12)

Dil zāngigä tüşünmädim.(13)

Men bu bāzār içrā yürgän(14)

Bübullārgä häyrān bāqdim,(15)

Simyāğāçgä bāğlıq turgän(16)

Kār häygigä tüşünmädim.(17)

Men bu kävnü mākānīgä(18)

Bir dost izlāb kelgän edim,(19)

Ertäyu keç aş eb yâtgän(20)

Bärzängigä tüşünmädim.(21)

Köngilläru mäysälärning(22)

Şivirlärin tingläy devdim,(23)

Qârinlärning dömbiräyu(24)

Därängigä tüşünmädim.(25)

1999

51) MİR ÄLİŞER(1)

Tiriklikning bângi Nāvâiy,(2)

Büyüklikning rängi Nāvâiy.(3)

Bir yarişdi zim – ziyâ âläm,(4)

Türkiylärning tângi Nāvâiy.(5)

Beş äsrlik rüyâdir dünyâ,(6)

Beş äsrlik öngi Nāvâiy.(7)

Bir ummânkim, ibtidâsi yoq,(8)

Yoqdir uning songi – Nāvâiy.(9)

Ötgän säyin ildämläb ketgäy,(10)

Bärgän säyin yängi Näväiy.(11)

Vätän käbi pâyâni yoqdir,(12)

Vätän käbi mängü Näväiy.(13)

2000

52) EGÄSİ BÂR YURT(1)

Âçsäng dävränlärning kitâblärini(2)

Qançä kärvänlärning ertägi bårdir.(3)

Tinglä dänälärning xıtâblärini:(4)

Egäsi bär yurtning – ertäsi bårdir.(5)

Dünyâning menzilü mäkanlärinä(6)

Bir rözgâr büt bolsä, törttäsi xårdir.(7)

Bâqqıl öz yurtningning qorgänlärigä:(8)

Egäsi bär yurtning – ertäsi bårdir.(9)

Bundä ây, quyâşdän çehrälär âlgän(10)

Ogıl häm qızlärning erkäsi bårdir.(11)

Här äytgän sözidän Vätän tuğılğan,(12)

Egäsi bär yurtning – ertäsi bårdir.(13)

Milyanlab Özbekning ümidlari cäm(14)

Milyan bu avazlar – namus ham ardir.(15)

Çapdim she'rlarimni qoltiqlab men ham:(16)

Egasi bar yurtning – ertasi bardir.(17)

Qaldirgachlarga ber ayvanlaringni,(18)

Quşning ham bak bilan bekasi bardir.(19)

Singiljan, ekaver raihanelaringni,(20)

Egasi bar yurtning – ertasi bardir.(21)

Umr gahi shirin, gahi talx bolgay,(22)

Ulug niyatlarga Allahham yardir:(23)

Egasi bar yurtning eli halq bolgay,(24)

Egasi bar yurtning – ertasi bardir.(25)

2000

53) ÄRMÄN(1)

Farzandlar bar, mehrin toshab gilam qilär,(2)

Farzandlar bar, ata konglin alam qilär.(3)

Äta, osha, chapaningiz qatidagi(4)

Çigitçaliq bolmaganim alam qilär.(5)

Färzändlär bär, öz bağrini dâğlär etgän,(6)

Ätäsigä tirigidä bâğlär etgän.(7)

Öz nâmin häm, ätä nâmin tâğlär etgän,(8)

Yigitçälik bolmägänim äläm qılär.(9)

Äçiq qâldi zâry häyrân eşigimiz,(10)

Sähärdän tuz tâtmay yâtdi küçügimiz.(11)

Şu küçükning yälâğıyu yälâqdägi(12)

Särqıtçälik bolmägänim äläm qılär.(13)

Ä, bu cänvâr, bärçämizni kuydirdi song,(14)

Mâşinägä urib özni öldirdi song.(15)

Qabringizni tirnâb – tirnâb fiğân etgän(16)

Bir itçälik bolmägänim äläm qılär.(17)

Men öyläymän: sävâbimni qalâm qılär,(18)

Men qılmägän yaxşilikni bälâm qılär.(19)

Ätä, siz –çün könglimdägi şundäy nâşud(20)

Ümidçälik bolmägänim äläm qılär.(21)

2000

54) ÖRGÄNING(1)

Bu dünyädä gözäl, câzib yaşaşni(2)

Xuşahlâqu xuşsuvrâtdän örgäning.(3)

Här nârsägä birdek nâzâr tâşlaşni(4)

Quyâş sâçgân mürüvvâtdän örgäning.(5)

Dilingizdä neçün târlik, nâ sirdir?(6)

Qaräng, bähâr qandây äcib taqdirdir.(7)

Kesâkkä hâm, tâşlârgä hâm u birdir,(8)

Bähâr bergän hürriyâtdän örgäning.(9)

Gäpgä çeçän, ey oqlâ bärnâlär,(10)

İşq bâğıdä ungän gülirä'nâlär.(11)

Lâyli, mäcnun ötib ketgän sährâlär,(12)

Ulär etgän sükunâtdän örgäning.(13)

Beş âqşâmlık şâmâl erur yâşlık hâm,(14)

Ätirgulning yäprâqläri neçün hâm?(15)

Neçük dâvlät erür ümr, neçük gam?(16)

Ümr körgän pürhikmâtdän örgäning.(17)

Häyât esä gâh âş tutâr, gâh qırmâç,(18)

Süygândän häm, küygândän häm sorâr bâc.(19)

Şiftingizgä kelgän bir cüft qaldirgâç(20)

Tärtgän äzâb – uqubätdän örgäning.(21)

Baxtu tâle tiläy sizgä Âllâxdän,(22)

Yırâq yuring yâmânlik häm günâhdän.(23)

Sädâqatning rämzi Räsulüllâhdän(24)

Merâs bolgän muhâbbätdän örgäning.(25)

2000

55) NÂN İSİ(1)

Nânguzärning qızlâri-(2)

Âylâri, yulduzlâri.(3)

Yulduzlâridây nânlâri,(4)

Nânlâridây yüzlâri.(5)

Qırq yillik ärânlârim,(6)

Hicrânlârim – begânä.(7)

Bir kün nân âläyin deb(8)

Bölâyâzdim devânä.(9)

Büzdüm dârdim qasrini,(10)

Tüzdüm ârzu, öy bäländ.(11)

Zilâlâsi – räyhândây,(12)

Muhäyyâsi – boybäländ.(13)

İslârimini intıqıb(14)

Tâşkentlârdân elgäymän.(15)

Ming çağırım yolbâsib,(16)

Nân âlgâni kelgäymän.(17)

Sâğınç boldi dil bilân,(18)

Bizning çâlgân kuyimiz.(19)

Ânâm häyrân: men kelsäm(20)

Nângâ tolgây üyimiz.(21)

Nângüzârning qızlâri-(22)

Âylâri, yulduzlâri.(23)

Yulduzlâridây nânlâri,(24)

Nânlâridây yüzlâri.(25)

Dilâramu lâlalâr,(26)

Keldi işning ağiri –(27)

Boybäländ qızıngizni(28)

Ålib keldim åxırı.(29)

Qançä tolin åylärni(30)

Åy yüzigä älmäşdim.(31)

Häyätimning gül isin(32)

Nân isigä älmäşdim.(33)

Yåd etgändä här zämân(34)

Oqing baxtlär däftärin.(35)

Muhäyyâni siz mening(36)

Şe'rlärimdän axtäring.(37)

2000

56) HÄYÂT QOŞIĞI(1)

Kimilər älvân kiydilär,(2)

Kimilər ärmân kiydilär.(3)

Kimdä bāru kimilər zār,(4)

Buni häyât deydilär.(5)

Kimilər gül deb suydilär,(6)

Kimilər tüşgä yöydilər.(7)

Åqu qârä rängläri,(8)

Buni häyât deydilər.(9)

Kimilər yânmäy kuydilär,(10)

Kimilər qânmäy toydilär.(11)

Kim bemâru kim bezâr,(12)

Buni häyât deydilər.(13)

Güllärini ciydälär(14)

Közyâşinggä çäydilər.(15)

Bunça äziz isläri,(16)

Buni häyât deydilər.(17)

Qandu nâvvât deydilər,(18)

Lek içlärin eydilär,(19)

Körâlmäyin kim – kimni,(20)

Buni häyât deydilər.(21)

Yänä esib keldilər(22)

Şämälläring – däydilər.(23)

Kimilər b̄aru kimilər yoq,(24)

Buni h̄ayāt deydilər.(25)

Bols̄a h̄amki bedill̄ar,(26)

B̄al̄and ȳaṣ̄ang, ey dill̄ar.(27)

Qan̄atl̄ari qayrilm̄as,(28)

Buni h̄ayāt deydilər.(29)

2001

57) V̄AT̄AN DES̄AM...(1)

Bu diȳarning ayv̄anl̄ari nurḡa t̄al̄aṣ,(2)

Bu diȳarning k̄ayv̄anisi āyu quȳaṣ.(3)

V̄at̄an des̄am k̄ozimd̄aȳaṣ, ȳüzümd̄a ȳaṣ,(4)

K̄ozḡa s̄ürt̄ay n̄anl̄arini, n̄anl̄arini.(5)

Tiriklikning z̄ahm̄atl̄ari, taqdirl̄ari,(6)

H̄aȳatining b̄ar hikm̄at h̄am t̄adbirl̄ari,(7)

Āy, ān̄amning tupr̄aqqin̄a t̄andirl̄ari,(8)

Īsitḡansiz c̄anl̄arini, c̄anl̄arini.(9)

Kim v̄at̄anni z̄ar toniḡa yeng etmiṣdir,(10)

Kim baḡrini āsm̄anl̄ard̄ay keng etmiṣdir.(11)

Yaratganning özi bugün teng etmişdir(12)

Äsrlärgä änlärini, änlärini.(13)

Bir süvâriy kelmâqdâdir – bâbürmi yâ?(14)

Xirâtmi yâ, Hindistânmi yâki Könyâ,(15)

Körib keldi, bundän song häm körsin dünyâ(16)

Sultânläri, xânlärini, xânlärini.(17)

Bu diyârning äyvânläri nurgä tälâş,(18)

Bu diyârning käyvânisî âyu quyâş.(19)

Vâtân desâm közimdäyâş, yüzümdä yâş,(20)

Közgä sürtäy nânlärini, nânlärini.(21)

Neçün ötmâq hâsâd ekib ümlärgä,(22)

Dilni örâb garâz, riyâ – kömirlärgä?(23)

Häväs qilib yâşäng uluğ Temurlärgä,(24)

El bilgäydir şânlärini, şânlärini.(24)

2001

58) İNSÂN(1)

Bir qoldä qurâlu,(2)

Bir qoldä Qur'ân,(3)

Sen qandäy mänzilgä keb qålding, insån?(4)

Qasri bünyådingni bärbåd äyläsäng,(5)

Bilib bolmäsä gär –(6)

qaysing müsülmån.(7)

Bir qoldä qurålu,(8)

Bir qoldä İncil,(9)

Å, insån,(10)

Eng ävväl häddingni bilgil.(11)

Bir – biring äyläsäng gär xånäväyrån,(12)

Bilib bolmäsä gär –(13)

Qaysing nāsārån.(14)

Lekin cåhåletning milläti bolmä,(15)

Råzåletning dinu eläti bolmä.(16)

Buni tän ålgäydir hilål, Xåçing häm,(17)

Sorä, yıglåb äytär toqu åçing häm.(18)

Seni yåratgåndä qudrätü quçin(19)

Körsätib, yåratgån köp kåräm qılgån.(20)

Unutmä,(21)

Eng ezgü ämällär üçün(22)

Seni yer yüzidä mükärräm qılgän.(23)

2001

59) ÅY İZİDÄN(1)

Åy bu keç säyhändädär,(2)

Nur tolä xırmändädär.(3)

Åyni bu keç körmägän(4)

Bir ümr ärmändädär.(5)

Åh, bunçalär tölindir,(6)

On tört künlik kelindir.(7)

Åy desäm, ertäkdä yoq,(8)

Nä hürü gılmändädär.(9)

Qız bärädi säy bilän,(10)

Çelägidä äy bilän,(11)

Qılıqläri, nâzläri(12)

Käkligü cäyrändädär.(13)

Qız desäm, äyçä ekän,(14)

Bäldäği yäyçä ekän.(15)

Qāmātiyu saçları(16)

Cāncālū isyāndādir.(17)

Yil keçāru āy keçār,(18)

Suvingdān kim āy keçār,(19)

Sengā etgān kōngilning(20)

Sāvlāti qurgāndādir.(21)

Cāmālinggā yārātgān(22)

Tōlin āyni qarātgān.(23)

Yerdā sārsān qançā kōz,(24)

Qançā kōz āsmāndādir.(25)

Åh, bu qandāy āy, dilim?(26)

Kōksimdāgi sāy dilim.(27)

Vāy dilim, vāy – vāy dilim,(28)

Tāşkānu Surhāndādir.(29)

2001

60) SÖZ YOLÍ(1)

Zim-ziyā keçālār – siyāhdānlārim,(2)

Sāmānim qaydāyu qaydā dānlārim?(3)

Yāşil ādirlārim tepā boldilār,(4)

Qırlārim enkānib kāpā boldilār.(5)

Kutib qālāverdi meni tüş kōrib(6)

Bir lāyşuvāq üy hām bir yāğāç sori.(7)

Öriklār bāhārdāgūlin tökkändāy,(8)

Ötinlār oçāqdā külin tökkändāy.(9)

Men şundāy tōkilib, ālislāb ketdim,(10)

Bir söz āytālmāyin söz izlāb ketdim.(11)

Bundā – bir müştipār, bir ġarib tāndir,(12)

Mening hāyātimġā tāpālmāy tādбир,(13)

Qarāb qālāverdi yollārimġā zār,(14)

İzimdā singlimning qırq bāhāri bār!(15)

Ālāmdā eng āġır – sözning yolidir,(16)

Bu – tōkiliş yoli, küzning yolidir.(17)

Bu yoldä ne ränckim körmiş cänlärim,(18)

Eng ävväl tårtmişlär qadrdänlärim.(19)

Bârib bağrim açây tändir qorigä,(20)

Bâşim qoyib yıglây yâğaç sorigä.(21)

Qançä sâğınçläрни dillärim içdi,(22)

Bir şe'r hicrânidä dillärim keçdi...(23)

2001

61) TÖRT SÖZ(1)

“Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?”(2)

Bu sözlärdä ming yillik mä'nâ.(3)

Sâf muhâbbät, pâkizä siymâ,(4)

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(5)

Yergä tegib turgän kipriklär,(6)

İffät ekib turgän kipriklär,(7)

Qâdiriyning ärmânimi yâ,(8)

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(9)

Nāzākātmi, nāzmi, xicālāt,(10)

Mālāhāt yā tilsiz ibādāt?(11)

Öng kelmâqdän uçigän röyâ,(12)

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(13)

Sen – beâzâr, hürkâk bir kiyik,(14)

Elkäng üzrâ tâşk, riyâ kiyib,(15)

Tişin qayrâr cādugâr dünyâ,(16)

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(17)

Ärmân qılâr keyin bir millät,(18)

Sen – bir ibrät, gözel bir minnät.(19)

Ming yil şundâq qâlursän tãnhâ,(20)

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(21)

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ,(22)

İşq, vâfâning solmäs bähâri?(23)

Sen – häyâtning mângü yâdgâri,(24)

Negä yergä qaräysän, Râ'nâ?(25)

2001

62) MEHR(1)

Güllär tökib bähâr ketâr söringizdän,(2)

Ertä – indin ây hâm ketâr qiringizdän,(3)

Nimä fâydä köngildägi kiringizdän,(4)

Mehringizni qızğanmäng bir – biringizdän.(5)

Mäysälär hâm bir – birigä düykälädi,(6)

Qaräng, hättâ çümâdilär toy qılädi.(7)

Neçün häsäd köksingizdä küy çälädi?(8)

Mehringizni qızğanmäng bir – biringizdän.(9)

Bugün sizgä âq дәsturxân töşâr häyât,(10)

Täränäni tığârägä qoşâr häyât.(11)

Hâm singil, hâm yâringizgä ohşâr häyât,(12)

Mehringizni qızğanmäng bir-biringizdän.(13)

Kelâlmägäy endi härgiz tupraq yârib,(14)

Âtängizning mazarları bunça ğarib,(15)

Ânängizning izlərini öping bârib,(16)

Mehringizni qızğanmäng bir – biringizdän.(17)

Dünyâning bu pälläläri tãpilmäydi,(18)

Eşikläri tün – kün açïq, yãpilmäydi.(19)

Mehr keyin dökãnlärdä sãtilmäydi,(20)

Mehringizni qızganmãng bir – biringizdãn.(21)

2001

63) NÄVÂIYNI OQIŞ(1)

Här bir källä,(2)

Här bir bãs(3)

Cähälätdãn qorqïşı keräk.(4)

Här bir bälä,(5)

Här bir yãş(6)

Nävâiyni oqïşı keräk.(7)

Här bir ätä,(8)

Här bir möysäfid(9)

Ümr hikmätlärin körsätib,(10)

Näfs ärqãnlärin qırqïşı keräk,(11)

Färzãndläri, nãbiräsigä(12)

Nävâiyni oqïşı keräk.(13)

Bir bälägä – bütün mämläkät,(14)

Bä'zän esä qırq kişi keräk.(15)

Beşiklärdän tüşib bälälär(16)

Nävâiyni oqışı keräk.(17)

Siz deysiz: yol tâpişi keräk,(18)

Üy qurib, pul tâpişi keräk,(19)

Yoq – yoq, u âr qılışi keräk,(20)

Nävâiyni oqışı keräk!(21)

Sâmârqandu buxârâ, Termiz(22)

Toyläridä bärçämiz hämmiz.(23)

Bizlär axır kimlärdän kämmiz.(24)

Elgä âläm âlqışı keräk,(25)

Âlämgä tik bâqışı keräk,(26)

Nävâiyni oqışı keräk!(27)

Beruniylär, ibn Sinälär,(28)

Uluğbeklär, bâbür mirzälär(29)

Qurib ketmiş qandây binälär!(30)

Yâş köngillär qalqışı keräk,(31)

Nävâiyni oqışı keräk!(32)

Vätän äzäl bittä Vätändir,(33)

U biz üçün solmäs çämändir.(34)

Şul säbäbdän bälä çağlărdän,(35)

Mäysä çağlăr, lälä çağlărdän(36)

Özni ürib, yulqışı keräk,(37)

Nävâiyini oqışı keräk,(38)

Dilgä nedir yuqışı keräk!(39)

2002

64) ÂQ YÂQALÄR(1)

İşim tüşdi sening âppâq yâqaçänggä,(2)

Yil qançägä çözildiyyü ây qançägä?(3)

Fäslărni älmäştirib rānglăr sindi,(4)

Men yıglăgän mäysälărgä çānglăr indi.(5)

Täläbälilik yıllărimdän qālgän xayâl,(6)

Sen bir nihâl, nâzikkinä bir năvnihâl.(7)

Men sâgındim, qançä yâzu qışim üçdi,(8)

Senin âppâq yâqaçänggä işim tüşdi.(9)

Hăr tâng năfis kăpälăkdây pâyda ulăr,(10)

Bir körmäsäm, örtänämän: qaydä ulär?(11)

Yâqaläring âxır şäydâ qıldı meni,(12)

Täläbälär içrâ gädâ qıldı meni.(13)

Mening tâzâ, âq, muättâr yâprâqlärim,(14)

Âq xayâldäy keçdi dârsu sâbâqlärim.(15)

Tâqaläring qandây gözâl fûnun boldi,(16)

Dârilfûnun mengä dârilcünun boldi.(17)

Fâsllärgä räng älmäşib sindi ränglär,(18)

Men yıglägän vâraqlärgä indi çänglär.(19)

Dillär kördim – misli suvning lâyqaläri,(20)

Köngillärgä yolıqdim – kir yâqaläri.(21)

Gilâslärning gülläridäy âq muhâbbät,(22)

Yâşligimning tângläridäy pâk muhâbbät,(23)

Köldän gâzim, kollärimdän quşim uçdi,(24)

Yänâ âppâq yâqançänggä işim tüşdi.(25)

2002

65) YÂMGİRLÄR VÄ KÖZYÂŞLÄR(1)

Dillärgä hâm yâmgır yâğar,(2)

Ümrimizgä ohşär bağlar.(3)

Hicrân bolib qâlär tağlar,(4)

Dillärgä hâmi yâmgır yâğar.(5)

Bâhâriymi, kûzgimizmi –(6)

Biz izläymiz sevgimizni.(7)

Bu yâmgırlär râhm qılmây(8)

Yuvib ketär izimizni.(9)

Âylärimiz solğın – solğın(10)

Singillärgä äyländilär.(11)

Yüzimizdän âqqan sellär(12)

Köngillärgä äyländilär.(13)

Söğinç qâplär xânämizni,(14)

Öylâb yâlgız cânimizni,(15)

Biz qâldirib ketgäydirmiz(16)

Yâmgırlärgä ânämizni.(17)

Âq boyinli tännâz dünyâ,(18)

Oynâr tillâ zâncirläri.(19)

Kimni kütär yâmgırlärdä(20)

Änä uning tändirläri?(21)

Biz ärsü häm ärmänläarning(22)

Yâqalärin kötärgäymiz.(23)

Täle bir kün yâr bolsä gâr,(24)

Yâmgırlärdä kökärgäymiz.(25)

2002

66) YÂŞLIK. BÄHÄR. MUHÄBBÄT(1)

Äsrlär bär – röyädäy,(2)

Fäslär bär – muvaqqat.(3)

Däim zängär däryädäy(4)

Yâşlik. Bähär. Muhäbbät.(5)

Ümrimdä üç sähärüm,(6)

Üç gözäl xuş sähärüm,(7)

Mening üç xuşxabärim(8)

Yâşlik. Bähär. Muhäbbät.(9)

Sâgıncıları qanätli,(10)

Yâmgırläri nävvätli,(11)

Ärmänläri häm tâtli,(12)

Yâşlik. Bâhâr. Muhâbbât.(13)

Äytsäm dildä zârimdän,(14)

Güllâr üngäy qâringdän.(15)

Nişân yâğu bârimdän,(16)

Yâşlik. Bâhâr. Muhâbbât.(17)

Sen, ey singlim, sen âgam,(18)

Ötgäy âlâm, ötgäy gam,(19)

Âlämdä eng âliy däm(20)

Yâşlik. Bâhâr. Muhâbbât.(21)

Güllârni tillâştirgân,(22)

Yillârni sirlâştirgân,(23)

Dillârni birlâştirgân(24)

Yâşlik. Bâhâr. Muhâbbât.(25)

Mângü kârvân tiriklik,(26)

Dârdü hicrân tiriklik,(27)

Nâdir, insân, tiriklik?(28)

Yâşlik. Bâhâr. Muhâbbât.(29)

Böyü bâsti gül Vâtân,(30)

Bâş – âyâq köngil Vâtân,(31)

Âtin sorsäng, bul Vâtân –(32)

Yâşlik. Bâhâr. Muhâbbât.(33)

Dünyâ ärçäsi yâlgân,(34)

Qançâ – qançäsi yâlgân,(35)

Şudir yâdimdä qâlgân:(36)

Yâşlik. Bâhâr. Muhâbbât.(37)

2003

67) SÂVĞA(1)

Dünyâning yärmisi – nur vä ziyâdân,(2)

Yârmi – yâzuv – çizuv, yärmisi – gavgâ.(3)

Qalâm keltirdingiz yâpâniyâdân,(4)

Dedingiz: bu mendân sizlârgä sâvğa.(5)

Âlâm musâfirlâr bilân bedârdir,(6)

Säyyâhlâr içrä hâmi siz mullâ äkä.(7)

Dünyâning eng gözâl qismi diydârdir,(8)

Diydâr qutluğ bolsin, Âbdullâ âkâ!(9)

Bundây pâyit körgäli dostu yârân hâm(10)

Oğullâri kelgây, qızlâri kelgây.(11)

Sizdân, quçâq âçib peşvâz âlgân dâm,(12)

Yâpân yâmgırlârin islâri kelgây.(13)

Biz – çi, biz qalâmni çöntâkkâ urdik,(14)

Göyâ boy qâşildi qad, boyumuzgâ.(15)

Âlis ellâr haqdâ suhbâtlâr qurdik,(16)

Songrâ târçab ketskik üy – üyimizgâ.(17)

Şâirlik nimâdir?(18)

Dârd bilân hicrân.(19)

Qalâm hâm bir neni ilgäsâ keräk.(20)

Biz uxlâb qâlgândâ, tünlâri pinhân(21)

Bildirmây yâpânçâ yıgläsâ keräk.(22)

2003

68) HİLÂL(1)

Çıqdingmi hilâlim,(2)

Mungluğ yârim ây,(3)

Endi ğam qarışdi fürsätlärimġä.(4)

Sen ziyâ saçmässän,(5)

Qořmässän çirây(6)

Mening häsrätlärim, ġurbätlärimġä.(7)

İnsân kelärmikän ertämi yâ keç(8)

Dünyâġä dän kâbi yänçilmâq üçün?(9)

Hilâlim, âsmâġä çıqdingmi bu keç(10)

Ukämning qabrigä sänçilmâq üçün?...(11)

2003

69) BÜYÜK İPÄK YOLİ(1)

Keläverär kârvânlär,(2)

Ketäverär kârvânlär.(3)

Qadim ipäk yoldir bu –(4)

Häm sevinç, häm ärmânlär.(5)

Yigirmä bir äsrdir,(6)

Bärdâřu häm säbrdir.(7)

Xalqlär qurgân qasrdir –(8)

ġâh sâzu ġâh väyrânlär.(9)

Bunçälär keng bu açun,(10)

Bir tãmâni Çin – Mâçin.(11)

İnsân yâzsâ qulâçin,(12)

Ğurur bolgän äsmânlär.(13)

Çölmäs – köklärgä etgän,(14)

Ölmäs erklärgä etgän,(15)

Uluğbeklärdän ketgän(16)

Yulduzlärgä unvânlär.(17)

Åvrupâmi, åsiyâ,(18)

Bir quyâş, bir ây – ziyâ,(19)

Ädälätgä, ey dünyâ,(20)

Bağring bolsin äyvânlär.(21)

İnsâniyät, mâkâning –(22)

Öt hâm suv tört tãmâning.(23)

Mâ'rifät hâm iymâning(24)

Sengä bolsin qalqânlär.(25)

Biz âlämgä tikildik,(26)

Gâh turib, gâh yıqıldik.(27)

Qaddimizni tik qıldik,(28)

Keldi dâvru dâvrânlâr.(29)

Künçiqardân çıqqan kün(30)

Surxândä tünär här kün.(31)

Yâpânçâ söylär bugün(32)

Termizdägi qorgânlâr.(33)

Büyük ipäk yoldir bu,(34)

Ming millät, bir tildir bu.(35)

Äcdâdlärdäy qoldir bu(36)

Ävlâdlärgä tãmânlâr.(37)

Şänxaydân bâşlängän tâng,(38)

Tâşkentdä âtsä ne tâng?(39)

Älti sultân – bir qorgân,(40)

Ezgülikkâ sârbânlâr.(41)

Dünyâ, sen sâlgın nâzâr,(42)

Mânzilläring bolgây zâr.(43)

Äbädiyätgä qadär(44)

Toxtämäs bu kärvänlär.(45)

2004

70) ÜMR(1)

Ümr ävväl şox, oynâqı tâygä oxşär,(2)

Cilgä bolär, songrä tâşqın säygä oxşär.(3)

Quyâş yänlig çäraqlägäy täng çâgıdä,(4)

Köklämdägi yâmgır yuvgän äygä oxşär.(5)

Bäläliging cännätidir âtä üying,(6)

Undä sening beşikläring, beşik töying.(7)

Qaddi egik âtäng boyi, sening boying,(8)

Üstâz äytgändäyin kämân, yâygä oxşär.(9)

Bäländ – bäländ tâğläringdä qâring bârdır,(10)

Mâling yoqdir, lekin dildä âring bârdır.(11)

Yigitliging, gâr qalâmqaş yâring bârdır,(12)

Yüz ming dinâr, tillâsi bâr bâygä oxşär.(13)

Köz öngingdä bâzârläri, bähârläri,(14)

Bu dünyâning gülzârläri, gülyârläri,(15)

Ötäverär uning yâğâç tulpârläri,(16)

Bu yâni kir, u yâni sir çâygä oxşär.(17)

İzlärin öp yaxşilärning yolidägi,(18)

Yâşliging bir oqquş dâhr qolidägi.(19)

Ümr äsli keksä ânäng qolidägi(20)

Sâğınç tölä bir piyälä çâygä oxşär(21)

2004

2. CİLT

71) ÄSÄL QIZIM NİGINÄ(1)

Bähâr kelär şivir-şivir, Nigincân,(2)

Mäysälär häm civir-civir, Nigincân.(3)

Mäcnuntälning saçläri çilvir-çilvir,(4)

Men şe'r yâzây çilvir-çilvir, Nigincân.(5)

Sâğınçlärim güllär açâr bâğlärdä,(6)

Yâmğırlärim bıqır-bıqır, Nigincân.(7)

Sähärdänâq öynâqlägän cilgamsän,(8)

Tirikligim qıqır-qıqır, Nihincân.(9)

Tüsläringdä cilmäyäsän nurlänib,(10)

Balışläring ğimir – ğimir, Nigincân.(11)

Mehr bilän cimirlägän häyätim,(12)

Cânu dilim cimir-cimir, Nigincân.(13)

Ümr boyi mening ketmäs bähârim,(14)

Qaldirğaçim vicir-vicir, Nigincân.(15)

2005

72) YÄNGİ – YÄNGİ YİLLÄR KELÄDİ(1)

Tâğläringdän ketmägây qârlär,(2)

Yüz ming giyâh güllär bolädi.(3)

Yängi – yängi kelär bähârlär,(4)

Yängi – yängi yillär kelädi.(5)

Yängi – yängi uygâq bülâqlär,(6)

Yängi – yängi dillär bolädi.(7)

Cilğalärdäy çâpib, öynâqlâb,(8)

Yängi – yängi yillär kelädi.(9)

Gül bázârgâ oxşâydi häyât,(10)

Yängi-yängi güllär kelädi.(11)

Boyinggâ gül ölçâydi häyât,(12)

Yängi – yängi yillär kelädi.(13)

Qaldirgâçlär äyvânläringdä(14)

Vicir – vicir tillär bolädi.(15)

Ârzıqtirgân ärmânläringdäy(16)

Yängi – yängi yillär kelädi.(17)

Muhäbbättän faqat yâlıqlär,(18)

Muhäbbätdän sellär bolädi.(19)

Yüräklärgâ sâlib tâşqınlär(20)

Yängi – yängi yillär kelädi.(21)

Şähärlärgâ oxşâr köngillär,(22)

Kimilər ketäri kimilər kelädi.(23)

Yängi – yängi pârlâq mänzillär,(24)

Yängi – yängi yillär kelädi.(25)

Zähmätläring tâpmägän zävâl –(26)

Köpriklär häm yollär bolädi.(27)

Täleinggä baxş etib kämäl,(28)

Yängi – yängi yillär kelädi.(29)

Uluğ bolär bärçä insânlär,(30)

Ümr ötär, ümr elädi.(31)

Yer yüzidä qâlmäs yâmânlär,(32)

Yängi – yängi yillär kelädi.(33)

Dünyâ, sening xâr zuryâdläring(34)

Büyük – büyük ellär bolädi.(35)

Ezgülikkä qaytär ätläring,(36)

Yängi – yängi yillär kelädi.(37)

2005

73) BUĞDÂYZÂRLÄRİM(1)

Bir pârçä nânigä qanâät qılgän,(2)

Buğdây başâğıdän sinâät qılgän.(3)

Elim bâr, yurtim bâr – nâmus, ârlärim,(4)

Âltin dälälärim – buğdâyârlärim.(5)

Sâhâr yulduzlârdän taqıb märcânlär,(6)

Däştu qırlärimdä ätgäydir tänglä.(7)

Cimirläb ketgäydir köngil tärärim,(8)

Cimirläb tursälär buğdäyzärlärim.(9)

Tupräqning işidä ertä – indin yoq,(10)

Qışdän gımirläsäng – yäzdä köngling toq.(11)

Yäşil, äläçälpäq, äziz qärlärim,(12)

Qışdä häm köklämim – buğdäyzärlärim.(13)

Yerdägi dänni häm egilib terding,(14)

Sen buni rızq bilän näsibä deding.(15)

Dehqänim – zähmätkäş burgut, särärim,(16)

Keng yäygän qanäting – buğdäyzärlärim.(17)

Ertän hämmäyâqni qäplär gül, çeçäk,(18)

Niş urgän här mäysä u – bir keläcäk.(19)

Fermer bolib çıqsä gülbähärlärim,(20)

Siz yäşnüb ketgäysiz, buğdäyzärlärim.(21)

Qoling buğdäyrängdir, yüzing – buğdäyräng,(22)

Päykällär qoyindä bu neçük cäräng –(23)

Külgingdän üygândi el, diyârlârim,(24)

Yângrâb silkindilâr buğdâyârlârim.(25)

Bu yurt nân islidir, bu yurt – buğdâyboy,(26)

Gülbâhâr, mengâ hâmb kök çâyîngdân qoy!(27)

Yâzilsin dildâgi bâr xumârlârim,(28)

Mening âkâm, singlim – buğdâyârlârim.(29)

Bize xas – sâmanîng hâmb cânîngâ pâyvând,(30)

Sen mengâ ânâsân, men sengâ – fârzând.(31)

Meni kättâ qılgân çâng – gubârlârim,(32)

Ey âtâ mâkânîm, buğdâyârlârim.(33)

2005

74) BAĞ(1)

Bu dünyâdâ bâğ qılmâknîng hikmâti bâr,(2)

Bâğ qâlsâ gâr insân ümrîng ziynâti bâr.(3)

Bir köçât hâmb ötgîzmâyîng ötsâ âdâm,(4)

İnsân ümrîng neçâ pullîng qıymâti bâr.(5)

Bu bâğlâr hâmb şundâq pâydâ bolgân emâs,(6)

Bu bāglārni bāgbānining hıslāti bār.(7)

Bāgbān äytār: nām qāldiring, qāldiring bāg.(8)

Ki ümring dāryā misāl şiddāti bār.(9)

Färzänd yānglıg östirilgän här bir dāräht,(10)

Bāg qılmâqning yüz ming älâm, mehnāti bār.(11)

İnsân qoli gül deydilär, tå insānning(12)

İxlâsi bār, mehri yänâ himmāti bār.(13)

Nâşukurlär qandây bilsin bāg qadrini,(14)

Nānkörlärning öz eligä minnāti bār.(15)

Mir Alişär bābāmizdän kelgän söz bu,(16)

Bāgbānning hām Nāvâiydek tiynāti bār.(17)

Qay elningkim bårdır şundây bāgbānläri,(18)

Öşäl elning Vätäni bār, millāti bār.(19)

2005

75) TEMİR YOLLÄR(1)

Häyât kättä yolgä oxşäydi,(2)

Äylänädi bir ümr yollär.(3)

Ufqlärgä ümid töşäydi,(4)

Temir yollär, bu temir yollär.(5)

Qaygä eltdi paxtäyu dänin(6)

Şunçä dillär, u temir yillär?(7)

Yüksältirär özbekning şänin(8)

Temir yollär, bu temir yollär.(9)

Köpriklär häm dillärgä oxşär,(10)

El qalbidäy däryälär, köllär.(11)

Tiläklärgä, yillärgä oxşär,(12)

Temir yollär, temir yollär.(13)

Bir zümginä çäyqalib qâldi,(14)

Ätä mäkân – qırlärim, çöllär.(15)

Äsmänläрни yänigä âldi(16)

Temir yollär, temir yollär.(17)

Sizni hāsād neçün mähv etär,(18)

Kömir dillär, eh kömir dillär?(19)

Niyätlärni mänzilgä eltär(20)

Temir yollär, temir yollär.(21)

Dünyâ gâhâ bizgä qayrilmäy,(22)

Ezgülikni tillâgä pullär.(23)

Âr – nâmusdäy ketär äyrimäy(24)

Temir yollär, temir yollär.(25)

Kim qad tikläb âlämgä bâqdi,(26)

Bâgri tölâ ârzulär, güllär.(27)

Maqsädlärgä çeçäklär taqdi,(28)

Temir yollär, temir yollär.(29)

Här mänzil – bir tengsiz cähândir,(30)

Ötäverär bu ümr – yollär.(31)

Mängülikkä qadär rävândir(32)

Temir yollär, temir yollär.(33)

2005

76) HÄYÄT KÖZGÜSİ(1)

Gärçi köp bolsä– dä äymäği, näsli,(2)

Bu yaruğ dünyädä yalgáb az yäşär.(3)

Millät gazetädän başlanär äsli,(4)

Gäzetä rast yäzsä – millät rast yäşär.(5)

Neçä ävlädlärning säbru säbâti,(6)

“Özbekistân adäbiyâti...”(7)

Täng çäği bağlıq bel bilän,(8)

Ketmänni yelkägä âlib ketgän sen.(9)

Käzzâb zämânlärdä yupun el bilän,(10)

Solğın dälälärdä zähär yutgän sen.(11)

Sendä şu tupraqning undi färyâdi,(12)

“Özbekistân adäbiyâti...”(13)

Kimilər yäşär edi xalifälärdäy,(14)

Ârâl qurir edi – çâräsiz, äbgâr.(15)

Bağri gıcimlängän sähifälärdäy,(16)

Qân yutgän muhârrir, muxbirläring bâr.(17)

Sendä yäprâq yâzdi elning murâdi,(18)

“Özbekistân adäbiyâti...”(19)

Hor bolib gâh mümtâz xânändälärgä,(20)

Köngil târlärini çertgân nâvâsân.(21)

Âçiq âynälärdäy – xândânlärgä(22)

Üfürib kirguvçi tâzâ hävâsân.(23)

Ruh vä köngillärning sävtu bâyâti,(24)

“Özbekistân ädäbiyâti...”(25)

Sendä yörgäkländi qançälär ädib,(26)

Ne – ne şâirlärning tilägi bolding.(27)

Mâ’rifât târqtib, ziyâ târqtib,(28)

Özing häm yurtning bir bölägi bolding.(29)

Häzrät Nâvâiyning äbädiy yâdi,(30)

“Özbekistân ädäbiyâti...”(31)

Keldi tâşkin sâlib âxır Hürriyät,(32)

Ekkân köçätläring mängü solmägäy.(33)

Yäşnâb kâmal tâpsä här bir hür niyät,(34)

Ädäbiyât ölmäs, sân’ät ölmägäy.(35)

Ânä tilimizning âbi hätâyi,(36)

“Özbekistân ädäbiyâti...”(37)

Hâli Vätän üçün keräk çinârlâr,(38)

Çin qalblâr, qâşu köz, kipriklâr keräk.(39)

Muhtâşâm sözlârdän tiklâb binâlâr,(40)

Şe’rlârdän yol bilân köpriklâr keräk.(41)

Sen hâm İstiklâlning uyğâq zürÿâdi,(42)

“Özbekistân âdâbiyâti...”(43)

2005

77) 450 000 LÂLÄ(1)

Ötâr dâvru dâvrânlâr,(2)

Ötgâÿ âlâm, ğam, nâlâ.(3)

Yât ellârdâ sâçilġân(4)

Tört yüz ellik ming lâlä.(5)

Tört yüz ellik ming lâlä –(6)

Özbekning bâlâlâri.(7)

Bostânidân âyrilġân(8)

Ġunçâsi, lâlâlâri.(9)

Köz âldingġâ keltirsâġ(10)

Boylâriyu köz – qâşin.(11)

Tört yüz ellik ming lâlâ –(12)

Kökrägidä qorgâşin.(13)

Här kökläm kökkä yetär(14)

Tört yüz ellik ming nâlâm.(15)

Yât ellärdä yâtibdi(16)

Tört yüz ellik ming bâlâm.(17)

Öz köçämdän xayrläşib,(18)

Ketgän çängü ğubârim.(19)

Mening tört yüz ellik ming(20)

Xazân bolgän bähârim.(21)

Mäysä qâplâr qırlârni,(22)

Yeru âsmân nurlänär.(23)

Siz – ketgän turnälärsiz,(24)

Siz – qaytmägän turnälär.(25)

Xâtirä mäydânidä(26)

Tâşgä äylängän tâng bâr.(27)

Tört yüz ellik ming nâm bâr,(28)

Tört yüz ellik ming bång bår.(29)

Ötär dāvru dāvranlār,(30)

Eskirmägäy xätirä.(31)

Åsmändäy zängårdir u,(32)

Lälä yānglıg bākırä.(33)

Yer yüzining gülläri(34)

Ellärning näläsdir.(35)

Tört yüz ellik ming lälä –(36)

Özbekning bäläsdir.(37)

2005

78) ÜSTÄZLÄR YÄDİ(1)

Bukün nälälärim nälämdän ötdi,(2)

Ümr qāgāz bilän qalämdän ötdi.(3)

Ketdi äytilmägän qaңçälär kälâm,(4)

Qañçä şe'ru bāyât älämdän ötdi.(5)

Äcäl äv qılärmi yäkkä – yäkkäläb?(6)

Törä Süläymānu(7)

Şükür äkälär...(8)

Åzâd dâmlâ yânglıg söz qorgânlâri(9)

Ketdilâr.(10)

Dillârdâ yâd, ârmânlâri.(11)

Qançu sâbru sâbât âlâmdân ötdi.(12)

Göyâ âdâbiyât âlâmdân ötdi.(13)

2005

79) ÜSTÂZ(1)

Dâim yângrâb tursin şe'r ilâ gâzâl,(2)

Dâvru zâmânimdân qayirmâ, Xudâ.(3)

Hâmmâ hâm yâşâsin, faqat eng âvvâl,(4)

Meni üstâzimdân âyirmâ, Xudâ.(5)

Maxkâm qıl ezgülik çegârlârin,(6)

Ġamgâ çulgamâgin tevârlârin.(7)

Âsrâgin güldâyin nevârlârin,(8)

Meni üstâzimdân âyirmâ, Xudâ.(9)

U dillârdâ yâşâr, özi – dilpârâ,(10)

Tâgdek ulug, birâq xasdân beçârâ.(11)

Bu zârim sengâ hâm yetsâtdi zârâ,(12)

Meni üstâzimdân âyirmâ, Xudâ.(13)

Bir büyük, dir dähşät şairçälär bär,(14)

Bir – birin qávurib yeyişgä täyyâr.(15)

Ulärgä heç kimni qılmä giriftâr,(16)

Meni üstâzimdän äyirmä, Xudâ.(17)

Esiz şe'r yâzâlmây yürgän päytlärim,(18)

Suvgä âqıb ketdi qançä dârdlärim.(19)

Ötdi ne –ne dost – yâr, märdi nâmârdlärim,(20)

Meni üstâzimdän äyirmä, Xudâ.(21)

Häs-rät mäyi tölä bir piyälädir,(22)

Bağri qızgış, yüzi sârgış lälädir.(23)

Yetmiş yâşgä bârâyâtgän bälädir,(24)

Meni üstâzimdän äyirmä, Xudâ.(25)

Mening eng beğubâr çağlärim ketgän,(26)

Yâşil ädirlärim, bağlärim ketgän.(27)

Qançälär suyängän tâğlärim ketgän,(28)

Meni üstâzimdän äyirmä, Xudâ.(29)

Söz qadrin, tüz qadrin bilib yurdimmi?(30)

Bir züm imtihânsiz ümr kördimmi?(31)

Pânâhinggâ âkgin elim, yurtimni,(32)

Meni üstâzimdân âyirmâ, Xudâ.(33)

Âdâmezâd âvzâyi özinggâ mâ'lum,(34)

Bir ümr yâşâb hâm âlmâgây tâ'lim.(35)

Âtâdân song turâr axır muâllim,(36)

Meni üstâzimdân âyirmâ, Xudâ.(37)

2005

80) BEVÂFÂLİK(1)

Közni közning ziyâsigâ vâfâsi yoq,(2)

Ziyâsining qarâsigâ vâfâsi yoq.(3)

Ösmâ ketâr, egmä qâşlâr ğarib qâlgây,(4)

İkki qâşning öz “yâ”sigâ vâfâsi yoq.(5)

Xinâlâri tâşlâb ketgây tirnâğini,(6)

Tirnâğinning xinâsigâ vâfâsi yoq.(7)

Gül tökilâr, xazân bolâr, bâhârinig,(8)

Gülning qaddi rä'nâsigä vâfâsi yoq.(9)

Vâfâ istâb yât yollärgä ketgây köngil,(10)

Köngilning öz sädâsigä vâfâsi yoq.(11)

Bir dost üçün qânlär yutâr bir ümr dost,(12)

Dostni dostning vâfâsigä vâfâsi yoq.(13)

Însân tâki binâ bolmiş, binâ qurmiş,(14)

Binâsining binâsigä vâfâsi yoq.(15)

Bütün ümr dünyâ yıgar, lek ümrining,(16)

Yıqqan mâlu dünyâsigä vâfâsi yoq.(17)

Hâyât yolın mehnâtläri, câfâsi köp,(18)

Bırâq neçün dâvâsigä vâfâsi yoq?(19)

Sultânläri sultânini satgân dünyâ,(20)

Gädâsining gädâsigä vâfâsi yoq.(21)

Suqrâtini eydi âxır suqrâtläri,(22)

Sinâsining sinâsigâ vâfâsi yoq.(23)

Diyânâtning uni kuyib ketgây, âgâr,(24)

Mullâsining duâsigâ vâfâsi yoq.(25)

Qay şâirkim, bâbâsigâ ıxlâsi yoq,(26)

Nävâiyning nâvâsigâ vâfâsi yoq.(27)

“vâfâ” sözin özgärtirib yâzâverâr,(28)

Dâvrning öz pâdşâsigâ vâfâsi yoq.(29)

U ne yânglıg xalq bolgâydir, millât bolgây,(30)

Elnıngki öz pâdşâsigâ vâfâsi yoq.(31)

Biz vâtânni ânâ deymiz, lekin neçün(32)

Fârzândining ânâsigâ vâfâsi yoq?(33)

Bândâsidân kütmgilkim, bândâsimkim,(34)

Öz yârâtgân Xüdâsigâ vâfâsi yoq.(35)

2005

81) “TÀŞKENT ÀQŞÀMI”GÄ(1)

Üstâz Ğafur Ğuläm duâsi bilän(2)

Pärvâzin bâşlâgân üygâq gâzetäm.(3)

Sen bârsän – qalbimning tuğrâsi bäländ,(4)

Äslâ yâkun tâpmäs mening qasidäm.(5)

Elning xavâtiru âğrıqläridän(6)

Yupänç, täsällidây bünyâdgä kelding.(7)

Mâş’um zilzilâning yâriqläridän(8)

Âq âtirgöl bolib dünyâgä kelding.(9)

Yârmi väyrân uning eşigin izläb,(10)

Şitirlâb xuşxabâr keltirgân özing.(11)

Câcci çaqalâqning beşigin siypâb,(12)

Sälqın sâbâlärni yeldirgân özing.(13)

U päytlär biz häli yâş bälä edik,(14)

Zâvkü ârzulärgä limmâ – lim yüräk.(15)

Tâmlärdä yügürgân güllälä edik,(16)

Gözäl âqşâmlärdän bergänsän dâräk.(17)

Häli “ mähällädä duv – duv gäp” – häyät,(18)

Ölmäs lütfixänim äyä siymâsi.(19)

Şundädür dillärgä nur bergän bâyât,(20)

Şundädür mehrning äsl kimyâsi.(21)

Äddiy temirçingning ätälik täfti(22)

Yetgäydür dünyâning bälälärigä.(23)

Bundä çizıqläri ânälär käftin,(24)

Ulängän quyâşning tälälärigä.(25)

Men bähärdän qalgän qaldırğaç edim,(26)

Qaldırğaç qaydädür qışlâmâğı şart.(27)

Qaldırğaç, äynıqsä yâş şâir bolsä,(28)

Eng ävväl “ Äkşâm”dä işlâmâğı şart!(29)

Taşkent qızläriining köyläkläridä(30)

Bir sätrdän şe’rim, şädligim qalgän.(31)

Här bir sähifängning öyläkläridä(32)

Muhäbbätim qalgän, yâşligim qalgän.(33)

Äziz üstäzlärgä men qoyib ıxlâs,(34)

Rāncü zāhmātlārin körgāndim bundā.(35)

Hāyātning şāfqatsiz közlārigā rāst,(36)

Tik qarāb yāşāşni örgāndim bundā.(37)

“mātāmsārā ānā” qāşidā u kün(38)

Bir kemtik nāndāyin turgānlārim bār.(39)

Ānhār boylāridā yār suyib gülgün,(40)

Erkā şāiringdāy yürgānlārim bār.(41)

Bundā hār bir nihāl kelinçāk bolgāy,(42)

Āftābtaxtim mening, āytaxtim mening.(43)

Köpriklār evrilip kelācāk bolgāy,(44)

Ālāmgā āstānām – pāytaxtim mening.(45)

Üstüvār qorğānsān – çin dostlāringu(46)

Keksāyu yāşlārninġ tilāklāridā.(47)

Ezgülik ārkāsin üstünlāriyu(48)

Turnālāri bilān läylāklāridā.(49)

Faqat köngillārdān tārālsin yālcın,(50)

Bāgrinġ bütün bolsin, yārā bolmāsin.(51)

Åqsārây misâli münävvar qâlgîn,(52)

Åqşâming heç qaçân qarâ bâlmâsin.(53)

2006

82) NÄVÂIYNİNG BÂĞLÄRİ(1)

Ädäbiyat muällimi(2)

Bizlär bâlä çâgläri,(3)

Därs berärdi – Hirâtgä deb(4)

Nävâiyning bâgläri.(5)

Siz häm äsli köçätläri,(6)

Bârgläri, yäprâqläri –(7)

Nävâiyning bâglärisiz,(8)

Nävâiyning bâgläri.(9)

Yillär ötdi. Bâlâlik häm(10)

Ärtä qâldi bir ümr.(11)

Nävâiyning bâgläri lek(12)

Yâddä qâldi bir ümr.(13)

Biz änglädik – nädir Vätän,(14)

Tâmirläri, şâxläri.(15)

E'tiqâd häm iymân ekän(16)

Nävâiyning bâgläri.(17)

Ävväl färzänd bolär ädäm,(18)

Keyin insân bolgäydir.(19)

Öz tupragın qadrin bilgän(20)

Dillär äsmân bolgäydir.(21)

Köngillärning haq yolidä(22)

Zähmätu qıynâqläri –(23)

Nävâiyning bâgläridir,(24)

Nävâiyning bâgläri.(25)

Suv keltirgän – eldä äziz,(26)

Bâğ yärätgän – baxtiyâr.(27)

İnsân ümri köpriklärdir,(28)

Yillär, yollärdir qatâr.(29)

Bu tãmâni – Xirâtgäçä,(30)

Qaşqardir näryâgläri,(31)

Nävâiyning bâgläridir,(32)

Nävâiyning bâgläri.(33)

Tâ bâr ekän yâmânligü(34)

Râzâlätning zâgläri.(35)

Tå cähälät bår ekän häm(36)

Kiynü häsäd tågläri.(37)

İnsänlärning insänni deb(38)

Zirqırägän dāgläri –(39)

Nävâiyning bāgläridir,(40)

Nävâiyning bāgläri.(41)

Mä'rifätidir âlämsumul,(42)

Muhäbbätidir cähâniy.(43)

“näsâyim ul – muhâbbät” häm(44)

“Xazâyin ul – mäâniy”.(45)

Âsmânläri ruhdän binâ,(46)

Qalb erür tuprâqläri,(47)

Nävâiyning bāgläridir,(48)

Nävâiyning bāgläri.(49)

Sen köngilni tązä tutgil,(50)

Yurtni häm âzädä tut.(51)

Yurt degäni bāg ekändir,(52)

Bāg degäni – ânä yurt.(53)

Tolib tâşâr ekän tâki(54)

Ezgülik qırğâqları,(55)

Yâşâr âbâd, yâşnâr âbâd(56)

Nävâiyning bâğlâri.(57)

2007

83) MÄKTÄBGÄ BÄRÄMÄN(1)

Men mäktäbgä bärämän,(2)

Qâlâr endi ertäklâr.(3)

Ätäm yetäklâr meni,(4)

Quyâş meni yetäklâr.(5)

Men mäktäbgä bärämän,(6)

Äynälärdä oynâr nur.(7)

Qoziçâgım, xayr endi,(8)

Endi özing oynâb yür.(9)

Uçib çiqayin deydi(10)

Cildimdägi дәftärlâr.(11)

Mäktäb hävlisi tölä(12)

Birinçi sinf kәptärlâr.(13)

Quvnâb qadâm bâsgäymän,(14)

Bir cāylārim hoş urib.(15)

Şu āppāq kāptārlārgā(16)

Ketgüm men hām qoşilib.(17)

Dimāgımdā bār hāli(18)

Ot – olān giyāh isi.(19)

Qāşilgān bu islārgā(20)

Āq dāftār, siyāh isi.(21)

Hāmmāimiz bittā bāging(22)

Nihāllāri, bārgidāy.(23)

Āq, yāruğ sinfxānālār(24)

Ānāmizning bāgridāy.(25)

Birinçi sinf kāptārlār,(26)

Cimirlāydi cān vā tān.(27)

Çārx ürār bizlār bilān(28)

Kābutārdāy āq Vātān.(29)

2007

84) İLK ĀGRIQ(1)

Bālālikdān yārānlār,(2)

Här işgä mâhir boldim.(3)

Bulutlârgä çöpânu(4)

Şâmâlgä şâfir boldim.(5)

Âsmânlârni xuşlâdim,(6)

Çaqmâqlârni uşlâdim(7)

Vâtâglârgä ulâşdim,(8)

Bir kencä bâtir boldim.(9)

Güldirâklâr güldirâb,(10)

Dilgä kirdi goldirâb,(11)

Kökrâgimni toldirib,(12)

Gâh dâryâ, gâh qır boldim.(13)

Qaygä qadâm qoydim song?(14)

Bir lâläni suydım song.(15)

Mâysä yânglîg kuydim song,(16)

Yâ sehr yâ sir boldim.(17)

Mengä bâliş – tâğ, sâhrâ,(18)

Xayâlimdâ – gül üzrâ.(19)

U – yerdägi bir zührâ,(20)

Men esä tâhir boldim.(21)

Åylär tolib äyländi,(22)

Taqdirlärim bâyländi.(23)

Dostim ungä üyländi,(24)

Men âzrâq âgır boldim.(25)

Sevgim çälä qâldi-dä.(26)

Özim ösgän hâvlidä,(27)

Öz könglimning âldidä(28)

Dostlär, musâfir boldim.(29)

Bürgütlärni “sen” derdim,(30)

Çoqqılârgä teng edim,(31)

Sâmâlardäy keng edim,(32)

Tuprâq bilän bir boldim.(33)

Bilmâdim bu sävdâdä(34)

Âldim yâ âxır boldim.(35)

Dostim hâtili boldi,(36)

Men – kättä şair boldim.(37)

1980-2007

85) KELİŞMÄDİK(1)

Biz häm başqa aşıqlärdän(2)

Qalışmädik, sänäm.(3)

Dildän suyib, dildän kuyib,(4)

Külišmädik, sänäm.(5)

Mening bir könglimu sening(6)

Bir xaling bär edi.(7)

Bir sevgini bizlär negä(8)

Bölišmädik, sänäm?(9)

Muhäbbät – bir qâşu közdir,(10)

Kiprikläri – näm.(11)

Bizlär neçün bir qâşu köz,(12)

Kelişmädik, sänäm?(13)

Äyu quyâş endi bizdän(14)

Yirâqlärdädir.(15)

Älis tüşgän ikki yalgız(16)

Balışmidik, sänäm?(17)

Soldi ümid äyvânidä(18)

Räyhänlärimiz.(19)

Bizlär neçün räyhänlärday(20)

Solişmädik, sänäm?(21)

Åsmänimiz yerdä edi,(22)

Yerimiz – åsmän,(23)

Neçün yerni biz åsmångä(24)

Ålişmädik, sänäm?(25)

Älişmädik, toğri qıldık,(26)

Gülni – köngilgä.(27)

Älişmädik, axır bizlär(28)

Kalışmidik, sänäm?(29)

2007

86) UKÄDOST(1)

Bu dünyâ nimädür –(2)

Bir âmri mâ'ruf.(3)

Ukämning üyläri –(4)

Kelsäm eşik qulf.(5)

Nurmuhämmäd qani, ey Äburräuf?(6)

Nurmuhämmäd qani, ey Äburräuf?(7)

Taqdir dürädgâri çekmäs täässüf,(8)

Bir tâldän hãm tâbut,(9)

Hãm beşik qılib.(10)

Güldäy ukäm soldı, ey Äbduräuf,(11)

Özing ukäm bolding, ey Eşimqulâv.(12)

Muhämmädcân qani,(13)

Muhämmäd Yusuf?(14)

Qay dilgä baş ürsäm –(15)

Undä eşik qulf.(16)

Endi dostım hãm yoq, ey Äbduräuf,(17)

Endi dost hãm özing, en Eşimqulâv.(18)

İkki muhämmädım –(19)

İkki tâzä ruh,(20)

Burçın bęcärgäysän öz işing qalıb.(21)

Sengä qıyınmäsmi, ey Äbduräuf?(22)

Sengä ägirmäsmi, ey Eşimqulâv?(23)

5.2. Şiirlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1) ESKİ EV (1)

Geçen yıllar kokunu özleyip,(2)

Seferlerde geçici olup.(3)

Kucağına geldim yorulup,(4)

Ben yollarda kaybolan yolcu.(5)

Alevler gibi geçen çocukluk,(6)

Şimdi gürültü kaldırmaz.(7)

Ben bir vakitler salladım beşik(8)

Sükûnette olmakta huzur.(9)

Şimdi burada yankılanmaz ninni(10)

Damağımı kaldıran türkü.(11)

O zamanları özledim yine(12)

Duvara yorgun baş koyup.(13)

Çocukluk da gitmiş şefkat etmiyor,(14)

Yıllar seni harap etti.(15)

Seni, çocuk bırakıp giden gibi(16)

Çocukluğunu bırakıp gitti.(17)

1975

2) ÇOCUKLUK AĞACI(1)

Benim ağacımı kesmeyin, Atacan,(2)

Bırakın, iekler açsın masum zlemim.(3)

Bırakın, yapraklar açsın,(4)

Tutsun meyveler,(5)

Bu ağaç sevincim,(6)

Benim avuncum(tesellim).(7)

Benim ağacımı kesmeyin, Atacan,(8)

Bütün ayıp bendedir,(9)

Niçin bu ağaç?(10)

Edepsizlik ettiğim için mi?(11)

Hatırınızda mı?(12)

Edebimi verseydiniz bir ince ile(13)

Bu ağaç, o ince.(14)

Elem etmeyin güya bu günü(15)

Yere sakladım ben onu.(16)

Kerpiç duvarları karlar bastı,(17)

Karlardan sonra ise baharlar bastı.(18)

Bu filiz yeşerdi,(19)

Çok uzadı, büyüdü.(20)

Tomurcuk gibi gönlümü bozmayın, Atacan,(21)

Benim ağacımı kesmeyin, Atacan.(22)

Ben de adam olurum bir gün,(23)

Bu ağaç gibi yapraklar açıp,(24)

Çiçeklenip, sevinçle dolarım bir gün.(25)

Gidecek dilinizin ağrı dağları,(26)

Çiçeklenip gürleyen ömür bağları.(27)

Gerçi küçüktür cismen, Atacan,(28)

Hayatı düşündüm kısmen, Atacan.(29)

Benim ağacımı kesmeyin, Atacan,(30)

Bırakın, çocukluğumu kesmeyin, Atacan!(31)

1976

3) ÇOCUKLUK(1)

Benim bir şehrim var idi, dostlarım,(2)

Şehrimin berrak göğü var idi,(3)

Berrak göğünde kaldı gözlerim,(4)

Gözlerimde kaldı umutsuz ukdelerim.(5)

Dostlarım, bir şehrim var idi benim,(6)

Şehrimin toz idi sokakları.(7)

O şehrimin sokaklarında(8)

Korkmaz bir mevsimin bedenleri kaldı.(9)

Dostlarım, benim bir şehrim var idi,(10)

Bir parça yeşil otlığı var idi.(11)

Bir parça otlığı içinde bir devrim,(12)

Yeşil devrim kaldı, dostlarım son!(13)

Çöküp gidecek ben değildim o,

Kim alıp çıkardı beni deryadan?(15)

Bir deryam var idi dostlar nerede o?(16)

Ben onu dünyadan bulamadım dostlar.(17)

Benim bir ağacım var idi, dostlar,(18)

Sonbaharlar kapladı dallarını(19)

Gözyaşına karışıp edilen sözler,(20)

Dostlar, o ağacın meyveleri mi?(21)

1976

4) ÖZLEM(1)

Mektuplar yazdım “Gidiyor musun, kız kardeş,(2)

Ağaçlarım benim iyi mi?(3)

Ben iyiyim, tanımaktayım(4)

Kâh uzun boylu kâh kısa boylu insanı”.(5)

Mektuplar yazdın: “Gidiyor musun, ağabey,(6)

Geldiğinde paran yetti mi?(7)

Hayallerim benim de büyük,(8)

Tamamlıyorum onu ben bu yıl”.(9)

Mektuplar yazdın: “Ağabey, gidiyor musun?(10)

Düşünürsün belki beni de: (11)

Şehre varıp okuyacağım,(12)

Ne yapabilirim, izin vermezler annem”.(13)

Sen hayalsin dünyada, kız kardeşim,(14)

Ben hayale ithaf edemem dil.(15)

Yıllar geçer, yeter mi yolum,(16)

Yollar geçer. yeter mi ki yıl?(17)

Yüreğimde doğan şefkat(18)

Kamil olsa eğer hatasız,(19)

Yolumdaki herhangi hayret(20)

Beni bir gün yapacaksa eda.(21)

Senin olsa takdirin, hayal(22)

Zarflarda uçup gelen kuş.(23)

Sen ağaçsın, zorlaşan soru,(24)

Sen hayalsin, görünmez sesin.(25)

Bahar zamanı sessizce silkinip,(26)

Duyguların götürdüğü baş,(27)

Kutlar seni birinci olup(28)

Erken gelen sarmaşık.(29)

Düşünmek bu, sıkıntıya girmek demek,(30)

Zulüm kâh şans, kâh pişmanlık(31)

Düşünmeden saf kalmak gerek,(32)

Sen saf kal, temiz kal, kız kardeşim!(33)

Özlüyorum ağaçlar ile(34)

Birlikte bazen sevgiyi, değeri.(35)

Özlüyorum hayalin gibi saf,(36)

Mektuplarında gelen şehri.(37)

1978

5) GÜNEŞ KIZI(1)

Bu kızın güneşte kararan yüzü(2)

Renk alıp yaşadı kış boyunca kardan.(3)

Bu kızın güneşte kararan yüzü(4)

Kar gibi bembeyaz olup geldi bahara.(5)

Güneşte kararan omuzları(6)

Kış boyunca karlardan gizlenirdi bu kız.(7)

Güneş nuru emen bileklerini(8)

Kış boyunca karlardan gizlerdi bu kız.(9)

Kış boyunca bu kızın bedenini(10)

Karlardan gizledi sıcak paltolar.(11)

Aynısını, yaptı söylenenleri,(12)

Kızı ağartırdı aynı karlar!(13)

Bu kız soyunurken gözü aldı da(14)

Sessiz kalıp gözünü dikti kendine o gün:(15)

Omzumu nasıl biçimde gördü ya(16)

Karlar bedenimi görmedi mi ki?(17)

Güneş ateş püskürttü. Yaz. Görüp kaldım(18)

Sahilde bu kızın gömleklerini.(19)

O güneş ısıtıp, karartırdı(20)

Kar gibi bedenini, omuzlarımı.(21)

1978

6) KURT ÇOBANININ OĞLUNA NASİHATI(1)

Kendimi görüyorum ben gözlerinde,(2)

Yumruklarında, kendi yumruklarımı.(3)

Bileklerin, benim gençliğim,(4)

Gazabında öfkem var benim.(5)

Öyleyse, inanıyorum sana, sürüne,(6)

Öyleyse, akrabalık mümkün rahatlıkla.(7)

İyi tanıyordu kurtlar onu,(8)

İşte, oğlum, dayağı al.(9)

Al, ama unutma sen(10)

Bu tepeler, bu dağlar – Vatan!(11)

Bu sürü de vatandır sana,(12)

Onu koru!(13)

İyi tanıyorlar kurtlar beni,(14)

Onlar ile karşılaşmalarım(15)

Kurt gibi savaştım, kurt oldum ben.(16)

İtlere inanma sen de ben gibi,(17)

İtler uyuyup kalsa, kendin it ol,(18)

Kuzucuk olma hiçbir zaman oğlum!(19)

1980

7) MÜTALAA(1)

Sen ciddi bir şekilde okusan,(2)

Nurlanırdı, parlardı zihninin.(3)

Sen elbette adam olacaksın,(4)

Geleceğin parlaktır senin.(5)

Seni bekler en parlak yıllar,(6)

Dizindeki iyi kitaptır.(7)

Seni görüp niçin durdurdum?(8)

Benim ömrüm şimdi hızlıdır.(9)

Hayatımda isimler, dertler,(10)

Ayrılıklara ortak gecelerim.(11)

Okunmamış, özel, en iyi(12)

Kitaplardır senin günlerin.(13)

Geçitlerin nurdan parlar,(14)

Gökleri böyle mavi.(15)

Yüreğine deniz olup da(16)

Gök olup girer Nevayi.(17)

“Babürname” üzerine geceler(18)

Yüreklerin aslan gibi sallanır.(19)

Babür olup, şah şair olup(20)

Genç kalbin tekrar uyanır.(21)

Kitap sana bir ömürlük yar,(22)

Ara yolda atıp gitmeyecek.(23)

Gider ne kadar dedelerin, ama(24)

Dede rahim Maşrab gitmeyecek.(25)

Osman Nasır kısmetini okuyup,(26)

Pişmanlıkların davetlerin var.(27)

Çolpan ile şafaklar göğsünde(28)

Çolpan olup parlayışların var.(29)

Benim “Geçen Günlerim” geçmiş,(30)

Cümleler gibi sessizdir anılarım.(31)

İdrakinin dershanesine(32)

Güneş olup girer Kadiri.(33)

“Önce Oku!” Bu – Gafur Gulam,(34)

Bilim bakışlarından(35)

Şiirler girer kalbine şimdi(36)

Gürültülü derya taşkınları gibi.(37)

Değerliliğin yolları ağır,(38)

Bağlarına nisan olacaksın.(39)

Kitap okuyup, hakiki çocuk,(40)

Kitap okuyup insan olacaksın.(41)

Hayatın kendisi önemli kitaptır,(42)

Hayatın kendisi verecektir öğretim.(43)

Zeki ol diye, bilimden ol diye,(44)

Bakıp durur Aybek öğretmen.(45)

Bu dost seni satmaz hiçbir zaman(46)

Yanıdadır akşam veya gündüz.(47)

Bütün ömür başında durur(48)

Ak bulut gibi Abdul'la Kahhar.(49)

Ululuğa çağırarak daima(50)

Uluların ebedî yâdı.(51)

Yükseltecek seni de bir gün(52)

Ulu Vatan Edebiyatı.(53)

1983, 2007

8) RUHUMUN HARİTASI(1)

Ben, küçük memleket,(2)

Yıllar, şehirlerim,(3)

Aylar, şehrimin ahalisi,(4)

Günler, aylarımın çocuğudur.(5)

Ben, küçük memleket,(6)

Başkentim, ömrüm.(7)

Bu başkentim yalnız koruyucusu,(8)

Yalnız ahalisi, ben olamam,(9)

Kalanı seyyahlar.(10)

Ben, küçük memleket,(11)

Hatıram, müze,(12)

Duman aynaları altında onda(13)

Saklanıyordu benim geçmişim,(14)

Benim tarihimin Elifbaları.(15)

Ben, küçük memleket,(16)

Doğumum, ölüm,(17)

Coğrafi meydanım benim.(18)

Vaktin karışık haritasından(19)

Kapatılır başkentim, ömrüm.(20)

Sizlere kaldı başkentsiz,(21)

Ruhumun haritası, şiirlerim.(22)

1983

9) PEHLİVAN MAHMUT(1)

Senin hasretlerin uzun,(2)

Şiirlerin kısa.(3)

Ne fakirlik gördün,(4)

Ne sultan gördün.(5)

Nuh bin yıl yaşadı,(6)

Gördü bir tufan.(7)

Sen Nuh olmasan da(8)

Bin tufan gördün.(9)

Birinden taht kaldı,(10)

Birinden, ağaç.(11)

Senden miras kalmış beyitler, telaşın.(12)

Eğer kaftan dikseler ukdelerinden,(13)

Sahibi put olurdu sefil dünyanın.(14)

1983

10) MİSAFİR(1)

Onun yüzüne çoktan hasret idim,(2)

Geldi, ayan etti yoku varımı.(3)

Üç gün. Ben kendime okudum hüküm,(4)

Üç gün sessiz gözettir rüzgârımı.(5)

Ona gerekmez şanı mertebem,(6)

Ona teselli vermez benim bulan ekmeğim.(7)

Bu misafir, bu hayat, mesleki karım bu,(8)

Niye sessizsiniz, misafirim?(9)

Bunlar bu dünyanın insanlarıdır,(10)

Şefkatten konuşsa gönül bozulmuş.(11)

Benim kollarım çok kaybolup gitti.(12)

Onlar çoktan sizden kopmuş.(13)

Üç gün, dört günden sonra gideceğim,(14)

Ben bir misafirim diyorsunuz gönülde merak.(15)

Anlıyorum: bana verilen canlılık(16)

Sizin kadrinize ulaşmış olsam revadır.(17)

Önemlisi hiç kimseyi incitmedim ben,(18)

Göğsümde pişmanlık duymadan büyüyordu ukde,(19)

Zeminin sernemet sofrasında(20)

Ana, siz misafirsiniz,(21)

Ben de bir misafir.(22)

Başımda salları ev sahibi ağaçları,(23)

Ev sahibi deryalarım vaktini boşa harcar neşeli.(24)

Sahiller ebedî kalıyordu,(25)

Ana, biz misafir.(26)

Dağlar ihtiyarlar gibi bağdaş kurmuş,(27)

Çağlayan dereler gibi mutluluk revan.(28)

Bağlar göz göz kılar ürünlerini,(29)

Ana, biz misafir.(30)

Misafirdir ortada ıstırap çeken gamlar,(31)

Ömür sevinçler dolusu.(32)

Çocuk bekleyen gül gibi elin(33)

Hayat gülüşü.(34)

Ebedî geçiverir bulutlar, ebedî,(35)

Bulutlar benziyordu hayrı hafızalara.(36)

Benim evim hani?(37)

Çorak ömrüm geçti havaalanlarında.(38)

Yalan süs görse kolaylaşıp,(39)

Üç paralık hediyeme gönülden sevinen.(40)

Ana, bilindi mi misafirliğiniz?(41)

Ana, üzülme!(42)

Sıcak ekmekler gibi tanlar var yine,(43)

Talihten sevinci tutmuştur takdir.(44)

Şükür ki alev var tandırınızda,(45)

Şükür ki türbe değil o tandır.(46)

1985

11) KUTLAMA(1)

Hangi bir âşık gönülden önem taşıdı?(2)

“Sevgili anne, bilemedim, Nevruz geldi mi?(3)

Parlak niyetlerin emeli mi bu?(4)

Yahut canlılığın semeri mi bu?(5)

Gözüme göz sürter sevimlilik denksiz,(6)

Sevgili anne, bu âlem bu kadar sonsuz!(7)

Dileğim gül olur nerelerdedir,(8)

Yüreğim bu günler de gezmelerdedir.(9)

Ne ukde vardır, ne arzu var,(10)

Ümitler dünyasının ne arzı var(11)

Hepsi hemfikir olmuşlar bana,(12)

Acayip takdir olmuşlar bana.(13)

1985

12) DÜŞ(1)

Be ona yalvardım:(2)

Pekâlâ, ateşe sal,(3)

Ebedî revan eyle gözden yaşımı,(4)

Ne kötülük olsa reva görünür(5)

Alıp gitme fakat benim taşımı.(6)

Peki, nasip etsin varım, umudum,(7)

İstersen kılıçtan geçir başımı.(8)

O taş bana yoldaş, o taş, yurttaşır,(9)

Alıp gitme benim taşımı.(10)

Hissiz yüzünde katil mizahı.(11)

Güldü.(12)

Gökyüzünde karaydı güneş.(13)

Taşın siyah yüzünü yaş mı parlattı,(14)

Esir gibi gitti aziz taş.(15)

Ufuklar sarsıldı.(16)

Xırqırâb bastım.(17)

Kelimeler gelmiyordu taş gibi dilime(18)

Ben zerrece acınmaz idim(19)

Başım iyi kaldığında.(20)

1985

13) BU ADAM(1)

Bu adama bir bakın:(2)

Uyukladığında hepsi var,(3)

Burun deliklerinde(4)

Dirilirler aynı traktörler.(5)

Zavallı traktörler,(6)

Bir yerden hiç sürülmüyordu.(7)

Bu adam uyandığında,(8)

Traktörler hareketsizdi.(9)

Bu adam uyandığında(10)

Yakınlaşıp inler,(11)

Kafasına kulak salın:(12)

Uğulduyordu sivrisinekler.(13)

Uyanıp ne yapardı?(14)

Bu yağını söyleyeyim.(15)

En iyisi ben biraz(16)

Bisiklet süreyim.(17)

1986

14) İŞANKUL NE DEDİ?(1)

Ben de insan evladı,(2)

Ev işlerim, kaygım tasam var.(3)

Çizmelerim yırtıldığında(4)

Giymek için ayakkabım var.(5)

İşim çok vaktim yok,(6)

Ne aşağıyım, ne yukarı.(7)

Dünyanın namı gamdır,(8)

Bu gam benim başımda.(9)

Ben de insan evladayım,(10)

Bin pişman olur da.(11)

Darda kaldığında (12)

Gülerlerde gülerler.(13)

Böyle zamanda şikâyetimi(14)

Ben kime söyleyeyim?(15)

Eşğıme sessizce(16)

Binerim de giderim.(17)

O bana hizmet eder,(18)

Ben de ona bakarım.(19)

Bahar zamanı yularına(20)

Boyççekler(kardelenler) takarım.(21)

Gerçi bir gün kaygılardan(22)

Kaldım yaya.(23)

Eşğımden daha iyi dost(24)

Bulamadım dünyada.(25)

1986

15) SONBAHAR(1)

Döküldü, döküldü(2)

Pişmanlıklar döküldü.(3)

Istıraplar, pişmanlıklar,(4)

Yakarışlar döküldü.(5)

Kara atlas gibi yavaşça(6)

Ağaçlardan küpeler.(7)

Sürü sürü olup yere,(8)

Dökülmekte kargalar.(9)

Altın yapraklar misali geceler(10)

Lambalar döküldü.(11)

Sararan hüznüleri(12)

Ayrılıklar döküldü.(13)

Takdirleri üzerinde büyük(14)

Kuşlar gibi kanat çırpıp,(15)

Defterlere asırlarca(16)

Şairler döküldü.(17)

Senin ise gözünde yaş,(18)

Veda edip hepsine,(19)

Geceleri alev yapraklar gibi(20)

Dökülüyorsun bağrıma.(21)

Dağlar taşlar merakta,(22)

Aslanlar hatta tilkiler.(23)

Ay da sarı yaprak gibi(24)

Ne vakittir dökülür.(25)

Döküldü pişmanlıklar,(26)

Çeşmeler göz yumdu.(27)

Bir şafak vakti iri kar yağıp(28)

Hepsini gömüyordu.(29)

1988

16) AYRILIK(1)

Canlıyım, söyle,(2)

Dünyaya geldiğin gün(3)

İlk defa çığlık atıp döktüğün(4)

Yaşındadır ayrılık.(5)

Bir gün derya saçlarına(6)

Derya olup ulaşacağım.(7)

Derya geçer, on sekiz(8)

Yaşındadır ayrılık.(9)

Mecnun gibi gidemiyorsan,(10)

Herhangi bir yaratık bulunmaz.(11)

Ahuları olmayan dağın(12)

Taşındadır ayrılık.(13)

Yiğitliğinin akşamında(14)

Birdenbire anlayıp kalırsan:(15)

İçtiğin her yudum suda,(16)

Aşındadır ayrılık.(17)

Bunun için güçlü ol,(18)

Ömrün sadakadır(ihsandır). Çünkü(19)

Ezelden gök gibi(20)

Başındadır ayrılık.(21)

1988

17) SENİ ALIP GİTSEM...(1)

Seni alıp gitsem illere,(2)

Dumanların içinde yaseminlere.(3)

Yedi kat gökten çadır diksem sonra,(4)

Yaseminden bir acayip çardak yığsam sonra,(5)

Ay'ı kulağına küpe yapsam,(6)

Her ne ki yapsam birlikte yapsam.(7)

Gömlük hediye etsem ipek kumaştan,(8)

Aynalar koysam temiz göllerden.(9)
Çeşmeler suyunu kazıyıp taş, geçitlerden,(10)
Senin adıma yapsam revan.(11)
Kadife rüzgârlardan perdeler yapsam,(12)
Sonra gönlünü muska gibi boynuna taksam.(13)
Yürüdüğün yollara yıldızlar koysam,(14)
Geceleri sevsem seni,(15)
Gündüzleri sevsem.(16)
Bir hayat yaratsam gecesi ilden(17)
Yemeğimiz olsun aşkı yaseminden.(18)

1988

18) HATIRALAR GÖLÜ(1)

Burada herhangi bir bitki(2)

Kımıldamıyordu.(3)

Taş atsan gölün suyu(4)

Dalgalanmıyordu.(5)

Yıldız parlamıyordu,(6)

Gökyüzü akis etmez,(7)

Işıklar balıklar gibi(8)

Su da raks etmez.(9)

Korkunçtur(10)

Gölün öyküsü.(11)

Burada çöküp yatar(12)

Yılların tortusu.(13)

Fakat geceleri çöken(14)

Ay gibi yüzüp,(15)

Birden bire görünür(16)

Bir altın yüzük.(17)

1989

19) BAHTSIZ ÇİFTÇİ(1)

Asında isminde baht yok onun:(2)

“Zengin”e bela var mı “çiftçi” den sonra?(3)

Altmış yıl güneşin altında yaşayıp,(4)

Çizme giydi, eski,(5)

Eski püskü giyim.(6)

Eşegi de asıl geçmiştir.(7)

Eski çapa, eski emek omuzda,(8)

Eski endişe, eski eşya eski kafada,(9)

Eski avlu, eski kapıdan çıkıp,(10)

Tarlaya vardı, eski tarlaya.(11)

Gün boyu çalışıyordu,(12)

Baht yok, diyordu.(13)

Beli sızlıyordu,(14)

“Yok, diyordu, baht”.(15)

Damarıq boyunda uyuyordu eşek,(16)

Bakıyordu, düşünüyordu:(17)

“Tabiat namert!(18)

Bir varlığını bu kadar aşağılayıp,(19)

Fakat emek için yaratmak. Sonra,(20)

Eşeklere de kıyın”.(21)

Düşünüyordu.(22)

Döner bu eski felek,(23)

Döner eski yer.(24)

O düşünüyordu.(25)

Bir gün eski dertler cenderesine(26)

Eski gemiye bakıp öldü.(27)

Bu eski adamdan ne kaldı bize?(28)

Ses yok. Kış. Evler. Kara borular.(29)

Onun eski evi bozulup gitti,(30)

Eşegini yiyip gitti kurtlar.(31)

1989

20) TOY(DÜĞÜN)(1)

Bugün Gül'ün yastıkları gitmektedir,(2)

Zurnaların şikâyetleri gitmektedir.(3)

Arabada ağlıyordu Gül, etrafında(4)

Yengelerinin azarlamaları gitmektedir.(5)

Burada kalır dedesinin çarıkları,(6)

Büyükannesinin lastik ayakkabıları gitmektedir.(7)

Avlu kalır, su kaldı, suya bakıp,(8)

Hayallere dalışları gitmektedir.(9)

Üzüyordu baba evinin üzümleri,(10)

Eğilip ahlayışları gitmektedir.(11)

Arabada ağlıyordu gül, bilmiyordu gül,(12)

Bir dünya, dünya işleri gitmektedir.(13)

Anasının on sekiz yıl yanırları,(14)

Babasının yanırları gitmektedir.(15)

21) SUCU BABANAZAR(1)

Babanazar, sucu olup ne gördün?(2)

Pamuk yaprağı gibi yanıp, solup ne gördün?(3)

Şanına ne kadar yalan destan gördün(4)

Pamuk tarlasını sen ne zaman bostan gördün?(5)

Değişmedi asla yırtık kaftanın,(6)

Sızlıyordu gâh sağ, gâh sol yanın.(7)

Arazilerde su taradın geceleri,(8)

Ayı ekmeği göğü sofraya gördün?(9)

Uyuyup kaldın arklar başında,(10)

Başını koyup kötüler taşına.(11)

Süpürge vursa tozu çıkmaz. “bunlar zengin”,(12)

“Hırsız” diye ne kadar iftira gördün?(13)

Temmuzdur senin var yok gömleğin,(14)

Geç vakitte planlanan toyların(15)

Geçirilmeyecek kaldın. Neyi düşündün?(16)

Pamuk ve bom boş cüzdan gördün.(17)

Mülkün zehir, deryaların kurumuş,(18)

Süt verince çizgili de ihtiyar.(19)

Ömür akşamı çökmektedir öteden,(20)

Bu dünyayı soyut bir bilmece gördün.(21)

Esmektedir yine bahar yelleri,(22)

Görünmekte çimenlerin dilleri.(23)

Düşlerine çapa girdi kış boyu,(24)

Sağında da uyanıp çapa gördün.(25)

1990

22) ÇAPACI KIZLARA(1)

Düşünsem düşüncelerim göğsümde yanmış,(2)

Söylesem sözlerim boğazımda yanmış.(3)

Yapraklar gibi solgun akşamlar gibi zayıf,(4)

Kurutup tarlayı tuzumda yanmış.(5)

Aylar titrediğinde düşen yapraklar,(6)

Yıldızlar bağından göçen yapraklar,(7)

Nursuz alanlarda ışık sermeyin,(8)

Toprağa karışıp hırslanan yapraklar.(9)

Güzel çiçekleri çanaklardan yolan,(10)

Saçların tozda esintiler öldüren,(11)

Sizin parıltınız gül yüzünüzü(12)

Güneşler öğle yemeğine katılmış.(13)

Düşünsem düşüncelerim göğsümde yanmış,(14)

Söylesem sözlerim boğazımda yanmış,(15)

Yapraklar gibi solgun akşamlar gibi zayıf,(16)

Kurutup tarlayı tuzumda yanmış.(17)

Olgunluk çağında olgunluk görmez,(18)

On beşten o yağı mutluluk görmez,(19)

Safran reyhan gibi zayıf geçinmez,(20)

Devri devranlardan sadakat görmez,(21)

Sabahtan sahraya dönenlerim,(22)

Sararan servilerim, gül, savsanlarım,(23)

Sıkıcı hayatın kucaklarından(24)

Tarlaların bağına derlenenlerim(25)

Düşünsem düşüncelerim göğsümde yanmış,(26)

Söylesem sözlerim boğazımda yanmış.(27)

Çayırlar gibi solgun akşamlar gibi zayıf,(28)

Kurutup tarlayı tuzumda yanmış.(29)

Gece gündüz göğsüm içi yangını yangın,(30)

Yıllardan soruyordur yıllar sor.(31)

Akşamlara yayılan toprak yollardan(32)

Söğütlerim gelecekler yorgun ve yorgun.(33)

Gözlerim titreyen yüzleriniz.(34)

Söndü sevimliliği yüzleriniz.(35)

Geceler alanlarda yorgun yüzen ay(36)

Sizin hüznü yadigârlarınız.(37)

Düşünsem düşüncelerim göğsümde yanmış,(38)

Söylesem sözlerim boğazımda yanmış.(39)

Çayırlar gibi solgunu akşamlar gibi zayıf,(40)

Kurutup tarlayı tuzumda yanmış.(41)

Sonsuz çizgilere dizilmişlerim(42)

Kısmeti gitmenle yazılmışlarım.(43)

1990

23) GÖĞSÜMDEKİ MAVİLİKLERİM(1)

Tanlar gitti, günlerimden tanlar gitti,(2)

Giden tanlar yıllarımı anlar etti.(3)

Bir canımı sevgim yüz bin canlar etti,(4)

Gönlüm, senin devletinden şanlar gitti.(5)

Bu aralıksız emeklerim biter mi ki,(6)

“göğsümdeki maviliklerim gider mi ki?”(7)

Gözyaşımından yeşillik olan hasırlarım,(8)

Akşamlarımda dalgalanan zührelerim,(9)

Gezen yerler, tepelerim, sahralarım,(10)

Kapımda sarsılmış dünya,(11)

Gelse, bu da figanıma yeter mi ki,(12)

Göğsümdeki maviliklerim gider mi ki?(13)

Silsen eğer yüz yıl gözü kaşı ile(14)

Çabalasan, yar, yüz yıl elde taşın ile(15)

Sonra silip kirpiklerin, saçın ile(16)

Yine yüz yıl yıkayıp geçsen yaşın ile(17)

Tedbirlerin derdime fayda eder mi ki(18)

Göğsümdeki maviliklerim gider mi ki?(19)

Üç bin yıllık çınar yine tomurcuklandı,(20)

Öbür gün yeşil hale büründü,(21)

Ahularım, dağlarımın ürkekleri(22)

Geceleri vücudum koklayıp sürtündü,(23)

Onlarında dünyaları tehlikeli mi ki,(24)

Göğsümdeki maviliklerim gider mi ki?(25)

Bu dünyada yar aradım gönlüme layık,(26)

Bu gönül şimdi yele layık, sele layık.(27)

Işık saçan saçlarını yayıp yayıp,(28)

Başımın üzerinde ağlayıp dursa bin zorluk,(29)

Elemlerim bulutlardan geçer mi ki,(30)

Göğsümdeki maviliklerim gider mi ki?(31)

1990

24) UMUT(1)

Yurdum, bana altın gerekmez altınlarından,(2)

Kirpiklerim öpseler kâfi tozlarından.(3)

Ben bir rüzgâr olup geldim, ben bir rüzgâr,(4)

Söyleyip geçsem böylece eski dertlerinden.(5)

Değiştiler seni rütbelere,(6)

Hüzünlü olup kaldım batıp şüphelere.(7)

Hilallerin döner yine kubbelere,(8)

Mazilere ettiğin sitemlerinden.(9)

Bana eski minarelerden bir ses yeter,(10)

Bu ses benim gönlümü hoş yapar.(11)

Bana dünya gerekmez, bir hasır yeter,(12)

Yeseviyeler yatan aziz yerlerinden.(13)

Aksaray'a ne günkü yüz çevirdim ben,(14)

Sönmez şanı şefkatin diye durdum ben.(15)

Şiir söyleyişini biraz öğrendim ben,(16)

Çınarlarda ağlayıp yatan yapraklarından.(17)

Bu dünyada gönüllere lamba yaksam,(18)

Mezarların sessizliğinden ders alsam.(19)

Berraklığına çeşme olup akıp kalsam,(20)

Allah nazar kılsın haberlerinden.(21)

1991

25) İLKBAHAR(1)

Köklerde fisıldayan sen idin,(2)

Toprak kabartıp, mırıldayan sen idin,(3)

Bir gecede değişti ruh hali,(4)

Derdim yeşil, hasretlerim mavi.(5)

Hayatımdan çıkardın gam sarmaşığımı sen,(6)

Adaştır kim söyler gecemsin.(7)

İlkbahar, kaya altından, onu sürüp,(8)

Özgürlüğe çıkan çiçeğimsin.(9)

Dört ay benden karalık üstün oldu,(10)

Ben döküldüm, defterlerim gece oldu.(11)

Ne hoştur ki, yeniden nasibimsin,(12)

Güzel kokunu getiren rüzgârımsın.(13)

Yaprak açmış gibi damarlar,(14)

Dalganırlar, ten ağacında dalganırlar.(15)

Sen gül yârim, gül narım, Gülendâm'ım(16)

Geceleri hışırdar kalem kutum.(17)

Yeşil havuç olup çıktı ıspanak,(18)

Kırlangıç da geldi birazcık geveze.(19)

Her biri göle yakın tepenin eteğinde,(20)

Kuzucuğa döndü yarına.(21)

Sen dağlarım bileyen ateşimsin,(22)

Dombırası güröldeyen ozanımsın,(23)

Söyleyişlerin bu âlemi yaktı.(24)

Yeri göğü sel oldu, aktı.(25)

Melodiye dolup gitti taş duvarlar,(26)

Solgun solgun iyileşiyordu hastalar,(27)

Fakat bir yaprak, çürüyen bir yaprak fakat(28)

Döner bana hüznü nasihat.(29)

1991

26) SEVGİ(1)

Sevgi benim geçmişimdir bugünümdür,(2)

Ateşimdir, külümdür tozumdur.(3)

Bu yollarda son bir gün döküldüğümüdür,(4)

Sevgi benim gönlümdeki düğümüdür.(5)

Bu düğümü çözemedim, çözemedim,(6)

Sizi düşünen deryalardan geçemedim.(7)

Sevgi benim ulaştığım karım imiş,(8)

Sonra kardelen olup büyüyen sitemim imiş.(9)

Yalnız kalıp gitti salkım söğüdüm,(10)

Salkım söğüdüm, haber al, güç halim.(11)

Sevgi benim gürleyen tepemdir,(12)

Yanan yıldız, ağlayan ay küreğimdir.(13)

Kuma batıp giden berrak derem benim,(14)

Kumda lale unsa eğer algılar beni.(15)

Sevgi benim yağmurda ıslanan gömleğimdir,(16)

Ölene dek düşündüğüm düşüncelerimdir.(17)

Güneş yorgan dikip koyan bağımdır o,(18)

Göğsümdeki acıdır o, kederimdir o.(19)

Sevgi benim dostuna ışığımdır,(20)

Gönle yakın, lakin gözden ırağımdır.(21)

Hani kendi adımımı sağlam atsam,(22)

Bir hal ile bu sevdaya nokta koysam.(23)

Sevgi benim hiç dinmeyen azabımdır,(24)

Şahidimdir, günahımdır, sevabımdır.(25)

Bütün ömür böyle geçer gönüllerim,(26)

Ey siz benim kırmızı küçük kardeşlerim,(27)

Sevgi berrak külünüzdür, saklayın onu,(28)

Sizin güzel mülkünüzdür, koruyun onu.(29)

1991

27) ALIN YAZISI HAKKINDA(1)

Bu dünyada bir kitap var, okuyum almayacağım,(2)

Ona gönle yakın yekûn tokmağın almayacağım.(3)

Benim ömrümü yazanları onda toplayan,(4)

Mevsimlerim bir varakta mücessemelenen.(5)

Ne kadar düşkünlük göreceğim vardır, ne kadar zorluklar,(6)

Ne kadar gurbet, ayrılıklar, ne kadar zorluklar,(7)

Hepsi bittiğinde bütün serbeser,(8)

Budur asıl dünyada en muhtasar eser.(9)

Ona sabrı sabır vermek güzel görevdir,(10)

Çünkü o her yönden de mükemmeldir.(11)

Hata olmaz onda asla, olmaz eksiklik,(12)

Değişmeyecekti değişmek olsan kaçlık.(13)

Gâh nursuz gâh parlak Raxşanem benim,(14)

Zor kitap, ağır kitabım benim.(15)

Dostum, sana alın yazısı değil, köşk verdi,(16)

Bana ise, bunun gibi müşkül alın yazısı verdi.(17)

Doğmadan ben bunun gibi mektuplara indim,(18)

Allah kendi emir veren ateşlere indim.(19)

Ey yar, nedir bu dünya da namı nişanlar?(20)

Ben ile sen ayrılmışız çoktan.(21)

Bu kitabı ben hiç kimseye vermeyeceğim,(22)

Alın yazımı taşa vurup yere atmayacağım.(23)

Onda her ne yazılmıştır hepsi kaçınılmaz,(24)

Düzenleme yapamaz onu herhangi bir redaktör.(25)

1991

28) GÖZ DEĞMESİ(1)

Dostum senin yüzlerine yüz değdi,(2)

Düşüne de girmeyen bir kız değdi.(3)

Sana ne zaman şirin, şeker söz değdi,(4)

Bana ise, bana fakat göz değdi.(5)

Göz değdiğinde sonbahar oldu çiçek bahçem,(6)

Haberin uçtu alev gibi güçlü küheylanım.(7)

Bir göz önce ciğerimi yandırdı,(8)

Sonra altın eyerimi yandırdı.(9)

Bende de bir gönül var idi kayda değer,(10)

Göz değdiğinde görünür oldu bir çukurluk.(11)

Genliğimdeki gözlerim de düş şimdi,(12)

Yuva kurmuştur bir çift sefil kuş şimdi.(13)

Gökyüzündeki ay mıdır ya da muska mı?(14)

Kimdir beni gözlerine gömer mi?(15)

Sana yaldızlı gece bana boz değdi,(16)

Benim gönül, dostum, bana göz değdi.(17)

Bağım var ama yoktur meyvem,(18)

Solgunlaşır gül, ayım.(19)

Gönlüm soğuyup kaldı, ona buz değdi,(20)

Gönlümdeki alevime köz değdi.(21)

Halime yalnız annem ağlıyordu,(22)

Garip ömrüm, bomboş hanem ağlıyordu.(23)

Güzel, mavi ilkbaharıma göz değdi,(24)

Çiçeklenen ağacıma göz değdi.(25)

Bu kadar hüznü olup kaldı dünyam,(26)

Okum gitmiş, kolda kalmış yayım.(27)

Dikenler gibi derin zenginleşip, derinleşip,(28)

Vücudumu sızlatıyordu kirpikler.(29)

1991

29) ELEMLİ DÜNYADA(1)

Ellerim kollar gibi sitemle kalan günler,(2)

Gönül gidip, velakin ar kalan günler,(3)

Uzun kirpiklerde kar kalan günler,(4)

Sen gittin, dondu sağ ile solum,(5)

Elemli dünyada elemli gülüm.(6)

Sularda sessiz kırıldılar aylar,(7)

Büyü gibi sessizce, sakın aktılar dereler.(8)

Düğümlerini açıp yıllar ve aylar(9)

Geçtiler, sen hemen dili düğümüm,(10)

Elemli dünyada elemli gülüm.(11)

Senden sonra gönlümü merhametsiz ezip,(12)

Ne güzeller geçti, kendince incinip,(13)

Yüksek topuklarını göğsüme saplayıp,(14)

Vakitsiz soldurdular sihri deliliğimi,(15)

Elemli dünyada elemli gülüm.(16)

Dertlenip kaldılar ümit bağları,(17)

Ebedî sızlıyordu bağır dağları,(18)

Bağların acıları hem de kargaları,(19)

Benim figanımdır hem benim külüm,(20)

Elemli dünyada elemli gülüm.(21)

Bu halimi görenler takdir, dediler,(22)

Takdir ezel-ezel haktır, dediler.(23)

Gerçek kalpler daima tuhaftır, dediler.(24)

Nasıl sanattır bu, nasıl ilim?(25)

Elemli dünyada elemli gülüm.(26)

Sana hatıralar kederler getirip,(27)

Bana hayat söyleyip, bildirip,(28)

Yanan ilkbaharlarım yerini doldurup,(29)

Göğsümde yaşıyordu en güzel ölüm,(30)

Elemli dünyada elemli gülüm.(31)

1991

30) VATANI ÖĞRENİŞ(1)

Ben Vatani ne kitap, ne(2)

Gazeteden öğrendim.(3)

Annelerin yüzündeki(4)

Haritadan öğrendim.(5)

Babaların sopasını(6)

Çarığını görür gibiyim,(7)

Ben vatani çardaklardan(8)

Yollardan öğrendim.(9)

Sinemalardan değil, bu vatani(10)

Minarelerden öğrendim ben.(11)

Ak bezlerden dalgalanan(12)

Çınarlardan öğrendim ben.(13)

Hanegahlar güneşler.(14)

Gidiverdim. Gidiverdim.(15)

Her dağında bir evliya,(16)

Bu hikmete eriverdim.(17)

Vatan. Vatan. Vatan. Vatan.(18)

Nedir bana en iyi baban?(19)

Selin beni sel yapması,(20)

Halkın beni hal yapması.(21)

Bu tepeler, Kumtepelere(22)

Altındaki tarih kadar,(23)

Sükûneti de görmekteyim ben,(24)

Sükûneti öğrendim ben.(25)

Akşam yarımaya görüp,(26)

Ayalarımı yüzüme süreceğim.(27)

Bir cismi can yüz bin ruh,(28)

Vatan. Vatan. Vatan. Vatan.(29)

Bağını görüp ben bağ oldum,(30)

Dağını görüp ıstırap çektim ben.(31)

Seni Afgan halkından gelen(32)

Tabutlardan öğrendim ben.(33)

Nesillerden kalan(34)

Gönlümdür, Vatan.(35)

Yalnız annem, perişan haldedir(36)

Kız kardeşimdir, Vatan.(37)

Ben göğsümde kum gibi yanan(38)

Yâdlara veda edeceğim.(39)

Yağmurlarında bırakacağım,(40)

Vatan. Vatan. Vatan. Vatan.(41)

Kaç derde türbe gönlüm,(42)

Geceleri kurur gönlüm.(43)

Yangın olur can ile ten,(44)

Vatan. Vatan. Vatan. Vatan.(45)

Damarlarım damar yayıp,(46)

Damarlarına geri döneceğim.(47)

Tekrar ve tekrar söyleyeceğim:(48)

Vatan. Vatan. Vatan. Vatan.(49)

Yüreğimindir dersleri(50)

Go'ri Amir kubbeleri.(51)

Göğsüm dolu namus söyleyeceğim,(52)

Vatan. Vatan. Vatan. Vatan.(53)

Her gün görüp, bilip sana(54)

Tekrar ve tekrar yeteceğim,(55)

Vatan, ebedî destan Vatan,(56)

Söyleye söyleye gideceğim.(57)

1991, 2007

31) AK BAŞÖRTÜSÜ(1)

Düşüp parlayıp okyanusumda, nehrimde,(2)

Hayâ eksik olan devrimde,(3)

Ak başörtüler görünür oldu şehrimde,(4)

Şaşırıp alışmayan gözlerim.(5)

Bu kadar açık, bu kadar utanmaz dünya,(6)

Ha üç ha dört hazırca تنها,(7)

Melekler dışlayıp gitti mi ki ya da(8)

Geceleyin katılıp taze kızlara?(9)

Bunca yıl afet geldi mi?(10)

Ah başörtüler ile iffet geldi mi?(11)

Yurttan giden letafet geldi mi?(12)

Ne titreme bastı birdenbire dizlerini?(13)

Hayallerim benim gamdan karardı,(14)

Göğsümdeki dağlar kök yarardı,(15)

Bir Müslümana hayatım kararı,(16)

Duvak içinde söylenmeyen sözlerim.(17)

Gelmesidir, gitmesidir rüzgârlar,(18)

Pak olsunlar bundan sonra ameller,(19)

Nasıl güzel görünüyor ak başörtüler,(20)

Kapattığında özellikle ak yüzlerini.(21)

1992

32) HİKMET(1)

Hikmet ne bozkır, ne bağ bostan(2)

Ve ne prensesin yazlığındadır.(3)

Ne köşkün balkonu, ne menzil yolu,(4)

Ve ne yiğitliğin kıyısındadır.(5)

Ne şanı mertebe, ne malı dünya(6)

Hikmet bu dünyadan üzülüp giden(7)

Babanın mezarının toprağındadır.(8)

1993

33) PEHLİVANLAR YURDU(1)

Pehlivanlar yıldızlara hiç bakmıyordu,(2)

Yıldızlara baksa eğer pehlivan olmazdı.(3)

Yiğitlik mi toy görmese, güreşmese?(4)

Güreş düşmüyor geçen devri devran değil.(5)

Kaşkaderya, dağ taşlar, çöller dengesiz,(6)

Ey kalbimin dereleri niçin kapalı?(7)

Başımın üzerinde uzanan, geniş, mavi, sınırsız,(8)

Pehlivanların yüreğidir, gökyüzü değil.(9)

Çocukları yeri yumruklayıp ortaya çıkan yer,(10)

Mert yıkılsa gökten yıldız yağın yer,(11)

Yiğitlerin küreğini özleyen yer,(12)

Cömert mülktür, öylesine meydan değil.(13)

Bu çocuklar gurur var diye savaştı,(14)

Para için değil, namus, ar diye savaştı.(15)

Emir Timur kanı var diye savaştı,(16)

Namusu yoklar bu halka oğlan değil.(17)

Alpamış'tan miras kalan cüsseleri,(18)

Görüp gönülden giden var yok kederlerin.(19)

Öldürüp yürür sahibinin kıssalarını,(20)

Evleri de herkes gibi, kale değil.(21)

Pehlivanlar yıldızlara hiç bakmıyordu,(22)

Karşılaştırıldığında gönülleri gökyüzü değil,(23)

Benim gibi üç dört şiire kul yeterdi,(24)

Kul olanlar, bilin dostlar, pehlivan değil.(25)

1993

34) SİZE(1)

Avlunuzdan şırıldayan dere geçse,(2)

Yelkeninizden güneş geçse, ay geçse.(2)

Kaşlarınız ebedî keman yay geçse,(3)

Boğa gibi adil kalsa boyunuz,(4)

Dolar mıydı hiç dolmayan gönlünüz?(5)

Var olan yıldızlar size hizmet etseler,(6)

Denizlerde siz diye kurup, dolsalar,(7)

Güller sizden rengi ifar alsalar,(8)

Çimen olsa yürüyen bağrınız,(9)

Dolar mıydı hiç dolmayan gönlünüz?(10)

Sevinç ile açılırsalar kapılar,(11)

Evinizi dar yapsa beşikler,(12)

Yüksek sesle çalan ukde olan kaşıklar,(13)

Kısık gören kızı oğlunuz,(14)

Dolar mıydı hiç dolmayan gönlünüz?(15)

Yeller kara zülüflerinizi kilitleyip,(16)

Esip dursa güzelliğini mülk edip,(17)

Saadeti güzelliği güzellik edip,(18)

Sararmasa hiçbir zaman rengi yüzeyiniz,(19)

Dolar mıydı hiç dolmayan gönlünüz?(20)

Dostlar gelip o gün bağrım dilseler,(21)

Boğazımı yolup, ondan bir ney yapsalar,(22)

Hepsi sırayla çalsalar,(23)

Söylentiler olsa oğul toyunuz,(24)

Dolar mıydı hiç dolmayan gönlünüz?(25)

1993

35) DÜNYA MASALI(1)

Keder gam ezelden beraber gelir,(2)

Aziz bir birine birader gelir,(3)

Niçin sevinçlerin bir çeşit, hey dünya,(4)

Niçin ukdelerin bu kadar renkli?(5)

Horu mutsuzlukta kalsa insanlar(6)

Süt emzirip gelen ceylanlar.(7)

Niçin hayvanların dürüst, hey dünya,(8)

Niçin insanların bu kadar kötü?(9)

Bir ağabeyim var idi yabancılardan,(10)

Onu da geçirdin ocaklardan.(11)

Niçin gözü yaşlıların güler, hey dünya,(12)

Niçin neşelerin bu kadar gamlı?(13)

1994

36) TAKAS(1)

Bu dünyada ihtiyaç bol pamuk,(2)

Ben pamuğu değiştirdim tahta ile.(3)

Benim senin diyarında biletim yok,(4)

Pamuğum çok, lakin dam yapmaya tahtam yok.(5)

Ömrüm iş ve zahmetten ibaret,(6)

Derdimdir eksik biten bina.(7)

Ben söylemezsem kahve ya da latte ver,(8)

Pamuğumu al, vereceksen bana tahta ver.(9)

Yakıt, yağ bir söz olur, sol kulak:(10)

Gürüldemez işsiz gece-gündüz bin çeşme.(11)

Kâğıt alın, altınla beraber.(12)

Fakat bana pamuk gerek birader!(13)

Şairler de ilginç, yazar sürekli olarak,(14)

Damsız evde kitap okuyan kim?(15)

Yetmese, o yorgan, yastık döşeğim,(16)

Postum var, bir şekilde yaşıyorum.(17)

Öbür gün kış gösterir günümü,(18)

Yetmezse eğer, soyunup vereyim kaftanımı.(19)

Özbek ilginç, daima şöyle yerli,(20)

Bina diye geçer ömür defteri.(21)

Bu seferde akladı kendi adını,(22)

Kaftansız kalıp, yapıp aldı damını.(23)

1993

37) NE GEREK?(1)

Bil güle bir gönülden dünya gerektir,(2)

Bir gönle yalnız bir gül gerektir.(3)

Bir halka sevgiden derya gerektir,(4)

Eğer sevgi olmasa, sitem ne gerek?(5)

Dirilik bir aziz nimettir ezelden,(6)

Misafir etmek caizdir saf, güzel,(7)

Rüzgârlar melodidir, yapraklar gazel,(8)

Yetişkinlik kutlamasında şarap ne gerek?(9)

Siması altın havası renklerindedir,(10)

Ne hasret boğazın, damağındadır?(11)

Ey insan, hesabın alınındadır,(12)

Bu kadar hesaba kitaba ne gerek?(13)

Sadakat dersinden haber olmasa,(14)

Feraset ehlinden nazar olmasa,(15)

Gönülde hayâdan eser olmasa,(16)

O hüsnü cemale duvak ne gerek?(17)

Su üzerinde birdenbire yapan şuledir ömrün,(18)

Asılan emanet düğmedir ömrün,(19)

Eğer hak yolunda geçmediyse ömrün,(20)

Seni bu saran seraba ne gerek?(21)

Duyun dünyadan hüznü melodiyi,(22)

En evvel süpürün gönül evinden,(23)

Soruyu cevap yap her bir gününü,(24)

Sorun olmasa cevap ne gerek?(25)

1994

38) DUA İSTEMEK(1)

Zengin ihtiyar, dua et,(2)

Gerçi siz Hızır değilsiniz,(3)

Lakin Allah her kime de(4)

Mal vermez, devlet vermez.(5)

Her zaman açık kapısı(6)

Kazan dolu aşınız.(7)

Sizi kovalar bütün halk:(8)

Dert görmesin başınız.(9)

Her bir fakirin(10)

Başını okşayıp, iyi davranın.(11)

Ama bana kol açın,(12)

Zengin ihtiyar, dua edin.(13)

Doğru söz, tamam bıktım,(14)

Bahtı kent-kent(15)

Kaftanım başımda daima,(16)

Dua edin, zengin ihtiyar.(17)

Şair zamanlarının(18)

Duasını aldım epey.(19)

Meşhur şair olup ben,(20)

Halka oldum ün.(21)

Yalnız değilim gerçi,(22)

Gerçi dost, yârim var.(23)

Gönlüm benim şiiirden zengin,(24)

Velakin geçimim var.(25)

Gönlümde bu dünyanın(26)

Dertleri yanıp gitsin.(27)

Zengin ihtiyar, dua edin,(28)

Bir şair zengin olup gitsin!(29)

1995

39) ALLAH'A TESLİM ETTİM(1)

Hangi sayfalarda kaldı kıvılcımım,(2)

Hangi anlarda kaldı tozum,(3)
İyi mi, kötü mü geçti bir günüm,(4)
Ben onu Allah'a teslim ettim son.(5)

Sevabım ya da günahım var mı?(6)
Bu derdi gönlüme haberim var mı?(7)
Yarın bir gün dürüst tanığım var mı?(8)
Ben onu Allah'a teslim ettim son.(9)

Çocukluk o dilim tatlı oldu,(10)
Temiz gökleri türküm oldu.(11)
En vefâdar dostum küçüğüm oldu,(12)
Ben onu Allah'a teslim ettim son.(13)

Arzu şirin idi benzer küçücük,(14)
Kale söz edip olurum yorgun.(15)
Evimi yandırıp gitti bir melek,(16)
Ben onu Allah'a teslim ettim son.(17)

Haset eda kıldı gül gibi dostumu,(18)
Ben onu içimde bir var vurdum mu?(19)

Ona götürüp verin benim kürkümü,(20)

Ben onu Allah' teslim ettim son.(21)

Pekâlâ, alan versin şüphe,(22)

Kötülük etmem hatta kötüye.(23)

O beni alır her gün nişana,(24)

Ben onu Allah'a teslim ettim son.(25)

Yabancılar ağzında masalımmış,(26)

Gelir mi yolunu gözlerim dikenim?(27)

Nasıl ürün verirken ekinim?(28)

Ben onu Allah' teslim ettim son.(29)

Yaşar mı her demi gönül anı diye,(30)

Bir gün... toplanıyorlar dostlar ben diye,(31)

“Ey Siroj vücudunda canın hani?” diye,(32)

Ben onu Allah'a teslim ettim son.(33)

1995

40) ÇOCUK(1)

Sen derya boyunda dünyaya geldin,(2)

Derya zamanının tufanlarında.(3)

İsmi yazdı eşiklerin,(4)

Hala kurumayan betonlarına.(5)

Haykırıp dururdu o an kayalar.(6)

Göklerde, şimşek çakar.(7)

Sen taşkın koynunda dünyaya geldin.(8)

Demek: gönlün taşkın,(9)

Kendin taşkın olman gerek!(10)

Senin beşiğini salladı yeller,(11)

Bitkiler süsledi uykularını.(12)

O zirvelerden ahular tan vaktinde,(13)

Gördü dudağında ilk gülüşlerini.(14)

Bunların hepsi Vatandır, Vatan!(15)

Topuğunu öpecek her bir taş, Vatan.(16)

Sen hala bilmiyorsun, yeni balkonun(17)

Gemini seçen kırlangıç, Vatan.(18)

Dillerin sular gibi akıcı olduğunda,(19)

Kartallar uçtuğunda dağ gibi gönülden,(20)

Yüreğin en yüksek zirvelerinde(21)

Bir gün tanışırısın sen Vatan ile.(22)

Onun bir gününe yaramak için,(23)

Yoğun zamanlarında destek olmak için,(24)

Azlık kılar fakat sessizce sevip yürümek,(25)

Kendinin haberdar,(26)

Gönlünün haberdar olması gerek!(27)

Kendinin iman,(28)

Göğsünün iman olması gerek(29)

Vatan, diye kendini yakıp, kandırır,(30)

Kötüler kandırır,(31)

Alkışlar kandırır,(32)

Bütün her niyetinde onu çalsa,(33)

Sen kendi yüreğini yolman gerek!(34)

Sen kendi yüreğini yolman gerek!(35)

Vicdan keserini vurup feryadsız,(36)

Vatanı menzile götürmen gerek.(37)

Allah zor yoldur bu yollar, Ferhat!(38)

Şundan mı, bu yerde büyük kayada,(39)

Bembeyaz harfler ile bezeyip cismini,(40)

Kurucular kuruyorlardı(41)

Senin Nevayi'den kalma ismini.(42)

41) KARANLIK VE AYDINLIK(1)

Ben çıktım karanlık ayların derinliklerinden,(2)

Bir parlak rüzgâr da çıktı öteden.(3)

Bulutlar yüzerdi göklerde ırak,(4)

Bir tarafı kara, bir tarafı ak.(5)

Derya gider idi gece içinde تنها,(6)

Bir sahili aydınlık, bir sahili kara.(7)

Uzanıp yatarı uzun yol yorulup,(8)

Bir tarafı kara, bir tarafı aydınlık.(9)

Tarlalar çıktılar önceden,(10)

Yarısı simsiyah, yarısı aydın.(11)

Alevlenip çarh vururdu çevremde dünya,(12)

Bir tarafı karanlık, bir tarafı aydınlık.(13)

Dinmeyen savaş kıları iki güçlü kudret,(14)

Birisi kabahat, biri adalet.(15)

Gıcırdayıp döndü cefakeş zemin,(16)

Bir tarafı neşeli, bir tarafı kederli.(17)

Ve bu zemin üzerinde dururdu ebedî,(18)

Evler, yarı aydınlık, yarı karanlık.(19)

Nice han beylerini yitiren halkım,(20)

Nice Aybek'leri kaybeden halkım.(21)

Ne oluşunda hem her an, her zaman,(22)

Gönlümün penceresi açık senin tarafın.(23)

Bugün rüzgârlar esmekte, bak,(24)

Termiz'den Taşkent'e kadar esen.(25)

Şu hayatı rüzgâra karışıp varır,(26)

Memleketin yüzü yarışıp varır.(27)

Benden nur götürsün diye karanlık gönüllere,(28)

Aydınlık sözlerimi saçtım yellere.(29)

42) NEVRUZ KOŞUĞU(1)

Felek bizi çocuklardan korudu mu?(2)

Yıldızlardan kardelenler saçtı mı?(3)

Bir tohuma değiştim var dertlerimi,(4)

Âlem eski, lakin önü hoş yeni.(5)

Gökyüzü oldu bir gecede bitkin yüreğim,(6)

Toy başladı ateşlerim, yağmurlarım,(7)

Güya şimdi yaprak açar damarlarım,(8)

Güya eski kalem tutan elim yeni.(9)

Aylara da değişmem yüzlerini,(10)

Bakın Hokand, bakın Surhan kızlarını.(11)

Zülüfleri reyhanlarının kokusunu(12)

Alıp gelen fırtınalarım, yelim yeni.(13)

Ey köhne bağ, çoktur çektiğin eziyetin,(14)

Kuruyan dal, gönülde senin vasiyetin,(15)

Ey sarı yaprak, kulağında nasihatın,(16)

Bu yıl şimdi benim çiçek bahçemde, gülüm yeni.(17)

Her gönle bir yeni melodi, şarkı versin,(18)

İmanı, insafi, vicdanı ekleyip versin.(19)

Her bir eve en önce bir beşik versin,(20)

Hiçbir eve göstermesin ölüm yeni.(21)

Varmaktasınız gerçi Hindistan Çin'e,(22)

Ümit çevirin kendi yerinize, Huda'ya(23)

Evleriniz dolsun bu yıl buğdaylarla,(24)

Oyalanan halkım, çorak çölüm yeni.(25)

Lalelerden eğer söylemedim, yayla söyledi,(26)

Kalanları sema söyler, yer söyledi.(27)

Gönlüm açsam, her ilaç bir şiir söyledi,(28)

Doğruyu söylesem, göğsümdeki gönlüm yeni.(29)

1995

43) İNSANLIK(1)

Varoluş basit, birilerini(2)

Kurtarmak daha zordur.(3)

Kendine kader kendine acısı(4)

Yüreğinden birer birer(5)

Geçirmek zordur.(6)

Kendi endişesinde gece gündüz(7)

Kan yutmak daha kolaydır(8)

Kendi içlerinde sessiz kavrulan(9)

İnsanlar daha insandır.(10)

Gönüldaşlık mı dertdaşlık mı,(11)

Sızlasa da geçicilik,(12)

İnsanları en birinci(13)

Kurtaran insanlıktır.(14)

Öyle ki âlem, öyle ki sınırsız(15)

Dünya çapında oluşturulmuş(16)

İnsanda da evvel, önünde(17)

İnsanlık yaratmış.(18)

Bu sebepten sonsuz çiçek gibi güzel(19)

Solmayan insanlık.(20)

Dünya tutar, insan onlar(21)

Ölmeyen insanlık.(22)

1996

44) CANI GÖNÜL(1)

Hürriyet cümbüşleri bağındadır, evimdedir,(2)

Yıldızın, kutlu hilalin şafağı akşamındadır,(3)

Feyz ile fazilet huzur sakinliğindedir,(4)

Ey vatan, canı gönlüm, canı gönlüm adındadır,(5)

Yedi gök cilvesi bir nurlu günündedir.(6)

Bağımın içinde çiçeklenen zerdali, çiğdem sensin,(7)

Sümbülü reyhan kokulu çiçek kasidem sensin,(8)

Can bağım sensin, gözümün nuru sensin,(9)

Ey vatan, canı gönlüm, canı gönlüm adındadır,(10)

Yedi gök cilvesi, bir nurlu günündedir.(11)

Hak Teâlâ'ya dayanan yurt, sen veliler meskeni,(12)

Her kalemin bir keramet, her kölen bir canlı,(13)

Sen Buharilerin baharı, Termiziler Gülşen'i,(14)

Ey vatan, canı gönlüm, canı gönlüm adındadır,(15)

Yedi gök cilvesi bir nurlu günündedir.(16)

Bir kere tuğlan, sevilse âleme destan olacaktır,(17)

Her gönül bu feza, her gönül bir sema olacaktır,(18)

Dil çıkarın her oğul, kız Özbekistan olacaktır,(19)

Ey vatan, canı gönlüm, canı gönlüm adındadır,(20)

Yedi gök cilvesi bir nurlu günündedir.(21)

Kirpiğimde tozların, hor düşman ile giden,(22)

Dağlarından esen o meltem ile giden,(23)

Bir isim ile gelip, şu isim ile giden,(24)

Ey vatan, canı gönlüm, canı gönlüm adındadır,(25)

Yedi gök cilvesi bir nurlu günündedir.(26)

1997

45) TARİKAT TOPRAĞI(1)

Alev desen kül çıkıyordu,(2)

Güzleri gül çıkıyordu.(3)

Kat kat toprak değil,(4)

Kat kat gönül çıkıyordu.(5)

Âlem aslı yüzündedir,(6)

Yani kaşı gözündedir.(7)

Hikmet senin kendindedir,(8)

Ne ararsan, o çıkıyordur.(9)

Zerre zerre bu yerin derinliği(10)

Bir şeyh erer ya da bir veli.(11)

Cahil insan düşünürler ama:(12)

Gümüş altın, para çıkıyordur:(13)

Yerden gökyüzü çıkar bunda(14)

Deme: zindan çıkar bunda.(15)

Kullar sultan çıkar bunda(16)

Sultanları kul çıkıyordur.(17)

1997

46) BÜYÜK ŞAİRLER(1)

Büyük şair olmak bu ne cezadır?(2)

Üretken karınca güzel değil midir?(3)

Lütfi dede, Mir Ali Şir ve Babür(4)

Raflarda kapana kısıldılar.(5)

Bakarsanız hayat nazarından,(6)

Tomurcukların açılması bir güzel.(7)

Maymunları baykuşlar yüzünden(8)

Bundan yoksundur Gülhani dede.(9)

Fırat çeker ayrılıktan ah figan,(10)

Henüz, belli ki başkadır kısmetleri:(11)

Mevlana diye yüceltseler de,(12)

Kalıcı olup yaşar Mukimi.(13)

Utaniyordu biçare Osman Nasır,(14)

Çolpan görmez gökteki Çolpanlarını.(15)

Hepsini zindandan çıkarıp son(16)

Meşgul etmişler bu dar rafları.(17)

Neler gördü Aybek aydınlık cihandan?(18)

Bunda da o kendi sükûtu, fikrinde.(19)

Gafur Gulam çıkıp gitti raflardan,(20)

Seyredilmez ırmaklarının boyunda.(21)

Ne gerek sana böyle büyüklük,(22)

Kalemin sıcaklığını hissetmese eğer parmağın(23)

Bu nasıl iyi nam, şansız hayat?(24)

Neşelenip şiirler yazıp durmayın!(25)

1998

47) HAREZMCE(1)

Bir gül gördüm nakşı sevgili şeklinde,(2)

Yelekleri bağı bahar şeklinde,(3)

Kara gözü leyli şafak şeklinde,(4)

İki zülfü mor, ejderha şeklinde,(5)

Bu ikisi gece gündüz uyanık şeklinde.(6)

Yüksek bağın almaz oranji var,(7)

Bağ ortasında Hevayu Urgançı var.(8)

Bir söz söylesem biraz azarı var,(9)

Bu senemin iki gizli hazinesi var,(10)

Yapraklar arasında iki nar şeklinde.(11)

Gonca dudağı goncalarını soldurur,(12)

Asıl gonca diyenleri şuldurur.(13)

Gamzeleri yakar da güldürür,(14)

“döndünüz mü” deyişleri öldürür,(15)

Kurbanları sıra sıra şeklinde.(16)

Güneş çıksa şu senemin yüzünden,(17)

Âlem geçer ayından, yıldızından,(18)

Dava etmiyor gönlünün yazı güzünden,(19)

Gurlangaça giden âning izinden,(20)

Gah hazan, gah toz şeklinde.(21)

Şimdi bize bir söz olsa gül sebep,(22)

Harezm, ey, halimize koyun bakıp.(23)

Şimdi bildik, aşk halkına kalıp,(24)

Hafızları yaksalar, şu sebep,(25)

Şemali sekli sebor şeklinde.(26)

1998

48) ANAMIN AYAKKABILARI(1)

Bu kadar da katı imiş(2)

Kısmetin yastıkları.(3)

Göz önümden gitmez hiç(4)

Anamın ayakkabıları.(5)

Onlar eşiğinde(6)

Durur bir çift matem gibi.(7)

Gözüme bütün dünya(8)

Göründü suçlu gibi.(9)

Yaşıyordur gerçi kol,(10)

Yüzlerini koruyup.(11)

Ayakkabıları koridorda(12)

Duruverir ağrıyıp.(13)

Derdimi yaşıyorum(14)

Anam halim soranda.(15)

Ayakkabıları velakin(16)

Hepsini bilip duran gibi.(17)

Gerçi dilsiz,(18)

Üzgün, zararsız gibiler.(19)

Var derdi hicranımdan(20)

Onlar haberdar gibiler.(21)

Anamın gözyaşından(22)

Olsa yastıkları nem.(23)

Nazarımda geceler(24)

Ağlar ayakabıları da.(25)

Onlarda güya beni(26)

Acı çekip düşünüyorlar.(27)

Bahtı bahtsızlığımdan(28)

Hikâyeler söylüyorlar.(29)

Özlemin duvarları(30)

Yağmurlarda aşınan.(31)

Onlar da anam gibi(32)

Yollarıma bakıyordu.(33)

Mal biriktirmedim ben, amma(34)

Su sorana çay verdim.(35)

Bir gönlüm var idi, lakin(36)

Ben onu da engin verdim.(37)

Bu dünyada nihayet(38)

Bir hikmeti sezdim.(39)

Ayakkabıları yüzüme(40)

Basıp, gelir ağladım.(41)

Anamın ayakkabıları...(42)

Bir ömürlük borcum gibi.(43)

Keçeleri gözüme(44)

Sürtüp ölsem arzımdan.(45)

1999

49) KIRK BAHAR RİVAYETİ(1)

Eski dostların gibi ay, güneş,(2)

Kırk yaş, özlem midir yoksa sabır mı?(3)

Yarısı sıcak, yarısı soğuyup kalan aş,(4)

Dere mi, sahil mi ya da ova mı, kırk yaş?(5)

Hepsi birbirine hayran mı kırk yaş?(6)

Sen şafak diye bekle akşam çıksın(7)

Biçilen arpaların ham çıksın,(8)

Hem dinmiş yağmuru hem şimşek gibi,(10)

Rengi biraz çıkmış gömleğim, kırk yaş,(11)

Yarın neler diyor düşüncelerim, kırk yaş?(12)

Yarısı beyaz, yarısı yeşil tepelik,(13)

Onda ateş yanar, yani barakalık(14)

Bir yolcu otların gündüz kalpaklık,(15)

Bir gecede çok mahzun olduğum, kırk yaş,(16)

Yaylalarda kaldığım ateşim, kırk yaş.(17)

İzhar edeyim mi ki ıstırap,(18)

Sevinç mi saadet sevgi mi serap?(19)

Yârim gönlüm abat, yarısı harap,(20)

Yeşil de safran baharım, kırk yaş,(21)

İçi dolu hicran toplamım, kırk yaş.(22)

Bu bir geniş sahrada kalan zaman gibi,(23)

Ukde, kuşlarına ne diye söylüyorsun?(24)

Öne yürüyor mu ya da arkaya gidiyor mu?(25)

Benim visalim de firkatim de, kırk yaş,(26)

Şebneme gark olan gözüm, kırk yaş.(27)

1999

50) ŞAŞIRTICI DÜNYA(1)

Ben bu âlem ahvalinin(2)

Her rengini anlamadım,(3)

Ben bu insan evladının(4)

Hilesini anlamadım.(5)

Ben bu içi dolu, riya(6)

Gönlü kara yarenlerinin(7)

Giyip yürüdüğü kaftanının(8)

Altın rengini anlamadım.(9)

Ben bu çiçeklik sahnesine(10)

Âşık olup gelmiş idim(11)

Gül rengini anladı mı?(12)

Gönül karasını anlamadım.(13)

Ben bu pazar arasında yürüyen(14)

Bülbüllere hayran baktım(15)

Simyagaça bağlı bulunan(16)

Duyarsız sesine anlamadım.(17)

Ben bu dünya mekânına(18)

Biz dost arayıp gelmiş idim(19)

Er geç aş yiyip yatan(20)

Heybetini anlamadım.(21)

Gönül filizlerinin(22)

Fısıltılarını dinliyordum(23)

Karınlarının dombıra(24)

Gürültüsünü anlamadım(25)

1999

51) MİR ALİŞİR(1)

Canlılığın sesi Nevayi,(2)

Büyüküğün rengi Nevayi,(3)

Bir yarıştı apaydınlık dünya,(4)

Türklerin bedeni nevayi.(5)

Beş asırlık rüyadır dünya,(6)

Beş asırlık gerçek Nevayi.(7)

Bir okyanus ki, başlangıcı yok,(8)

Onun sonu yoktur, Nevayi.(9)

Geçtikçe hızlanıp giden,(10)

Vardıkça yeni Nevayi.(11)

Vatan gibi sınırı yoktur,(12)

Vatan gibi ebedî Nevayi.(13)

2000

52) SAHİBİ OLAN YURT(1)

Açsan devranların kitaplarını(2)

Ne kadar kervanların yarını vardır.(3)

Dinle bilgelerin hitaplarını:(4)

Sahibi olan yurdun, yarını vardır.(5)

Dünyanın dinlenme mekânlarında(6)

Bir ev geçimi bütün olsa, dört tanesi mazlumdur.(7)

Bak kendi yurdunun kalelerine:(8)

Sahibi olan yurdun, yarını vardır.(9)

Bunda ay, güneşten yüzler alan,(10)

Oğul da kızların sevgisi vardır.(11)

Her söylenen sözden Vatan doğan,(12)

Sahibi olan yurdun, yarını vardır.(13)

Milyon tane Özbek'in ümitleri toplam(14)

Milyon bu sesler, namus da ardır.(15)

Kestim şiiirlerimi körfez de ben de:(16)

Sahibi olan yurdun, yarını vardır.(17)

Kırlangiçlara ver balkonlarını,(18)

Kuşun da bey ile hanımı vardır.(19)

Kardeş can, ekiver reyhanlarını,(20)

Sahibi olan yurdun, yarını vardır.(21)

Ömür gâh şirin, gâh acı olan,(22)

Büyük niyetlere Allah da vardır:(23)

Sahibi olan yurdun halkı halk olan,(24)

Sahibi olan yurdun, yarını vardır.(25)

2000

53) UKDE(1)

Çocuklar var, sevgin taşı halı yapar,(2)

Çocuklar var, baba gönlünü âlem yapar.(3)

Baba, şu, kaftanının katındaki,(4)

Pamukları olmayanı elem yapar.(5)

Çocuklar var, kendi göğsünü yaralar yapan,(6)

Babasına bağlar yapan,(7)

Kendi namında, baba namını dağlar yapan,(8)

Yiğitlik olmayanım elem kılar.(9)

Açık kaldı kederli şaşkın kapımız,(10)

Seherden tuz tatmayan yattı köpeğimiz.(11)

Bu köpeğin tabağındaki yal,(12)

Yemek artıkları olmayanım elem kılar.(13)

O, bu canavar, hepimizi yaktı sonra,(14)

Arabaya çarpıp kendini öldürdü sonra.(15)

Kabrinizi tırnaklayıp figan yapan,(16)

Bir köpeklik olmayanım elem kılar.(17)

Ben düşünüyorum: sevabımı kalem kılar,(18)

Ben yapmadığım iyiliği çocuğum yapar.(19)

Baba, sizin için gönlümdeki böyle işe yaramaz,(20)

Ümitli olmayanım elem kılar.(21)

2000

54) ÖĞRENİN(1)

Bu dünyada güzel, cazip yaşayışı,(2)

İyi sohbetten öğrenin.(3)

Her Őeye eşit olarak nazar değdi,(4)

GüneŐ sačan insanlıktan öğrenin.(5)

Dilinizde niçin darlık, ne sırdır?(6)

Bakınız, bahar nasıl acayip kaderdir.(7)

Keseğe de, taŐlara da o birdir,(8)

Bahar veren hürriyetten öğrenin.(9)

Söze maharetli, ey akıllı güzeller,(10)

AŞk bağında sesi gül-i Ranalar.(11)

Leyla ile mecnunun geçtiği sahralar,(12)

Onların ulaŐtıđı sükûnetten öğrenin.(13)

Beş akŐamlık rüzgâr esermiŐ gençlik de,(14)

Gülün yaprakları niçin nemli?(15)

Niçin devlet ömür, niçin gam?(16)

Ömür gören saf hikmetten öğrenin.(17)

Hayat ise gâh aş tutar, gâh yiyecek tabakası,(18)

Sevinçten de, yanmaktan da sorar vergi,(19)

Geminize gelen bir çift kırlangıç,(20)

Azap-cefa çekenden öğrenin.(21)

Size baht diliyorum Allahtan(22)

Uzak yürüyün kötülükten gınahtan.(23)

Sadakatın sembolü Resûlullahtan(24)

Miras olan muhabbetten öğrenin.(25)

2000

55) EKMEK KOKUSU(1)

Ekmekçinin kızları,(2)

Ayları, yıldızları.(3)

Yüzleri gibi ekmekleri,(4)

Ekmekleri gibi yüzleri.(5)

Kırk yıllık pişmanlıklarım,(6)

Hicranlarım, yabancı.(7)

Bir gün ekmek alayım diye,(8)

Böleyazdım divane.(9)

Bozdum derdimin sarayını,(10)

Düzdüm arzu, fikir yüksek.(11)

Berraklığı, reyhan gibi,(12)

Kanıtı – yüksek.(13)

Kokularını hızlıca(14)

Taşkentlerden esmiyor.(15)

Bin kere çağırıp yol basıp,(16)

Ekmek almadan gelmeyin.(17)

Özlem oldu gönül ile(18)

Bizim çalan şarkımız.(19)

Anam şaşırır: ben gelsem(20)

Ekmeğe dolan unumuz.(21)

Ekmekçinin kızları,(22)

Ayları, yıldızları.(23)

Yüzleri gibi ekmekleri,(24)

Ekmekleri gibi yüzleri.(25)

Güzeller güzeli laleler,(26)

Geldi işin ağırı – (27)

Uzun kızınızı(28)

Alıp gittim sonunda.(29)

Ne kadar dolunayları,(30)

Ay yüzüne değiştim.(31)

Hayatımın gül kokusunu(32)

Ekmek kokusuna değiştim.(33)

Yâd etsen de her zaman(34)

Oku bahtlar defterini.(35)

Kanıtımsınız benim(36)

şiirlerimde arayın.(37)

2000

56) HAYAT TÜRKÜSÜ(1)

Kimler kırmızı giydiler,(2)

Kimler ukde giydiler.(3)

Kimde varı kimler sitemli,(4)

Buna hayat dediler.(5)

Kimler gül diye sevdiler,(6)

Kimler düşe yorumladılar.(7)

Ak kara renkleri,(8)

Buna hayat dediler.(9)

Kimler yanmadan yandılar,(10)

Kimler doymadan doydular.(11)

Kim hasta kim bıkmı,(12)

Buna hayat dediler.(13)

Güllerini iğdeler(14)

Gözyaşına duruladılar.(15)

Bunca aziz kokuları,(16)

Buna hayat dediler.(17)

Şeker kaya şekeri dediler,(18)

Lakin içlerini yediler.(19)

Kör olmayın kim kimi,(20)

Buna hayat dediler.(21)

Yine hatırlayıp geldiler,(22)

Rüzgarların, dediler.(23)

Kimler var kimler yok,(24)

Buna hayat dediler.(25)

Olsa da kederler,(26)

Yüksek yaşayın, ey gönüller.(27)

Kanatları, bükülmez,(28)

Buna hayat dediler.(29)

2001

57) VATAN DESEM...(1)

Bu diyarın eyvanları nura dalış,(2)

Bu diyarın satürnü, ayı güneş.(3)

Vatan desem gözümde yaş, yüzümde yaş,(4)

Göze sürteyim ekmeklerini, ekmeklerini.(5)

Canlılığının zahmetleri, takdirleri,(6)

Hayatının var hikmet de tedbirleri,(7)

Ey, annemin toprak tandırları,(8)

Isıtsanız canlarını, canlarını.(9)

Kim vatanını altın kaftanına kol etmiştir,(10)

Kim bağrını gökler gibi geniş etmiştir.(11)

Yaratanın kendi bugün denk etmiştir(12)

Asırlara anlarını, anlarını.(13)

Bir süvari gelmektedir, Babür mü yoksa?(14)

Hırot mi ya da, Hindistan mı yoksa Könya mı,(15)

Görüp geldi, bundan sonra da görsün dünya(16)

Sultanları, hanlarını, hanlarını.(17)

Bu diyarın eyvanları nura dalış,(18)

Bu diyarın satürnü, ayı güneş.(19)

Vatan desem gözümde yaş, yüzümde yaş,(20)

Göze sürteyim ekmeklerini, ekmeklerini.(21)

Niçin haset ekip ömürlere,(22)

Gönlünü örüp gazez, riya, kömürlere?(23)

Heves edip yaşayın ulu Temurlara,(24)

Halk biliyordur şanlarını şanlarını.(25)

2001

58) İNSAN(1)

Bir elde silah(2)

Bir elde Kur'an,(3)

Sen nasıl menzile kaldın, insan?(4)

Kale oluşumunu berbat eylesen,(5)

Bilmese eğer,(6)

Hangisi Müslüman.(7)

Bir elde silah(8)

Bir elde İncil,(9)

O, insan,(10)

En önce haddini bil.(11)

Bir birini eylese eğer harabe,(12)

Bilmese eğer,(13)

Hangisini Nosaron.(14)

Lakin cehaletin milleti olmaz,(15)

Rezaletin dini halkı olmaz.(16)

Bunu beden alır Hilal, Hoçing de,(17)

Soru, ağlayıp söyler toku da açığı da.(18)

Seni yaratanda kudreti gücün(19)

Gösterip, yaratan çok kerem kılan.(20)

Unutma,(21)

En iyi ameller için(22)

Seni yeryüzünde mukarrem kılan.(23)

2001

59) AY İZİNDEN(1)

Ay bu gece Seyhan'dadır,(2)

Nur dolu harmandadır.(3)

Ayı bu gece görmeyen(4)

Bir ömür pişmandır.(5)

Ah bu kadar doludur,(6)

On dört günlük gelindir.(7)

Ay desem, masalda yok,(8)

Ne huri cennettedir.(9)

Kız gidecek vadi ile(10)

Kovası da ay ile.(11)

Huyları, yüzleri,(12)

Kekliğide Ceyran'dır.(13)

Kız desem, aycağız imiş,(14)

Toptaki yaycağız imiş.(15)

Endamı saçları(16)

Kavgalı isyandadır.(17)

Yıl geçer ay geçer(18)

Suyundan kim ay içer?(19)

Sana yeten gönlünün(20)

Gövdesi kalededir.(21)

Cemalini yaratan(22)

Dolunaya bakan.(23)

Yerde başıboş kaç göz,(24)

Kaç göz gökyüzündedir.(25)

Ah bu nasıl ay, gönlüm?(26)

Göğsümdeki vadi gönlüm.(27)

Zengin gönlüm, zengin gönlüm,(28)

Taşkanu Surhan'dadır.(29)

2001

60) SÖZ YOLU(1)

Zifiri karanlık geceler, mürekkep kaplarım,(2)

Samanım nerede tahıllarım?(3)

Yeşil tepelerim tepe oldular,(4)

Tepelerim eğilip baraka oldular.(5)

Bekleyip kalıverdi beni rüya görüp,(6)

Bir kil kaplama ev de bir ağaç çardak.(7)

Kayıslar baharda çiçeğini döker gibi,(8)

Odunlar ocakta külünü döker gibi.(9)

Ben böyle dökülüp, uzaklaşıp gittim,(10)

Bir söz söyleyemeyin söz arayıp gittim.(11)

Böyle bir güçsüz, bir garip tendir,(12)

Benim hayatımda bulunmayan tedbir.(13)

Bakıp kalıverdi yollarıma hasretle,(14)

İzimde kız kardeşimin kırk baharı var?(15)

Dünya da en ağır, sözün yoludur,(16)

Bu, dökülüş yolu, sonbaharın yoludur.(17)

Bu yolda ne acılar görmüş canlarım,(18)

En önce tartmış değerlilerim.(19)

Varıp bağrım aan tandır toprağa,(20)

Başımı koyup ağladım ağaç ardağa.(21)

Ne kadar özlemleri gönlüm içti,(22)

Bir şiir hicranında yıllarım geçti,(23)

2001

61) DÖRT SÖZ(1)

Niçin yere bakıyorsun, Rana?“(2)

Bu sözlerde bin yıllık mana.(3)

Saf muhabbet, temiz sima,(4)

Niçin yere bakıyorsun, Rana.(5)

Yere değip duran kirpikler,(6)

İffet ekip duran kirpikler,(7)

Kadirinin ukdesi mi ya da,(8)

Niçin yere bakıyorsun, Rana.(9)

Nezaket mi, naz mı, utanç,(10)

Güzellik ya da dilsiz ibadet?(11)

Sağ gelmekten korkan rüya,(12)

Niçin yere bakıyorsun, Rana.(13)

Sen sakın, ürkek bir geyik,(14)

Yelken üzerinde haset, riya giyip,(15)

Dişini bilen cadı dünya,(16)

Niçin yere bakıyorsun, Rana?(17)

Ukde kılar sonra bir millet,(18)

Sen bir ibret, güzel bir minnet,(19)

Bin yıl böyle kalırsın yalnız,(20)

Niçin yere bakıyorsun, Rana?(21)

Niçin yere bakıyorsun, Rana?(22)

Aşk, vefanın solmaz baharı,(23)

Sen hayatın ebedî yadigârı,(24)

Niçin yere bakıyorsun, Rana?(25)

2001

62) MERHAMET(1)

Çiçekler döküp bahar gider çardağınızdan,(2)

Önceki ay da gider yaylanızdan,(3)

Ne faydadır gönlünüzdeki pisliğinizden,(4)

Merhametinizi kıskanmayın bir birinizden.(5)

Tomurcuklar da bir birine sürtündü,(6)

Bakın, hatta karıncalar düğün yaptı.(7)

Niçin haset gğsnzde ezgi çalıyordu?(8)

Merhametinizi kıskanmayın birbirinizden.(9)

Bugün size ak sofraya serer hayat,(10)

Melodini leğen koşar hayat,(11)

Hem kız kardeşin, hem yârinize benzer hayat,(12)

Merhametinizi kıskanmayın bir birinizden.(13)

Gelmiyor şimdi herkes toprak yarıp,(14)

Babanızın mezarları böyle garip,(15)

Annenizin izlerini pn varıp,(16)

Merhametinizi kıskanmayın bir birinizden.(17)

Dünyanın bu vakitleri bulunmuyordu,(18)

Kapıları gece gündüz açık, olmuyordu,(19)

Merhamet sonra dkknlarda satılmıyordu,(20)

Merhametinizi kıskanmayın bir birinizden.(21)

2001

63) NEVAİ'Yİ OKUMA(1)

Her bir kelle,(2)

Her bir baş(3)

Cehaletten korkması gerek.(4)

Her bir çocuk,(5)

Her bir genç(6)

Nevai'yi okuması gerek.(7)

Her bir baba,(8)

Her bir ihtiyar(9)

Ömür hikmetlerini gösterip,(10)

Nefis halatlarını kesmesi gerek.(11)

Çocuklarına, torunlarına(12)

Nevai'yi okuması gerek.(13)

Bir çocuğa bütün memleket,(14)

Bazen ise kırk kişi gerek.(15)

Beşiklerden düşüp çocuklar(16)

Nevai'yi okuması gerek.(17)

Siz diyorsunuz: yol bulması gerek,(18)

Ev kurup, para bulması gerek,(19)

Yok-yok o ar kalması gerek,(20)

Nevai'yi okuması gerek.(21)

Semerkant Buhara, Termiz(22)

Toylarda hepimiz toplanırız.(23)

Bizler kimlerden aziz?(24)

Halka âlem alkışı gerek,(25)

Âleme dik bakışı gerek,(26)

Nevai'yi okuması gerek.(27)

Biruniler, İbn-i Sinalar,(28)

Uluğbekler, Babür Mirzalar(29)

Kurup gitmiş nasıl binalar!(30)

Genç gönüllerin kalkması gerek,(31)

Nevai'yi okuması gerek!(32)

Vatan ezelden beri vatandır,(33)

O bizim için solmayan çimendir.(34)

Şu sebepten çocuk çağlardan,(35)

Yeşil çağlar, lale çağlardan(36)

Kendini vurup, yolması gerek,(37)

Nevai'yi okuması gerek,(38)

Gönle nedir yakması gerek!(39)

2002

64) AK YAKALAR(1)

İşim düştü senin bembeyaz yakacığın,(2)

Yıl ne kadar uzadı ay ne kadar?(3)

Mevsimleri değiştirip renkler kırıldı,(4)

Ağlayan çimenlere tozlar indi.(5)

Öğrencilik yıllarımdan kalan hayal,(6)

Sen bir fidan, nazik bir fidan.(7)

Ben özledim, kaç yaz kışım geçti,(8)

Senin bembeyaz yakacığın işim düştü.(9)

Her tan zarif kelebek gibi olur,(10)

Bir görmesem, ıstırap çekeceğim: nerede onlar?(11)

Yakaların ahir Şeyda kıldı beni,(12)

Öğrenciler içinde çocuksuz kıldı beni.(13)

Benim taze, ak, hoş kokulu yapraklarım,(14)

Ak hayal gibi geçti derslerim.(15)

Yakaların nasıl güzel bilimler oldu,(16)

Darülfünun bana darülfünun oldu.(17)

Mevsimplere renk değişip kırıldı renkler,(18)

Ağlayan varaklara indi tozlar.(19)

Gönüller gördüm eşsiz suyun tortuları,(20)

Gönüllere maruz kaldım kir yakalara.(21)

Kirazların çiçekleri gibi ak muhabbet,(22)

Gençliğimin tanları gibi pak muhabbet,(23)

Elimden kazım, elimden kuşum uçtu,(24)

Yine bembeyaz yakacağına işim düştü.(25)

2002

65) YAĞMURLAR VE GÖZYAŞLARI(1)

Yıllara da yağmur yağar,(2)

Ömrümüze benzer bağlar.(3)

Hicran olup kalır dağlar,(4)

Gönüllere de yağmur yağar.(5)

Bahar mı, güz mü,?(6)

Biz arıyoruz sevgimizi.(7)

Bu yağmurlar merhamet etmiyor,(8)

Yıkayıp gider izimizi.(9)

Aylarımız solgun solgun(10)

Kız kardeşlere döndüler.(11)

Yüzümüzden akan seller,(12)

Gönüllere döndüler.(13)

Özlem kaplar hanemizi,(14)

Düşünüp yalnız canımızı,(15)

Biz kaldırıp gideriz(16)

Yağmurlara annemizi.(17)

Ak boyunlu oynak dünya,(18)

Oynar altın zincirleri.(19)

Kimi bekler yağmurlarda(20)

Anne evinin tandırları?(21)

Biz arzu da ukdelerin,(22)

Yakaları kardırırız.(23)

Talih bir gün yar olsa eğer,(24)

Yağmurlarda çimleniriz.(25)

2002

66) GENÇLİK, BAHAR, MUHABBET(1)

Asırlar var, rüya gibi,(2)

Mevsimler var, geçici.(3)

Daima mavi derya gibi(4)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(5)

Ömrümde üç seherim,(6)

Üç güzel hoş seherim,(7)

Benim üç hoş haberim,(8)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(9)

Özlemleri kanatlı,(10)

Yağmurları şekerli,(11)

Ukdeleri de tatlı,(12)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(13)

Söylesem gönülde sitemimden(14)

Güller büyür karından.(15)

Nişan yağı varımdan(16)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(17)

Sen, ey kız kardeşim, sen ağabeyim,(18)

Geçen elem, geçen gam,(19)

Âlemde en âli an(20)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(21)

Gülleri dilleştiren,(22)

Yılları sırlaştırın,(23)

Gönülleri birleştiren(24)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(25)

Ebedî kervan canlılık,(26)

Derdi hicran canlılık,(27)

Nedir, insan, canlılık?(28)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(29)

Boyu bastı gül Vatan,(30)

Baş-ayak gönül Vatan,(31)

Adını sorsan, bu Vatan,(32)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(33)

Dünya ardıcı yalan,(34)

Ne kadar-ne kadarı yalan.(35)

Şudur yâdıma kalan:(36)

Gençlik. Bahar. Muhabbet.(37)

2003

67) HEDİYE(1)

Dünyanın yarısı nur ve ışıktan,(2)

Yarısı yazıp çiziyor, yarısı kavga.(3)

Kalem getirdiniz Japonya'dan,(4)

Dediniz: bu benden sizlere hediye.(5)

Âlem misafirler ile uyanıktır,(6)

Seyyahlar içinde de siz molla, ağabey.(7)

Dünyanın en güzel kısmı didardır,(8)

Didar kutlu olsun, Abdullah ağabey!(9)

Böyle zamanda görgülü dostu yaren de(10)

Oğulları gelen, kızları gelen.(11)

Sizden, kucak açıp karşılama alan zaman,(12)

Japon yağmurların kokuları gelen.(13)

Biz, biz kalemi cebe attık,(14)

Güya vücut birleşti endam, vücudumuza.(15)

Uzaklarda hakta sohbetler kurduk,(16)

Sonra dağılıp gittik evimize.(17)

Şairlik nedir?(18)

Dert ile hicran.(19)

Kalem de bir neni sezmesi gerek.(20)

Biz uyuyup kaldığımızda, dünleri gizli(21)

Söylemiyor Japonca ağlasa gerek.(22)

2003

68) HİLAL(1)

Çıktın mı hilalim,(2)

Kederli yârim ay,(3)

Şimdi gam karıştı fırsatlarıma.(4)

Sen ışık saçmazsan,(5)

Toplamazsan güzellik,(6)

Benim hasretlerime, gurbetlerime.(7)

İnsan gelir mi ki er ya da geç(8)

Dünyaya tane gibi ezilmek için?(9)

Hilalim, gökyüzüne çıktın mı bu akşam(10)

Küçük kardeşimin kabrine girmek için?(11)

2003

69) BÜYÜK İPEK YOLU(1)

Geliverir kervanlar,(2)

Gidiverir kervanlar.(3)

Eski ipek yoludur bu,(4)

Hem sevinç, hem ukdeler.(5)

Yirmi bir asırdır,(6)

Sabrı da sabırdır.(7)

Halklar inşa eden kaledir,(8)

Gâh sazı gâh harabeler.(9)

Bu kadar geniş bu açın,(10)

Bir tarafı Çin-Moçin.(11)

İnsan yazsa kucağını açıp,(12)

Gurur duyan gökler.(13)

Yaşlanmaz göklere yeten,(14)

Ölmez iktidarlara yeten,(15)

Uluğbeklerden giden,(16)

Yıldızlara ünvanlar.(17)

Avrupa mı, Asya mı?(18)

Bir güneş, bir ay, ışık,(19)

Adalet, ey dünya,(20)

Bağrın olsun balkonlar.(21)

İnsanîyet, mekânın,(22)

Hem ateş hem su dört tarafın,(23)

Marifet de imanın,(24)

Sana olsunlar kalkan.(25)

Biz âleme dikildik,(26)

Gâh durduk, gâh yıkıldık.(27)

Tarihimizi dik kıldık,(28)

Geldi devri devranlar.(29)

Doğudan çıkan gün,(30)

Surhonda uyur her gün.(31)

Japonca söyler bugün(32)

Termiz'deki kaleler.(33)

Büyük ipek yoludur bu,(34)

Bin millet, bir dildir bu.(35)

Ecdatlardan eldir bu,(36)

Evlatlara yönler.(37)

Şanhay'dan başlayan tan,(38)

Taşkent'te atsa ne tan?(39)

Altı sultan, bir kale,(40)

İyiliğe kervanlar.(41)

Dünya, sen sal nazar,(42)

Menzillerin olan altın.(43)

Ebediyete kadar(44)

Durmaz bu kervanlar.(45)

2004

70) ÖMÜR(1)

Ömür önce haylaz, yaramaz taya benzer,(2)

Dere olur, sonra taşkın dereye benzer.(3)

Güneş gibi parlayan tan zamanında,(4)

Baharda yağmur yağan aya benzer.(5)

Çocukluğun cennetidir baba evi,(6)

Onda senin beşiklerin, beşik düğünün.(7)

Boynu eğik babanın vücudu, senin vücudun,(8)

Üstadın söyledikleri keman, yaya benzer.(9)

Yüksek yüksek dağlarında karların vardır,(10)

Malın yoktur, lakin gönülde hayân vardır.(11)

Yiğitliğin, kalem gibi kaşlı yârin vardır,(12)

Yüz bin dinar, altını var zengine benzer.(13)

Göz önünde pazarları, baharları,(14)

Bu dünyanın çiçekleri, cananları.(15)

Geçiverir onun ağaç küheylanları,(16)

Bu yanı kir, o yanı sır yere benzer.(17)

İzleri öp iyilerin yolundaki,(18)

Gençliğin bir kuğu dünya gölündeki.(19)

Ömür asıl ihtiyar annenın elindeki,(20)

Özlem dolu bir bardak çaya benzer.(21)

2004

2. CİLT

71) BAL KIZIM NİGİNA(1)

Bahar gelir fısıl fısıl, Nigincan,(2)

Çimenler de rengârenk, Nigincan.(3)

Salkım söğüt saçları ip ip,(4)

Ben şiir yazarım ip ip, Nigincan.(5)

Özlemlerim çiçekler açar bağlarda,(6)

Yağmurlarım fokur fokur, Nigincan.(7)

Seher vakti canlanan deremsin,(8)

Canlılığım kikir kikir, Nigincan.(9)

Düşlerinde gülmüyorsun nurlanıp,(10)

Yastıkların hareketli, Nigincan.(11)

Geceleri tomurcuk açar, yaprak açar,(12)

Kalemlerim hışır hışır, Nigincan.(13)

Şefkat ile dalgalanan hayatım,(14)

Canı gönlüm dalga dalga, Nigincan.(15)

Ömür boyu gitmez benim baharım,(16)

Kırlangıcım cıvıl cıvıl, Nigincan.(17)

2005

72) YENİ – YENİ YILLAR GELİYORDU(1)

Dağlarından gitmeyen karlar,(2)

Yüz bin bitki çiçekler oluyordu.(3)

Yeni yeni gelir baharlar,(4)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(5)

Yeni yeni uyanır çeşmeler,(6)

Yeni yeni gönüller oluyordu.(7)

Dere gibi coşup, canlanıp,(8)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(9)

Çiçek pazarına benziyordu hayat,(10)

Yeni yeni çiçekler geliyordu.(11)

Boyuna çiçek ölçüyordu hayat,(12)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(13)

Kırlangıçlar balkonlarında,(14)

Cıvıl cıvıl diller oluyordu.(15)

Arzuladığın ukdelerin gibi,(16)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(17)

Muhabbetten fakat alevlerin,(18)

Muhabbetten seller oluyordu.(19)

Yüreklere salıp taşkınlar,(20)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(21)

Şehirlere benzer gönüller,(22)

Kimler gider, kimler geliyordu.(23)

Yeni yeni parlak menziller,(24)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(25)

Zahmetlerin bulmayan düşüş,(26)

Köprüler de yollar oluyordu.(27)

Bahtına bahşedip kemal,(28)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(29)

Ulu olur bütün insanlar,(30)

Ömür geçer, ömür esiyordu.(31)

Yeryüzünde kalmaz kötüler,(32)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(33)

Dünya, senin hor kalanların,(34)

Büyük büyük halklar oluyordu.(35)

İyiliğe döner atların,(36)

Yeni yeni yıllar geliyordu.(37)

2005

73) BUĞDAY TARLALARIM(1)

Bir parça ekmeğe kanaat kılan,(2)

Buğday başağından mucize kılan.(3)

Halkım var, yurdum var namus, arlarım,(4)

Altın tarlalarım – buğday tarlalarım.(5)

Seher yıldızlardan mercanlar takıp,(6)

Bozkır kırlarımda adındır tanlar.(7)

Sessizce giden gönül tarlarım,(8)

Sessizce kalksalar buğday tarlalarım.(9)

Toprağın işi de yarın yok,(10)

Kıştan mırıldansan yazda gönlün tok.(11)

Yeşil, düzensiz, aziz karlarım,(12)

Kışta da baharım buğday tarlalarım.(13)

Yerdeki taneni de eğilip topladın,(14)

Sen bunu rızk ile nasibe dedin.(15)

Çiftçim çalışkan kartallarım, şahinlerim,(16)

Geniş kanadını açan buğday tarlalarım.(17)

Yarın her yeri kaplar gül, çiçek,(18)

Filizlenen her çimen bir gelecek.(19)

Çiftçi olup çıksa Gülbaharlarım,(20)

Siz çiçeklenip gidiyorsunuz, buğday tarlalarım.

Kolun buğday rengidir, yüzün buğday rengi,

Araziler koynunda bu niçin ses.

Glmenden uyandı halk, diyarlarım,

Çınlayıp silkindiler buğday tarlalarım.

Bu yurt ekmek kokusudur, bu yurt buğday zengini,(21)

Gülbahar, bana mavi çayından koy!(22)

Yazılsın gönüldeki var tiryakilerim,(23)

Benim abim, kız kardeşim buğday tarlalarım.(24)

Bir samanın da canıma kaynak,(25)

Sen bana anasın ben sana çocuk.(26)

Beni büyük yapan tozlarım.(27)

Ey baba mekânım, buğday tarlalarım(28)

2005

74) BAĞ(1)

Bu dünyada bağ yapmanın hikmeti var,(2)

Bağ kalsa eğer insan ömrünün süsü var.(3)

Bir fidan da dikmeden geçse insan,(4)

İnsan ömrünün ne kadarlık kıymeti var?(5)

Bu bağlar da böyle görünür olmaz,(6)

Bu başlarda bahçivanın vasfı var.(7)

Bahçivan söyler: nam kaldırın, kaldırın baş,(8)

Ki ömrünün derya misali şiddeti var.(9)

Çocuk gibi büyütülen her bir aşaç,(10)

Baş yapmanın yüz bin elem, zahmeti var.(11)

İnsan eli çiçek dediler, insanın,(12)

İhlası var, şefkati yine himmeti var.(13)

Nankörler nasıl bilsin başın değerini,(14)

Nankörlerin kendi halkına minneti var.(15)

Mir Ali Şir dedemizden kalan söz bu,(16)

Bahçivanın da Nevayi gibi tiynâti var.(17)

Hangi halkımın vardır böyle bahçivanları,(18)

Bu halkın Vatanı var, milleti var.(19)

2005

75) DEMİR YOLLAR(1)

Hayat büyük yollara benziyordu,(2)

Dönüyordu bir ömür yollar.(3)

Ufuklara ümit döküyordu,(4)

Demir yollar, bu demir yollar.(5)

Nereye götürdü pamuk tohumunu,(6)

Bunca yıllar, o demir yollar?(7)

Yükseltir Özbek'in şanını,(8)

Demir yollar, bu demir yollar.(9)

Köprüler de gönüllere benzer,(10)

Halkın kalbi gibi deryalar, göller.(11)

Dileklere, yıllara benzer,(12)

Demir yollar, bu demir yollar.(13)

Bir anına çalkalanıp kaldı,(14)

Baba mekân, tepelerim, çöller.(15)

Göklerim yanına aldı,(16)

Demir yollar, bu demir yollar.(17)

Sizi haset niçin mahveder,(18)

Kömür gönüller, ah kömür gönüller?(19)

Niyetleri menzile götürür,(20)

Demir yollar, bu demir yollar.(21)

Dünya gâh bize bükülmüyor,(22)

İyiliği altına paralar.(23)

Ar, namus gibi gider ayrılmıyor,(24)

Demir yollar, bu demir yollar.(25)

Kim düz olarak dünyaya baktı,(26)

Bağrı dolu arzular, çiçekler.(27)

Gayelere çiçekler taktı(28)

Demir yollar, bu demir yollar.(29)

Her menzil, bir denksiz cihandır,(30)

Geçiverir bu ömür, yollar.(31)

Ebediyete kadar etkilidir,(32)

Demir yollar, bu demir yollar.(33)

2005

76) HAYAT AYNASI(1)

Gerçi çok olsa da kabilesi, nesli,(2)

Bu aydınlık dünyada yalan az yaşar.(3)

Millet gazeteden başlar esasen,(4)

Gazete doğru yazsa, millet doğru yaşar.(5)

Nice evlatların sabrı sebatı,(6)

“Özbekistan edebiyatı...”(7)

Tan zamanı bağlı dil, bağlı bel ile(8)

Çapayı omuza alıp giden sen.(9)

Yalancı zamanlarda fakir halk ile(10)

Solgun tarlalarda zehir yutan sen.(11)

Sende şu toprağın sesi, feryadı,(12)

“Özbekistan edebiyatı...”(13)

Kimler yaşar idi halifeler gibi,(14)

Ada görür idi, çaresiz, matemli.(15)

Bağrı buruşan sayfalar gibi,(16)

Kan yutan editör, muhabirlerin var.(17)

Sende yaprak açtı halkın muradı,(18)

“Özbekistan edebiyatı...”(19)

Denk olup gâh mümtaz hanedanlara,(20)

Gönül tarlarını vuran ezgisin.(21)

Açık aynalar gibi, handanlara(22)

Yayılp giren taze havasın.(23)

Ruh ve gönüllerin sesi,(24)

“Özbekistan edebiyatı...”(25)

Sende kundaklandı ne kadar edip,(26)

Ne şairlerin dileği oldun.(27)

Marifet dağıtıp, ışık dağıtıp,(28)

Kendin de yurdun bir bölüni oldun.(29)

Hazreti Nevayi'nin ebedî yâdı,(30)

“Özbekistan edebiyatı...”(31)

Geldi taşkın salıp ahir hürriyet,(32)

Ekilen fidanların ebedî solmayan.(33)

Çiçeklenip kemal bulsa her bir hür niyet,(34)

Edebiyat olmaz, sanat olmaz.(35)

Ona dilimizin oba hayatı,(36)

“Özbekistan edebiyatı...”(37)

Hâlâ Vatan için gerek çınarlar,(38)

Gerçek kalpler, kaş göz, kirpikler gerek.(39)

Muhteşem sözlerden düz binalar,(40)

Şiirlerden yol ile köprüler gerek.(41)

Sen de istiklalin uyanık kalanı,(42)

“Özbekistan edebiyatı...”(43)

2005

77) 450 000 LALE(1)

Geçer devri devranlar,(2)

Geçmiş elem, gam, nale.(3)

Yâd ellerde saçılan(4)

Dört yüz elli bin lale.(5)

Dört yüz elli bin lale,(6)

Özbek’in çocukları.(7)

Bostanından ayrılan,(8)

Goncası, laleleri.(9)

Göz önüne getirsen(10)

Boyları gözü kaşı.(11)

Dört yüz elli bin lale,(12)

Göğsündeki kurşun.(13)

Her ilkbahar maviye yeter,(14)

Dört yüz elli bin nalem.(15)

Yâd ellerde yatıyordu,(16)

Dört yüz elli bin çocuğum.(17)

Kendi sokağımdan vedalaşıp(18)

Giden tozum.(19)

Benim dört yüz elli bin(20)

Hazan olan baharım.(21)

Yeşillik kaplar tepeleri,(22)

Yer gök aydınlanır.(23)

Siz, giden turnalarsınız,(24)

Siz, dönmeyen turnalar.(25)

Hatıra meydanında(26)

Taşa dönen tan var.(27)

Dört yüz elli bin nam var,(28)

Dört yüz elli bin haykırış var.(29)

Geçer devri devranlar,(30)

Eskimeyen hatıra.(31)

Gökyüzü gibi mavidir o,(32)

Lale gibi bakire.(33)

Yeryüzünün çiçekleri,(34)

Halkların nalesidir(35).

Dört yüz elli bin lale,(36)

Özbek'in çocuğudur.(37)

2005

78) ÜSTATLAR YÂDI(1)

Bugün nalelerim nalemden geçti,(2)

Ömür kağıt ile kalemden geçti.(3)

Gitti söylenmeyen ne kadar kelam,(4)

Ne kadar şiir bu dünyadan geçti.(5)

Ecel av kılar mı yakalayıp,(6)

Beyefendi, Süleyman'ı(7)

Şükür, ağabeyler...(8)

Özgür hoca gibi söz kaleleri(9)

Gittiler.(10)

Gönüllerde yad, ukdeleri.(11)

Ne kadar sabrı sebat dünyadan geçti,(12)

Güya edebiyat dünyadan geçti.(13)

2005

79) ÜSTAD(1)

Daima çınlayıp dursun şiir ile gazel,(2)

Devri zamanımdan ayırma, Huda.(3)

Herkes de yaşasın, fakat en evvel(4)

Beni üstadımdan ayırma, Huda.(5)

Sağlam kıl iyilik sınırlarını,(6)

Gâma sarmayın çevrelerini.(7)

Koruyun gül gibi torunlarını,(8)

Beni üstadımdan ayırma, Hüda.(9)

O gönüllerde yaşar, kendi kırgın,(10)

Dağ ulu, fakat çöpten biçare.(11)

Bu hasretim sana da yetseydi keşke,(12)

Meni üstadımdan ayırma, Huda.(13)

Bir büyük, dehşet şairler var,(14)

Bir birini kavurup yemeye hazır.(15)

Onlara hiç kimseyi yapma giriftar,(16)

Meni üstadımdan ayırma, Huda.(17)

Yazık şiir yazılmıyor geçen zamanlarım,(18)

Suya akıp gitti dertlerim.(19)

Geçti ne dost ne yar, mert, namertlerim,(20)

Beni üstadımdan ayırma, Huda.(21)

Hasret meyi dolu bir kâsedir,(22)

Bağrı kızgın, yüzü sararmış laledir.(23)

Yetmiş yaşına gelen çocuktur,(24)

Beni üstadımdan ayırma, Huda.(25)

Benim en berrak çağlarım imiş giden,(26)

Yeşil tepelerim, bağlarım imiş giden.(27)

Destekleyen dağlarım imiş giden,(28)

Meni üstadımdan ayırma, Huda.(29)

Sözün kadrini, tuzun kadrini bilip yürüdün mü?(30)

Bir an imtihansız ömür gördün mü?(31)

Sığınağına al halkımı, yurdumu,(32)

Beni üstadımdan ayırma, Huda.(33)

İnsanoğlu yüzü kendine malum,(34)

Bir ömür yaşayıp da almayan eğitim.(35)

Babadan sonra durur son muallim,(36)

Beni üstadımdan ayırma, Huda.(37)

2005

80) VEFAZIZLIK(1)

Gözün gözünün beyazına vefası yok,(2)

Beyazının karasına vefası yok.(3)

Büyüyüp gider, eğme kaşlarını garip kalan,(4)

İki kaşın kendisine faydası yok.(5)

Kınaları atıp giden tırnağını,(6)

Tırnağının kınasına vefası yok.(7)

Gül döküyorlar, sonbahar olur, baharın,(8)

Gülün şekline güzelliğine vefası yok.(9)

Vefa isteyip yabancı yollara giden gönül,(10)

Gönlünün kendi sedasına vefası yok.(11)

Bir dost için kanlar yutar bir ömür dost,(12)

Dostun dostunun vefasına vefası yok.(13)

İnsan böylece bina bölmüş, bina kurmuş,(14)

Binasının binasına vefası yok.(15)

Bütün ömür dünya yığar, ancak ömrün(16)

Yıkan malı dünyasına vefası yok.(17)

Hayat yolunun işi, cefası çok,(18)

Fakat niçin devasına vefası yok.(19)

Sultanların sultanını satan dünya,(20)

Çocuğunun çocuğuna vefası yok.(21)

Sokratını yaydı son Sokratları,(22)

Sinasının sinasına vefası yok.(23)

Nasıl şair ki, babasına ihlası yok,(24)

Nevai'nin nevasına vefası yok.(25)

“vefa” sözünü değiştirip yazıverir.(26)

Devrin kendi imlasına vefası yok.(27)

O ne yângılığ halk olandır, millet olan,(28)

Halkın kendi padişahına vefası yok?(29)

Biz vatana ana deriz, fakat niçin(30)

Çocuğunun anasına vefası yok?(31)

Kölesinden beklemesin, kölesinin(32)

Kendini yaratan Huda'sına vefası yok.(33)

2005

81) “TAŞKENT AKŞAMI” NA(1)

Üstat Gafur Gulam duası ile(2)

Pervazı başlayan uyanık gazetem.(3)

Sen varsan kalbimin tuğrası yüksek,(4)

Asla sonuç bulmaz benim kasidem.(5)

Halkın merakı ağırlarından(6)

Teselli, teselli gibi bu dünyaya geldin.(7)

Uğursuz deprem yarıklarından(8)

Ak gül olup dünyaya geldin.(9)

Yarısı viran evin kapısını izleyip,(10)

Müjde getiren kendin.(11)

Sevimli bebek beşiğini yoklayıp,(12)

Serin rüzgârları estiren kendin.(13)

O zamanlar biz genç idik,(14)

Zevki arzulara limon yürek.(15)

Evlere koşan gül lale idik,(16)

Güzel akşamlardan verirsin haber.(17)

Yine “ mahalle de hızlı söz” hayat,(18)

Ölmez Lutfihanım anne siması.(19)

Bundadır gönüllere nur veren makam,(20)

Bundadır merhametin asıl kimyası.(21)

Sıradan demircinin babalık sıcaklığı(22)

Yetecektir dünyanın çocuklarına.(23)

Bunda çizikleri analar ayası(24)

Bağlanmış güneşin tellerine.(25)

Ben bahardan kalan kırlangıç idim,(26)

Kırlangıç nasıldır kışlaması şart.(27)

Kırlangıç özellikle genç şair olsa,(28)

Önce “akşam” da çalışması şart!(29)

Taşkent kızlarının gömleklerin de(30)

Bir satır şiirim, şadlığım kaldı.(31)

Her bir sayfanın geçidinde(32)

Muhabbetim kaldı, gençliğim kaldı.(33)

Aziz üstatlara ben koyup ihlas,(34)

Zahmetleri gördüm bunda.(35)

Hayatın şefkatsiz gözlerine doğru(36)

Dik bakıp yaşamayı öğrendim bunda.(37)

“Matem ana” koştu o gün(38)

Bir boşluk ekmek gibi kalkanlarım var.(39)

Irmak boylarında yar sevip kırmızı,(40)

şımarık şair gibi koşanlarım var.(41)

Bunda her bir nihal gelin olacak,(42)

Güneş tahtım benim, gneşim benim.(43)

Köprüler evrilip gelecek olacak,(44)

Âleme eşiğim payitahtım benim.(45)

Sağlam kalesin doğru dostlarını(46)

İhtiyarı gençlerin dileklerinde.(47)

Güzel kemersin stnlerine(48)

Turnaları ile leylekleri de.(49)

Fakat gönüllerden geçsin alevin,(50)

Bağrın bütün olsun, yara olmasın.(51)

Aksaray misali münevver kalın,(52)

Akşamın hiçbir zaman kara olmasın.(53)

2006

82) NEVAİ'NİN BAĞLARI(1)

Edebiyat muallimi(2)

Bizler çocuk çağları,(3)

Ders verirdi Hirot'da deyip(4)

Nevai'nin bağları.(5)

Siz de asli fidanları,(6)

Yaprakları, yaprakları(7)

Nevai'nin bağlarısınız,(8)

Nevai'nin bağları.(9)

Yıllar geçti. Çocukluk da(10)

Geçmişte kaldı bir ömür.(11)

Nevai'nin bağları lakin(12)

Hafızalarda kaldı bir ömür.(13)

Biz anladık nedir vatan,(14)

Damarları, dalları.(15)

İtibar da imanmış(16)

Nevai'nin bağları.(17)

Önce çocuk olur adam,(18)

Sonra insan olacaktır.(19)

Kendi toprağının kadrini bilen(20)

Gönüller gökyüzü olacaktır.(21)

Gönüllerin hak yolunda(22)

Zahmet-i eziyetleri(23)

Nevai'nin bağlarıdır,(24)

Nevai'nin bağları.(25)

Su getiren halk da aziz,(26)

Bağ yaratan bahtiyar.(27)

İnsan ömrü köprülerdir,(28)

Yıllar, yollardır sıra.(29)

Bu tarafı Hirot mudur?(30)

Kaşgardır diğerleri,(31)

Nevai'nin bağlarıdır,(32)

Nevai'nin bağları.(33)

Sonuna kadar varmış kötülüğü(34)

Rezaletin kargaları.(35)

Sonuna kadar cehalet varmış da(36)

Kin haset dağları.(37)

İnsanların insanı diye(38)

Sızlayan dağları(39)

Nevai'nin bağlarıdır,(40)

Nevai'nin bağları.(41)

Eđitimidir dñnya çapında,(42)

Muhabbettir dñnya.(43)

“Nasoyim ol muhabbet” de(44)

“Hazoyin ol manalı”.(45)

Gökleri ruhtan bina,(46)

Kalpdır toprakları,(47)

Nevai'nin bağlarıdır,(48)

Nevai'nin bağları.(49)

Sen gönlünü ferah tut,(50)

Yurdunu da özgür tut.(51)

Yurt adını bağ ekendir,(52)

Bağ adını ana yurt.(53)

Dolup taşarmış böylece(54)

İyilik kıyıları,(55)

Yaşar ebedî, çiçeklenir ebedî(56)

Nevai'nin bağları.(57)

2007

83) MEKTEBE GİDECEĞİM(1)

Ben mektebe gideceğim(2)

Kalır şimdi masallar.(3)

Babam götürür beni,(4)

Güneş beni götürür.(5)

Ben mektebe gideceğim,(6)

Aynalarda oynar nur.(7)

Kuzucuğum, hoşça kal şimdi,(8)

Şimdi kendin oynayıp yürü.(9)

Uçup çıkayım diyordu(10)

Cildindeki defterler.(11)

Mektep havlusu dolu(12)

Birinci sınıf güvercinler.(13)

Kovalayıp adım basacağım,(14)

Bir yerlerim hoş olup.(15)

Şu ak güvercinlere(16)

Katılıp ben de gittim.(17)

Genzimde var hala(18)

Ateşte yanan ot isi.(19)

Koşulan bu işlere(20)

Beyaz defter, kara işi.(21)

Hepimiz bir bağın(22)

Filizleri, yaprağı gibi.(23)

Beyaz, aydınlık sınıfları(24)

Anamızın bağı gibi.(25)

Birinci sınıf güvercinler,(26)

Ötüyordu can ve tan.(27)

Çark döver bizler ile(28)

Kaptar gibi ak Vatan.(29)

2007

84) İLK AĞRI(1)

Çocukluktan arkadaşlar,(2)

Her işe mahir oldum.(3)

Bulutlara çoban(4)

Rüzgara şöfor oldum.(5)

Gökleri hoşladım,(6)

Çakmakları tuttum.(7)

Ve dağlara ulaştım,(8)

Bir çocuğa cesur oldum.(9)

Nereye adım attım sonra?(10)

Bir laleyi soydum sonra.(11)

Ot gibi yandım sonra(12)

Ya sihir ya sır oldum.(13)

Bana yastık, dağ, çöl,(14)

Hayalimde, çiçek üzerinde.(15)

O, yerdeki bir Zühre,(16)

Ben ise Tahir oldum.(17)

Aylar dolup döndü,(18)

Kısmetlerim çoğaldı.(19)

Dostum ona evlendi,(20)

Ben biraz ağır oldum.(21)

Sevgim eksik kaldı.(22)

Kendim büyüyen avluda,(23)

Kendi gönlümü aldı da(24)

Dostlar, misafir oldum.(25)

Kartalları “sen” derdim,(26)

Zirvelere denk idim,(27)

Semalar gibi geniş idim,(28)

Toprak ile bir oldum.(29)

Bilmedim bu sevdada(30)

Ön ya da son oldum.(31)

Dostum eşli oldu,(32)

Ben, büyük şair oldum.(33)

1980-2007

85) ANLAŞAMADIK(1)

Biz de diğer âşıklardan(2)

Geri kalmadık, senem.(3)

Gönülden sevip, gönülden yanıp,(4)

Gülüşmedik, senem.(5)

Benim bir gönlüm senin(6)

Bir benin var idi.(7)

Bir sevgini bizler niye(8)

Bölüşmedik, senem?(9)

Muhabbet, bir kaş gözdür,(10)

Kirpikleri, ıslak.(11)

Bizler niçin bir kaşı göz(12)

Anlaşamadık, senem?(13)

Ay güneş şimdi bizden(14)

Uzaklardadır.(15)

Uzak düşen iki yalnız(16)

Birleşemedik, senem?(17)

Soldu ümit balkonunda(18)

Reyhanlarımız.(19)

Bizler niçin reyhanlar gibi(20)

Solmadık, senem?(21)

Gökyüzümüz yerde idi,(22)

Yerimiz, gökyüzü,(23)

Niçin yeri biz gökyüzüne(24)

Değişmedik, senem?(25)

Değişmedik, gerçek kıldık,(26)

Çiçeği, gönle.(27)

Değişmedik, sonunda bizler(28)

Yaşlandık mı, senem?(29)

2007

86) KÜÇÜKDOST(1)

Bu dünya nedir,(2)

Bir şartı ünlü.(3)

Küçük kardeşimin evleri,(4)

Gelsem kapı kilitli.(5)

Nur Muhammet hani, ah Abdürrauf?(6)

Nur Muhammet hani, ah Eşimqulov?(7)

Kader marangozu çekmez pişmanlık,(8)

Bir söğütten hem tabut,(9)

Hem beşik yapıp.(10)

Çiçek gibi kardeşim soldu, ah Abdürrauf,(11)

Kendin kardeşim oldun, ah Eşimqulov.(12)

Muhammed can hani,(13)

Muhammed Yusuf?(14)

Hangi gönle başvursam,(15)

Onda kapı kilitli.(16)

Şimdi dostum da yok, ah Abdür-rauf,(17)

Şimdi dost da kendin, ah Eşimqulov.(18)

İki Muhammedim,(19)

İki taze ruh,(20)

Görevini yerine getirirsen kendi işini bırakıp(21).

Sana ağırlaşmaz mı, ah Abdür-rauf?(22)

Sana ağırlaşmaz mı, ah Eşimqulov?(23)

2007

ALTINCI BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1958 yılında doğan Sirojiddin Sayyid gazetecilik bölümünden mezun olmuş ve çeşitli gazetelerde mesleğini yapmıştır. Yaşadığı dönemin sıkıntıları onun kendi yolunu ve sesini bulmasında ve şairlik sıfatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Diğer bir etken ise yetiştiği aile ortamıdır. Şiirleri, hikâyeleri, kitapları birçok gazetelerde yayımlanmıştır. Sirojiddin Sayyid şu anda da eserlerini yazmakta ve yayımlamaktadır.

2008 yılında “Doğu” neşriyatı ortak şirket baş editörü şairin “Söz Yolu” adlı iki ciltlik seçilmiş şiirlerini yayımlamıştır. Biz de şairimizin Özbek Türkçesi ile yazılmış iki ciltlik “Söz Yolu” adlı şiir kitabından 86 şiir seçerek bu şiirleri inceledik. Şiirlerin hem tema bakımından hem de dil ve üslup bakımından üzerinde durduk. Ayrıca Sayyid, dönemin Özbek yazı dillini kullanmış olmanın yanı sıra bizlere dönemin özelliklerini de yansıtabilmiştir. Buradan yola çıkarak şairimizin şiirlerini anlayabilmek için Özbekistan’ın tarihini ve şairin yaşadığı sosyal dönemi bilmek gerekir.

Sirojiddin Sayyid’in şiirleri üzerine yaptığımız dil ve üslup incelemesi çalışmasında şu sonuçlara varılmıştır:

Şair şiirlerinin büyük bir kısmını dördlükler halinde yazmıştır. Ancak birkaç şiirinde serbest nazım biriminden de faydalanmıştır. Şair böylece düşündüklerini ve hissettiklerini kolaylıkla dile getirebilmiştir. Şiirlerinde ahenge önem veren şair hece ölçüsünün yanı sıra bütün kafiye çeşitlerini de şiirlerinde kullanmıştır. Yazar kimi zaman kısa anlatımlarla kimi zaman ise uzun anlatımlarla okuyucuyu daima canlı tutmayı başarabilmiştir.

Kelime çeşitlerinden isim grubundaki özel isimler dikkat çeken diğer unsurlardan biridir. Şairin hayatında önemli bir yere sahip olan şahıslar, tarihteki önemli şahsiyetler ve yaşadığı yerdeki yer isimleri bu unsurların içerisinde yer almaktadır. Özbek edebiyatındaki yazarlara da birçok şiirinde yer vererek devrinin sosyal sıkıntıları ve bu yazarların Özbek edebiyatına olan faydalarını gözler önüne sermiştir.

Yine şairin seçtiğimiz şiirlerine baktığımızda en fazla kullanılan isim soylu kelimelerin zamirler olduğu tespitine ulaşılmıştır. “men” “sen” zamirlerini çok sık

kullandığını görmekteyiz. Burada şair olaylara kendini dahil etmenin yanı sıra okuru da olaylara dahil ettiğini söyleyebiliriz.

Sayyid kullandığı edebî dille Özbek edebiyatına yenilikler katan şahsiyetlerden biridir. Özbek Türkçesini oldukça başarılı bir şekilde kullanan Sayyid, geniş kelime dağarcığı ile farklı içeriklerde temalarda eserler ortaya koymayı başarmıştır. Bu temalar özlem, çocukluk, kadın figürü, bilime verdiği önem, ayrılık, mevsim-tabiat unsurları ve vatandır. Fakat bu temalar içerisinde en baskını vatandır. Şiirlerinde vatan, vatan sevgisini oldukça fazla hissettirmiştir. Şair bir taraftan vatanına duyduğu sevgiyi, özlemi anlatırken bir taraftan da günümüz gençlerine seslenerek vatana sahip çıkıp korumaları gerektiğini şiirlerinde ilmek ilmek işlemiştir. Şiirlerinden de yola çıkarak şairin bir vatan şairi olduğunu da söyleyebiliriz.

Yine şiirlerinde Özbekistan gelenek - göreneklerini de gerek edebî dili gerek başvurduğu söz sanatları, kelimelere yeni anlamlar katarak, mecaz anlamlar yükleyerek ve onları sembolleştirerek bize başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Okuyucuya daha kolay ulaşabilmek için hemen hemen bütün şiirlerinde betimlemeye başvurmuştur. Coğrafyaya ait tabiat unsurları olsun, sevgiliye duyulan aşk olsun bunları şiirlerinde görmek mümkündür.

Şiirlerde dikkat çeken diğer tema ise kadındır. Dönemin kadınlarının yaşam tarzları, hayat mücadeleleri, aşklarını başarılı bir şekilde işleyen şair onların değerinden, sevgilerinden bahsederken özellikle anne sevgisi üzerinde durmuştur. Aslında “kadın” “anne” figürü şair de bambaşka bir yere sahiptir diyebiliriz.

Yalın bir anlatıma başvuran şair bazen de kapalı anlatımlara başvurarak okuyucunun dikkatini de çekmeyi başarmıştır.

Sirojiddin Sayyid’in 86 şiiri üzerinden dil ve üslubunu belirlemiş bulunmaktayız.

KAYNAKÇA

- Abdurrahmanov, G. A. HOJİEV, A. P. (1975). *Özbek Dili Grammatikası*, Fen Neşr, Taşkent.
- Açık, F. (2007). *Özbek Edebiyatı*, Alp Yayınevi, Bursa.
- Aksan, D. (1983). *Sözcük Türleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlam Bilimi*, Ankara.
- Aktaş, H. (2002). *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya.
- Aktaş, Ş. (2011). *Şiir Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Altun, Mustafa. (2011). *Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri “ Türk Romanlarından Örneklerle”*, MVT Yayınları, İstanbul.
- Arat, R.R. Temir A. (1976). *Türk Şivelerinin Tasnifi, Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, s.305-327.
- Atamirzayeva, O. (1976). *Şair İcadında Dostluk ve Vatanseverlik Teraneleri*, Polken Şair, Taşkent.
- Aytaş, G. (2011). *Çağdaş Gelişmeler Işığında Şiir Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bilgegil, K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Bloom, H. (2008). *Etkilenme Endişesi Bir Şiir Teorisi*, Metis Yayınları.
- Bozkurt F. (1999). *Türklerin Dili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Buran, A. Alkaya Ercan (2014). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 2-Güneydoğu-Karlık*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Cabbarov, İ. (1994). *Özbek Halk Etnografyası*, Taşkent.
- Cirmunskiy, B. M. (1974). *Türk Kahramanlık Eposu*, Moskova.

- Coşkun, M.V. (2014). *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Cöreyev, M. (1991). *Halk Masallarında Sihirli Rakamlar*, Taşkent Fen.
- Çetin, N. (2015). *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Develioğlu, F. (1988). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dirks, V. Davronov, T. (2005). *O'zbekcha – Inglizcha Lug'at*, Orta Asya Miras Grubu, Özbekistan
- Ercilasun, A. B. (1989). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayıncılık, Ankara.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Fıtrat, A. (1936). *Aruz Hakkında*, Taşkent.
- Fıtrat, A. (1926). *Edebiyat Kaideleri*, Taşkent.
- Fıtrat, A. (1928). *Özbek Edebiyatı Numuneleri*, Taşkent.
- Gencan T. N. (1979). *Dilbilgisi*, TDK, Ankara.
- Gürsoy-Naskali, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK, Ankara.
- Hacimetov, C. (1968). *Yıllar Poeziyasi*, Özbekistan, SSR Fen Neşr, Taşkent.
- Jirmunskiy, V. M, Zarifov, H. T. (1947). *Özbek Halkının Destanları*, Moskova.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kettebekov, E. (Komisyon),(1990). *Özbek Sovyet Edebiyatı Tarihi*, Okıtuvçi Neşr, Taşkent.
- Kocakaplan, İ. (1988). *Açıklamalı Edebî sanatlar*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara.

- Marufov, Z.M. (1981). *Özbek Dilinin İzahlı Lügati*, Moskova.
- Mirzayev, T. Razzakov, H. Sabirov, A. İmamov, K. (1980). *Özbek Halk Ağzaki Poetik İcadı*, Taşkent.
- Mollaev, N. M. (1976). *Özbek Edebiyatı Tarihi*, Taşkent.
- Sancar, S. (1976). *Özbek Sovyet Edebiyatı Tarihi*, Okutuvçi Neşr, Taşkent.
- Sarımsakov, B. İ. (1986). *Özbek Merasim Folkloru*, Taşkent.
- Saray, M. (1993). *Özbek Türkleri Tarihi*, Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- Söylemez, O. Azap, S. (2018). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Şahiner, N. Yaşar, S. (1988). *Edebî Sanatlar ve Mazmunlar*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.
- Tekin, F. (2009). *Özbek Türkçesinde Sıfat – Fiil Ekleri*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Türkçe Sözlük (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üşenmez, E. (2013). *Yeni Özbek Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Üşenmez, E. Boltabayev, S. Tuğlacı, G. (2016). *Özbekçe - Türkçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı Yayınları, Eskişehir.
- Yaman, E. (2000). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, TDK, Ankara.
- Yaman, E. (2005). *Özbek Türkçesinde Edatlar*, Gazi Yayınları.
- Yaman, E. Mahmud, N.(1998). *Özbek Türkçesi- Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi- Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara.
- Yusupova, N. (2018). *Türkçe – Özbekçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Elif ŞAHİN

Doğum Yeri: Kırşehir

Doğum Tarihi: 08.05.1995

E-posta: eliffshn@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Otocenter Lisesi / İstanbul

Lisans: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (2013 – 2017)

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (2017 – 2020)

Yabancı Dil: İngilizce (YÖKDİL: 45)